İMPARATORLUK ÇÖKERKEN

İSTANBULDA BİR YAHUDİ AİLESİ

4. BASKI

ROMAN

BRIGITTE PESKINE

Çeviren: Elâ Güntekin

İNKILÂP

Brigitte Peskine

İSTANBUL'DA BİR YAHUDİ AİLESİ

İstanbul'da Bir Yahudi Ailesi
Les Eaux Douces D'Europe

© 1996, **Éditions du Seuil**
ONK Ajans Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Türkiye'de yayın hakkı:
© 2005, **İnkılâp Kitabevi**
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Yayınevi Editörü **Hasan Öztoprak**

Düzelti **Ufuk Altaş**
Sayfa Tasarımı **Şahabettin Saykaloğlu**

Katkılarından dolayı Şalom Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Gila Erbeş'e teşekkür ederiz.

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ
ANKA OFSET TESİSLERİ
100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cad.
No: 38 Bağcılar-İstanbul

ISBN 975-10-2156-1

06 07 08 7 6 5 4

İNKILÂP
Ankara Caddesi, No:95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10-11 (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
posta@inkilap.com

www.inkilap.com

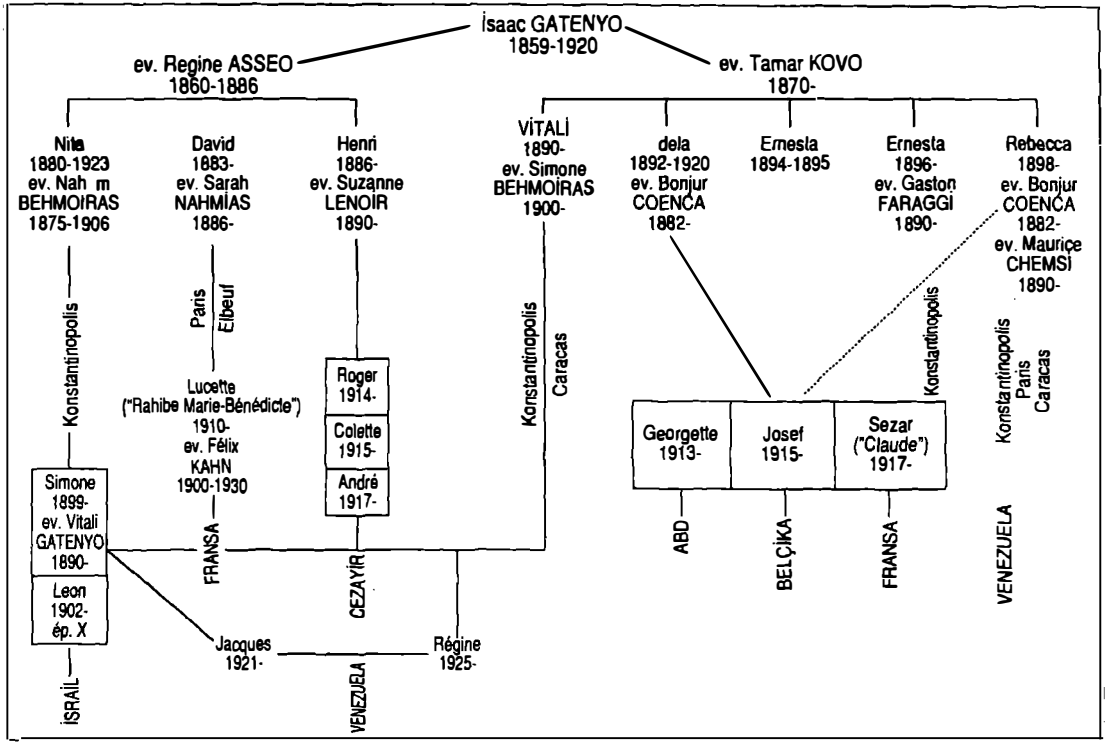
Brigitte Peskine

İmparatorluk çökerken

İSTANBUL'DA BİR YAHUDİ AİLESİ

Fransızcadan çeviren:
Elâ Güntekin

İNKILÂP

İsaac GATENYO
1859-1920
ev. Regine ASSEO
1860-1886
ev. Tamar KOVO
1870-
Nita
1880-1923
ev. Nah m
BEHMOİRAS
1875-1906
David
1883-
ev. Sarah
NAHMİAS
1886-
Henri
1886-
ev. Suzanne
LENOİR
1890-
VİTALİ
1890-
ev. Simone
BEHMOİRAS
1900-
dela
1892-1920
ev. Bonjur
COENCA
1882-
Ernesta
1894-1895
Ernesta
1896-
ev. Gaston
FARAGGİ
1890-
Rebecca
1898-
ev. Bonjur
COENCA
1882-
ev. Maurice
CHEMSİ
1890-
Konstantinopolis
Paris
Elbeuf
Konstantinopolis
Caracas
Konstantinopolis
Konstantinopolis
Paris
Caracas
Roger
1914-
Colette
1915-
André
1917-
Lucette
("Rahibe Marie-Bénédicte")
1910-
ev. Félix
KAHN
1900-1930
Georgette
1913-
Josef
1915-
Sezar
("Claude")
1917-
Simone
1899-
ev. Vitali
GATENYO
1890-
Leon
1902-
ép. X
FRANSA
CEZAYİR
ABD
BELÇİKA
FRANSA
VENEZUELA
Jacques
1921-
Régine
1925-
İSRAİL
VENEZUELA

Brigitte Peskine, 1951'de Fransa'da, Neuilly-sur-Seine'de doğdu. Gençler için kitaplar ve televizyon senaryoları yazıyor. İstanbul'da Bir Yahudi Ailesi, yazarın beşinci romanı.

Özsuyun kökten dallara
yükselmesi gibi, kızlarıma...

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLUK

1

31 Ağustos 1898'de doğdum. Doğumumun ailede bir sevinç patlamasına yol açtığı söylenemez. Doğrusu doğum yılım 98 mi, 99 mu; bunu bile bilmiyorum. Nüfus kayıtlarını *mare de-atra* tutuyormuş, Hasköy'deki Mayor Sinagogu'nun hahamı. İstanbul'da, özellikle de semtimizde öyle çok yangın çıkmış, öyle çok arşiv yanmış, öyle çok göç, ayaklanma ve sürgün olmuş ki, hepimiz için kimlik kartının yerini belleğimiz tutmuştur. Ben, 98'de doğduğumu sanıyorum, çünkü o zaman babam daha Kapalıçarşı'da çalışıyormuş. Yani, depremden dolayı dört yıl ara verdikten sonra yeniden orada çalışmaya başlamış. Paris'ten gelen malların satışını yaptığı dükkânını, deprem sonrası Kapalıçarşı'ya bitişik bir hana taşımıştı. Tabii 99 da olabilir, yani Ernesta'nın doğumundan üç yıl sonra: Üç yaşından önce, yeni doğmuş bebeğe duyulan kıskançlık bizim yaşadığımız kin dolu husumete varmazmış. Ak saçlarımıza rağmen bu duyguların hâlâ yabancısı değiliz. Bana kalırsa Ernesta'nın yaşı hiçbir zaman tam belli olmadı: On beş aylıkken ölen başka bir kız kardeşinin adını vermişler ona. Bu ölüm ve doğum kayda geçti mi? Annem hep Ernesta'nın ölen kızının yerine geçtiğini düşündü. Bu nedenle onu aşırı bir tutkuyla sevdi.

Her neyse, ben yazın doğmuşum. Durumu iyi olan Yahudiler Prens Adaları'na, özellikle de Sefaradların (İspanyol

Yahudileri) toplandığı Büyükada'ya gitmek için kentten ayrılmıştı. Rumlar Burgaz'ı, Ermeniler Kınalı'yı, Aşkenazlar (Doğu Avrupa Yahudileri) da Heybeli'yi yeğliyordu.

Annem yirmi sekiz yaşındaydı, babam kırk sekiz. Daha o zaman altı çocuk babasıydı, ilk üçü Régine Asseo'yla ilk evliliğindendi. Annem Tamar Kovo yoksul olduğu için, bu çocuklu dul adamla evlenmişti. İyi ailedendi kuşkusuz, ama "çıplak", yani drahoma (Yahudilerde erkek tarafına verilen başlık parası)sızdı. Régine'den doğan çocuklardan biri kızdı, benim iyi yürekli ve tatlı Nita'm; ikisi de erkek. Tamar, *Señor Padre*'ye (Sinyorpadre - Padre: Baba) Vitali adında bir oğul verdi, onu Adela, birinci Ernesta, ikinci Ernesta, son olarak da ben izledim. Atasözünün dediği gibi: *"Tres ijas i una madre, mala vida para su padre."**

Geleneğe uyarak annemin odasına bir baş sarmısak astıklarını sanıyorum. Komşu kadınlar nazara gelmesin diye ellerinde bir dal *ruda* ile annemin odasında geçit yapmışlardır. Doğumumdan bir ay sonra küçük bir tören düzenleyerek bana Rebecca Gatenyo adını vermişler. Niçin Tevrat'tan alınma bir ad? Bunun modası geçmişti, babam modern bir Yahudi olmakla övünürdü...

Annemin yatakta geçirdiği otuz gün boyunca benimle Nita ilgilenmiş. O zaman on sekiz yaşındaydı ve onu nişanladıkları Nahum Behmoiras'la evlenmek için annemin ayağa kalkmasını bekliyordu. Onu bir kere görmüştü, haham beklenen birleşmeyi kutsamaya ve mali düzenlemeleri onaylamaya eve geldiği zaman. Bana ilk ninnilerimi, ilk İspanyolca romanslarımı, daha sonra da ilk masallarımı okuyan Nita'dır. Vitali'ninkileri çok andıran iri mavi gözlerimi ona dikermişim. Osmanlılar için mavi, talih rengidir: Birçok Türk

* "Üç kız ve bir ana, dertli hayat babaya."

kapılarını ve pencere pervazlarını kötü ruhları kovmak için turkuvaza boyar. Annem ise, kıskancın nazarının deniz gibi mavi olduğunu söylerdi.

Derken Nita evlenip evden ayrıldı. Başparmağımı emmeye başladım, beni bu kötü alışkanlığımdan vazgeçirmek için annem kolumu kundağımın içine hapsetti.

Ama inatçıydım. İki yıl sonra Nita, kocası ve küçük kızları Simone bizimle oturmaya geldiğinde, hâlâ parmağımı emiyordum.

Gene yangın çıkmıştı. İstanbul, doğal ayıklanmayla yenileniyordu. Alevler yoksul mahalleleri yakıp yıkıyor, çok sayıda çocuk kolera ya da tifüsten ölüyordu. Nita ile Nahum, Piri Paşa'da sefil bir odada yaşıyordu. Modern kent Pera'yı yeğleyen zengin Yahudiler, Arnavutların Marmara Denizi'nden çıkardıkları killi topraktan yapılma kırmızı kiremitleriyle bir zamanların varlıklı ve gözde Hasköy'ünün bu varoşunu terk ediyordu.

Kızkardeşim ve eniştem yangında her şeylerini kaybetti, yani Nita'nın çeyizini. Drahoma zaten önceden tükenmişti.

Oysa Nahum iyi bir aileden geliyordu. Belçika Konsolosluğu'nun bir tercümanının ikinci oğluydu, ama babasının onu işe soktuğu kuyumcu dükkânını sevmiyordu. Kutsal metinleri incelemeyi yeğliyordu, Talmud Tora ve Yeşiva (dinî eğitim veren kurumlar)'dan sonra haham olmak istiyordu. Bu, Behmoiras ailesi için sosyal gerileme demekti. Yahudilerde oğullar babalarına itaat eder. Nahum boyun eğdi. Yalan söylemeyi ve pazarlık etmeyi sevmiyordu. Kötü bir tüccardı, kuyumcu kuzenine kısa sürede yük oldu, o da Nahum'a ona göre para verdi.

Zaten aşırı kalabalık bir eve gelişlerinin annemi hırslandırdığını sanıyorum. Ben keyiften uçuyordum: Benden bir

yaş küçük olan yeğenim Simone, arkadaşım ve sırdaşım oldu. Ve Nita'nın tatlı sesi beni yeniden pışpışladı.

Hizmetçimiz Kamer'i saymazsak, evde on bir kişiydik. Annem çok şikâyetçiydi. Huyu böyleydi. Mide hastalığına henüz tanı konmamıştı ama, daha o günlerde annem sararmış, zayıflamıştı; içi safra doluydu.

Señor Padre'nin büyük oğlu David 1901'de Paris'e gitti. *Ermano* (birader) olarak babasının otoritesine saygı göstermesi, aynı zamanda gelecekte aile reisi rolünü üstlenmesi gerekiyordu. Aksi, ancak aileden dışlanmasıyla çözümlenecek imkânsız bir meydan okuma olurdu. Kısa boylu, sıska ve son derece ağırbaşlı olan David, zengin Camondo ailesinin gözüne girmişti, banker olacaktı.

Regine Asséo'nun küçük oğlu, Henri ağabeyine çekmemişti. Haylaz olduğu söyleniyordu. Bu sıfatın ne anlama geldiğini bilmiyordum. Ama iltifata benzemiyordu.

Annem kendi annesi gibi *tokado* (tülbent) takmıyordu; evli kadınların üzerine bir broş taktıkları, alına kesik bir koniyle tutturulan örtüyü. Sefarad'dan çok Aşkenazi olan çok dindar kimselerin dışında, Yahudi kadınlar saçlarını artık gizlemiyordu. Kabartılmış saçlardan oluşan bir kalıbın üzerine oturtulan yüksek topuzlar modaydı. Annemin topuzu cılızdı, kendisi gibi; ve saç kalıbı gereğinden basıktı. Elbiseleri koyu renkti, boynunun üst kısmından kol bileklerine kadar kapalıydı. Komşularının gibi bir sürü *mania de caton*, yani varlıklı babaların kızlarını evlendirdiğinde taktıkları zincirli geniş bilezikleri takmazdı: *Nono* (büyükbaba, dede) yoksuldu. Babam geleneğe uyarak her doğumda karısına bir yüzük, bir gerdanlık armağan etmişti, ama annem onları mücevher kutusunda tutmayı yeğlerdi.

— Bana hasis damgası vurduruyorsun, diye homurdanırdı babam.

— *Señor Padre*'nin cömertliğin ta kendisi olduğunu herkes bilir! diye karşı çıkardı annem.

— Olabilir, olabilir! Ama her şeyin bir sınırı var! Faraggi'nin karısı bütün öğleden sonra boynunda gerdanlığıyla gösteriş yaptı... Sen bir kerecik olsun yakutunu takamaz mısın? Komşular ağırlığını şöyle bir tartsın bakalım!

— O zaman borekitalarım (küçük börek) yarım ayları andırmaz, kan çıbanı gibi durur. *Señor Padre* yüzüklerin parmaklarımı uyuşturduğunu biliyor! Bileziklerin dantelimin iğnelerine takıldığını da! Efendim gün boyunca kahve içmemi ya da çarşıda dolaşmamı istiyorsa söylesin! Bu arada evdeki işlerini kim görecek?

— İyi, iyi! diye son noktayı koyardı pes eden babam.

Ahşap bir Osmanlı evinde oturuyorduk. Hiç ışık almayan giriş katının üzerinde, sokağa bakan giyotin pencereli iki oda bulunuyordu. Dış duvarlarda koyu renk tahta kaplamalar vardı. Tahtaboşa yakacak odun yığıyorduk. Cumbaların altındaki kapı öyle alçaktı ki, babam evine girmek için başını eğmek zorunda kalıyordu.

Daracık sokaklar, her iki tarafı bizim evimize tıpatıp benzeyen dörtgenlere sınır oluşturuyordu. Çardaklardaki asmalar yolun karşı tarafına uzanıyor, *juderia*'yı,* orada yaşayanların ilişkilerini yansıtan gerçek bir kafes örgü haline getiriyordu.

Mutfaktan *kortijo*'ya** geçiliyordu, komşularla paylaştığımız ortak avluya. Yahudi olmayanların açgözlülüğüne hedef olmamak için sokağa kapalı olan bu evlerin arka tarafları, sardunya, manolya, zakkum, ortanca ve sümbüllerin sarktığı dış merdivenler sayesinde şenleniyordu. *Kortijo* cemaat hayatının hem yüreği, hem harcı, hem aynasıydı.

* Yahudi mahallesi.
** Avlu, hol, sahanlık

Babam, Pera'daki burjuvalar gibi üç misafir odasına sahip olduğu için gururlanırdı: Küçük ve büyük salon, yemek odası ve mutfak. Aslında rutubetli ve havasız mekânlardı bunlar. Behmoiras'ların gelişiyle küçük salonu feda etmek gerekti. Ama büsbütün değil: Geceleri yatakhane olarak kullanılsa da, camlı kapılar gündüz açık tutuluyordu.

Babam ile Nahum her sabah erkenden kendi dükkânlarının yolunu tutuyordu. Henri ise sözde bir ticaret okuluna gidip geliyordu. Vitali, Adela ve Ernesta, Alliance İsraélite Üniverselle'in* derslerine katılıyordu. Ama Ernesta sık sık hastalanıyordu: Müzmin bir nezle çekiyor, annem de onu yanında tutmayı yeğliyordu. Kamer, o dönemde eşyası az olan evi temizliyordu: Tahta döşemeye serilmiş halılar, duvarlara yaslanmış kerevetler, alçak masalar, beyaz kılıflı yastıklar. Gündüzleri katladığımız yataklarda uyuyorduk. Daha sonra alafranga mobilyalar getirttik.

Annem temizlik konusunda çok titizdi. Yahudilerin adı pise çıkmıştır. Yoksul Yahudiler öyleydi, iyi ailelerden gelenler değil. Kamer fedakâr olabilirdi, ama odalarımıza kireç badanası vurmaya gelen erkekler gibi, o da Haliç'in karşı tarafındaki Balat gettosundan, pasaklı hizmetçilerin ininden geliyordu. Neyse ki bizimle ilişkisi onu uygarlaştırıyordu. Annem, babasının, *nono*'nun da gözlerini Balat'ta açtığını unutmak istiyordu.

Yazın denizden esen rüzgâr sokaklarda toz bulutları estirirdi. Kışın, kötü hava şartları aynı sokakları çamurlu su birikintilerine dönüştürürdü. Ev temizliği, saplantılı ve önceden kaybedilmiş bir savaşa dönerdi. 1901'de kolera yoksul mahallelerde çok can kaybına yol açtı. Ailesinden birilerini gömmek için Kamer'in gelmediği çok oldu. Ailemizin hizmetine çocukken girmişti, olası bir bulaşmadan korkula-

* Merkezi Fransa'da olan Yahudi okulu.

rak işine son verilmesi söz konusu edildi. Ama camlar kirliydi, halıların dövülmesi gerekiyordu. Öleceksem de temiz bir evde öleyim, diye bastırdı annem. *"Sar ke no tenga!"** diye homurdandı; kem gözlerden korunmak için yüzünü ovaladığı bir çimdik tuzu ateşe atarken.

* Korku almasın, geçirmesin!

2

Kadınlar ancak *kortijo*'ya çıkmak için dört duvar arasından ayrılıyordu. Bu durumda okula gidinceye kadar tek dünyam ev oldu. Bir de, pencereden görebildiğim şosenin bir bölümü. Sokak erkeklerin mülküydü: Ellerindeki tezgâhlarıyla bir sürü seyyar satıcı, katırlar, sırtları küfeli adamlar göğe doğru durmadan bağrışıyordu. "Pandispanya, taze simit, çekirdeeeek!..." Hepsini tanıyordum: Bayramları, düğünleri ya da sünnetleri bildiren tellal Elia; frenkinciri satıcısı Yomtov: "Taze taze gece için bunlar"; hokkabaz Şimel; salyaları akarak gözlerini deviren budala Tontico; ayı oynatanlar; sakalar; hatta Balat ile Rum Fener Mahallesi arasında sıkışmış bir köy olan Ayvansaray'dan kopup gelmiş birkaç Çingene...

Başparmağım ağzımda, pencereye yapışarak ne kadar uzakta olduklarını seslerinden anladığım dostlarımı beklerdim. Başlıca düşmanım rüzgârdı: Sesleri saptırmakla kalmıyor, Haliç'teki tabakhanelerin iç bulandırıcı kokularını taşıyor ve beni camı indirmeye zorluyordu.

Öğle yemeğinden sonra yeğenim Simone uyurken, erkek kardeşlerimin evin arkasına bakan odasına yerleşirdim. Kadınların konuşmaları, seyyar satıcıların bağırtılarının yerini alırdı. Ev hanımlarının kızlarının iffetini ve güzelliğini kıyaslamalarını, oğullarının ticari başarılarını övmelerini ve ko-

calarının aksiliklerinden söz etmelerini dinlerdim.

Itırlı *kortijo*'da el işleri saatiydi. Her ailenin saksıları, saksı yerleştirilen el arabaları, ıtırlı otları ve gölgesinde kahve içilen incir ağacının altında kendine has bir yeri vardı. Ancak çok uzun sürmezdi bu sefa: Erkekler işteyken tütün içen ve kâğıt oynayan haylaz kadınları kınamak âdettendi, böyleleri ancak efendilerinin karşısında çalışkan karıncalara dönerdi. Ellerinde işleri, çenesi düşük kadınlar konuşup dururdu, kâh başarılar sergilenir, kâh dertler uzun uzun sayılıp dökülürdü. Önemli olan, olabildiğince kıskançlık uyandırırken, olabildiğince avutucu söz duymaktı: Bu bilgiççe ölçüyü tutturmakta annemin üstüne yoktu.

Nona, anneannem, Covo neredeyse her gün Haliç'i geçip *kortijo*'da annemi görmeye gelirdi. İşaretparmağı ile ortaparmağının arasında yanaklarımı hafifçe sıkıştırdığı için ondan biraz çekinirdim. Tıbbi bir muayeneye (yeterince yağ bağlamış mıydım?) hatta nedensiz bir gaddarlığa sevecenlik havası vermek istiyordu. Nezaketen elleri boş gelmemesi gerekiyordu, bu durumda anneme gönlünü okşayacak çığ gibi iltifatlar yağdırarak sunduğu bir salkım üzümü ya da cevizli kurabiyeyi sekize, ona bölmek mesele oluyordu.

Kızkardeşlerim okuldan dönünce hareme giderlerdi. Nita yukarı çıkıp bizi almaya gelir, Simone'u öğle uykusundan, beni de düşlerimden uyandırırdı. Bizi giydirirken bir romans söylerdi; son notaları kaçırmamak için mahsus ağırdan alırdım.

Adela bütün on yaşındaki kızlar gibi çeyizini işlerdi. İyi dantel ören annem tığlarıyla boğuşurdu. *Nona* Ernesta'ya çapraz iğnenin sırlarını öğretirdi. Komşunun çocukları zeytinyağı sürülmüş kuru bir ekmek parçası yese bile, bizim muhallebi yeme hakkımız vardı. Tersi de oluyordu.

Kayınlarını çekiştirmeyi bitirdikten sonra annelerimiz Balat'taki kuzenleri alırdı ele:

— Hahamların sakalında üç kıl kalmış!

— Ne demezsin, yerlerde sürünerek yaşamaktan!

Hasköy'ün iklimi ve tepeleri Muhteşem Süleyman zamanında orayı ünlü bir yazlık haline getirmişti, oysa Balat hâlâ bir balıkçı köyüydü. Şimdiyse bir tarafta tabakhanelerin, diğer tarafta Tütün Rejisi'nin etkisiyle bu iki dış mahalle aynı derecede sağlıksız olmuştu. *Todesco*'lar, yani sofuluklarını bir hakaret gibi yaşadığımız Aşkenaziler daha da çok aşağılanırdı. Ama bir söylenti vardı: Galatalı Roman kadınların örgütlediği beyaz kadın ticareti. Sabah akşam kendilerinden istenen süt payını sağlamak zorunda olan zavallı kadınları düşündükçe titrerdim!

— Altıncı kuşağa kadar lanet olsun şu Polaklara! Sion kızlarını genelevlerde çalıştırmak! Dinlemeyin çocuklar!

Genelevler, dindar ve asık suratlı eskicilerin yığıldığı, kir pas içindeki batakhaneler miydi genelevler? Mesih'in henüz yola çıkmadığını anlamak için bunları görmek yeterdi.

Aşkenaziler konusu kapandıktan sonra, kadınlar yeniden kayınları hakkında ileri geri konuşmaya başlardı. Eğer Ernesta, *kerida mia, ija de la madre,* (kıymetlim benim, annesinin güzel kızı) ekşi yüzü ve nezleli ukala sesiyle Simone'u ve beni şikâyet etmeye gelmezse.

Böylece, annemin elinin altında her *an* laf taşımaya hazır ve buna itilen sadık bir casusu vardı. Simone altını mı ıslattı, ben bir lokum mu aşırdım, ya da hepsinden önemlisi, Ernesta'nın uzun burnuyla alay mı ettik, kıyamet az sonra kopardı.

Eğer Simone söz konusuysa, annem gözlerini elişinden ayırmayan Nita'ya bakardı. Annem bu genç "modern" kadınların çocuklarına verdiği laçka terbiyeye (Tanrı bizi bu işin sonuçlarından korusun!) hanım arkadaşlarını tanık eder ve durumu dengelemek için, *kortijo*'daki seçkin aşçı kadınların arasında sert rekabetlere yol açan *dulse* (tatlı) 'leri, doğu şekerlemelerini bana yasaklardı.

Onurumu olabildiğince korumaya çalışarak eve girer, ye-

mek masasının altına sığınırdım. Adım atacak yaşa geldiğimden beri orası benim sığınağım olmuştu. Simone da yanıma gelirdi. Birlikte babamı beklerdik.

Dükkânı kapattıktan sonra *Señor Padre* arkadaşlarını evine çağırmayı severdi, erkek erkeğe konuşurlardı. Küçük çocukluğumda her güne binen bu ziyaretler, evin hayhuyundan bıkan babamın ve iş arkadaşlarının Boğaz'a karşı Tophane kahvelerini yeğlemeleriyle seyrekleşti.

Kendimi tam bir güven içinde hissettiğim bu dakikaları özlemle anıyorum, dışardan gelen yankıları anlamadan dinlerdim, Simone kundak bezini emerdi, ben başparmağımı. Başımıza hiçbir şey gelemezdi.

Bu beyler tütün içer, tespih çeker, annemin yere bakarak getirdiği mezeleri tadar, rakı içerlerdi. Politika konuşurlardı, *El Tiempo* gazetesinin makalelerini yorumlar, tutucu hahamlardan, Rumlardan ve Ermenilerden yakınırlardı, daha nadir olarak da Türklerden ticari bilgi alışverişinde bulunurlardı... Babam başı çekerdi, Tannan'ın sesini duyduğumda gururlanır, görüşlerini saygılı bir sessizlik izlemeyecek olsa düş kırıklığına uğrardım. Yahudiler kılı kırk yarar, babamın söylediklerinin aksini ileri sürecek biri bulunurdu her zaman. Redingot giymiş sekiz on erkek, modern kimselerin şık dili Fransızcayla cümleye başlar, sonra rehavete kapılıp Yahudi İspanyolcasıyla sürdürürlerdi.

Ladino bizim anadilimizdi: 1492'de İspanya'dan kovulan Sefaradlar olarak Cervantes'in dilini korumuş, bütün Akdeniz havzasına dağılmıştık. Alliance İsraélite Universelle okullarının ithal ettiği Fransızca, bir tür bayram kıyafetine dönüşse de, eski, rahat sabahlığımız İbrani harfleriyle yazılan Türkçe sözcüklerle melezleşmiş bu eski İspanyolcaydı.

Yeni tınılar, garip adlar siniyordu içime, bunlardan biri uzun dualar gibi tekrarlanan Yüzbaşı Dreyfus'ün adıydı.

Odamın penceresinin önünden geçtiğini gördüğüm üstü örtülü yük arabaları Ermeni cesetleri taşıyordu, onları uzun zaman kasaplık hayvan sandım. Pogrom adı verilen Rus, Yahudi kıyımcılar varmış, onların geçişinden sonra bizimkilerin köyleri kül haline geliyormuş, Anadolu'ya yerleşen Rumen Yahudileri Balat halkından bile az yıkanıyormuş. Henri haylazlık ediyormuş...

Simone'un küçük erkek kardeşi yeğenim Leon doğduğunda, 1902'de, dört yaşındaydım. Aramıza katılışı kendiliğinden, neredeyse saf bir sevinç patlamasına yol açtı: "Şarap gibi çocuk! Gelişi iyilik getirsin!" Evet, o hoş gelmişti ve giriş kapısının üzerine bir baş sarmısak, bir at nalı, küçük bir süpürge ve minik patikten oluşan bir deste asıldı. Çocuğa, gelenek uyarınca baba soyundan dedesinin adı verildi. Bir hafta boyunca Nita, yoksul akraba ve eşi Nahum, meczup asalak konumundan çıktı.

Sünnet töreni bir hafta sonra, kapıları bir defalığına kapalı tutulan küçük salonda yapıldı. Yalnız erkekler katıldı törene. Kadınlar kaygı ve sevinçle bekleşiyordu, ben bu sevinci biraz barbarca bulmaktan kendimi alamadım. Vitali bana bıçaktan, kandan söz etmişti; kurban edilen kendi etimmiş gibi korkuyordum.

Vitali arkadaşımdı. Ona benzediğim söyleniyordu. İkimiz de yaşımıza göre uzun boyluyduk, tenlerimiz açıktı, kumral, gür saçlarımız vardı. O, Bar Mitzva (on üç yaşına giren Yahudi erkekler için yapılan dinî tören)'ya hazırlanıyor, Alliance Okulu'nun en iyi öğrencilerinden sayılıyordu, oradaki hocası Hayim Nahum, sonradan imparatorluğun hahambaşı olmuştu.

Annem azarladığında ağabeyim savunurdu beni. Çoğu zaman istemeyerek de olsa, annemi durmadan kızdırıyor-

dum. Büyüdüğüm için, Ernesta bütün mikropları kaptığı halde hiç hasta olmadığım için kızıyordu bana. Ernesta'ya gargaralar, sıcak sıvı ilaçlar, ana maddesi limon ve tuzdan oluşan merhemler hazırlaması gerekiyordu. Bir ana asla gereksiz bakımlarla çocuğuna eziyet ettiği zamanlardaki kadar yakın olamaz ona. Ben onu bu zevkten mahrum ediyordum.

Keşke Vitali çarşafta leke bulunduğu gün evde olsaydı! Bu, çamaşır günü olan bir pazartesiydi. Ayda iki kere yapılan ve en sevecen anneleri bile kan ter içindeki cadalozlara dönüştüren bu törenden nefret ediyordum. Bir gün öncesinden, kiri yumuşasın diye çamaşır büyük teneke kazanlara bastırılırdı, kurufasulyeler de büyük bir güvece. Gün ağarırken ayakta olan kadınlar külü suyun içinde eritir, çamaşırı döver, sabunlar, çalkalar, kaynamaya koyar, yeniden çalkalar, çivit ekler, yıkar, belleri ağrır, elleri buruşur, çamaşırın kekremsi kokusuna hafif ateşte pişen fasulyenin güzel kokusu karışırken, çocuklara, kadına, hayata verip veriştirmekten acılaşırdı ağızları.

Biz küçükler, çile dolduran, tokaç vuruşlarıyla çılgına dönen, öfkeleri burunlarında annelerimizin arasında önce karnımız zil çalarak, sonra mutfağa girilmeden geçen o gün yediğimiz bir tabak dolusu yemeğin ağırlığıyla dolanırdık.

Bu angaryanın sona erdiğini belirten çamaşır serme saatini sabırsızlıkla bekliyordum. Bitkinlikten titreyen kadınlar akşam yemeğini hazırlamaya koyulmadan önce kısa bir mola verir, bol çay içilir, bisküviler elden ele dolaşırdı.

Önce annem bir çarşaf serdi, *Blanko komo la nyeve.** İş arkadaşlarının tebriklerini kanıksamış biri olarak kabul etti. Hayranlıktan kendimden geçmiştim: Bunca çelimsiz bir kadın, bu beyaz sonsuzluğun hakkından nasıl gelebilmişti?

* Kar gibi beyaz.

Başparmağım ağzımda, burnumu işaretparmağımla düşünceli düşünceli okşarken bir kükreme duydum:

— Şuraya bakın!

Nemli bezin üzerinde bir çocuk elinin ayrık beş küçük parmağının izi seçiliyordu.

— Ben yapmadım! diye bağırdım.

İçimi çılgınca bir korku kaplamıştı: Bu lekesiz çarşaf beni hasta ediyor, sersemletiyordu. Belki de bir gaflet anında annemin çarşafını isteyerek kirleten bendim. Oysa ileri doğru gittiğimi, avucumu dayadığımı hatırlamıyordum.

Tokatları hissetmedim. Nita'nın bana uzanan kollarını ve süt kokan göğsünde uzun uzun ağladığımı hatırlıyorum.

Komşu kadınlar bana yan yan bakarak kendi çamaşırlarını seriyorlardı. Bana düşman olmuşlardı. Sonsuza kadar. Ve bunun tek sorumlusu bendim.

Hatları gerilmiş, dudakları kısılmış annem son havlularını sıkıp asıyordu. İşini bitirince beni kız kardeşimin kollarından söküp aldı ve avlunun orta yerine kadar sürükledi.

— Gel buraya, cadı, ortaya gel! Pis suratını göster, kötü tohum seni!

Utançla soluğum tıkanarak direndim. Annem beni dövülmüş toprağın üzerinde sürükledi, üstüme dar gelen ve beni "bitirmeye" zorladığı elbisemi yırttı. Kimse kımıldamıyordu. Sessizlik bana hiç bu kadar dayanılmaz gelmedi. Birden paçavra gibi yığıldığımı hissettim: Yorgunluk annemin hakkından gelmişti. Beni bırakmış, ağlıyordu, elleri, kolları titremelerle sarsılıyordu. Korkunç bir şeydi bu. Bu yığılışının yerine bağırtılarına ve tokatlarına razıydım. Hıçkırıklarım iki katına çıktı.

Kadınlar yenik düşen annemin çevresini sardılar. Onu oturttular, buz gibi alnını sildiler. Ben yerdeydim, toz zerresi kadar değerim yoktu.

— Zavallı Tamar!

— Yemeği hazırlayacak gücü nereden bulacak?

— Bu küçük gerçek bir dişi şeytan!

Annem bir yudum kahve, sonra bir bardak su içti. Ernesta'nın ona uzattığı bisküviyi ilaçmış gibi ağır ağır yedi. Sonra kalktı ve bana son bir bakış fırlattı.

— Ben değilim, yemin ederim! dedim yeniden.

Kızkardeşimi suçlamayı göze alamıyordum: Onun bu suçu işlediğini görmemiştim. Ama bunu başka kim yapabilirdi? İçimde taşıdığım ve *kortijo*'daki kadınların ortaya çıkardığı tanımadığım şeytandan başka? Vitali orada olsaydı, çarşafı kirlettiğimi mi, yoksa yalnızca kirletmeyi düşlediğimi mi söyleyebilirdi bana.

3

Beş yaşına yeni basmıştım. Şabat'a hazırlanıyorduk. Cumartesi dinlenme günüydü, üç öğün yemeğin önceden hazırlanması gerektiğinden, cumaları büyük temizlik ve yoğun bir yemek pişirme günüdür.

Yahudi bayramları, cemaat hayatımızın akışını düzenler; "Pesah'dan sonra, Şavuot'tan önce, bugünden itibaren üç Şabat sonra..." denirdi. Bu tarihlerin her birinin bir akidesi, özel yemekleri ve çok belirgin bir havası vardı. Cumartesi neşeli olunurdu, Yom Kipur ve Roş Aşana'da asık suratlı, Purim'de çıldırılırdı... Yahudi takviminin kutlanması özel hazırlıklara yol açar, masraflara ve sadakalara vesile olurdu: Bayramlar, Yahudi cemaatinin ve ekonomisinin temeli, kalıcılıklarının güvencesiydi.

Sofuluğu alaya alınan Nahum Enişte'nin aramızda bulunuşu sayesine geleneksel inanışlarımızın gizemcilikten, hatta maneviyattan yoksun olduğunu çok genç yaşta anladım. Aile reisleri, zanaat sahipleri, tüccarlar, sarraflar hesap defterlerini kutsal metinlerden çok daha iyi tanıyordu. Bayramlar her şeyden önce gastronomik buluşmalardı, erkekler sinagoga gitse de, bunun nedeni dua etmekten çok, hamur işleri hazırlayan karılarına alanı boş bırakmaktı.

Sabahleyin Kamer ortalığı süpürürken, annem ocağın başına geçerdi. Tersleneceğimi bile bile evi saran kokulara

dayanamazdım. Akşamdan hazırlanan katmerli hamur gece kabarırdı. Annemin parmaklarının arasında patlıcanla doldurulan ve kızartılan muska böreklerine, kuş yuvası adı verilen fırında pişmiş peynirli burmalara dönüşürdü; ya da *bulema* (gül böreği) denen, hamuru kat kat döşeyerek hazırlanan lezzetli tepsi böreklerine...

Hiçbir doğal zarafeti ve süse düşkünlüğü olmayan annem, cuma günleri mutfağında güzelleşirdi. Çünkü çıplak elleriyle kusursuzluğu yaratırdı. Köfteler, gratenler, çeşitli yemekler, dertlerin zayıf düşürdüğü bu bedenden mucize gibi fırlayan şaheserlerdi.

— Ateşe niçin bir parça hamur atıyorsunuz? diye sorardım.

— Annem de öyle yapardı, ondan önce de kendi annesi...

Bir diş sarmısağa bir karanfil tanesi ya da çamaşırının altına gizlediği nazar boncuğuna dokunur: *"Ke mal mos kere,"** diye mırıldanırdı.

Hamuru döşerken, küçük hamur parçalarının içini doldururken ve susam tanelerini halkaların üzerine yağmur gibi serperken ona bakmayı severdim. Ustalığına hayran olurdum kuşkusuz, ama hareketsiz maddelere tatlılıkla, saygıyla yaklaştığını gördükçe şaşırırdım, neredeyse kıskanırdım, öyle ya, benim payıma düşen sadece ters, kaba, soğuk bir garez içeren davranışlardı.

— Ne olur, yumurtalarla ben ilgileneyim! diye yalvardım.

Cumartesi sabahları tuzlu hamur işleriyle birlikte her zaman *guevos enhamivado* (haşlanmış yumurtalar) denen, kahve, baharat ve soğan kabuklarıyla saatlerce suda kaynadıktan sonra esmerleşen yumurtalar yerdik. Onları son kırıntılarına kadar mideye indirmeye özen gösterirdik: Bir ka-

* "Bizi şerden koru."

tı yumurtayı paylaşan iki kişinin birbirlerine sonsuz bir kin duymaya mahkûm oldukları söylenir. Ernesta ve benim gibi.

İşine dalmış olan annem yanıt vermedi. Ben de güzel bir yaldızlı soğanı soymaya kalktım.

— Şaşkın, ne yapıyorsun?

Bıçak yolunu şaşırdı ve parmağımı kesti. Geriledim, korkmuştum, yumurta sepetini düşürdüm.

— Öldüreceksin beni! Nita nerede? Seninle niye ilgilenmiyor? Zaten işim başımdan aşkın!

Çığlıklarım üzerine kardeşim merdivenden ağır ağır indi, küçük Leon memesine asılmıştı. Ağladığımı görünce, Simone da bastı yaygarayı. O dehşetle her tarafa kan bulaştırmıştım. İki üç yumurta kırılmış ve annemin artık denetleyemediği kızartma yağı tehlikeli bir şekilde fokurdamaya başlamıştı.

Gazlı bezle güzel bir bebek gibi sarıldı parmağım, ama o günden sonra annem adımı *mano pezgada*'ya* çıkarttı.

Beni dışlamış, reddetmişti. Sakar elliydim ben. Çarşafları lekeliyordum, mutfağı pisletiyordum. Ateşe yüzlerce karanfil tanesi atıp çıtırtılarını saysam da, tek bir kem gözü patlatamayacaktım. Hamurlarım kabarmayacak, gratenlerim kızarmayacaktı. İşlemelerim çeyizimin kumaşını berbat edecekti.

Nita'yı yaralı parmağıma dokundurmadım. Odamda pansumanı çıkarıp atıyorum: Kesiğin kapanmasını istemiyorum, yaranın kenarlarını kanırtıyorum, kan çıkıyor. Yalıyorum ve o çarpıcı, "Şaşkın ne yapıyorsun?" sözünün nedeni hakkında boş yere kafa yoruyorum.

Bugün biliyorum: Soğan sandığım şey, bir yabansarmısağıydı.

---

* Sakar elli.

Hamur işleri hazırlandı ve ev temizlendi. Kadınlar hamama gidiyor; iyi bir Şabat arınma olmadan düşünülemez. Annemin neredeyse rahatlamış olarak döndüğünü görüp çok şaşırdığım bu sefalara katılacak yaşta değilim henüz. Nita, Simone ve Leon'la birlikte *kortijo*'da yıkıyor beni. Bayram giysilerimizi giyiyoruz.

Señor Padre eve diğer günlerden erken geliyor. Geleneğe uyarak akşam yemeği için et ve balık almış. Elini öpüyoruz. Annem ona dua şalını getiriyor. O, Henri ve Vitali'yle birlikte sinagogun yolunu tutuyor. Nita, beyaz sofra örtüsünü seriyor ve şamdanları yerleştiriyor. Annem mutfağa dönüyor.

Mumlar yakıldı. Babam şarabı kutsuyor, ekmeği paylaştırıyor ve şarkı söylüyoruz. Annemin dışında hepimiz. O, çocukluğunda geçirdiği boğmacadan sonra şarkı söylemenin onu öksürttüğünü ileri sürüyor.

Evimiz *Señora ke no kanta* (şarkı söylemeyen hanım)'nın evi olarak bilinir.

Annem önce kocasına servis yapıyor. En iyi parçaları seçiyor. Gözlerini yere indiriyor ve saygılı olmakla birlikte şikâyetçi bir sesle konuşuyor:

— *Señor Padre* bu kadar yavan bir yemek sunduğum için kusuruma bakmasın, çok ayıp oldu, baca iyi çekmedi, kızlar rahat vermedi, Kamer'in sancısı tuttu, pirinci kendim ayıklamak zorunda kaldım...

Yemeği daha tatmadan babam, hizmetçi karısını yatıştırıyor, onun aşçılık yeteneklerine tam olarak güvendiğini söyleyerek değil, aslında pek büyük olan iştahını ya da beklentisini aza indirerek.

— Dert etme, Tamar, diyor seçme parçaları midesine indirirken, Balık Pazarı'ndan dönerken dostum Eskenazi'yle üç kahve içtim. Midem sıkıştı, nargilenin tadı da hâlâ damağımda.

Babam gürültülü bir şekilde çiğniyor. Yemek ciddi bir iş-

tir. Yiyemeyecek hale gelinceye kadar yiyor. Bütün gücüyle yiyor. O babam olmaktan çıktı, yaramazlık yapmaya devam edersem beni çıtır çıtır yiyecek bir dev. Annem kuş gibi yemleniyor, yemeğin şusu fazla olmuş, busu eksik kalmış diye mızırdanıyor, gelmeyecek olan bir yalanlamayı bekliyor: Efendisi tıkınmakla meşgul. O zaman inliyor, ağzı iğrenmekten çarpılmış, tuzun eksikliğini ya da yemeğin fazla pişmiş olduğunu saptamak için bir daha tadıyor. Sonunda, nerdeyse babam kadar iştahla atıştırıyor, ama görünüşte keyif almıyor, sıkıntılı ve düş kırıklığına uğramış bir hali var, ayakta, hep hareket halinde, babamın en ufak arzusunu önceden yerine getiriyor. *"Vos gusta?"** diye soruyor makine gibi, yanıt alma umudu olmadan.

Ve tıka basa yedikten sonra yeniden şarkı söylemeye koyulduğumuzda annem dudaklarını sıkıyor, usta parmaklarının arasında yoğurduğu keyfi paylaşmayı reddediyor.

Korkuyorum ve nedenini bilmiyorum. Bir kaşık sütlaç boğazımdan geçmiyor. Onu biraz suyun içinde boğuyor ve mide bulantısını engellemeye çalışıyorum. Bu gece yatağımda babamın çenelerinin annemin sunduklarını öğüttüğünü duyacağımı biliyorum. Ve bu sesin sabaha kadar peşimi bırakmayacağını.

* "Lezzetli mi?"

4

Babam ve Vitali içeri girdiğinde yemek odasındaki masanın altında Simone'la bir el aşık oynuyorduk.

— Galatasaray Lisesi'ne gitmeyeceksin, diye bağrıyordu babam. Dediğim dedik. Elimi öp de babana sesini yükselttiğini unutayım!

— Hayır!

Simone'la korkuyla bakıştık: Kardeşim *Señor Padre*'ye kafa tutuyordu! Evde her türlü etkinlik durmuş gibiydi. Yemek hazırlıkları bile duyulmuyordu.

— Eğitimimi burada sürdürmek istiyorum! İstanbul'da!

Vitali asla Konstantinopolis demezdi. Babam, hakarete uğramış bir hükümdar edasıyla ona Fransızca karşılık vermeye yeltendi, ama gücü elvermedi, Ladino'ya döndü ve kem küm etmeye başladı.

— Anlamıyorum, hayır anlamıyorum. Seni dükkâna almak istiyordum, ama hocaların yerime geçmek için fazla akıllı olduğunu söylüyor. Ne yapalım? Allah böyle istemiş. Liseden sonra Paris'te kardeşin David'in yanında tıp okuyabilirsin. Ya da istersen diş hekimliği! Ama bana Galatasaray'dan söz etme! En yetenekli oğlum –Tanrı ona ömür versin– o Ermenilerle, o Yahudi düşmanı Rumlarla, o Türklerle okusun! Hekim olmak varken! Aileni mutlu etmek varken! Liseye gitmek istemiyorsan, Yeşiva'ya git!

— Ben ne tüccar olurum ne haham! Peki bakaloryam ol-

mazsa nasıl hekim olurum? Bu sınava yalnız Galatasaray'da hazırlanılıyor!

Señor Padre yalvardı, tehdit etti, kendi iyi yürekliliğine ve dölünün nankörlüğüne lanetler savurdu. Vitali'nin inatçı suskunluğu karşısında perde değiştirdi, ikna yolunu denedi:

— Türklerle öğrenim görmek, oğlum... İyi düşün!

— Bitti bütün bunlar! XX. yüzyılda yaşıyoruz! diye kıyameti koparıyordu Vitali.

— Biten neymiş, sersem? Paşa olacağını mı sanıyorsun?

— Yakında bey, paşa, efendi kalmayacak... Sultan da olmayacak, diye buyurdu kardeşim.

Babam ürperdi, pencerelerin iyice kapalı olduğundan emin oldu. Son bir girişimde bulundu. Kardeşim David'in Paris'te ticaret temsilcisi olduğunu (bu deyimin anlamını tam olarak bilmemekle birlikte "temsilci" sözcüğü bizi hayran bırakıyordu) ileri sürdü, Vitali'nin de gerçek bir beyefendi olması için aynı özveriyi göstermeye hazırmış...

Sonra başarısızlığa uğradığını fark edince öfkeyle haykırdı:

— İşte senin uğursuz takımının bizi getirdiği yer!

Uğursuz takımı, geçen yıl Büyükada'da kökeni ne olursa olsun seçilen çok yetenekli yüzücülerden oluşmuştu. Babam, Vitali'yi bu Rumlarla, Ermenilerle, diğer levantenlerle düşüp kalkmaktan vazgeçirmeye çok çalışmıştı! Ben, ağabeyimin bir şampiyon olduğunu biliyordum: Diğerlerinin ona ihtiyacı vardı.

— Deniz herkesin malı! diye bağırdı Vitali. Reaya ya anlaşacak ya da yok olacak, bunu anlamıyor musunuz? Biz dört yüz yıldır burada yaşıyoruz. Serseri Yahudileri oynamaya daha ne kadar devam edeceksiniz?

— İhtiyarlık günlerime lanet yağdı, diye inliyordu ba-

bam. Kendi evimde böyle küfürleri duymayı hak ettim mi ben?

Annem dayanamadı, biricik oğlunun, *el ijiko de la vejes*'inin* yüreğine hançer saplaması için ne suç işlediğini Tanrı'ya sorarak mutfaktan çıktı.

Vitali salondan çıktı ve merdiveni tırmandı. Annemle babamın çaresiz bir bakışı bir kez olsun paylaştıkları sırada, masanın altından çıkıp ağabeyimin arkasından koştum.

Odasına kapanmıştı. Kapıyı tıkırdattım, açtı, sonra arkamdan sürgüledi.

Konstantinopolis'ten ayrılmak istemediği için mutluydum. Bununla birlikte, anlamakta güçlük çekiyordum: Hepimizin aklı fikri Fransa'daydı. Hayal gücü olmayan, ama Alliance Okulu'nda yetişen Nita'nın bile. Simone'la masanın altında markizlere taş çıkartacak "şekerim" alışverişlerinde bulunuyorduk.

Vitali beni dizlerinin üzerine oturttu ve kollarıyla sardı. Çenesi başımın üzerine geliyordu. Boğuk ve ciddi bir sesle konuştu. Hitap ettiği ben değildim. Anlayamazdım, yalnızca beş yaşındaydım.

Ağabeyim Babıâli'nin uyanacağına inanıyordu, çeşitli cemaatlerin anlaşması olasılığına.

— Yakında, diyordu, Rum, Yahudi, Ermeni kalmayacak, yalnızca Türkler olacak. Din özel bir konu, kişiye özel bir alan olacak. Yasa hepimiz için bir olacak. Bizim Yasamız değil, Yasa.

Öyle dediğine göre... Gergin, coşkulu sesi, anlamını kavrayamadığım sözlerinden daha çok etkiliyordu beni. Bayramlarda bir kavanoz gül reçeline kaşık daldırırken tuttuğu-

* Yaşlılık günlerinin oğlu.

muz dilekleri düşünüyordum: *El anyo el vinyen tierra de İsrael**... Gelecek yıl Kudüs'te...

Asla gerçekleşmeyen dilekler.

Kavgadan beri huzursuzdum, mutsuzdum. Babam bizi acısına tanık olmak zorunda bırakıyordu. Üzüntüsünü herkes görsün diye evde daha çok vakit geçiriyordu. Suskun gözlerini yere dikiyor, ağzı baş aşağı bir 'v' harfini andırıyordu, ihtiyarlar gibi kısa adımlar atıyor, bezgin bir el hareketiyle en nefis yemekleri geri çeviriyor, yemeği kabul ettiğindeyse, bunu sırf annemin sızlanmalarından kurtulmak için yapıyordu.

Sonunda pes etti. Kendiliğinden kabul gören otoritesini hiç uygulamak zorunda kalmadığından, ağabeyimin inatçı direnişi karşısında savunmasız kalmıştı. Yaralanmış onurunun ardına sığınıyordu, sinsi, dokunaklı bir şekilde öç alıyordu. Vitali, Şabat yemeği sırasında uydurmadan şöyle bir kutsanıyordu. Ona kadınlardan sonra yemek veriliyordu. Haftalığını istemek zorunda kalıyor ve babam derin derin iç geçirerek parayı cebinden zorla çıkarıyordu.

Bu ayrıntıları gözden kaçırmayacak kadar hassastım.

Babam bize hiç yakın olmamıştı, ona ulaşmak güçtü. İyi bir aile reisi olarak sevgisini göstermeyi gereksiz buluyordu. Mutlak güç sahibi, dediği dedik bir adamdı, annemden haksız yere ceza yediğimde beni asla savunmamakla birlikte, iyi bir insan olmalıydı: Kızların yetiştirilmesi onun işi değildi. On üç yaşında yapılan dinsel erişkinlik töreni Bar Mitzva'ya kadar oğlanlarla da ilgilenmezdi. Ona göre kadınlar, yalnız cır cır ötmeye yarardı. Hepsinden çok da annem. Bir de yemek yapmaya. Yahudi takvimine saygı göstermeye. Eve dönüş anının kutsanmış bir an olmasını sağlamaya.

* Gelecek yıl İsrail toprağında...

Señor Padre, tartışmanın hayatına gireceği yeni bir çağın ortaya çıkışını dehşetle karşılıyor olmalıydı. O zamana kadar varlığı yetiyordu. Vitali başkaldırdığında aralarında iletişim kurulmadı. Babalarla, eşit haklara sahip olarak tartışılmaz. Böylece eve küstahlık yerleşti. Ve hüzün.

Masanın altında geçirdiğim zamanlar sayesinde, babamın dostlarına gösterdiği kavgacı ve kurnaz ikinci yüzünü gördüm. Doymak bilmez saygı görme ihtiyacını haklı çıkaran gizli bir yüzü de olmalıydı.

Redingotunun içindeki bu endamlı aile reisini, onurlu bir şekilde fesini taşıyan, yuvarlak topuzlu bastonunu çalımla sallayan bu adamın sokakta reayadan biri, kaldırımları Müslümanlara bırakmak zorunda olan ikinci sınıf bir vatandaş olduğunu nasıl düşünebilirdim? Diğer Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler gibi, babamın yüksek evler yaptırmaya, ata binmeye ve silah taşımaya izni olmadığını bilmiyordum. Kimsenin önünde eğildiğini, insanların önünde küçüldüğünü, yapılan hakareti köle gibi kabul ettiğini görmemiştim.

Bu gerçek gözümden kaçıyordu. *Señor Padre*'nin elini öpüyor, ayaklarına kapanıyorduk. Evindeki mutlu Yahudi! Bu barınağa, tapınağa, karısıyla çocuklarının saygısına nasıl da ihtiyacı vardı! Sokak kapısı onu başkalarının açgözlülüğünden değil, utançtan koruyordu.

Vitali ise, Yahudi Mahallesi'nin dışında vaat ve tehdit dolu bir dünya olduğunu biliyordu. Dış dünya bana bölük pörçük ve bir aracı yardımıyla ulaşıyordu. Haberleri ayıklama olanağım yoktu. Kriptoları çözmek gerekiyordu. Kem gözden korkan annem iyi haberleri önemsizleştirir, kötülerini abartırdı. Babam kendisini bir bakarsınız para babası, bir bakarsınız iflas etmiş, varını yoğunu kaybetmiş bir adam olarak gösterirdi. Her şey kodlanmıştı. Bana bir şeker

sunulacak olsa, nezaketen reddetmeliydim. Ortada para görünmezdi, ama her yerde hazır nazırdı. Bir gün doğru olan ertesi gün yalan olurdu. "Beni öldürüyorsun" ve "zararına satıyorum" sözleri, "abartıyorsun" ve "kâr payımı düşürüyorum" anlamına geliyordu: Ne kefen ne keşkül... Bütün bunlar birkaç dilin yamalı bohçasıyla konuşuluyordu. Sözcüklerin anahtarını bana kim verecekti?

5

Altı yaşına basmadan az önce *Fısıh* (hamursuz bayramı) temizliğine ilk kez katıldım.

Evi her türlü maya kırıntısından temizlemekti söz konusu olan. Bu, bir ay boyunca süren ve odalar dezenfekte edildikçe kapatıldığı için, yaşama alanını daha da daraltan gerçek bir av sürme işiydi.

Bayramdan bir gün önce annem evin çeşitli yerlerine on küçük ekmek parçası yerleştirdi ve babam, yanında Simone, Leon ve benle evi gözden geçirdi. Biz çocuklar için bu bir hazine avıydı; bahçede yumurta arayan küçük Hıristiyanlar kadar heyecanlıydık. Bu geleneğin ne kadar ahlaksızca olduğunu anlamam için yılların geçmesi gerekti: Efendi kusuru bulup ortaya çıkarsın diye yıkadıktan sonra kirletmek.

Akşam yemeğinde yılda ancak bir kez kullanılan özel yemek takımıyla sofra kurulurdu. Seder tepsisinin üzerinde mayasız hamurdan yapılmış hamursuz, kereviz yaprağı, sirkeli su, yabanturpu ve acı otlar bulunuyordu; esmer ve beyaz reçeller, *horasi** ve *şarope blanko;*** koyun kemiği ve nefret ettiğim esmer yumurtalar.

---

* Elma, tarçın ve bademle hazırlanan bir tatlı.

** Beyaz tatlı.

Babam hamursuzu kopardı ve parçalarını derin bir saygı içindeki aileye dağıttı. Seder tepsisini kaldırarak Ladino dilinde bir açıklama yaptı:

— İşte babalarımızın Mısır'da yediği bir lokma ekmek. Her kim açsa, gelip yesin. Her kim ihtiyaç içindeyse, gelsin Pesah'ı bizimle kutlasın.

Geleneğe göre en genç oğulun öne çıkıp dört törensel soruyu sorması gerekiyordu, sorsun ki aile reisi Pesah'ın anlamını hatırlatabilsin.

Babam yarı dolu ikinci şarap kupasını bıraktı. Gözler Vitali'ye dikildi, bizim "Candide"mize.

Vitali sustu.

Annem ürperdi, Henri sırıttı, Adela titremeye başladı, *Señor Padre* dişlerini sıktı. Tepsiyi bir kez daha kaldırdı, kutsal kelamı tekrarladı ve dudaklarını şarap kupasına daldırdı.

Yeni bir sessizlik.

Çılgına dönmüştüm, gözyaşlarım boşalmak üzereydi. Vitali'yi, babamı, ailemi kurtarmam gerekiyordu. Soruları ezbere biliyordum:

— Bu gecenin bütün gecelerden farkı nedir? diye mırıldandım.

Sessizlik korkunçtu. Bağıracak kadar gergindik. Aramızda gerçekten dindar olan tek kişi, Nita'nın kocası Nahum Behmoiras sakalının altından homurdanıyordu. Cüretimin onu sarstığını biliyordum, ama o beni terslemeyecek kadar iyi kalpli ya da güçsüz biriydi: Talmud'a göre Yasa'yı kızlara öğretmek, onlara ahlaksızlığı öğretmek demektir.

Ben nasıl olsa batmıştım, dibe vursam da olurdu. Sürdürdüm:

— Neden sadece *matsot* yiyoruz da ekmek yemiyoruz? Niçin sadece acı otlar yiyoruz?

Babamın durakladığını sezdim. Otoritesini yeniden kurma adına oğlunu herkesin önünde cezalandırması mı gerekiyordu? Kaba güç kullanmaktan nefret ederdi. En önemli bayramı berbat etmekten de çekiniyordu.

Her Yahudi'nin yapacağını yaptı; birliği, aileyi koruma adına hakareti sindirdi. Töre. Beka.

— Bizler Firavun'un köleleriydik, Mısır'da... diye söze başladı.

Seder'den sonra hepimiz âdet üzerine Kavretiko şarkısını söylemeye koyulduk:

Un kavretiko ke lo merko mi padre,
por dos levanim, por dos levanim.
Vino el gato y se komyo el kavretiko,
pue lo merko mi padre
por dos levanim, por dos levanim.
Y vino el perro y maryo al gato
ke se kamyo el kavretiko ke lo merko mi padre
por dos levanim, por dos levanim.
Y vino el palo y harvo el perro,
ke maryo el gato ...

Ama gönülsüzce söylüyorduk: annem gibi babamın da ağzı kenetlenmişti. Simone ve ben, bitip tükenmez nakaratın sonunu getiremeyecek ölçüde heyecanlıydık. Nahum bir öksürük nöbetine tutuldu. Vitali Nita'ya son kıtaya kadar eşlik etti.

Ertesi yaz Büyükada'ya gitmedim. Nahum rahatsızdı, Nita ona bakmak için kentte kalıyordu, annem fütursuzca beni ablamın bakımına terk etti.

Adalar şifa veren iklimleriyle ünlüydü ve Nahum'un Hasköy'den ayrılması onun için daha iyi olurdu. Ama o, ailesiyle bizimkilerin arasındaki bitip tükenmez rekabetten dolayı bundan vazgeçti. Her iki aile plajda birer villa kiralıyor ve küçük Leon'u aralarında paylaşamıyordu. Yeğenim daha konuşmuyordu, ama *mono*'larından hangisini yeğlediği ona yüzlerce defa sorulmuştu bile.

Sıcağa ve susuzluğa rağmen, neredeyse ıssız olan evde kalmaktan mutluydum. *Kortijo* bize kalmıştı. Çiçeklere biz bakıyorduk. Seyyar satıcılardan tatlı kavunlar, taze ve kokulu kabaklar, kaşkaval peynirleri alıyorduk. Nita, annemin sağlık nedenleriyle yasakladığı taze meyve suları, bardak bardak *alegria** veriyordu bize. Simone benimle birlikte Adela ile Ernesta'dan boş kalan odaya yerleşmişti. Nemli hava uyumamıza engel olunca, feneri ve demirli sopasıyla dolaşan asesin yolunu gözlüyorduk. Kimi zaman eve sendeleyerek dönen kardeşim Henri'yi gördüğümüz oluyordu.

Her zamankinden sefih görünüyordu.

Annesi Regine Asseo doğum sırasında ölmüştü ve Henri, Nita'ya emanet edilmeden önce, büyükanne ve büyükbabası tarafından olağanüstü şımartılmıştı. Canının istediğini yapıyordu, çünkü herkesin gözbebeğiydi. Sevecen ve şen şakraktı, dostluğu sağlamdı, ama en ufak sıkıntıya gelemiyordu anlaşılan. Simone'a ve bana, güzel küçük bebeklerim, derdi. Bu övgü yanaklarımı kızartırdı, çünkü o kadından anlardı. Babama bakılırsa, biraz fazla anlarmış. Annem ise sefahatin onun içine işlediğini söyler ve evdeki –oldukça düzensiz– varlığına kötü gözle bakardı.

Büyükler karşımda seslerini alçaltsa da, Henri'nin içki içtiğini ve parayla kâğıt oynadığını biliyordum. Lebon Kahve-

* Bir tür şekerleme.

si'ne, Şark Pasajı'na ve Pera Palas'ın barına gidiyordu. Bir *goy** gibi. Oysa Yahudilerde ölçüsüzlüğe kaçanlara az rastlanır.

Babam bu tavrını anlamıyordu, ama bildiği eşsiz bir çözüm vardı; evlilik. Böylece, çapkın genci uslandıracak bir nişanlı bulması için birçok çöpçatana başvurdu.

Annemin yokluğundan yararlanan *Señor Padre,* eve gene konuk kabul etmeye başlamıştı. Karısının lafı yarıda kesmesinden, eskilerde olduğu gibi kendisine üçüncü şahısta hitap etme huyundan çekinmesine gerek kalmamıştı. Reçel tepsisini ve anasonlu *dulsikoyu* (tatlı) ablam getiriyordu. Ben masanın altında yerimi alıyordum. Üst dişlerim düştüğünden beri parmağımı emmiyordum. Bunu yaparsam güzelliğimin bozulacağını ve tavşan gibi gülümseyeceğimi anlatmıştı bana Henri. Simone'la birlikte onun gibi yüzümüzü buruşturuyorduk ve bu bizi güldürüyordu.

Babam arkadaşlarının yanında ne Henri'yle ilgili kaygılarını dile getiriyordu, ne de Vitali'yle çatışmasını; aile meseleleri, özellikle pek övülesi olmayanlar titizlikle örtbas edilirdi. Buna karşılık David'in Paris'teki konutunun oda sayısını bilmeyen yoktu. Ama erkekler çoğu zaman politika konuşuyordu, yani cemaati ilgilendiren meseleleri: Yahudilerin başka hükümeti, başka kamu ya da adli otoritesi yoktu. Hahamlar sıradan mebuslar gibi kampanyanın başını çeker ve iktidar mücadelesi için hiçbir iftiradan geri kalmazlardı. Makedonya'daki savaş da onları kaygılandırırdı, ama hahamlar mahkemesinin *kaşerut*** onayını vermeyi reddettiği Ortaköy'deki bir kasabın başına gelenler kadar değil. Her şeyin başı ticari işlerdi. Kötü gidiyordu işler. Çok kötü.

---

* Yahudi olmayan kişi.

** Kaşerut, etin Yahudi inanışına uygun kesildiğini doğrular.

Durumun suçluları Rumlar ve Ermenilerdi. Yahudilerle birlikte ticaret ve finans sektörünü paylaşıyorlardı. Sayıları daha fazlaydı, iç çekişmelerle daha az bölünmüşlerdi, pazarlarımızı yavaş yavaş kemiriyorlardı.

— Mehmed Habib Bey, Petrolosyan'la anlaşmış! Bağırsakları cehennemde çürüsün!

— Şu hırsız Aleksakis on altı kuruş fiyat vermeden önce, ipeğimi yirmi kuruştan satıyordum!

— Köyde dokutturuyor! Süt çocuklarına!

— Yamyamlar, kan emiciler! Bu fiyata ben, kendimden çalıyorum, ailemden çalıyorum, dilenmekten başka çarem kalmayacak!

— Kapalıçarşı'dan ayrılalım! Orada bize hayat yok! Şark Ekspresi'nin turistleri "Fransız Malları" aramıyor!

— Bütün işler Pera'da dönüyor...

— Evet, gelecek Pera'da, sonucuna varıyordu bilgiççe siyah redingotlu adamlar.

Babam dükkânı satmayı düşünüyordu demek. Bu doğru bir bilgi miydi, yoksa yanlış mı? Bir top çuhayı daha ucuza kapatmak için kullandığı bir kurnazlık mıydı yoksa? Hiç görmediğim bu dükkân, şaşaalı mallarla dolu bir saray olabilirdi ancak. Sonunda *los de por aki* adını verdiğimiz alt sınıftan, *klasa başa* (aşağı sınıf)'tan olan şişko kuzen Faraggi'nin eziklik duymaması için babamın alçakgönüllülük tasladığına karar verdim.

Oysa babam Roş Aşana'dan hemen sonra onunla ortaklık kurdu. Açıkladığı gibi Kapalıçarşı'dan ayrılıp şanlı Pera'ya geçecek, konfeksiyonu, hediyelik eşya ticareti için terk edecekti.

Bu arada her cuma, buharlı vapura binip tatildeki ailesinin yanına gidiyordu. Nita, Nahum, Simone, Leon ve ben yalnız kalıyorduk. Mutlulukla ve neşeyle, Şabat'ı biz bize kutluyorduk.

El rey de Fransya
tres ijas teniya
la una lavorava,
la otra kuziya,
la mas çikitika
*bastidor aziya**

Ablam ve kocası şarkı söylüyordu. Yüzlerce romans biliyorlardı, halkımız İspanyol folklorunun ninnilerini, nakaratlarını ve özdeyişlerini öylesine benimsemiş ki, Osmanlıların nazarında, Cervantes'in dilini konuşan herkes İsrailoğullarından sayılırdı.

Beni evlat edinen ailemin yanında mutluydum. Sofrada kimse ağzını büzüp oturmuyordu. Birlikte olmanın tadını içtenlikle, neredeyse saflıkla çıkarıyorduk. Hoş bir şeydi bu, diğer ailelerdeki gibi. Nahum'un soluğu tıkanınca Nita'nın ona uzattığı mendilin içine uzun uzun öksürürdü. Nita bizimkileri kısa sürede bastıran güçlü bir sesle yeniden şarkı söylemeye başlardı.

Anneminkinden farklı olan Nita'nın yemekleri, benim için bir şölendi. *Borekita*'larının harcı daha baharlı olurdu, tuz, şeker ve biberle tatlandırdığı *boyiko* (peynirli hamur işi)'ları, Nahum'a, "ellerine sağlık," dedirtirdi. Yemeklerin tadı uzun zaman damağımızda kalırdı. Nita sessiz sedasız bir hayat sürerdi, ama hazırladığı yemeklerle gösterirdi kendini. Yazgısına boyun eğen, ama aynı zamanda geleceğe yönelik bir kadındı. Bütün Yahudiler gibi, hepimiz gibi çelişkilerle doluydu.

Nahum kendini daha iyi hisseder etmez, Asya'nın Tatlı Suları'na gitmeyi kararlaştırmıştık. İki kürekli bir kayık kira-

* "Fransız kralının / üç kızı vardı / biri iş işler / diğeri dikiş diker / en küçüğü / gergef işlerdi..."

layıp Boğaz'da günbatımını seyredecektik. Orası ablama pencereden görünen Haliç'in ucundaki basit çayırdan, Avrupa'nın Tatlı Suları'ndan çok daha çekici geliyordu. Nita bir kitap alırdı eline, hep aynı kitabı, Simone ve ben çamlıkların, orman açıklıklarının, yüzleri örtülü şık Levanten ya da Çerkez kadınların, birbirine dolanmış kayıkların, serinliğin, kuş cıvıltılarının söz konusu edildiği uzun, karmaşık cümleleri Fransızcadan çevirmesini dinlerdik. Dudaklarımızda gülümseme, bize onca yakın ve onca uzak olan bu harikaların düşünü kurardık.

Nahum'un sağlığı düzelmediğinden, gezi günden güne ertelendi. Ablamın ileri sürdüğü sahte bahanelere inanmış görünüyordum.

— Av ayında yola çıkılmaz, tapınağın iki kez yıkılışının anısına saygısızlık olur. Suya da girilmez, bunu herkes bilir, yoksa çil basar her yanını!

Vitali tatil bitmeden gelerek bizi şaşırttı, yanmıştı, ama buruktu; yüzme takımı dağılmıştı. Üç ay önce, acıklı aile sahneleri pahasına, küçük takım, Galatasaray Lisesi'nde Fransız bakalorya sınavına hazırlanmaya karar vermişti. Anadolu'da birkaç Ermeni'nin kıyıma uğraması eski çekişmeleri canlandırdı. İlk fire verenler Anahid ve Oşin oldu. Derken Fransız Paul, İtalyan Andrea, Hıristiyan Frerler okuluna gideceklerini açıkladı. Leonis ile Vassilis'e gelince, onlar Ortodoks lisesine gidecek ve antrenmanlarını Rum izcilerle yapacaklardı.

Babam ağabeyimin iradesini zayıf düşürmek için yaz sıcağına mı güvenmişti? Beklentisi boşa çıktı. Aralarında kaydını sildirmeyen bir tek Vitali oldu, onun adına büyük gurur duydum.

Kipur (büyük oruç günü) sabahı sinagoga gitmek üzerey-

ken, *Señor Padre* Vitali'yi mutfakta, gecelik entarisi sırtında, elinde bir çanak yoğurtla buldu.

— Tamar! diye haykırdı.

Annem koşup geldi. Nita, Nahum, Simone, ben de öyle. Gözlerimize inanamıyorduk: Ağabeyim yiyordu!

— Hasta bu çocuk! diye sızlandı annem. Neren ağrıyor, bebecik? Söyle bana, yalvarırım!

Tek olası açıklama buydu; insan, sadece hastaysa oruçtan mahrum olurdu.

— Haham sana izin kâğıdı mı imzaladı? diye sordu *Señor Padre*.

Vitali yanıt vermeden önce, bir kaşık yoğurt attı ağzına:

— Sağlığım yerinde.

— Babanın dinini artık tanımıyor musun? diye ciyak ciyak bağırdı annem.

— Durum oldukça açık, dedi babam düz bir sesle. Gel Henri, biz gidelim.

Sırtını onurlu bir şekilde dönüp dua şalını alarak yürüdü, büyük ağabeyim de peşinden gitti. Annem ağlayarak, Ulu Tanrı'nın ona merhamet etmesi için yakardı, Kipur, Büyük Bağışlama Günü olduğuna göre tam da sırasıydı.

Babamla çatışma o güne kadar aralarında özel bir mesele olarak kalmıştı. Ama Vitali'nin sinagoga gitmemesi, durumu bir cemaat meselesine dönüştürdü ve pencereden pencereye, aralıktan aralığa, dükkândan dükkâna *Señora*'nın şarkı söylemediği ve oğulun Tanrı'nın yasasını çiğnediği ailenin uğradığı felaketten başka şey konuşulmaz oldu.

"Müthiş günler" de denen üç güz bayramının* birbirini izlediği *Çiri* döneminde kederli olmak uygun düşerdi. Kederli olmak için her türlü nedenimiz vardı. Nahum giderek

* Roş Aşana, Kipur, Sukot.

güçten düşüyor, Vitali ve babam birbirlerinden kaçıyordu. Henri bir yosmayı dost tutmuş ve annem *Señor Padre*'nin *el godro* * Faraggi'yle ortaklık kurmasına kuduruyordu.

Her zamankinden çok yiyip içtik.

* Şişman.

6

Birkaç hafta sonra ilkokul önlüğümü taktım.

1860'da kurulan Alliance İsraélite Universelle'in misyonu, Doğu cemaatlarını Batı'daki kardeşlerimizi utandıran bir az gelişmişlikten kurtarmaktı. Bu kapsamlı program olmasaydı cahil kalırdım: Alliance'tan önce, Konstantinopolis'te kızlara eğitim vermek kimsenin aklından geçmemişti.

Okulun bana efsanevi bir başka dünyanın kapısını açacağını seziyordum. Vitali'nin öğrettiği Fransızcanın temel kavramlarını, Simone'la talim ediyordum. Nita yanlışlarımızı düzeltiyor ve bize Perrault'nun masallarını okuyordu. Masalları Fransızcadaki gibi "Evlendiler ve birçok çocukları oldu," diye sonuçlandıracağına, *"Eyos tengan bien y mozotros tambien!"** diyordu.

— Amen! diye karşılık veriyorduk.

İlk gün bizi annem okula kadar götürdü. Taş bir yapıydı okul, ev kümeleri kadar kocaman. Asmalı mütevazı tahta barakalara, çoğu taş döşeli olmayan dolambaçlı sokaklara, şalvarlı sokak satıcılarına, su taşıyan katırlara ve tekerlekleri gıcırdayan öküz arabalarına tepeden bakıyordu.

Büyülenmiştim. Hiç bu kadar büyük, bu kadar sağlam, bu kadar güçlü bir şey görmemiştim. Aşıboyalı kerpiçten

* "Onlar mutlu olsun, biz de!"

ağırbaşlı bir yapı olan sinagogumuz basıktı. Halep'ten Oran'a ve Selanik'ten Rusçuk'a kadar Paris binalarının mimarisine özenerek Alliance, üstünlüğünü, hak sahipliğini ve militanca cömertliğini vurgulamayı görev bilmişti.

Okulun Müdiresi Madam Behar, bizi karşılamaya geldi: Biz paralı öğrencilerdik, iyi ailedendik. Ernesta yakın arkadaşı Rosa Ezratti'yle uzaklaştı. Adela her zamanki gibi çekingenliğinden büzülüp kalmıştı.

Çan çaldı, sıraya girildi, konuşmak yasak, sınıfın büyük pencereleri, kadın öğretmen Matmazel Mayer'in olağanüstü çirkinliği, hepsine bayıldım. Hemen.

Öğretmen –kuvvetli bir Alsace şivesiyle– Fransızca konuşuyor ve içimizden pek azı onu anlıyordu. Hasköy'ün pis kokulu daracık sokaklarından gelen ve Alliance'ın sunduğu önlüğün kirli boyunlarını ve yamalı eski püskü giysilerini kapattığı küçük kızlar kürsüye kaygılı bakışlarla bakıyordu, kaderlerine şimdiden razı olmuşlardı.

Peki, evlerinde *Ladino* değil de *Todesco* konuşulan Ukraynalı bir terzinin kızı olan Nora Eşkin'in aramızda işi neydi? Alliance okullarında pek az Aşkenazi bulunurdu. Fransızcadan çok Almanca konuşulan Kuzey'in buzlu ovalarından iltica edenler, genellikle *Hilfsverein der Deutschen Juden** 'lere giderlerdi. Gözlerimi iri iri açmıştım; bu Pomak köpeklerin kötülendiğini öyle sık duymuştum ki! Ancak bu çelimsiz ve ürkek kızın, cemaatimiz için ne gibi bir tehdit oluşturduğunu anlayamıyordum... Küstah edalı esmerce bir kız, sarmısak koktuğunu ileri sürerek Nora'nın yanına oturmak istemedi. Madam Mayer "hoşgörü" sözcüğünü açıklayarak bize ilk ahlak dersimizi verdi. Annemin orada bulunmasını çok isterdim. *Kortijo*'daki arkadaşlarının da.

* Alman Yahudileri Yardım Kuruluşu

İlköğretimde kız çocuklar için öngörülen program ahım şahım değildi: Alliance'ın amacı, hal tavır bozukluğuyla ve Doğulu kadınların doğal tembelliğiyle savaşmaktı. Ama Tunus Mellah'ında* haklı bulunabilecek bu eğitim, bizim küçük burjuva ortamımıza pek uygun değildi. Neyse ki temizliğin ve elişlerinin dışında, arzu edenler okuma öğrenebiliyordu.

Okul duvarları arasında *Ladino* konuşmak yasaktı; kurala uymayacak olursak her seferinde bir mangır ödemek zorundaydık. Yabancı ziyaretçiler bizim Alsace şivesinin karıştığı kem küm Fransızcamızla, aşık ya da bebek oynadığımızı görseler pek eğlenirdi. Peki, ne Türk, ne İspanyol, ne Fransız olan küçük kızlar için "yabancı" sözcüğü ne anlama geliyordu? Yahudi olmayan mı? Böyleleri gerçekten var mıydı?

Işıklar bayramı Hanuka'da alfabeyi sökmüştüm. Her gün, annem geleneksel şamdanın bir mumunu yakıyor ve gözleri kamaşan Simone güzel yazıyla yazdığım dört harfi gidip Nita'ya gösteriyordu. Yedinci gün yirmi dört harf yazmıştım, ancak Simone, sadece iki yeni harf eklediğimi görünce düş kırıklığına uğradı. Açıklamalarıma rağmen dersimi iyi öğrenmediğime inanmıştı.

Yahudi Noel'i Purim'de –aslında ezbere bildiğim– *Eşek Derisi*'ni gururla söktüm.

Bir haftadır ısıtılmış bal ve kızarmış susam yağı kokusu *juderia*'yı sarıyordu. Kolları şekerlemelerle dolu çocuklar evden eve koşuşuyor, ev hanımları komşularına en nefis *orejikas de Aman* (Aman'ın kulakları - Purim Bayramı tatlısı)'ları ikram etmek için birbirleriyle yarışıyordu.

* Mellah: Yahudi mahallesi.

Annem, halkın Purim taşkınlıklarına kuşkusuz soğuk bakıyordu. Sınıf arkadaşlarım gibi kıyafet değiştirmeye, kaynana zırıltısı çevirerek dolaşmaya hakkım yoktu. Simone ve ben, türlü şaklabanlıklar yaparak geçen gençleri ve alkolün kızıştırdığı –istisna kaideyi bozmaz– daha az genç olanların geçidini imrenerek pencereden seyrediyorduk.

Anne babasının arasında fırdönen en iyi arkadaşım Rachel Caro'yu gördüğümde, ona pencereden seslendim: *"Buen Purim y bueños anyos!"* (İyi Purim ve iyi seneler). Simone el çırptı. Rachel tefini havaya attı ve sesimizi giderek yükselterek bağırmaya koyulduk, toplu şenliğe katılmaktan mutluyduk.

Ernesta mutfağa indi, annemle birlikte geri döndü ve annem her ikimizin yanağına unlu bir şamar patlattı.

— Sizi küçük aşifteler! diye tısladı. Yanaklarını öfkeden ve ocağın harından al basmıştı.

Señora ke no kanta'nın evinde şenlik anlayışı yoktu. Annem bu açığını aşırı ölçüde yemek hazırlayarak kapatır, ölçüsüzlüğün doruğuna ulaşırdı, öyle ya, bir *balabaya*'nın* görevi her fırsatta bol bol yiyecek hazırlamaktır. Bir kayık tabağın mutfağa boş dönmesi hakaret sayılır, Fazla dolu dönmesi de: Sefaradlar, geriye kalan yiyeceklerin dozunu ayarlama sanatında ustalaşmışlardı.

Purim'de, kız kardeşim Ernesta en yüklü tepsilerini taşırdı. Karşılık olarak kendisine geleneksel olarak gönderilen tatlıları annem dilinin ucuyla tattıktan sonra yüzünü buruşturur ve mendiline tükürürdü. Birer tane daha almaya yalnızca Simone, Vitali ve ben cesaret ederdik. Kalanlar, Kamer'in sepetinde kaybolurdu.

* Ev hanımı.

Öğle yemeğinden sonra babam bizi Boğaz'ın Avrupa yakasına, Ortaköy'de oturan ailesinin yanına götürürdü. Kenti at arabasıyla ya da atlı tramvayla kat ederdik, yani mali durumumuza göre. O yıl, erkeklerle kadınlar bir arada olmasın diye perdeyle ortadan bölünen bir tramvayla gittik.

Büyükanne ve büyükbabam, zengin mesen Abraham Camondo zamanında, Yahudiler tarafından, Yahudiler için inşa edilen on sekiz sıraevden birinde, *Dizyocho*'da yaşıyordu. *Nono,* boydan boya halı döşeli bir odanın ucunda ahşap bir koltukta oturuyordu. Çocuklar, yani kuyruğa girmiş kuzenlerim, sırayla yanına yaklaşıyordu. Mekânın törenselliğinden ve dünyaya on bir çocuk getirmiş dev gibi bir hanım olan nonanın sert bakışından etkilenerek *"Le bezo las manos, Señor Padre",* (Ellerinden öperim, Efendi Babam) diye mırıldanıyorlardı. Akbaba pençesini andıran lekeli ele dudaklarımı değdirdiğimde korkumu, belki de tiksintimi bastırmakta zorlanıyordum. Dişsiz bir ağzın gevelediği kutsamaya, *"Te bendigo, ijika",* (seni kutsuyorum tatlı kızım) gözlerimi yere dikerek katlanıyor ve *purimlik* alıyordum. Erkek kardeşimin ve yeğeniminkinin yarı büyüklüğünde bir madeni paraydı bu: Bizde kızlar ancak evlendikleri sırada, bir erkeğin iş kurmasına yardımcı olabilecekleri zaman gerçekten şımartılır. Yoksa boşa yatırım yapılmış olur. Yahudi'nin ilk sabah duası şöyle demez mi:

Sen kutsalsın, Tanrım, bizim Tanrımız,
dünyanın hâkimi,
Beni esir olarak yaratmayan,
Beni Yahudi olarak yaratan
Beni kadın olarak yaratmayan?...

O, beni kadın olarak yaratmıştı.

7

Nahum veremliydi. Ernesta üşütecek olsa hekim çağrılırken eniştemin kendine baktığı yoktu. Annem hekime başvurmayı reddettiğini ileri sürüyordu. Anladığım kadarıyla, sağlık durumunun yol açacağı masrafların farkında olan Nahum kendini ölüme terk etmişti. Mücevher sattığı loş, dar ve uzun dükkân ile kutsal metinleri incelediği parmaklıklı oda arasında ciğerleri berbat olmuştu. Kayınlarının eline baktığı için utancından yemeklere dokunmuyordu bile. Bu da hastalığının dörtnala ilerlemesine yol açtı.

Nita mendilinde kan görünce, ayrı yemek pişirmek için izin istedi, besleyici eş görevinde kusurlu olduğunun bilincindeydi.

Beslenme bizlerde sadece gösteriş için değildir. Aynı zamanda hastalıktan korunmanın bir yoludur. Anadolu Yahudilerinde sağlık saplantı halindedir. Eşlerin görevi kocalarının hasta olmalarını engellemektir. Onları tıka basa doyurarak. Kadınlar kimi zaman, kendi aralarında, boğazlarına düşkün olduklarını kabul etseler bile, erkekler yalnızca sağlık nedenleriyle yediklerini ileri sürer: Zayıf düşecek olurlarsa ailelerini besleyemezler. Sadece yedi yaşındaydım, ama bu yanıltmaca beni kararsızlığa sürüklüyordu: Erkek az kazanıyorsa, az yediği içindir diye düşünüyordum. Ve az yiyorsa, az kazandığı için.

Birkaç hafta boyunca ocağın paylaşılması bir siper sava-

şına dönüştü. Annem ayrıcalık haklarına asılıyor, her zaman yumuşak başlı ve uzlaşmacı olan Nita ona kafa tutuyordu.

Bu kadınlar arasında bir meseleydi ve *Señor Padre* sıkıntısını çekmemeliydi. Nita ile Nahum'un aile sofrasında yer almamasına da, genç çiftin birdenbire ortaya çıkan baş başa kalma arzusu neden olarak gösterildi. Durum, bu dertli ve sakallı aydını hiç sevmeyen babamın işine geldi denebilir.

Simone'la birlikte sırra kadem basmaya eğilimli yağ tenekesinin peşine düşüyorduk. Nahum'un patlıcan dolmalarının içinde bir şeyler bulabilmesi için, yağlı kısımları et parçalarıyla değiş tokuş ediyorduk, Nita *almodrote** pişirmek istediğinde garip bir şekilde boş olan fırını odunla besliyor, nedense, mutfağın en sıcak köşesinde küflenen koyun peynirinin yerini değiştiriyorduk.

En azından benim önümde gerçek bir çatışma hiç yaşanmadı. Her şey alttan alta oluyordu. Annem içi geçmiş ıspanaklar ya da o cahil Pomak'ın –"dilerim dişleri kararır ve dökülür!"– kanını tam akıtmadığı et konusunda, her zamanki şikâyetlerini uzatmadan beyefendisine hizmet ederdi.

— Yine mi kızarmış börek? diye şaşardı babam.

— Fırınla Nita ilgileniyordu da... Oysa söyledim ona, *Señor Padre* kızartmadan çok tepsi böreği sever dedim! Ama gençlerde büyüklere saygı kalmadı.

Üst kattaki küçük odalarında, Nita zayıf düşen kocasını besiye çekiyordu.

— Evi fareler saracak diye köpürüyordu annem. Yalanım varsa canım çıksın!

---

* Sebzeli börek.

(Bu tür belalar okuduktan sonra bir diş sarmısağı mıncıklayarak mırıldanırdı: "Yalan söylüyorsam canım sağ olsun!")

— Uzatma hanım! diye içini çekerdi babam. Git kapan al ve çeneni kapat!

— Ya küçüklerin sağlığı ne olacak? Kim aldırıyor onlara? *Señor Padre* farelerin veba, kolera ve tifüs bulaştırdığını bilmiyor değil!

— Yahu, ne faresinden söz ediyorsun sen?

— Yakında... görürsünüz... diye kehanette bulunuyordu annem gözlerini tavana dikerek. Nahum hekime görünmeyi hâlâ reddettiğinden Kamer *endulko*'ya* başvurmayı önerdi. Onun Balat gettosunda, büyücülük genel kabul görüyordu... Nita son umutlarını buna bağladı. Hasta işbirliği yapmadığı ve büyünün bozulması gizlilik gerektirdiğinden, ablam "büyük" *endulko* yaptıramadı, oysa hastalığın ağırlığına bakılırsa bu gerekliydi. Nita sadece odada tütsü ve ıtırlı bitkiler yaktı, Simone Leon ve benimle bal ve tuzlu su paylaştı, kovulmalarını kolaylaştırmak için *Los mijores de mozetros* (bizden daha iyiler - bizden iyi olmasınlar anlamında) adı verilen kötü cinlerin düşsel hayvanlarını beslemek için arpa ve buğday serpti... Ayrıca, bir hafta boyunca oda gece aydınlatıldı.

Bu törenden ve ona eşlik eden gizemden çok etkilenmiştim. Bana gelince, tehditler savurmaya varan dualar uyduruyordum: "Sesime kulak vermezsen, Tanrı, sana artık inanmam!"

Endulko derde deva olmadı. Nahum'un iştahsızlığı, kısa sürede giriş katında verilen mutfak savaşını gereksiz kıldı.

---

* Büyü.

Hasta, aile sofrasındaki yerini yeniden aldığında, durumu o kadar ağırlaşmıştı ki, babam derhal Doktor Ezratti'yi çağırttı.

Çok geç kalınmıştı: Nahum Behmoiras bahar başında öldü.

O benim ilk ölümdü. Onu görmeme izin vermediler. Simone ve ben birbirimize sarılarak saatlerce, kucak kucağa ağladık. Acımın aşırı, neredeyse uygunsuz olduğu söylendi: Ölü ne de olsa sadece enişte mmiş! Annem dikkati üzerime çekmek istemekle suçladı beni. Bir aileyi benimsediğim gibi, bir matemi benimseyerek gözyaşlarının tadını keşfettim.

Cesedi arındırmak, Kadiş (ölü için okunan dua)'i okumak ve ölüyü son istirahatgâhına götürmek için *minyan** toplandı. Hırpani bir kılıkla ve içkili olarak gelen ağabeyim Henri'nin yerine, babamın ortağı *el godro* Faraggi'yi getirmek zorunda kaldılar.

Hasköy Mezarlığı'ndaki defin töreninden sonra, Behmoiras ve Gatenyo aileleri arasında anlaşmazlıklar çıktı. Tercüman, çöpçatan kadından ölünün daha önce verem geçirdiğini gizlemekle suçlandı. O ise, çiftin yaşadığı odanın havasız olduğunu ileri sürdü. Sorumlulukları birbirlerinin üzerine atmaları altın sikkelerle pazarlık konusu edilirken, ben esef, hatta pişmanlık duyduklarına inanıyordum.

Vitali öfkeden kuduruyordu. Ona kalırsa Nahum'u öldüren verem değil, kendini adamak istediği işe karşı çıkılmasıydı.

— Bir babanın Yahudi olduğu nereden anlaşılır? diye fısıldadı bana. Sana hayat hakkı tanımamasından.

Sonra babamın hınçlı bakışıyla karşılaşınca ekledi:

— Üstelik suçlanan sen olursun.

* Toplu dua edebilmek için gerekli on yetişkin Yahudi erkek.

Señor Padre'nin öfkesi dinmek bilmiyordu. Henri'nin çileden çıkaran tavrı ailemize yüzkarası çalmıştı. Bu hayırsız evladı ev bark, iş güç sahibi yapmak gerekiyordu, tercihen Konstantinopolis dışında bir yerde.

Hiçbir *buena famiya* (iyi aile) kardeşimi istemiyordu. Drahomadan kendisine düşebilecek yüzdenin iştahını kabarttığı çöpçatanlardan birinin dediğine göre, elinde bir genç kız varmış, ama birinci sınıf bir mal. Adı Sarah Nahmias'mış ve Selanikli seçkin bir ailedenmiş. Baba, bir kambiyo şirketinin başındaymış. Anne ise Allatinilerin akrabası, kusura bakmayın artık! Bu açıklamayı saygılı bir sessizlik izledi: Sefarad burjuvazisinin aşama silsilesinde, İspanya'dan kovulduktan sonra İtalya üzerinden transit geçen Livornolu Yahudi cemaati en üst basamakta yer alıyordu. Aradan dört yüzyıl geçmesine rağmen, altın çağa dayanmayan soyağacı makbul sayılmıyordu.

— Yanılmıyorsam, büyük oğlunuz Paris'te banker? diye tısladı kadın. Edindiğim bilgilere göre genç kızın anne babası Fransa'da yerleşmelerine olumlu bakıyor...

Babamın iştahı kabarmıştı: Öneri gururunu okşuyordu.

— Ya Henri? diye sordu. Genç Bayan Nahmiyas'ın az bir şey topal ya da sağır bir kız kardeşi yok muydu?

— Ne yazık ki yoktu... Birden, çöpçatanın yüzü aydınlandı: Babam niçin Henri'yi genç kadınla birlikte Paris'e göndermiyordu? Onca varlıklı olan David, ona kendi işinde bir yer ayarlardı! Onu götürme görevini ağabeyim üstlenirse, Nahmias ailesi büyük bir masraftan kurtulmuş olurdu! Drahoma da o ölçüde büyürdü...

Kısa süre içinde yolculuk ve armağanlardan, *espozoryo** ve *ketuba*'dan** başka laf edilmez oldu. Babamın umudu ni-

* Nişan.
** Evlilik kontratı.

şanlının çok çirkin olmasıydı: Yolculuk sırasında Henri'nin onu baştan çıkarmaya kalkmasından korkuyordu. Dikiş makinesinin iki tıkırtısı arasında, annem Nahmiasların bütün paralarına rağmen görgü kurallarını hiçe saydıklarını ima etti. Bir genç kızı tek başına, ya da öyle sayılır, gemiye bindirip bilinmeyene doğru salıvermek doğru muydu? Aslında Henri'yi başından sevdiği için memnundu, ama ufak bir sevinç belirtisi göstererek, kem gözleri üzerine çekmekten korkuyordu.

David'e Sarah'nın fotoğrafı gönderildi, Sarah'ya da David'inki. Selanik'te nişanlısı ve annesi çeyizi son kez elden geçirirken, *Señor* Nahmias İstanbul'a gelmek üzere trene bindi. Evde haham huzurunda bir kabul verildi. Ailemizin Nahmias ailesinin işlerine, Sarah'nın drahomasına eşdeğer bir maddi katkıda –mücevher şeklinde de olabilir– bulunması bekleniyordu. David şimdiden iş sahibi olduğundan, babam bir elmas armağan etti ve ilk erkek torununun doğumunda bir yakut vaat etti. *Señor* Nahmias büyük bölümü Paris'e sipariş edilen çeyiz listesini dolaştırdı ve annem kıskançlıkla iç çekmekten kendini alamadı: Zavallı Adela'nın ve sevgili Ernesta'nın asla böyle yüklü bir çeyiz sandığı olmayacaktı. Aşağı kalmamak için babam eksiksiz bir törensel hamam takımı sağlayacağına söz verdi, imal edilen en güzel *bogo de banyo* (hamam bohçası) olacaktı bu.

Annem gül ve narenciye reçeli tepsisini getirerek bu tehlikeli artırmayı hemen noktaladı, koca göbekli haham bu işe bayıldı.

Yiyip içip, yaşayacakları nice yıllar boyunca birbirlerine en iyi dileklerde bulunduktan sonra taraflar ayrıldı. Henri'nin genç kızı Selanik'ten alarak ona Paris'e kadar eşlik etmesi kararlaştırılmıştı.

— Bu Selanikliler kendilerini ne sanıyor? diye tısladı an-

ñor Padre oğlu Henri'yle küçük bir konuşma yapmalı, yoksa bir felaket olabilir, Tanrı korusun!

— Babam buna zaten kararlıydı: Büyük düş kırıklığına uğramıştı, çünkü Sarah beklediği kadar çirkin çıkmamıştı, ne gezer. Bu angaryayı günden güne erteledi, sonunda züppe giyimli Henri bavulunu kapatırken söyleyeceği bir çift sözü söyledi. Geleneksel kutsamalar için hepimiz evdeydik. Kardeşinin karısına göz koymayı kesinlikle yasaklayan Musa'nın Yasası'na gönderme yaparak, (David ile Henri'yi hatırlatmaktan geri kalmayan) Habil ve Kabil hikâyesini hatırlatan babam yalvardı, yemin ettirdi ve tehdit etti. Kendi babası olsa bu kadarını yapardı.

Hepimizin önünde yapılan bu ihtar, ağabeyimi yaraladı: Çapkın ve içkiye düşkün de olsa aileye derin bir saygısı varmış. *Ermano* (birader)'suna ihanet etmeyi asla düşünmezmiş. Üstelik Yahudi kadınlarla düşüp kalkmak ona göre değilmiş: İnsanın başına bela olurlarmış! Dünya, baştan çıkarması daha kolay, daha sarışın, daha şenlikli ve daha özgür kadınlarla dolup taşıyormuş.

8

Hatırladığım kadarıyla, cumartesi günleri benim için iç sıkıntısının simgesi olmuştur. Babam erkenden sinagoga gider, arkadaşlarıyla orada buluşurdu. Sinagog aynı zamanda dua yeri, cemaat odası, evlendirme ajansı, menkul değerler borsası işlevini görürdü. Havası ağır başlı olmaktan çok babayaniydi, kimi zaman açıkgözlük edilirdi orada, Türk kahvehanelerinin havasına çok yakın bir ortamdı; aradaki tek fark, sinagogda biz bize olmamızdı. Kadınlar yalnızca Bar Mitzva ve düğün günlerinde kendilerine ayrılan balkonları doldururdu.

Señor Padre'nin dönüşünde, kahvaltı olarak bir gün öncesinden hazırlanmış *pasteliko*'lar ile esmer yumurta yerdik.

Mahallemizin sokaklarına sessizlik egemen olurdu: Seyyar satıcılar ve zanaat sahipleri evden çıkmazdı, dükkânlar kapalı olurdu, yalnızca ateş yakmayı öneren Rum'un –Yahudilerin hiçbir iş görmemesi gerekirdi– bağırdığı duyulurdu: *"Lumbre, lumbre, eçar lumbre!"* (Ateş, ateş, ateş atma - yakma) Ama yüzyıllardan beri sobanın sönmesini önlemeyi ve yiyecekleri sıcakta tutmayı öğrenmiştik.

Bizimkinin dışında, her ev mutluluk ve barış solurdu.

Annem, cuma gününün yorgunluğunu çıkarırdı. Aslında öfkesini hiçbir işten çıkaramadığı için, içi içini yerdi; ellerini dizlerinin üzerinde kavuşturarak oturur, en ufak toz zer-

riciğinin izini sürer, sonra çaresiz ve öfkeli gözleriyle kollardı. İşe yaramıyordu, demek ki yoktu, sinsice zamanı hızlandırmaya çalışırdı: Bizler güneşe göre ayarlanmış Türk saatine göre yaşardık (günün ilk saati güneşin doğmasıyla başlıyordu) ve *Señor Padre* saatini her gün Yeni Camii'nin saatine göre ayarlardı. Cumartesi dışında.

Annem bizi zorla sofraya oturttuğunda, daha acıkmamış olurduk, ama o haftanın son angaryasını böylece savmış olurdu.

Âdete göre fırında tutulan *jamin** yendikten sonra, en güzel giysilerini giymiş bütün Yahudiler mahallede piyasaya çıkar, her adımda kendileri gibi "pazar giysilerini" kuşanmış komşularını selamlar, birbirlerine mutluluk ve bereket dilerlerdi. O gün vasıtaya binmek yasak olduğundan, gençler yaşlıları ancak evlerine yayan gitme olasılığı varsa ziyaret ederdi. Akşam, aile reisleri eski efsaneler anlatır ya da kutsal metinleri okurdu. Herkes şarkı söylerdi, hafif bir yemek yer, dinlenmiş ve mutlu bir halde yatarlardı. Hıristiyanlar için haftanın son günü, bizim için ilk günü olan *Alhad* (Pazar)'ı göğüslemeye hazır olurlardı.

Büyükannemler uzakta oturuyordu. Babam bize hiç masal anlatmamıştı, hele annem hiç anlatmazdı. Simone ve ben küçükken, Nita bize İspanyolca romanslar söylerdi, ama yaşımız daha çok hareket ve etkinlik gerektiriyordu. Kısacası cumartesi benim için ölümcül bir gündü.

Arkadaşım Rachel'in evinde, dinlenme günü Şabat'ın kurallarına büyük ölçüde uyulmazdı, tıpkı başka kuralların göz ardı edildiği gibi. Beni büyüleyen Carpo'ların modernliği, Rachel'in babası zengin olmasaydı, onları cemaatin dışı-

* Bir tür yahni.

na iterdi. Cumartesileri iskambil oynardı –hem de parasına, o gün bu iş bin kez yasaktı– karısı ise eski şehirde alışverişe çıkardı. Yaşama tarzlarına, mizah anlayışlarına, çekiciliklerine, havailiklerine hayranlığımı açıkça belirtmem hoşlarına giderdi. Rum Mahallesi'nin sınırında bir apartman dairesinde otururlardı. Alaturka değil, alafranga yüznumarası olan gerçek bir banyoyu ilk kez orada gördüm. Oraya çok girip çıkmış olmalıydım ki, arkadaşım bir gün kaygılandı.

— Koruk yedim, diye yalan söyledim.

— Yapma! Annem bu öğleden sonra bizi Kapalıçarşı'ya götürmek istiyordu.

— Kapalıçarşı'ya mı? İstanbul'a mı?

Heyecandan kekeliyordum.

— Ama karnın ağrıyorsa, burada kalsak daha iyi olur, dedi Rachel.

Ona gerçeği söyledim. Hayır, karnım ağrımıyordu, klozete oturup ayaklarımı sarkıtmayı seviyordum.

Az sonra şapkalarımızı ve eldivenlerimizi takmış, Galata'ya giden vapura biniyorduk.

Ceneviz Mahallesi'ne gelince Yüksekkaldırım'ın basamaklarından aşağı indik. Sayısız koltuk meyhanesi olan bu sokak öyle dikti ki, hiçbir araba oradan geçemezdi, eşek gibi kullanılan hamallar, iki büklüm, sırtlarında yükleriyle sabahtan akşama kadar bu yolu inip çıkıyorlardı.

Beli dar elbisesi ve güneş şemsiyesiyle *Señora* Caro, Rum ve Ermeni dükkâncılar arasında heyecan yaratıyordu.

Böylece Galata Köprüsü'ne kadar geldik. Köprü o zaman ahşaptı. Beyaz gömlekli görevlilere geçiş ücretimizi ödedik. Kalabalık beni ürkütüyordu. Dilencilerin ve Sefarad züppelerinin, sakatların ve turistlerin, sivri külahlı dervişler ile Ortodoks papazların, seyyar satıcılar ile takım elbiseli burjuvaların, kibar fahişeler ile peçeli kadınların birbirlerine

her dilde çıkıştığı kalabalığın arkasından bir tramvay geçiyordu; filikalarla ve kayıkların çarpıştığı rıhtımda kayıkçılar it dalaşındaydı. Mahalların fesleri kötü tıraş edilmiş yanaklarında kanlı izler bırakıyor, ayakkabı boyacıları tereddütlü bacakları zorla kendilerine çekiyor, martılar çığlık çığlığa süzülüyor, sedirlere serilmiş erkekler afyon çubuklarını tüttürüyor, şerbetçiler kuğu gagalı koca kazanlarını deviriyor... Bu vızıldayan erkeksi arı kovanının arasından geçtik, ellerimizi sıkı sıkı tutan Madam Caro bizi kalaycı ve tenekecilerin, güvercinler için darı satanların, Rumelili hasırcıların gırtlaklarını paraladıkları kokulu daracık sokakların arasından emin adımlarla sürükleyerek hamamı, camileri ve hanlarıyla kentin içinde gerçek bir kent olan Kapalıçarşı'ya kadar getirdi. Bir zamanlar babamın orada dükkânı vardı. O güven uyandırmayan çehrelerin, derme çatma mal yığınlarının, yolların ortasından akan iğrenç akıntıların arasında o vakur adamı nasıl düşünebilirdim? Konuyu derinleştirecek zamanım yoktu: Çaycılar, polis görevlileri, hırsızlar, ulaklar, teslimatçılar, siyah hadımlarıyla harem kadınları, uyuzlar, dişsizler, eciş bücüşler ve kafadan sakatlar itip kakıyordu beni. Her şey taşkınlık içindeydi, tezgâhlar, insanlar, müezzinin çağrıları, pislik ve kokular.

Madam Caro bu dehlizlerin arasında kendine yol açtı ve kumaşçılar çarşısına ulaşınca –mekân aslında iyi düzenlenmiş, hatta dörtgenlere ayrılmış ve meslek grupları bir araya getirilmişti– en ince ipeklileri, en esnek yünlü kumaşları göstermelerini istedi. Satıcı, arapsaçına dönmüş inanılmaz bir yığının içinden çekip çıkarıyordu parçaları, çünkü "stok"unu çok iyi tanıyor ve fiyatı zar fırlatır gibi açıklıyordu. Madam Caro gücendi, kızdı, gidecekmiş gibi yaptı, bu da beni dehşete düşürdü, çünkü bu karmakarışık yolların çıkışını asla bulamazdım. Satıcı, anasının, kız kardeşinin, yaşlı babasının ve genç oğlunun üstüne yeminler etti, son-

ra da kızdı. Her biri, diğerinin bir sonraki rakamı söylemesini bekliyordu, bu pazarlıklar derme çatma bir dilde yapılıyordu, tüccar rakamları Yahudice, yani Ladino dilinde sıralıyor, Madam Caro Rumca itiraz ediyordu, derken taktik değişti, adam Türkçeye döndü, Madam Caro Fransızcaya...

Sonunda iş bağlandı ve önce Kapalıçarşı'dan, sonra Müslüman kentten, köprünün kalabalığı arasında ayrıldık.

Galata Kulesi'ne, Frenk kentine ve bizimkilerin kapalı dükkânlarına ulaştığımızda rahatladım.

9

İlkokula giderek artan bir keyifle devam ediyordum. Fransızca ve matematikte parlak bir öğrenciydim. Fransa tarihini Yahudi tarihine, jimnastiği güzel yazı dersine yeğliyordum. Program her yıl aynıydı. Yaşa göre geliştiriliyor ve uyarlanıyordu. Artık kestane, fındık ve bademlerle işimiz bitmişti, gerçek işlemler yapıyorduk.

Alliance'ın eğitiminde Rousseau ruhu esiyordu. Beynimiz kadar, bedenimizi geliştirmeyi de öğreniyorduk. Cezalar seyrekti, azarlama bile insancıldı. Ne derece ne de ödül vardı; sonuçları gerçekten çok kötü olanların dışında, üç aylık dönemin sonunda her birimize bir kitap verilirdi.

Vitali'nin defterlerini kendiminkilerle karşılaştırınca, sulandırılmış bir eğitime hakkım olduğunu fark etmeseydim, bu korunmuş dünya benim için cennet olurdu: Hayat bilgisi dersleri, sebzelerin ve meyvelerin perhizle ya da besin değeriyle ilgili erdemlerini öğretiyordu bana; matematik, ileride aile bütçesini dengelememe yarayacaktı; coğrafya sayesinde eşimin yolculuk yaptığı yerleri saptayabilecektim, yazı dersi ise uzakta bulunan çocuklarıma utanmadan mektup yazmama yarayacaktı. Erkek çocuklar soyut alanda mantık yürütürken, kızlar somut alana kapatılmıştı. Zorla.

Türkçe öğrenimi, toplumda zorlu bir hayat mücadelesi verecek olan erkeklere özeldi. Bizlere o saatlerde dikiş dersleri konmuştu.

Haftada yedi saat! Nefret ettiğim tek ders buydu. Okul Müdiresi Madam Behar, elimin ağır işlediğini öğrense ne derdi? Adela çok güzel iş işliyordu. Ernesta ustaca yaptığı yamalarla her yıl iftihar listesine girmeye hak kazanırdı. Annemin dantellerinin inceliği ise bütün Hasköy'ün dilindeydi.

Öğretmen elişimin altında bir kitap gizlerken birçok kez yakaladı beni. Erkeklerle kızların aynı sudan tadabildiği okumayı keşfettiğimizden beri, sürekli bir eksiklik duyarak yaşıyordum. Elime geçen bütün romanları okuyordum. Okuldaki *Bibliothèque Rose* kitaplarını, Vitali'nin sahaflardan aldığı ucuz baskıları, Paul Féval ve Alexandre Dumas'yı, Jules Verne ve Fenimore Copper'i... İyi bir aile kızının neler okuması gerektiğini pek iyi bilen, mahalledeki eski kız öğrencilerin kurduğu Genç Kızlar Derneği'nin kütüphanesine giriş hakkım da vardı.

Ağabeyim beni Pierre Loti'ye karşı uyarmıştı. Anlattığı İstanbul'u yabancı bulduğum *Aziyade*'nin sayfalarını karıştırırken onun düş kırıklığını paylaştım, Nita'yı düşler âlemine götüren Tatlı Sular'ın betimine orada rastladıysam da, Yahudi cemaatinden hiçbir yerde söz etmemesi beni şaşırttı. Biz gerçekten var mıydık? Mahalleleri, okulları ve yazlıklarıyla bizim dünyamız o kadar ufak, o kadar anlamsız mıydı?

Aslında bunun pek önemi yoktu. Bir kitap diğerini kovalıyordu. Çevremde olup bitene sağır, kör kalıyordum. Annem kandil yağından tasarruf etmeye kalktı, fazla bilgili kızları bekleyen tehlikelerden dem vurdu, miyop, hatta kör olacağımı söyleyerek gözümü korkutmaya çalıştı. Boş yere. Her akşam, gidip kahramanlarımla buluşuyordum.

Simone Alliance'ta bana katıldığından beri, yeniden konuşacak birine, oyun arkadaşına kavuşmuştum. Ségur kontesinden sonra Jules Renard ve *Poil de carotte* sayesinde tiyatroyu keşfettik. Vitali bu yapıtı oyunlaştıran tek perdelik

bir versiyon bulmuştu. Nita ve Leon'un karşısında *Les Petites Filles Modèles*'i yorumladığımız gibi *Poil de Carotte*'un provalarına başladık.

Fransa uzaktaydı, evde *Ladino* dili konuşuyorduk. Ne var ki annem şaşılacak şekilde Mme Lepic'i andırıyordu.

21 Temmuz 1905 cuma günü, Sultan geleneksel cuma namazı törenine giderken az kalsın bir suikasta kurban gidiyordu. Patlamada yüz dolayında insan öldü. Ermeniler suçlandı.

Yedi yaşına basmak üzereydim, akıl yaşına. *Juderia*'nın uğursuz bir sessizliğe büründüğünü gördüğümde başkalarına bakışımın değiştiğine aptal gibi inandım. Sorumlu, ağırbaşlı olmanın zamanı gelmemiş miydi? O ağır havayla canla başla kaynaştım.

Kuşkusuz selamlaşmaların, şarkıların kesilmesinde benim payım yoktu. Her kapışmada –sayıları giderek artıyordu– Yahudiler daha çok içlerine çekiliyor, daha da sessizleşiyordu. Fazlasıyla meşruiyetçi cemaatimize uygun düşen bu sinme politikası, imparatorluğu hoşnut ediyor... ve Hıristiyanların öfkesini çekiyordu. Mahallenin sınırına yaklaştığımızda, Rum çocuklar bize taşlar atıyordu. Tepki vermememiz buyurulmuştu bize.

— Sultan bizden "sadık, hakikatli dostlarım" diye söz ediyor, diyordu babam umut dolu bir sesle. Bizi müttefiki sayan çok ülke mi var?

Benim de tek istediğim içimin rahatlatılmasıydı, *Señor Padre* ve iyi paşalar tarafından.

Ancak Galatasaray Lisesi'nde rejim karşıtları örgütleniyordu, aralarından birçoğu Vitali ve arkadaşı Elie Abravanel gibi İsrailoğullarındandı.

— Ortaçağdan çıkmalıyız! diye başkaldırıyordu ağabeyim. Bölüneceğimize, güçlerimizi birleştirelim!

Haklıydı. Aile bağlarını güçlendirmek amacıyla olacak, o zamana kadar adlarını şöyle bir duyduğumuz Selanik'teki kuzenlerle düzenli olarak yazışmaya başladı.

Annem kendine övünç payı çıkardı. Ailenin en bereketli kolu olan Makedonyalı Covo'lar, bundan böyle kendilerini kabul ettirmişti. Annem, seçkin kardeşinin posta kutusu olarak kullanıldığından asla kuşkulanmadı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin, hareketin Selanik'te üslenmiş sert çekirdeğiyle haberleşmek için Yahudileri kullandığını sonradan öğrenecektim. Kan bağları karşısında, aramıza sızan imparatorluk polisinin eli kolu bağlı kalıyordu... Gerçekten de, aramızda Selanik'te kuzenleri olmayan pek az kişi vardı. Bununla övünmüyorlardı. Dedikleri gibi, Balkanlar'ın Kudüs'ü Konstantinopolis'e tepeden bakıyordu, tıpkı Hasköy'ün Balat'a baktığı gibi. Üstelik de haklıydılar. Selanik modern, hareketli, açık bir kentti ve Sefaradların bu parıltıya etkin bir katkısı vardı.

Bir pazar günü, Vitali yalvarmalarıma dayanamadı ve arkadaşlarıyla buluştuğu Taksim bahçesine beni de götürmeyi kabul etti.

Yağmur yağmıştı, çabalarıma rağmen Hasköy tepelerinden inerken ayakkabılarımın çamurlanmasına engel olamadım. Vapur tersane boyunca Galata Köprüsü'ne doğru ilerliyordu. Kadınlar kısmında iki kişiydik, yaşlı bir Rum kadın, bir de ben. Sağanaktan sonra hep olduğu gibi, havayı tezek ve çürük kokusu sarmıştı.

Nita'nın peri parmakları sayesinde, Adela'nın boyuma göre düzeltilmiş bir elbisesini giyiyordum. Büyümüştüm artık, neredeyse genç kız olmuştum. Ernesta'nın boyunu birkaç santimetre aşmıştım, ikimizi gören benim abla olduğumu sanıyor, annem bunu affedemiyordu. Kız kardeşimi geride bırakarak gelişmekle, onun sağlığını, iştahını, güzel-

liğini çalmakla suçluyordu beni.

Galata'da tramvaya binerek, kenarlarında yüksek taş binalar, Avrupai dükkânlar, tiyatrolar, lokantalar ve bankaların bulunduğu büyük Pera Caddesi'ne çıktık.

Bahçenin girişinde Vitali iki bilet aldı. Harçlığının kaynağını bilmiyordum. Cuma akşamları *Señor Padre*'yle birlikte sinagoga gitmeyi reddettiğinden beri *semanadika* (haftalık)'sını almıyordu.

Yağmurun yıkadığı gökyüzü maviydi. Rüzgâr artık, yerinde hazırlanan karamela kokuları, çeşit çeşit şekerleme kokuları taşıyordu, ama taze biçilmiş ot ve nadir çiçek kokuları da vardı havada. Bu karışımın arasından çocuk sesleri, köpek havlamaları, yakındaki şanodan sızan müzik sesleri, kadın gülüşmeleri geçiyordu.

Avrupalı gibi giyinmiş kadınlar vardı, kanotye şapkaları ve güneş şemsiyeleriyle çalım satan kadınlar, yanlarındaki çocuklar gemici kıyafetindeydi. Ermeniler ve Rumlar kol kola dolaşmalarından anlaşılıyordu; varlıkları, yoğun bir kütle oluşturmalarına bağlıydı sanki.

Erkek çocuklar uzun eşek oynuyordu, küçük kızlar çember peşinde koşturuyor, kimi zaman eli değnekli, üniformalı bir bekçiye çarpıyorlardı. Hinthurmasından koltukları olan büyük bir açık hava bahçesi Boğaz'a, Üsküdar'a ve Marmara Denizi'ne hâkimdi.

Başka bir gezegene geldiğim izlenimine kapılmıştım, Paris'in gerçek şıklığının, zarafetinin ve inceliğinin gezegenine.

Vitali, bir bahçe yolunda toplanmış arkadaşlarının yanına gitti. Ağabeyimin daha önce eve çağırdığı Elie Abravanel'i tanıdım. Diğerleri Türk'tü. Çevrelerine kaygılı bakışlarla göz atıyorlardı. Casusluk ediyor izlenimi vermemek için yanlarından uzaklaştım.

İki küçük kız kaydırak oynuyordu. Yere oturup onları seyrettim. Bana yan yan baktıktan sonra kızlar uzaklaştı. Gözümden uzak bir yerde yeniden kaydırak oynadıklarını duydum.

Çalgıcılar aletlerini akort etmeyi tamamlamışlardı. Frenk kentindeydik, bu klasik bir orkestraydı. İlk tempolar gökyüzünün mavi örtüsünü yırttığında, gezinenler şanoya yaklaştı. Onları izledim. Yahudi bayramlarının şarkılarına, cılız Endülüs romanslarına alışıktım. Yorumun canlılığı beni ürküttü, sonra sersemletti. Fırtınalı bir günde beni Büyükada'ya götüren vapurda olduğu gibi, deniz tutmuştu.

Vitali kolumu silkelediğinde, benden ne istediğini önce anlayamadım. Müzik içimde çınlıyordu. Başım göbekli kontrbasın üzerinde sıçrayıp duruyor, kemanın tellerini rendeliyor, trombonun geniş ağzının içinde fır dönüyordu... Vitali'nin canı sıkılmıştı, beni her tarafta aramıştı, bahçe kapanıyordu, annem sızlanacak ve bunu hak etmek için ne yaptığını Tanrı'ya sormak için saçını başını yolacaktı.

Tanrı asla yanıt vermiyordu.

10

1907 yazının başında, babam Paris'ten endişe verici haberler aldı: Uslandığı sanılan ve kısa süre içinde patronunun kızıyla evlenen Henri, Clichy'li genç bir çiçekçi kızı hamile bırakmıştı.

İki yıl önce David'in bir mektubundan yolcuların sağ salim Paris'e vardığını öğrenmiştik. Sonra, evlilik mukavelesinin bir kopyasıyla kurutulmuş bir kamelya gelmişti. Çöpçatan kadın artık rahat nefes alabilirdi. Sonunda komisyonunu alacaktı.

Çiftin geleceği belirlenmiş görünüyordu: Sarah Nahmias (Gatenyo'nun eşi) David'i, desteklerine güvendiği Sefarad kolonisine sokmaya çalışacaktı. Amacı, kocasının bankerlik mesleğine yeni bir ivme kazandırmaktı kuşkusuz. Görevini yerine getirdikten sonra ilk oğlunu doğuracak, oğlu da ilerde Marsilya'da bir ticarethane açacaktı.

Yengesinin tavsiyeleri sayesinde, Henri, Fransız vatandaşı ve tütün ithalatçısı Bay Benvéniste'nin hizmetinde, ayak işlerinde kullanılan küçük bir ulak olmuştu (Kendisi güvenilir kişi diyordu). Rastlantı bu ya, Nahmias ailesinin bu aile dostunun evlilik çağında bir kızı vardı ve *Ermano*'nun mektuplarından, sevgili Sarah'ın diplomatik manevralarının olumlu bir sonuca ulaşacağı anlaşılıyordu; Henri yakında damat ve ortak olacaktı.

Elveda dana, inek, domuz, çoluk çocuk: Ağabeyimin kötü gidişatı derhal kovulmasına yol açtı. Birçok gebelik sonuçsuz kaldığı için canlarından bezmiş olan Sarah ile David öfkelerini gizlemiyor, küçük düşürülmelerini hazmedemiyorlardı. *Señor Padre*'nin ilk erkek torunu bir piç mi olacaktı? Daha da beteri bir *goy*, çünkü yalnız İsrail kızları dünyaya Yahudi çocuklar getirebilir.

Annem sızlandı, üstünü başını paraladı (yemek yaparken giydiği eski entariyi).

— Vah, vah vah! Zavallı annesinin ölümüne neden olmak bu sefile yetmedi mi?

Talihsiz Regine Asseo'nun adını pek az anardı, çünkü bu kıyaslamadan kendine pay çıkaramayacağı belliydi.

— Vah, vah, vah! Şimdi de *Señor Padre*'yi öldürecek! İyiliğinden ve cömertliğinden başka ne gördü! Her şeyini bağışlamadı mı o adam! Fazlasıyla! Fazlasıyla!

— Sus kadın! diye bağırdı babam. *Tu mira tu jamin!**

— Ya komşular ne diyecek? Haham? Bütün mahalle? *Señor Padre* bu lanetlinin suçunun zavallı masumların üzerine sıçrayacağını bilmiyor mu? Adela'yı kim almak ister? Ya Ernesta'yı?

Kızlarını sayarken beni hep unuturdu. Belki de gerçek annemin Nita ve tek kız kardeşimin adının Simone olduğunu kabullenmişti sonunda.

— Sus kadın! dedi babam gene. Henri benim oğlum! Lanetlemek de bana düşer, bağışlamak da! Bunu bilmiş ol!

Duyulan, dedikoduları ve iftiraları dindirmeyi amaçlayan annemin *kortijo*'dan gelen çığlıklarıydı. Tahmininde haklıydı. Hanımlar bizi suçlamaktan çok halimize acıdılar.

Babam, utancından cemaat arkadaşlarına danışmaktan

* "Sen kendi işine bak."

kaçınıyordu. Böylesine ciddi bir mesele mektupla ya da telgrafla çözümlenemezdi. Bir Paris yolculuğu şart görünüyordu, oysa Hasköy'den hiç ayrılmamış olan babam, olası tehlikelerden korkuyordu. Masraflar da cabası. Henri'yi o iffetsiz kadınla evlendirmeye, onlara uzaklara gitmeleri için para vermeye ve ikinci oğlunu hayatından sonsuza kadar silmeye kararlıydı. Asık yüzlü bir adamken, içi büsbütün karardı ve –külüstür bir geminin üçüncü sınıfında– yola çıkmadan bir gün önce bize yazla ilgili kararlarını bildirdi: O yaz Büyükada'daki villayı tutmayacaktı. Vitali, tatilini arkadaşı Abravanel'de geçirecekti, Ernesta arkadaşı Rosa Ezratti'de, Behmoiras'lar ise kayınlarına gidecekti. Adela ve ben, incir ağacının gölgesinde anneme can yoldaşlığı edecektik.

Kalbim duracak gibi oldu.

Babamın yolculuğu birkaç hafta sürecekti; yolculuğu fırsat bilip alışveriş ettiği tüccarla buluşacak ve yeni pazarlar arayacaktı.

Bundan beter bir şey gelemezdi başıma. Yok, Ernesta'nın aynı cezaya çarptırılması hariç... Kendimi Caro ailesine davet ettirebilirdim, ama annem onları sevmiyordu: "Sonradan görmeler! Tanrıtanımazlar! Altın nefeslerini çürütüyor!"

Nita'ya çılgın bakışlarımı diktim, ama zavallı ne yapsındı! Yemek yemeyi reddettim, hasta olduğumu söyledim. Doktor çağıracaklarını ve çaresizliğim karşısında adamın merhamete gelerek, bir süre deniz havası almamı önereceğini umuyordum. Hahamın sözü her zaman dinlenmese de, doktorun öğütlerine uymak şarttı. Ama dokuz yaşında, uzun boylu, sağlam yapılı, şeftali tenli ve gözleri canlılıkla parıldayan bir kız, kendini nasıl sarartıp soldurabilir? Annem eliyle alnımı bile yoklamadı.

Kurtuldum, söylemeye utanıyorum, ama Clichy'li küçük

çiçekçi kızın ölümünü bildiren bir telgraf kurtardı beni.

Çocuğu düşürmeye çalışırken canından olmuştu herhalde, ama kâğıdı elinde buruşturan babam tifodan söz etti; oysa bu hastalık Paris'ten çok İstanbul'a özgüydü. Bu işe sevinmek uygun kaçmasa da, babamın rahat bir nefes aldığı belliydi. *Señor Padre* birkaç dakika içinde üzüntünün kendisine kaybettirdiği birkaç santimetreyi geri kazandı. Boynu omuzlarının arasından çıktı, kendi evini keşfedercesine çevresine baktı ve neredeyse tiyatrovari bir hareketle valizlerini boşaltmaya hazırlanan annemi durdurdu.

— Bırak Tamar! diye buyurdu. Karar verdiğim gibi gideceğim. Rakı ile gül reçelini getir hele sen.

Zavallı kızın cenaze duası bu oldu. Onun için üzülen var mıydı? Baştan çıkarıldığı için ölen ilk kadın değildi ya.

— Gidip Henri'yi Paris'ten alacağım, diye açıkladı babam, onu Marsilya'ya kendim götüreceğim.

— Marsilya mı? diye bağırdı annem. Umarım *Señor Padre* oğlunu oradaki kuzenlerime emanet etmeyi düşünmüyordur!

— Merak etme. Henri'yi Cezayir'e göndermeye karar verdim.

Bu açıklamayı bir sessizlik izledi. Nita servis yapıyordu. Bu cezayı annemin uygun bulduğunu hissettim: Sefarad aşama sırasına göre Selanik başta gelirdi, Cezayir ise Fas Mellahı'ndan hemen önce, yani çok, çok gerilerde yer alırdı...

Ağzı erimiş şekerle dolan babam gülümsüyordu. Özel koşullara, özel davranış. Ona yaklaştım, elini öptüm, kedi gibi sokuldum ona, ben, o kadar katı, o kadar dobra olan ben.

Çatışmanın ve trajedinin dehşeti içinde onun gibi davrandım...

Merhametine sığındım: *Señor Padre*, Simone, Nita ve küçük Leon'la Adalar'a gitmeyi öyle çok istiyorum ki..."

Annem bayrak kaldırdı, hayatta oldukça, ki bu pek uzun sürmeyecekti, bu evde hiç kimse namuslu bir ailenin saflığından yararlanarak bir hastayı, bir *rabi* (haham)'yi kakalayan Behmoiras'lardan bir iyilik istemeyecekti. *Rabi* sözcüğü telaffuz edilmekten çok, tükürerek söylendi. Nita ürperdi.

— Babam büyük bir âlimdi! diye dikildi Simone.

— Herkes ticareti sevmek zorunda değil, diye üstüne gitti Vitali.

Babam onu bakışıyla kurşunladı. Onu yüksek sesle destekleme tehlikesini göze alamadım.

— Bana karşı birlik oluyorlar! diye sızlandı annem. Bana, kendi evimde böyle saldırmak ha! *Me vo a morir!**

Señor Padre bezgin bir edayla eşine baktı.

— Nita'nın kayınlarıyla konuşurum, dedi.

Sevinçten, eli yerine yanağını öptüm, bu ikimize de sıkıntı verdi. Babam Adela'ya döndü, kararsızlık geçirdi, içini çekti. "Zavallı çocuk," diye düşünüyor olmalıydı. "Tamar'la iki ay... Onu nasıl avutmalı?"

— Annene iyi bakacağını biliyorum. Hem memnun ol, döner dönmez sana iyi bir koca arayacağım. Hepiniz dinleyin, diye buyurdu: Bugünden itibaren tepsiyi Adela taşıyacak.

Reçel sunmak –konuğun kaşığını kavanoza sokmasını, bir kutsama sözü söylemesini, yemesini, biraz su içmesini, kaşığı bardağın içine bırakmasını beklemek...– koca bekleyen kızlara özeldi. Kahvenin hazırlanması ve sunulması da öyle: "Şekerli mi olsun? Orta şekerli? Acı?" diye sorardı titreyerek gelin adayı. Kahveyi tatmadan önce her zamanki

* Kahrolayım!

syempre dulse'i* mırıldanacakları yerde konuklar *"De novya!"*** diye bağırışırdı ve genç kız yere eğik kirpiklerinin arasındaki mutluluk gözyaşını silerdi: Sınavı kazanmıştı.

Adela ilerledi ve *Señor Padre*'nin elini minnetle öptü.

Bu iğrenç meselenin hayatımda belirleyici etkileri oldu: Vitali'nin arkadaşı Elie Abravanel'in anne babası, Behmoiras ailesinin bitişiğindeki villayı tutmuştu. Bana yüreklerini, evlerini ve hepsinden önemlisi, kütüphanelerini açtılar.

* "Tatlılık asla eksik olmasın!"
** "Yakında gelin."

11

Yazın Prinkipo'da (Prens Adaları'nın en büyüğü olan Büyükada'ya Levantenler bu adı vermişti) ister Hasköy, Haydarpaşa, Ortaköy, Galata'dan, ister Abravaneller gibi Boğaz'ın Asya yakasında bulunan eski Yahudi mahallesi Kuzguncuk'tan gelmiş olsun, bütün Sefarad burjuvazi bir araya gelirdi. Burada topluluğu yaratan, bir sinagoga bağlılık değil, sosyal düzeydi.

Erkekler ve çocuklar denize girerken, uzun kollu pamuklu çoraplı kadınlar durmadan çene çalardı. Kısa süredir genç kızların da gözden uzak bir koyda birkaç kulaç atmalarına izin veriliyor ve Marmara Denizi'nde yüzen bakir bedenlerin hayali, oğlanların kanını kaynatıyordu.

Behmoirasların villası, geçen yazlar boyunca kiraladıklarından daha orta halliydi. Yıl kötü geçmişti. Sultanın sarayı her türlü entrikayla sarsılıyor, gözden düşmeler birbirini izliyor ve Rum tercümanların yerini Yahudiler alıyordu. Bir sonraki komploya kadar. Ve durum tersine dönüyordu.

Nita, Simone, küçük Leon ve benim dışımda, ev halkı, büyük oğul, karısı ve dört çocuğundan oluşuyordu. Tütün Rejisi'nde çalışan Nahum'un ağabeyi, geceyi çamların arasında geçirmek için her akşam vapura biniyordu.

Kayınvalide ile iki gelin arasındaki güç dengeleri Nita'dan yana işlemiyordu, kısa süre içinde bizim evde olduğu gibi, Nita'ya hizmetçi rolü biçildi.

Sekiz yaşındaki Simone diğer çocuklarla birlikte plajda oynuyordu. Ben ne kadar büyük, ağırbaşlı, ciddiysem, benden bir yaş küçük olan yeğenim de hâlâ bir koca bebeği andırıyordu. Hareketliydi ve gülmeyi seviyordu, annesi tarafından sevilen bir çocuk olarak hayata güvenle meydan okuyordu. Ben, haklı ya da haksız olarak yetişkinlerin bakışlarının şekillenen bedenimde dolaştığını kuruyordum: Herkesten uzak duruyor, sıcağa rağmen kalın giysilerimle kendimi koruma altına alıyordum. *Bunu arzu* edecek zamanı bulamadan erkenden kadın olmuştum, bedenimde rahat değildim, hafifçe utanıyordum. "Bu benim suçum değil!" demek isterdim, annemin çarşafta leke bulduğu günkü gibi. Ama belki de suç bendeydi: Beyazlıktan nefret eden, yumurtaları kıran ve tanınan sınırları aşarak beni büyümeye iten bir cin taşımıyor muydum bağrımda?

İki deniz banyosu arasında, Elie Abravanel ile Vitali plajda bir aşağı bir yukarı dolaşarak dünyayı yeniden kuruyorlardı. Peşlerine takıldığımda rahatsız olmuyorlardı: Daha önce Taksim'de sessizce dinlemeyi bildiğimi kanıtlamıştım. Hem, duyacak kimse olmadıktan sonra, akıllıca sözler etmek neye yarar?

Elie'nin anne babası Nissim ve Rachel Abravanel, Paris'te tanışmıştı, öğretmen olmak için eğitim gördükleri yıllarda. Nissim Sorbonne'da okuyordu, Rachel Alliance Okulu'nda. Bizde pek az görülen bir şey yapmışlardı: Aşk evliliği. O ufacık, toparlacık iki insanın ilk günkü duygularının, yirmi yıl sonra da sürdüğünü görmek duygulandırıyordu insanı.

Nissim din adamı olmamakla birlikte, İstanbul Haham Semineri'nde ve Galatasaray Lisesi'nde Fransızca dersi veriyordu. Rachel, mahallesindeki kız okulunu yönetiyordu. Anne babası kadar kısa boylu ve tombul olan Elie tek çocuklarıydı.

Kendime yeni bir aile bulmuştum.

Bakir olduğu kadar, kolay algılayan birinin üzerinde etkin olabilmekten büyük mutluluk duyan Nissim, edebiyat eğitimimle ilgilendi. Yanında birçok kitap sandığı olmadan asla bir yerden bir yere gitmezdi, böylece gerçek bir kütüphaneden yararlanma olanağı verdi bana. Rachel fikrini söylüyor, çift, öncelikler konusunda birbirine takılıyordu, ben her şeyi, ama her şeyi yutarak aralarını buluyordum.

Bütün bir ikindi tartıştığımız oluyordu. Nissim birçok yaşayan dili öğrenmenin gerekliliğini vurguluyordu, özellikle de İngilizce ve Almancayı. Yahudilerin bilgiden başka vatanları yoktur diyordu, özellikle de yüzyıllardır bütünleşmeden konakladıkları Doğu'da.

Paris özlemi duyan Rachel, Yahudi olmadan önce Fransız olunan, kişinin şahsı ve seçimleri konusunda özgür olduğu bir dünyanın özlemini dile getiriyordu. Nissim onunla tatlı tatlı şakalaşıyor, Alliance kızlarının kapatıldığı Bischoffsheim Enstitüsü'nden onu kurtarmak için yaptığı kurnazlıkları hatırlatıyordu; açığa çıkacak olsa kovulmalarına neden olacak kaçamaklarını hatırladıkça, liseliler gibi gülüyorlardı... Oysa kendilerini suçlamalarını gerektirecek bir şey yoktu, Opéra'da ya da Comédie Française'de paylaştıkları bir heyecanın, Devrim'in yüzüncü yılını kutlayan 1889 Evrensel Sergisi'nin gözlerini kamaştırmasının dışında, Eyfel Kulesi, Elektrik adlı perinin egemen olduğu Palais de l'Industrie, adı Orient Sokağı'na dönüştürülen Caire Sokağı, İzmirli genç kızı ve Edirneli kâtibin oğlunu büyülemişti.

Bunca görkemi geride bırakıp, Kuzguncuk'taki Yahudi mahallesine yerleşmelerini anlayamıyordum. Ama Rachel'in Alliance'a on yıl hizmet borcu vardı ve Nissim denizden uzak yaşayamıyordu. Ama hepsinden önemlisi, has Alliance'cılar olarak kendilerini gerçek bir misyona adama istekleriydi.

Yolumu bulmuştum. Rachel Abravanel gibi ilkokul öğretmeni olacaktım. Bunun için de Paris'teki Échole Normale Orientale'de okuyacak, on dört yaşında Konstantinopolis'ten ayrılacaktım.

12

Elie Abravanel pek yakışıklı değildi, benden azıcık uzun boyluydu, yüzü fazla yuvarlaktı, burnu iri, ağzı kız ağzı gibi ufacıktı, ama iyi niyetli bir merakla parıldayan gözlerini severdim. İttihat ve Terakki'nin lise komitesinde, Vitali'yle birlikte militanlık yapıyordu. Anne babası, düşüncelerini paylaşmamakla birlikte, ona saygı gösteriyordu. Bence bu harika bir şeydi.

Beşimizi o yaz villanın taraçasında görüyorum, bizi Marmara Denizi'nden, faytonların, talikaların geçtiği bir yol ayırıyordu. Tezek kokuları, tuzlu serpintilere ve çam kokularına karışıyordu. Mutluydum, kabul görmüştüm, çevremle uyumluydum.

Bir zamanlar yemek odasındaki masanın altında yaptığım gibi, tartışmaları anlamlarını gerçekten kavrayamadan dinliyordum. Hep son konuşanla aynı görüşü paylaşıyor, cümlelerin içeriğinden çok konuşmanın sürükleyiciliğine dikkat ediyordum. Elie ile Vitali atıp tutuyor, yabancı güçleri Türklerin sırtından keselerini doldurmakla suçluyorlardı. Osmanlı Bankası'ndan Tütün Rejisi'ne, demiryolları, su işleri, limanlar ve kısa süre sonra elektrik işletmesi, her şey utanç verici vergi bağışıklıklarından yararlanan Fransız, İngiliz, Alman şirketlerinin elindeydi. Sultan ve sarayı, Batılılara satılmış folklor kuklalarından başka bir şey değildi. Ülke-

nin etkin güçleri ekonomiyi yeniden ele almalı, imparatorluğu modern ve bağımsız bir devlete dönüştürmeliydi.

Nissim Abravanel, bu evrimin ceremesini Yahudilerin çekeceği görüşündeydi: Aralarında en varlıklı olanlar, Babıâli katında birçok Avrupa şirketini ya da bankasını temsil ediyordu. Ama cemaatin büyük çoğunluğu olan yoksullar herkes tarafından hor görülüyordu.

Elie'nin babası sakin, ölçülü bir edayla konuşuyordu ve sesi bilgelik soluyordu: O mutlaka haklı olmalıydı. İleri sürecek gerekçesi kalmayınca, diğer *Señor Padre*'ler gibi bizi saygıya davet etmiyordu. "Canım, sizin yaşınızda idealist olunur!" diyordu yuvarlak ve kel başını sallayarak. Ve gözlerini sevecenlikle kısarak ekliyordu: "Başka türlü düşünseydiniz beni hayal kırıklığına uğratırdınız!"

Hayat hakkı tanıyan Yahudi babalar da vardı!

Rachel Abravanel bütün konuşmalara katılırdı. Paris'te keskin bir asimilasyon yanlısıymış, ama Konstantinopolis'te Yahudilik dinden çok bir kimlik, bir yaşama biçimine dönüşmüştü. Bazı aileler, bu cemaat kimliğinden azat olabileceklerini sanmış, ama her taraftan reddedildiklerinde dağılmışlardı.

— İnsanın vatanı olmadığı sürece... diye içini çekiyordu Rachel.

— Yok canım! diye dikleniyordu oğlu. Bize Siyonist nakaratını tekrarlayıp durma.

Dinliyordum, özümlüyordum. İlk günler, Elie'nin anne babasına karşı çıktığını duyduğumda korkmuştum, ama bu söz düellolarının tehlikesiz olduğunu çok çabuk anladım. Dahası, tartışmalar, üç dostumun arasındaki sevgiyi perçinliyordu.

— Siyonizm bizim mahvımız olur, dedi Elie.

— Ya da sığınağımız, karşılığını verdi birden gücü kesilen babası. Bunu arzu etmiyorum. Bir Yahudi devletinde ya-

şamak zorunda kalmamız için çok büyük bir felaketin olması gerekir.

— Keşke birbirimizi yemeyi kessek! diye parladı Vitali. Dalaşarak, kılı kırk yararak nereye varacağız?

— İktidara, genç dostum! Cemaatin kontrolüne! Bu bizi mahveder, kabul ediyorum! Üç Yahudi'yi bir araya getirin, az sonra dört parti çıkar ortaya!

Rachel başını sallıyor, eskilerin ve modernlerin, sorumluluk gerektiren görevleri ele geçirmek için çalıştıkları zamanları hatırlatıyordu.

— Sivri sakallı Rabi'leri hatırlıyor musun?

— Adam sen *de, diye karşılık veriyordu Nissim, şimdi de* Siyonistler Alliance yanlılarına savaş açıyor...

Ben elbette Alliance'tan yanaydım. Paris'teki sorumlular gibi Fransız dostu ve asimilasyon yanlısıydım. Siyonistler benim gibi *buena famiya*'dan değildi. Molière'in dilini değil, katır kutur bir Almanca konuşuyorlardı. Onlar, yandaşlarını yoksullar, cahiller, pogromlardan kurtulan basit Aşkenaziler arasından topluyordu.

Sınıfımın önyargılarının etkisi altında olduğumun bilincinde değildim. Cemaati yöneten eşraf Sefarad'dı. Ezelden beri iktidar ile para arasında sıkı bir bağ olmuştur: Zenginler diğerleri hakkında karar veriyordu. *Todesco'lar* dört yüzyıllık bunca aşikâr bir üstünlüğe nasıl karşı çıkabilirdi?

Ne yazık ki bizim akıllı uslu tacirlerimiz ileri görüşlü değildi. Küçük rekabetler akıllarını bulandırdığından Siyonist örgüt göz açıp kapayıncaya kadar onları ezip geçecekti. Başlarına geleceği görmeden.

Abravanel ailesinin kaygısını anlıyordum, ağabeyimin ve arkadaşının isyanını hissediyordum, ama o yaz korkmuyordum. Gelecekteki değişikliklerin beni kışkırttığı bile söylenebilir, Elie'yle evli olduğumu kuruyordum kafamda, o d'Artagnan değildi, ama iyi kalpliydi ve parlak bir zekâsı vardı.

Rachel ve Nissim anne babamdan fazla bir şey oluyordu, kayınlarım. Geleneğe aykırı olarak onlardan nefret etmiyordum; aslında ben onlarla evleniyordum.

Nita'yı yalnızlığına terk etsem de o, iyi dostlarımın olmasına seviniyordu. Simone'a gelince, kısa sürede bir kafa boyu aşacağım bir oğlana âşık olmamı yasaklıyordu. Elie'yi romanlardaki gibi sevmediğimi ileri sürerek onu rahatlattığımı sandım.

— Yani sen tutkuyla sevmeden mi evleneceksin? diye bozuldu yeğenim.

— Bilmiyorum, dedim içtenlikle. Nasıl emin olmalı?

— Bunu hissetmen kaçınılmaz, diye karşılık verdi Simone.

Hava sıcaktı, sivrisineklere rağmen geç saatlere kadar dışarıda kalıyorduk. Çam iğnelerinin üzerine oturmuş denizi seyrederken aşktan söz eden iki küçük kız.

Dönüşte, annemi daha rahatlamış bulunca şaşırdım. On beş yaşına basan Adela neredeyse genç kız olmuştu. Yazı, dantel ve *albondiga* (köfte) işlerinde ustalaşarak geçirmişti. Hizmet edecek bir erkek ve Ernesta'nın şımarıklıklarından uzakta annemle baş başa kalınca kardeşim kendine gelmiş, teni açılmış ve çekingenlikten kaynaklanan kekelemesi neredeyse kaybolmuştu.

Dönüşümü izleyen cuma günü hamama gittiğimde, annem ile büyük kızı arasında yeni bir yakınlık keşfettim. Onlar her zamanki grubun, yani kocanın ve geleneğin buyruğuyla neredeyse tümü yağ bağlamış olan *kortijo*'daki kadınların, akrabaların ve komşu kadınların arasında birbirlerini şifa veren yağlarla sıvazlayan iki arkadaştı.

Başka yerlerde olduğu gibi, hamamda da biz bize olurduk. Müslüman kadınlar perşembe yıkanırdı, Yahudiler cu-

ma ve Hıristiyanlar cumartesi. Kuşkusuz Ortodokslar ve Katoliklerle karşılaşmaktan kaçınmak için saatleri de aralarında pay ediyorlardı. Orada da Ermeniler yalnız kalıyor olmalıydı...

Çamaşır günlerinde fark etmiştim: Suyun, dili çözmek gibi garip bir marifeti var. Hamamda insanlar cesaretleniyordu. Görüşün buharla bulandığı ve kulağın yankılarla keskinleştiği bu birkaç çıplaklık, nemli kız kardeşlik saati, ağırbaşlı ev kadınlarını güleç ve asi dişilere dönüştürüyordu. Bütün hırçınlıklar diniyor, acılar karşılıklı ovalamaların altında eriyip gidiyordu.

Annelerimiz şefkat ihtiyaçlarını gideriyordu. Arkadaşlarının çıplaklıklarını görmesini kabul ederek, kendi bedenlerini onaylıyorlardı. Alın yazılarını.

Simone'un aksine, Türk hamamında gevşeyemiyordum, hele genç kız olduğumdan beri. Gergin, geride, savunmada kalıyordum. Neredeyse iğrenme duyduğum için kaygılanıyordum. Annem bile kendini koyveriyordu. Ben anormal miydim? Her zamanki gibi yanıtları kitaplarda aradım ve bir süre için beni rahatlatan bir yanıt bulduğumu sandım: Bu dokunuşlar erkeklerden gelmediği için hoşuma gitmiyordu. Teni yaşatmak, meme ucunu sertleştirmek ve kalçaları yoğurmak erkeğe düşer. Hamamdaki kadınlar, okşayışlardan bu derece yoksun muydu? Yoksa iştah, yedikçe mi kabarıyordu?...

Nita sırtımı sabunluyordu –bana dokunmasına katlanabildiğim tek kişi oydu– derken tiz bir gülüş duydum, arkasından bir çığlık. Ernesta arkadaşı Rosa'yla kaçmadan önce, buz gibi bir maşrapa suyu Adela'nın başından aşağı dökmeyi hoş bulmuştu. Hamam bütün kıskançlıkları yatıştıramıyordu.

13

Cumartesi günleri Vitali, bir araya toplanmış ailenin önünde babamın mektuplarını okurdu.

Paris, 16 Ağustos 1907

Sevgili Karım, Sevgili Çocuklarım,

Size David ile Sarah'nın sevgilerini iletiyorum. Henri'nin başına açtığı belalara rağmen David'in sağlığı yerinde, Sarah bu bahar La Bourboule'a kaplıcalara gitti, doktorlar tedavinin meyvelerini vereceğini umuyor.

Büyük oğlum ve karısı, Wagram Caddesi'nde, nasıl işlediğini doğrusu pek anlayamadığım suyla çalışan asansörlü bir binada oturuyor. Daireleri çok rahat, banyolu ve telefonlu. Hizmetçi Fransız, ama Sarah ondan memnun görünüyor. Gemideki yemeklerin yavanlığından sonra mutfağımıza kavuşmak beni mutlu etti.

Henri diz çökerek onu bağışlamamı istedi, ben de bağışladım. Dilerim Tanrı onun doğru yola girdiğini görme sevincini benden esirgemez.

Bana karşı çok nazik davranan kuzenim Amar aracılığıyla birkaç toptancıyla görüşmeler yaptım.

Kedavos en bon'ora (Sıhhatle kalınız). *Sizlere iyi bir Şabat dilerim. Sizi kutsuyorum.*

Kocanız ve babanız İsaac Gatenyo.

Annem Vitali'ye yanıtını yazdırıyordu:

Señor Padre'nin oğlunun evinde hoş karşılandığını öğrenmek bizi mutlu etti. Yine de pek taze olmayan balıklardan ve yeterince pişmemiş etlerden sakınsın...

— Kitap getirmesini iste! diye fısıldadım ağabeyime.

Ama o kâtip rolüyle sınırlıyordu kendini. Zaten Abravaneller bana ihtiyaç duyacağım kitapları sağlayacaklarına söz vermişlerdi. Kuzguncuk'tan ayrılıp Pera'ya yerleşmek üzereydiler. Elie böylece liseye daha yakın olacaktı, ben de her üçüne...

2 Eylül 1907

Sevgili Karım, Sevgili Çocuklarım,

Size PLM treninden yazıyorum. Paris'teki ikametim çok iyi geçti. David sizlere sevgilerini gönderiyor. Opéra'ya yakın olan Comptoir d'Escompte'daki bürosunu ziyaret ettim. Orada büyük saygı gördüğünü söylemekten mutluyum. Ailesi Saraybosna'da çok iyi tanınan müdür Bay Cazes, onun hakkında övgü dolu sözler söyledi.

Dün akşam, çok temiz, çok düzgün bir lokantada yemek yedik ve şarabı David seçti. Gördüğünüz gibi, oğlum gerçek bir Parisli olmuş.

Sonra Nouveautés Tiyatrosu'na gittik, oradaki halk çok şıktı, moda sayfasından fırlamış gibi.

Henri Paris'te kalmak istiyordu. Akdeniz ikliminin mizacına daha uygun olduğunu ileri sürdüm. Marsilya'ya varır varmaz, onu Cezayir'e giden bir gemiye bindireceğim, orada kayınbiraderim Asseo'nun bir kuzeni sorumluluğunu üstlenecek.

İşte Sevgili Karım, Sevgili Çocuklarım, size bugünlük söyleyebileceklerim bu kadar. Kaçınılmaz yorgunluklara rağmen sağlığım yerinde. İyi olmanız ve dönüşümde sizleri sağ salim bulmak için Tanrı'ya yalvarıyorum. Muncho y bueno.

Kocanız ve babanız, İsaac Gatenyo.

— İyi bir mektup, yorumunu yaptı Nita.

— Ne yediğinden söz etmiyor, diye gözlemde bulundu annem.

Señor Padre Roş Aşana'da döndü. Onu sabırsızlıkla bekliyordum. Mahallemiz Hasköy'den pek az yolcu çıkardı. Sınırları aşmak için pasaport, vize almak, yani Osmanlı yönetimiyle ilişki kurmak gerekiyordu. Kuşkusuz Şark Ekspresi ve birçok gemi, her hafta onlarca Yahudi simsarı taşıyordu, ama onlar saygın, ayrıcalıklı kişilerdi. Abravaneller ve Caro'lar Paris'e gitmişti. Bu, giyimlerinden, yürüyüşlerinden, konuşma tarzlarından anlaşılıyordu...

Düş kırıklığına uğramadım. *Señor Padre* bambaşka bir insan olmuştu. Dik duruyor, topuklarını yere vuruyor ve taze bir güvenle bıyıklarını buruyordu. Bize hediyeler getirmişti: Annem ile Nita'ya fularlar, Vitali'ye emniyetli bir ustura, Adela'ya bir dikiş takımı, Ernesta'ya okaliptüs kokulu mendiller, Simone'a bir bebek, bana Bibliotheque Rose'dan bir kitap, Leon'a bir torba bilye... Kamer'e de sebze ayıklamak için ortası yarık garip bir bıçak.

Bu nesnelerin çoğu aslında ön örneklerdendi. Babam, modern ticarette başarılı olabilmek için malını kendisinin seçmesi gerektiğini anlamıştı. Yoldan döner dönmez ortağıyla yemek odasına kapandı ve yeni bir iş bölümü yaptı: Kendisi piyasayı araştıracak, Faraggi de satacaktı.

Elli yedi yaşında, babam özgürlüğü, kaçışı, trenleri ve gemileri keşfediyordu. Aile sorunlarından kaçmaya karar vermişti: Ömrü artık karısının ülserinin, oğlunun isyanının bin fersah ötesinde geçecekti. Konstantinopolisli tacirin altından, serseri Yahudi su yüzüne çıkıyordu. Tanrı dileğini kabul etmiş olmalı, çünkü *Señor Padre* işlerini genişletmeyi gerçekten başardı. Para kazandı, evi büyüttü, akar su, elektrik getirtti. Bunca modernliğe pek uygun düşmeyen Hasköy'den de severek ayrılırdı, ama annem karşı çıktı: Alafranga usulde yetiştirildikleri için zorunlu olarak küstah olduklarını düşündüğü komşu kadınların çalımına katlanmaktansa *kortijo*'sunda hüküm sürmeyi yeğliyordu.

Annem sade bir kadındı. *Señor Padre*'nin aşırı istekleri onu ürkütüyordu. Bu fazla hızlı yükseliş, kanserin az gerisindeki felaketler dizgesinde ancak iflasın öncüsü olabilirdi. Kuşkusuz avluya balkon çıkılarak, Leon için inşa edilen odayı övmekten geri kalmıyordu, ama bir yandan da ne zaman ve ne kadar bedel ödeyeceğini merak ediyordu, çünkü ev halkına yönelik hayır ve şerlerin çetelesini şaşmadan tutar, borçları yeniden taksitlendirme pazarlığını Tanrı'yla yapardı. Her şeyi ailede odaklama manyaklığı yaşla şiddetleniyordu. Kuzenleri olan Covo'lar evlerini kaybedince Selanik depremi onu üzdü. Rusya'daki pogromların Konstantinapolis'e sürdüğü beş parasız mülteci sürüleri onda hiç merhamet uyandırmadı ("Bağırsakları güneşte çürüsün!"). *Aşgahot** adına durmadan para toplayanlara birkaç kuruş verse bile,

* Dini denetleme kurumu.

bizde sadaka vermemek çok ayıp olduğu için yapıyordu bunu, hem komşular işlerinin kötü gittiği sonucunu çıkarabilirdi. Dreyfus'un aklanmasına gelince, bu kuşkusuz Fransızlar tarafından bön Yahudilere kurulmuş bir tuzaktı, Tanrı'ya şükürler olsun! (bir kez de olsa) annem onlardan biri değildi.

Dar görüşlülüğü karşısında hiç bağışlayıcı olamıyordum, ama üstü kapalı bir saldırmazlık paktına saygı gösteriyorduk. Çocukluğumun sonuna damgasını vuran o yıllar bana tatlı geldi. Babamın yokluğunda annem daha az sinirli, daha az manyak ve tatminsizdi. Bana hâlâ *mano pezgada* (sakar elli) dese de, bunu alışkanlıktan yapıyordu. Nita'yı, Simone'u, okulu ve Abravanelleri ona yeğlediğimi biliyordu.

Dinimizin gereklerini artık yerine getirmese de Vitali, Şabat yemeğinde babamın yerine geçiyordu. Bu kutsal görevi ihmal etmesi düşünülemezdi. Ama ağabeyim haftanın geri kalan günleri evde olmadığından, biz kadın kadına yaşıyor, küçük Leon'u el bebek gül bebek büyütüyorduk.

Señor Padre'nin dönüşlerinde onu büyük sevinç gösterileriyle karşılıyorduk. Bu bana Nita'nın küçüklüğümüzde anlattığı masalları hatırlatıyordu: Hep zavallı bir işportacı olurdu masallarında, Şabat'ı şanına layık bir şekilde kutlamak için, hafta boyunca para kazanmak amacıyla pazar sabahları erkenden yollara düşerdi. Başından bir sürü korkunç serüven geçerdi –mal stoku çalınır, katırı yorgunluktan çatlar, yörenin efendisi onu tutsak eder– ama kurnazlığı ve inadı sayesinde o, engelleri aşar ve elinde balığıyla cuma akşamları evine dönerdi. Aynı hafta içinde Yahudi düşmanı komşuların yağmalarına, küçüğün karın ağrılarına ve fırtınanın barakanın yarısını yıkmasına cesaretle göğüs geren anne, diz çökerek ailenin bir kez daha onun adını ve yemeğini yüceltmek üzere bir araya gelmesine izin verdiği için Tanrı'ya şükrederdi.

Şölen sona erdikten sonra sorunlar yeniden ortaya çıkardı. Babam kendisi uzaktayken hayatın durmasını isterdi. Biz olsa olsa yiyebilir, uyuyabilirdik; ama hiçbir durumda hiçbir karar alamazdık. Ne de olsa kadındık!

— *Señor Gatenyo*'nun erkek torunu Talmud Tora'ya gitmeyecek! diye gürledi.

— Sevgili Nahum'a söz vermiştim, diye mırıldandı Nita mendilini buruşturarak.

— Oğlunun bir fareye benzemesini mi istiyorsun? Ufacık bir odaya elli kişi tıkılmış, üstelik *Rabi* benden cahil! *Oyo?* (Duydun mu?)

— Babası kutsal metinleri incelemesini isterdi...

— Amma iş! Ya Fransızca? Ya İngilizce ne olacak? Dükkânda İbranice konuşan birine ihtiyacım olduğunu mu sanıyorsun?

Gerçekten de, ticarethanesini miras bırakamadıktan sonra, insanın ailesi olmuş neye yarar?

— Nahum'a söz verdim, diye diretti Nita.

— Senin kocan aptalın biriydi!

— Baba!

Ablam ağlayarak odasına çıktı. Annem, peşinde Adela ve Ernesta'yla mutfağa döndü: Ana kraliçe ve iki prensesi, biri kurban, diğeri illet.

Leon burnunu karıştırıyordu. Simone ve ben babamla karşı karşıya kalmıştık, öfkeli, mutsuz ama sessizdik. Nita'nın oğlunu Alliance'ta okutmamakla hata ettiğini düşünsem de, bu evde herkesin küçümsediği kocasına bağlılığı hoşuma gidiyordu.

Birden Vitali'nin sesi duyuldu:

— Ya...

— Oğlum, demek dilsiz değilsin? diye alay etti babam. Babanın yokluğunda kadınların karar vermesine izin mi veriyorsun?

— Onu niçin Hilfsverein'a kaydettirmiyorsunuz? diye sürdürdü Vitali, babamın kışkırtmasına karşılık vermeden.

Annem mutfaktan fırladı.

— Todescolar'ın oraya mı? dedi boğulurcasına.

— Sus, kadın! diye gürledi babam. Vitali bize var olduğumuzu hatırlama onurunu bağışlıyor... Doğrusu haksız da değil. Almanca, iş dünyasında yararlı bir dil. Simone, git anamı çağır.

Bir şey anlayamaz olmuştum. Hifsverein der Deutschen Juden ve Siyonistler, elbirliğiyle İttihat ve Terakki komitesini destekleyen Alliance'ın çalışmasını baltalıyordu. Vitali taraf mı değiştirmişti? Hayır, o sadece mucizeye inanıyordu. On sekizinde, on yaşında olan benden daha idealistti. Ağabeyim Aşkenaziler ile Sefaradların, Siyonistler ile Alliance yanlılarının, Almanlar ile Fransızların, kapitalistler ile sosyalistlerin, Türkler ile Ermenilerin, Rumlar ile Yahudilerin barışacağına inanıyordu. O hümanist yazarları okuyor ve bir karanfil tarlası sandığı bir barut fıçısının üstünde barış adına mücadele ediyordu.

Okullar açıldığında Leon mahalledeki Hilfsverein'a gidip gelmeye başladı. Ben evde Hugo, Abravanellerde Zola okuyordum. Simone hâlâ Ségur kontesinde kalmıştı. Âşık oluyor, acı çekiyor, bin kez ölüyordum. Akşam yemeği sırasında kendimi kimi zaman bütün bu yaşamların yüküyle öyle ağırlaşmış hissediyordum ki, ağzıma bir lokma koyamıyordum.

— Belin benimki kadar ince olsun istiyorsan, bir gün değil, bir ay perhiz yapmalısın, diyordu Ernesta.

— Ya burnun, diye karşılık veriyordum, neyle besliyorsun onu?

— Anne! diye sesleniyordu cadaloz.

— *Tengas el mazal de la feya!** diyerek içini çekiyordu

* "Allah çirkin talihi versin!"

annem muskasını mıncıklayarak. Erkekler ukala kadın sevmez... Rebecca bayat ekmekler gibi kururken, Ernesta'nın beş çocuğu olacak, görürüz o zaman kimin burnu...

Bununla birlikte Abravanellerin komşuları bana "küçük nişanlı" adını takmıştı. Bu hoşuma gitmiyor değildi. Yapacak, öğrenecek, keşfedecek o kadar çok şeyim vardı ki, bu meseleyi çözümlediğim için içim rahattı. Aşk, rafa kaldırdığım pek az mesele arasında yer alıyordu. Diğer dosyalarla ilgilenebilirdim.

Öğle yemeği sırasında okulda kalma izni koparmıştım. Nita'nın bana hazırladığı peynirli küçük poğaçaları yerken kitap okuyordum.

Günün birinde Alliance'ın bir müfettişi bizi ziyarete geldi, keçi sakallı, sert bir adamdı. Öğretmen Fransızca bir ödev düzeltiyordu. Müfettiş konunun pek akademik olmamasına şaşırdı: "Bir kütüğü konuşturun." Müdire Madam Behar, hayal gücümüzü geliştirmemiz için bizi cesaretlendiren öğretmenimizi savundu.

Bizler ses çıkarmıyorduk. Alliance'ın parasının Paris'ten gönderildiğini biliyorduk. Keçi sakallı bay, kötü bir rapor yazarsa okulumuzdan olur muyduk?

— Rebecca, dendiğini duydum, bize kompozisyonunu oku.

Dehşete düşmüştüm. Okuduğum kitapları bilen öğretmen kalemimin altında, beslendiğim romanların becereksiz öykünmelerini bulmaktan rahatsız olmazdı. Ya müfettiş ne diyecekti?

Sesim titreyerek okumaya başladım.

— "Gencecik, taptaze ve anneme bağlıyken kesildim. Aylar boyunca kader arkadaşlarımla güneşin altında kurudum ve kuşlar gelip yosunlarımın üzerinde cıvıldaştı. Ama bir gün çam yarması gibi bir oduncu geldi, yalvarmalarıma rağmen beni kopardı ve annemden tamamen ayırdı, anamı sa-

ğa, beni sola attı. Neredeydim? Hiçbir şey görünmüyordu. Korkuyordum. Az sonra sarsıntılar hissettim. Beni taşıyorlardı. Yaşlı kütükler insanların bize biçtiği kaderden söz etmişti: Taze damarlara susamış bu barbarların yiyeceklerini pişirmek için diri diri yakılacaktık, irilerimiz şöminelerde, ufaklarımız ocaklarda. İşte bu yüzden beni annemden ayırmışlardı. Ölüm anında hep yalnız olunduğunu düşünerek kendimi avutmaya çalıştım..."

— Yeter! dedi müfettiş. Teşekkür ederim.

Oturdum, kıpkırmızı olmuştum, saçmalıklarımla okulun sonunu hızlandırdığıma inanıyordum. Müfettiş sınıftan çıktı. Madam Behar arkasından seğirtti. Ellerim öyle titriyordu ki, düzeltmeleri yazamıyordum.

Arkadaşlarımın bakışında bir tür şaşkınlık okumuştum. Daha sonra, ilk romanım *L'Indien*'i yayımladığımda, yazarın ne kadar ürkütücü olduğunu anladım. Onu tanıdığınızı sanıyorsunuz ve işin özünü sizden gizlediğini dehşetle fark ediyorsunuz.

Bu yazı ödevi, raporunda her ne yazdıysa hiçbir önemli sonuca yol açmayan müfettişten dolayı değil, ama bir önsezi niteliği taşıdığı için hatırımda kaldı: Tanık olmadığım pogromlar tarihimin bir parçasıydı. Ölü yakma fırınları da öyle.

14

24 Temmuz 1908 cuma günü, Sultan âdet olduğu üzere cuma namazı törenine katıldı. Babam gezideydi. Akşam Vitali'yi boş yere bekledik. Yediye doğru bir çocuk ondan bir mesaj getirdi: Gelmesine engel olan önemli işleri varmış, merak etmemeliymişiz. Ağabeyim daha önce cuma akşamı yemeğini hiç kaçırmamıştı.

Genç Leon'un dışında, Şabat'ı kutlamak için başka erkek yoktu aramızda. Annem "yangın kapısı"nı tıklatmaya karar verdi.

Aynı avluyu paylaşan evler, yangın durumunda çıkışı kolaylaştırmak için aralarında bağlantılıydı, ama kimse aradaki boşluğu kullanmazdı: Onca ünlü Sefarad konukseverliği bazı kurallara bağlıydı, bunlardan biri de usule uygun şekilde çağrılmış olmaktı. Bir ev hanımı konuklarını göstermesi gereken bütün cömertlikle ağırlamazsa utanç duyardı, böyle bir karşılama da hazırlık gerektirirdi.

Devrim yapanlar yalnızca Jön Türkler değildi. Annemin başını eğip tek oğlunun görevlerini ihmal ettiğini açıklamak zorunda kalması, aile tarihinde yer almaya değer bir olaydı. Biz de, mobilyaları Paris'ten gelmeyen, ama *Señora*'nın şarkı söylediği bitişik eve geçtik. Annem hazırlanmış yemekleri getirmek için ısrar etti, her zamankinden fazla yedik ve bir yabancının kutsadığı ekmeği ilk kez tattım. Arada pek büyük fark yoktu.

Cumartesi sabahları gazete okumamız yasaktı; *buena famiya*'larda kurallar yıldan yıla yumuşasa bile. Söylentilerden, öğrencilerin kentte gösteriler yaptığını duyduk. Annem saçını başını yoldu. Ne suç işlemişti de bu ceza reva görülmüştü ona?

Ağabeyim için korkuyor, ama onunla gurur duyuyordum. Bu ülkede korkak seyirci rolünü fazla uzun süre oynamıştık. Katılma sırası gelmişti artık.

Ordu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştı. Vitali ortaya çıktığında sevinçten uçuyordu. Bana, birkaç santimetre boy atmış gibi geldi; daha rahat, daha yakışıklı, her zamankinden daha parlaktı. Düşlediği barış içindeki devrim gerçekleşmişti. Seçimler düzenlenecekti. Annem evde kalması için yalvardı. Sultanın karşılarına asker süreceğine ve ilk kurşunun sevgili oğlunu bulacağına inanıyordu. Karışıklıklar her zaman güç kullanılarak bastırılmıştır. Yahudiler her zaman başkalarının yerine bedel ödemiştir. Canının canı Vitali'nin günün birinde mutlaka kendisine karşı dönecek olan haklar talep etmek için yürüyüşlere katıldığını, bağırdığını, kendini tehlikeye attığını, çenesi ilerde sert bir sesle haykırdığını annemin aklı almıyordu.

Simone ve ben bir şeyler kıpırdadığı için heyecanlıydık. Kaybedecek bir şeyimiz yoktu, kazanacak çok şeyimiz olabilirdi. Ama açığa vurmasam da, heyecanıma yoğun bir korku karışıyordu. Babam bizi korumak için orada değildi. Anlatılan pogrom hikâyeleri rüyalarıma giriyordu. Sarhoş Rumlar ya da öfkeli Türklerin bize tecavüz ettiklerini kuruyordum. İlk gece rüyamda kapı sundurmasının altında eli bıçaklı bir adamın gizlendiğini gördüm. Annem Ernesta'yla birlikte kaçıyor, beni onunla yalnız bırakıyordu. Peşlerinden koşmak istiyordum, ama bacaklarım bana ihanet ediyordu. Yere düştüm, kımıldayamıyordum, bağırmak için ağzımı açıyordum, ama sesim çıkmıyordu.

Vitali'ye, "Bu akşam bizimle kal," diyemezdim. En kötüsüne hazır olmak için dehşet hikâyeleri anlatıyordum kendime; uyanıkken gördüğüm bu karabasanların orta yerinde birden uyku bastırıyordu, ölür gibi. Öyle büzüşmüş oluyordum ki, kramplar içinde uyanıyordum.

Vitali bir kahraman, bir asker olarak bizi görmeye geliyordu. Bir lokma bir şey yiyor, çamaşır değiştiriyordu. Gülümsemesi şu anlama geliyordu: "Ben haklıydım! Dostlarım iktidarda! Dünya bizim!" Bir akşam, bakaloryasını hazırlamaya vakit bulup bulamadığını soracak oldum. Saçma bir şey söylemişim gibi baktı bana. Neyse ki benim maddeciliğimden dolayı düş kırıklığına uğrayacak zaman bulamayacak kadar meşguldü dışarda.

Devrim *Señor Padre*'yi Viyana'da yakaladı ve bir an önce dönebilmek için her yolu denedi, katır sırtına bile çıktı.

Biz artık evden çıkmıyorduk, teldolabımız ancak seyyar satıcılar sayesinde yiyeceklerle dolup taşıyordu. Komşular bize ödünç gazete veriyorlardı. *Kortijo* çelişkili haberlerle çalkalanıyordu.

— Sultan kaçmış!

— Hayır, ölmüş!

— Haydarpaşa'da şeker bulunmuyormuş!

— Ordu hükümet darbesi hazırlıyormuş!

— Ya senin oğlun ne diyor? Bakan olacak mı?

— Oğlum mu? Aman Tanrım! O daha çocuk! O paşaları, Türkleri tanımaz o! Benim oğlum, devrimci olsun! Onu mahvetmek mi istiyorsunuz? diye sızlanıyordu annem.

Bastırma hareketinin çok yakın olduğuna inanan annem, zaten aklının hiç ermediği Vitali'nin katkısını önemsiz göstermeye çalışıyordu. Politika Yahudilere göre değildir, eğer olacaksa da, yalnız cemaat içerisinde...

Babam 4 Ağustos'ta döndü, Sadrazam Sait Paşa'nın istifa ettiği gün. Uykuya yeniden kavuştum. Oysa babamın be-

ni askerlere karşı nasıl koruyabileceğini hâlâ düşünür durur-um. Görevi gereği –ve hazzetmeden– oğullarını birkaç kez dövmesinin dışında kimseye fiske vurmuş değildi.

Kir pas içinde, aç, coşkulu bir Vitali evin kapısını o gün ittiğinde, karşısında dimdik duran buz gibi bir *Señor Padre* buldu, bıyıkları her zamankinden pomatlı, siyah ceketli ve çizgili pantolonlu, başı kepli bir *Señor Padre*.

— Sen kendini nerede sanıyorsun? Burası han mı? Ya li-sen, sınavların? Bu yıl bakaloryanın ikinci bölümüne girme-yecek miydin? Seninle konuştuğum zaman cevap ver!

Hazırlıksız yakalanan Vitali, yüzünü duvara döndü ve ellerini uzun uzun leğende yıkadı.

— Bazı şeyler oluyor... diye başladı.

— Sen bakaloryayı kazanmak için Galatasaray Lisesi'ne gitmek istiyordun! Ama şu haline bak! Hayduta dönmüşsün! Bir Ermeni'ye!

Annem elinde bir tabak patlıcan dolmasıyla mutfaktan çıktı.

— Bunu nasıl yetiştirdin böyle? diye köpürdü babam. Bir tembele, yalancıya, nanköre özenli yemekler! Ah, sen çok şımarttın onu, tek erkek evladını! Kendinle gurur duya-bilirsin!

— Vitali, diye inledi annem, yavrum, konuş babanla! Bu işlerin bittiğini, derslerine çalışacağını söyle ona! Anneni kahretme!

— Ben kötü bir şey yapmadım! diye bağırdı Vitali. Hepi-miz için savaş veriyorum, özgürlük için!

Kapıyı çarparak çıktı. Annem efendisinin dizlerine ka-pandı:

— *Señor Padre* onu bağışlasın, açlıktan saçmalıyor, o korkunç günlerde bize o kadar iyi davrandı ki...

Babam kendini kurtardı, kepini çıkarıp fesini giydi, bas-

tonunu aldığı gibi evden onurlu bir şekilde ayrıldı. Sinagogda dostlarını, akrabalarını, komşularını, ortaklarını bulacaktı. Tartışabileceği kimseleri.

Tatile gitmeyen öğrenciler için, okul yazın büyük bir bölümünde açık kalırdı. Ama o yıl hayır işlerinde bir gevşeme oldu. Durum fazla belirsizdi. Pera'ya, dostlarım Abravanellerin evine gitmeme bile izin yoktu.

Oyalanmak için Simone'la yeniden küçük sahneler oynamaya başladık. Bir öğleden sonra *L'Inconstance de l'amour*'un bir bölümünü yorumladığımız sırada, Vitali içeri girdi, kapıya vurmadan.

Yorgunluktan benzi solmuş, yüzü kararmıştı, özü boşalmış gibiydi.

— Neyin var? Hasta mısın? dedi Simone.

— Babam mı? diye ekledim.

Konuşmak istemiyordu. Onu yatağa kadar götürdük, yatırdık. Ayakkabılarını çıkarmamıza izin verdi, sonra yorgun bir el hareketiyle bizi uzaklaştırdı.

— Seni polis mi arıyor? diye mırıldandım.

Başıyla hayır dedi, duvara döndü ve uyudu. Ya da uyur gibi yaptı.

Zavallı Vitali! Biraz teselli bulmak için tek müttefiklerinin yanına gelmişti. Dokuz ve on yaşlarındaydık, ne yapabilirdik? Dinliyorduk. Çoğu zaman anlamadan.

O, bu devrime inanmıştı. Halkların kendi aralarında anlaşacağına. Ama o kadar arzulanan seçimlerin hazırlandığı sırada arkadaşları ondan kuşkulanmıştı.

— Beni casus, hain yerine koyuyorlar...

— Seni mi? dedim öfkeyle. Ama başından beri sen...

— Gazeteleri oku, Rebecca, diyerek içini çekti. Basın özgürlüğünü az mı istedim! Yeniçerilere armağanlar sunan sarkık dudaklı Yahudi karikatürleri görmek için miydi bunlar...

— Yeniçerilere mi? Yaramaz çocukları korkuttukları o hoyrat adamlara mı? Hatırla Simone, rüyalarımızı karabasana dönüştürürlerdi!

— Üniformalarının kumaşını, ziyafetlerinin şekerini biz sağlıyorduk.

— Madem kötü adamlardı, bunu niçin yapıyorduk? diye sordu yeğenim.

Vitali hüzünle gülümsedi. Yahudiler, Osmanlıların sırtından para kazanmakla suçlanıyordu. İmparatorluğu Batılı güçlere peşkeş çekmek için onlarla ittifaklar kurmakla suçlanıyorduk. Kısacası, sıkı eyyamcılar olarak devrimin meyvelerini toplamaya çalışmakla...

Oysa aramızdaki ilericiler olayları içten bir sevinçle karşılamıştı. Ağabeylerimin Alliance Okulu'ndaki eski hocası ve Jön Türklere yakın olan Haim Nahum, "yedi erkek kardeş pastası"nı paylaşmak için Sultan tarafından davet bile edilmişti. Bu onur üzerime sıçramışçasına kendimden geçmiştim.

— Biz hazır değildik, dedi Vitali.

— Biz kim?

— Çeşitli cemaatler. Anayasa bizi faka bastırdı. Kuşkusuz "gâvurlar" da herkes gibi vatandaş oldu, ama vergi ödemek isteyen kim? Askerlik görevini yapmak isteyen kim?

Entegrasyon karşılığında istenenlere reayanın çok büyük bir bölümü şiddetli tepki gösteriyordu. Kendi ülkeleri olarak kabul etmedikleri bir ülke için döğüşmek istemiyorlardı. Devrimi coşkuyla selamlayan Rumlar, eski Bizans'ı yeniden ele geçirme düşleri kuruyordu. Ermeniler ise ezeli düşman Rusya'yla işbirliği yapıyordu.

Yahudilere gelince, "öldürmeyeceksin" emri, kimsenin neyin nesi olduğunu bilemediği Makedonya, Balkan ya da Trablusgarp çatışmalarının kördüğümüyle bir araya gelin-

ce, büyük savaşçılara dönüşecek halleri yoktu.

— Askere yazılmalarını önlemek için bahşişler öderler. Ya da Fransa'ya, Amerika'ya göç ederler... Nasıl tutacaksın onları? Cemaat can çekişiyor.

— Siyonistler yüzünden mi?

— Yalnız onlar değil. Artık para girmiyor. Eskiden hahamlık, et, peynir ve şaraptan dolaylı bir vergi toplar ve imparatorluğa bizi mali ve askeri yükümlülüklerden bağışlayan cizye adında bir vergi öderdi.

Ağabeyim, hukuki boşluktan ve genel karışıktan yararlanarak güçlü kasaplar loncasının bu dolaylı vergiyi ödemeyi kestiğini bize açıkladı. Bu durumda hahamlık rakip kasaplar açtırınca lonca genel greve gitmiş.

— Demek annem eti bu yüzden Rumlardan alıyor, diye atıldım.

— Ama o etler kaşer değil! dedi Simone.

— Ne olmuş yani? Bildiğim kadarıyla zehirlenen olmadı.

Şaşırmıştım. Köftelerin tadı gerçekten aynıydı. Ya doğduğumdan beri bana dayatılan bütün farklılıklar hayaliyse?

Elie Abravanel bakolarya sınavını başarıyla vermişti, Paris Tıp Fakültesi'ne gitmek üzere Konstantinopolis'ten ayrıldı. Onunla anne babasının evinde vedalaştım. Dört yıl sonra Paris'e gittiğimde beni karşılayacağı ve kollayacağı kararlaştırılmıştı. Ben, her zamankinden çok onun küçük nişanlısıydım şimdi.

Ağabeyimden farklı olarak, Elie kendini devrime adamamıştı. Düşüncelerine saygı duyan anne babasına kafa tutmasına gerek kalmadığından, kendine bir çıkış yolu ayarlamıştı. Vitali ise hem babasını, hem arkadaşlarını kaybetmişti. Nissim ve Rachel Abravanel, geçirdiği kuşku döneminde ona destek oldu. Umutsuzluğa kapılmasını o sırada engellemeyi başardılarsa da, kurt meyvenin içindeydi ve onu bir-

kaç yıl sonra gerçek bir ruhsal çöküntüye sürükleyecekti.

Abravaneller, babamı Vitali'nin yüksek sayıda kültürlü Yahudi'nin yaşadığı ve saygı gördüğü Selanik'e gitmesine izin vermeye ikna ettiler. Orada ona bir iş buldular, *Señor Padre*'nin dilediği gibi ticari bir işte değil, *Le Progrès* gazetesinde düzeltmen olarak çalışmaya başladı.

Elie'den sonra Vitali'nin gidişi beni yetim bıraktı. Açıkçası ağabeyimi nişanlımdan fazla özlüyordum, çünkü Rachel ve Nissim Abravanel'e gitmeye devam ediyordum ve asıl tutkun olduğum onlardı.

15

13 Nisan 1909'da, ordu iktidarı Jön Türklerden geri almayı denedi. Biz eve kapandık. Uzaktan yaylım ateşlerinin sesi duyuluyordu. Kaygı dolu on gün geçirdik. Devrimci hükümet düş kırıklığı yaratmıştı, ama ilk günden beri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı kalan Yahudi mahalleleri, Sultanın birlikleri iktidara dönecek olursa korkunç bir bastırma hareketinden korkuyordu... Oynadığımız oyun hangisi olursa olsun, boynuzlu koca rolünün hep bize düşmesi gibi kötü bir alışkanlığımız vardı.

Yardım Selanik'ten geldi. Vitali karşı saldırıya katılmış mıydı? Son mektubu mart sonu tarihini taşıyordu. Onun bir kafilenin başında özgürlüğün sancaktarı olduğunu hayal ediyordum. Günün birinde ne paşa, ne bey ne de efendi kalacağını söylememiş miydi? Ne yazık ki saltanatın kaldırılmasının zamanı daha gelmemişti. Sultan Abdülhamit tahttan indirildiyse de, yerine erkek kardeşi getirildi.

Hükümet krizden güçlenmiş olarak çıktı ve gazeteler ilk kez Mustafa Kemal adından söz etti. Azınlıkları çılgına döndüren yasalar oylandı. Türkçe, okullarda zorunlu dil oldu ve askerlik görevi herkesi hükmü altına aldı, cemaat vatandaşından milli vatandaşa döndük.

Buna sevineceklerine, babam ve dostları, uygarlığın ve ticaretin sonunun geldiği kehanetinde bulundu, kadınlar ise kötü ruhları kovmakla uğraşıyordu. Vitali'nin öngördüğü gi-

bi, yüzlerce genç göç yollarını tuttu. Bu pek onurlu olmayan bir göçtü, gerekçesi toplu bellekten silinecek, yerini Batı'nın kırağılarına duyulan ani bir düşkünlüğe bırakacaktı...

Ağabeyim haklıydı. Korkulan, yeni kararların sonucundan çok, değişiklikti.

Duyan da, ihtiyaçlara göre belirlenen bir tarihe kadar Yahudilerin kusursuz bir mutluluk içinde yaşadığını sanırdı. "Purim'e kadar her şey ne kadar iyi gidiyordu!" deniyordu Pesah'da. Üç aylık bir süre, bulutsuz bir mutluluktan, kapkara bir kedere düşmek için uygun bir süre kabul ediliyordu. Yahudi bayramında ise kutlu Bayram döneminin özlemi çekiliyordu.

Baştan sona kadar böyle geçiyordu bütün yıl. Sürekli olarak geçmişte –asla şimdide değil– kalmış bir mutluluğun geriye dönük hesabı, beni riyakârlığı ve budalalığı açısından yaralıyordu, gelecek ise, *kemal mos kere!**

Kısa süre içinde, üç Yahudi mebusun yeni mecliste yer alacağı ihtimaliyle umut yeniden doğdu, adayların kimliği, yıkılmış, Siyonistlerin oyuncağı olmuş, orta ya da uzun vadede en ufak bir uzgörüsü olmayan bir cemaati daha da fazla parçalayana kadar.

Ama burası Doğu'ydu, ışığı, tevekkülü ve tatlı hayatıyla. Sultanın dini nedenlerle uzun süre ertelediği elektriklendirme projesi tamamlandı, tramvayları artık atlar çekmiyordu. Yaz günleri Haliç tezekten çok çamur kokuyordu. Paris'teki gibi "metro" adı verilen bir tünel, Galata'yı Pera'ya, yani yoksul halkı Avrupalı seçkinlere bağlıyordu. Delikanlılar ilk otomobillere gönül veriyordu. Bizler domuz, tavşan ya da kabuklu deniz hayvanlarına hâlâ el sürmediğimiz halde, kaşer et (dinî kurallara göre kesilmiş et) yeme zorunluluğuna

* Evleren uzak olsun.

artık uyulmuyordu. Kasapların grevi birçok ailenin yasalara sıkı sıkıya uyma alışkanlığını bozmuştu. Dikiş makineleri giderek yaygınlaşıyordu, elektriğin kalitesi artıyor, giderek geç yatıyorduk. Modern semtlerde, hamamların yerini özel banyolar almaya başlamıştı, Hasköy'de kanalizasyonların durumu böyle bir lükse izin vermiyordu. Buna tek üzülen bendim, çünkü Türk hamamı bütün kadınlar için bir şenlikti, annemin durup durup söylediği gibi: *"Pasteliko i banyo ke no mos manken todo el anyo..."**

Babamın işleri iyi gidiyordu. Perakende satışı bırakıp, toptancılığa ve yarı toptancılığa başlamıştı; hediyelik eşya, sofra takımları, temizlik eşyası, ne olursa ithal ediyordu... Dükkânından ayrıldığında kuzen Faraggi'yle Boğaz'a bakan bir sedire oturmaya gidiyor ve telvenin dibe çökmesi için küçük fincanı döndürmeye özen göstererek kahvesini içiyor, arkasından bir bardak su yudumluyordu; gerçek meraklısının hangi kaynaktan ve hangi çeşmeden geldiğini anladığı İstanbul'un nefis suyunu. Kimi zaman da tespihini çekerek nargile içiyor, tavla ya da domino oynuyordu. Kayıkla gümüş suların üzerinde kayıyor, martı seslerine, işportacıların yaygarasına, müezzinin çağrısına, hamalların sövgülerine, bu eşsiz karınca yuvasının çokdilli uğultusuna karışıyordu.

Babam, içten içe dünyanın elinden kaydığının farkında olmalıydı, tıpkı küçük oğlunun ve kendi evinin denetimini elinden kaçırdığı gibi. Oysa, sakalını tıraş etmesinin dışında, kendi babasından farklı davranmamıştı. Babası da kendi babasını örnek almıştı, böylece XV. yüzyılda İspanya'dan gelişlerine kadar geriye gidilebilirdi. Eskiden, aile daha zengin, daha tanınmıştı; tarihi, sarayın, Yarımada'nın aydınlığının, görkeminin tarihiyle kaynaşmıştı. En azından, *Señor*

* "Yıl boyunca hamursuz ve hamamsız kalmayalım..."

Padre buna inanmak istiyordu ve kendini bilen her Sefarad gibi, yitirilmiş altın çağın cömertliğine saf bir inanç besliyordu.

Kuşkusuz Vitali'nin geleceği onu kaygılandırıyordu, tıpkı Henri'nin geleceği ya da yengem Sarah'nın kısırlığının onu kaygılandırdığı gibi, ama bunlar kahrolunacak dertler değildi. İnsan, zihninin kavrayabildiğinden korkar; gelecekte kopacak kıyamet İsaac Gatenyo'nun hayal gücünü aşıyordu. Üstelik, çürümekte olan bu kentte bir rehavet havası ve geleceğe safça bir güven beslenirken. İnsanlar alışkanlıkla sayıp söverdi, birbirine kin duymadan. Tıkındıkları şekerlemeler onları yumuşak huylu, uzlaşmacı, kalender kılardı. Eğer Tanrı, Allah, İsa isterse, Marmara Denizi'nin kıyısında değişen bir şey olmayacaktı. Yüzyılın sarsıntıları, binlerce yıllık hareketsizliğe ve boğazına düşkün tembelliğe çarpıp durulacaktı.

İKİNCİ BÖLÜM

VİTALİ

1

Pesah'dan birkaç gün sonra anne babama Vitali'den bir mektup geldi: İyiymiş, işi ağırmış, bize mutlu bayramlar diliyormuş. Hamişi, ("Rebecca'ya ve Simone'a özel bir öpücük") ikimize yazılmış bir mektubun Abravanellerde bizi beklediği anlamına geliyordu. Ağabeyimin Selanik'e gidişinden beri haberleşmek için bu yolu kullanıyorduk. Akşamları, lambayı söndürmeden mektuplarını alçak sesle durup durup okuyorduk. O bizim şövalye Bayard'ımız, Julien Sorel'imizdi. Onun ve çılgınca tükettiğim kitapların sayesinde gecelerim kahramanlarla dolup taşıyordu.

Ağabeyim, Abraham Benaroya'ya ve Sosyalist İşçi Federasyonu'na katılmıştı. *Le Progrès* gazetesinden ayrılıp *Solidaridad Obradera*'ya geçmişti, hiçbir gösteriyi, toplantıyı kaçırmıyordu... ve, üstelik gönlünü kaptırmıştı.

> *Fortune'yi seveceksin,* diye yazıyordu, *çünkü o size benziyor, daha doğrusu, olmayı düşlediğiniz kadını temsil ediyor: Güzel, akıllı ve özgür. Onun yanında kendimi bir Anadolulu kadar kaba saba hissediyorum. Ama merak etmeyin, arayı kapatmaya başladım! Rebecca, Sigmund Freud'un eserlerini mutlaka edinmelisin. Gerekiyorsa Elie'ye söyle Paris'ten göndersin.. Simone, sana ödünç verdiğim aşk romanlarını hatırlıyor*

musun? Oysa gerçek çok daha olağanüstü. Size Fortune'yi nasıl anlatsam? Bizim oradaki kızlardan öyle farklı ki! Edirneli ailesi onu bir Yahudi yurdunda yatılı sanıyor. Din ile bağlarını koparmış. Çocuklarımız olursa onları tek bir Tanrı'nın saygısı içinde yetiştireceğiz: Özgürlük. Fortune avukat olmak ve kadın hakları için mücadele etmek istiyor. Geleceğinizi düşünen ablalarınız olduğu için talihiniz var tatlılarım! Kaveyo largo, meoyo kurto* *diyor atasözü. Bu kör olasıca özdeyişlerin zihnen geri kalmışlığımızda payı olduğuna inanıyorum! Şunu da söyleyeyim, Fortune saçlarını kesti...*

Saçlarını kesmiş! Simone'un da ağzı benimki kadar açık kalmıştı. Uzaktan bile olsa, böyle bir cesaret gösterisine ortak edilmekten gurur duyuyordum.

Bu ateşli satırların yanında benim mektuplarım çok yavan olmalıydı. Hiçbir şey gelmiyordu başıma. Babam gidip geliyordu *(kaminos de leche y miel!***). Ernesta bir yığın doktora görünüyordu. Kimi bademciklerini ve burun etlerini almak istiyordu. Annem haklı olarak kaygılanıyordu: *Tyene ijas, tyene ansyas.**** Sonra okaliptüs buğuları yaptırmaya ve şakaklarına yuvarlak patates dilimleri koymaya karar veriyordu. Yeğenim Leon, bir jimnastik kulübüne üye olmuştu. Siyonist bir kulüptü bu kuşkusuz. Theodore Herlz'in militanları, gençliği davalarına kazanmak için sporun erdemlerine güveniyordu. *Señor Padre*'nin onuru kırılmıştı. Torunu, yoksulların gittiği, Türkçe ve Almanca konuşulan

* "Kadının saçı uzun, aklı kısa."
** "Yolu sütten ve baldan olsun."
*** "Kızın mı var, derdin var."

bir *agudat*'a nasıl devam ederdi! Onu avutmak için Simone'u Amicale'a yazılması için ikna ettim, bu Alliance'ın alelacele kurduğu rakip kuruluştu. Ama babamın umrunda bile olmadı. Biz kızdık!

Böyle sıradan haberlerle Vitali'nin canını sıktığım için kızıyorum kendime. Bu hapishaneden kaçmak için sabırsızlanıyordum! Çıldırmaktan korktuğumu ona söyleyebilirdim, ama utanıyordum. Sabırsızlık hastalığına bu ölçüde kapılmak normal miydi? En ufak heyecanda yüreğim kabarıyor, ciğerlerime baskı yapıyordu. Açlığını haykırıyordu sanki. Neyin açlığıydı bu? Her şeyin. Sınırsız bir açlık. Bir şeyi kaçırdığımı düşündükçe soluğum tıkanıyordu. Sonra birden umutsuzluk sarıyordu içimi. Asla bütün besinleri yiyemez, bütün kitapları okuyamaz, bütün olasılıkları kavrayamaz, bütün hayatları yaşayamazdım. Yeryüzüne yeniden düşüyor, her zamankinden mutsuz oluyordum.

Krizin geldiğini hissettiğim zamanlar –içimde kabaran ve beni öfkeli kıvrımları arasında sürükleyen dev bir dalga– mutfağa gidip süt kaynatıyordum. Kabarmasını bekliyordum. Taşmadan az önce alevi kısıyordum. Yeterli olmuyordu. O zaman çatalla kaymağı parçalıyordum. Annem sütün en az on dakika kaynatılmasını istediğinden ateşi yeniden yükseltiyordum. Kaymak benim çılgın çatal darbelerimin üstesinden geliyordu. Tencereyi kaldırıp ocağın tepesinde tutuyordum... Neredeyse bir çeyrek saat boyunca sütle boy ölçüşüyorduk. Kazanan hep ben olmuyordum.

Ağabeyim asla bizi bunca uzun süre habersiz bırakmamıştı. Neredeyse her gün Abravanellere gidiyordum, Rachel beni üzgün bir gülümsemeyle karşılıyordu.

— Bir kitap seç, diyordu.

Okumanın kaygıya karşı son sığınağım olduğunu biliyordu. O gün başlıkları sökecek halim bile yoktu.

— Rüyada mısın, Rebecca?

— Affedersiniz.

— Ne oluyor, çocuğum?

Nissim iyilik dolu bakışlarını dikiyordu bana. Ağlamak üzereydim.

— Vitali'den dolayı. Merak ediyorum.

— Biraz sabret, canım! dedi Rachel. Ağabeyin, arkadaşların aileden önce geldiği bir yaşta! Dinle, *Şavuot** geliyor. Bizimle Kandilli'ye kır yemeğine gelir misin?

Kabul ettim, teşekkür edip rastgele bir kitap aldım. Eve geldiğimde sütü kaynatmış olan Kamer'e öfkelendim.

— *Señora* sütü taşırdığınızı, sonra saatlerce kazımak gerektiğini söylüyor, diye homurdandı Kamer.

— *Mano pezgada!* diyerek onayladı Ernesta.

Güneş tepelerin üzerinde parlıyor, birçok aile çimenlerin üzerinde yemek yiyordu. Sefarad cemaatinde Şavuot'ta piknik sağlam bir gelenekti. Rachel üçümüzün yiyebileceğinden çok fazla yiyecek hazırlamıştı.

— Elie sana selam söylüyor, dedi Nissim.

— Ona artık yazmıyor musun? diye sordu Rachel.

— Ona ne söyleyebilirim ki? Burada hiçbir şey olmuyor.

Birkaç ay haberleştikten sonra bundan bıkmıştık. Yaş farkımızın, uğraşlarımızın birbirini tutmamasının aramızda açtığı gediği, ancak Paris'e gittiğimde kapatabileceğimi düşünüyordum.

— Vitali'den hiç ses yok, diye üsteledim. Eminim başına bir şey geldi! Bana gerçeği söyleyin. Sosyalist olmak tehlikeli bir şey mi?

Nissim, Karl Marx'tan, sınıf mücadelesinden ve işçi gösterilerinden dem vurdu. Ben tarih dersi istemiyordum. Sa-

* Haftalar bayramı.

dece ağabeyimin karşılaşabileceği tehlikeleri öğrenmekti dileğim.

— Burada bu sözcüklerin hiçbir anlamı yok, sonucunu çıkardı Nissim. Vitali Selanik'te proletaryanın varlığını öğrendi. Kafası karışmıştır biraz...

— Peki, Benayora... O bir devrimci mi? Polis tarafından aranıyor mu?

— Yok canım... Bu delikanlılar biraz ateşli kuşkusuz, ama o kadar da şey...

Rachel ona nar gibi kızarmış bir *borekita** uzatarak sözünü kesti.

— Ellerin dert görmesin! dedi Nissim makine gibi.

Ağzından daha fazla söz alamadım. Dostlarım beni ilk kez düş kırıklığına uğratıyordu. Bizi Galata'ya götüren vapurda dirseğimi şiddetle çarptım ve gözlerime dolan acı gözyaşlarım, büyük mahcubiyetime rağmen engel olamadığım hıçkırıklara dönüştü.

— Vitali'nin başına bir felaket geldi! diye haykırdım.

— Yok canım! Kötü haber tez yayılır! diye homurdandı Nissim bana bakmadan.

— Ne olur, madem artık telefonunuz var, acaba?...

— Kent dışıyla bağlantı kurmanın ne kadar zor olduğunu biliyorsun, diyerek mazeret gösterdi Rachel.

Büyük gayret göstererek kendimi topladım. Abravaneller beni artık sevmiyordu. Sorularımı geçiştiriyor, beni çaresizliğimle baş başa bırakıyorlardı. Elie'yle bağlarımı gevşeterek onları düş kırıklığına mı uğratmıştım? Fortune'nin varlığından haberleri var mıydı? Ağabeyimin davranışını kınıyorlar mıydı? Hayır, dışladıkları bendim. Ne mal olduğumu ortaya çıkarmışlardı, annem gibi.

---

* Börek.

2

"Ne törensiz Bayram, ne kocasız kız." Babam sözünü tuttu ve bekâr erkek kıtlığına rağmen, mahcup Adela'ya yüz ağartan bir koca bulup çıkardı. Bonjur Coenca, yirmi sekiz yaşında, yani nişanlısından on yaş büyük. Askerlik görevinden muaf. Babası Josef gelişmenin umut verici yolunu seçmiş ve bir elektrikli aletler ticaretine girmiş. Coencalar *Señor Padre* gibi *Tiempo* gazetesi okuyor, Siyonist *L'Aurore*'u değil. Din kardeşlerimizin giriştiği acımasız mücadelede, müstakbel kayınbiraderim müttefiklerin yanında.

Annem ile *kosuegra*'nın* arasındaki açık çekişmeye rağmen iki ailenin karşılaşması iyi geçti. İki kadın birbirini süzdü, tarttı ve riyakâr övgüler yağdırmakta yarıştı.

Adela gözlerini kaldırıp sözlüsüne bakmaya cesaret edemiyordu. Bonjur'u acımasızca uzun uzun süzdüm. Şimdiden seyrelmiş saçlar, yuvarlak ve gevşek bir yüz, budalaca bir gülümseme, yeleğinin ceplerine iyice yerleşmiş başparmaklar, bu da, tıknazlaşmaya başladığını ve bunu hoşnutlukla karşıladığını gösteriyordu.

— Bu gül reçeli nefis, diye fısılıyordu Elise Coenca. Şekeri çubuk halinde mi, yoksa küçük toplar halinde mi pişiriyorsunuz?

---

* Dünür.

Kuşkusuz annem tarifini vermek niyetinde değildi. Ama "çubuk" dese, öbürü "küçük top" olarak yorumlayacaktı.

— Taçyapraklarının olgunluğuna göre değişir...

Elise'nin yüzünü bir engerek gülümsemesi kapladı. Kendilerini salıvermiş olan kocasına ve oğluna nazaran belirli bir havası vardı.

Coenca'lar da bizi davet etti ve dönüşte annem kuru erik şekerlemelerine laf etti: *"Masapan* (badem ezmesi) bayattı" diye kestirip attı. Ancak onlara o güzel beyaz rengi veren bademlerin nereden geldiğini sorduğundan emindim. Elise'in bir yalan uydurduğundan da.

Her şey kurallara göre gerçekleşti. *Los mijores de mozotros* konusunu ateşlememek için, Vitali'nin adını anmaktan kaçınıyorduk. Kuduruyordum. Babam, dünürlerine en küçük oğlunun da yurtdışında yaşadığını söylemişti, kardeşleri gibi... ve iyi aileden gelen çoğu delikanlı gibi.

Nişan günü Adela ve Bonjur birbirlerine sözler vererek geleneksel mendilin birer köşesini çekiştirdiler. Bir tabak kırıldı ("Hayırlı işaret, hayırlı alınyazısı!"), parçaları dağıtıldı, her bir parça bir yıllık mutluluk anlamına geliyordu. Kadınlar çeyiz listesini, erkekler kontratın maddelerini hazırladı ve herkes nişan yüzüklerinin ağırlığını tarttı.

Armağanları yoklayıp değer biçmekten, dünürleri çekiştirmekten, düğünden önce Adela'nın yere dikili gözlerini ve gelecek vaat eden kalçalarını nişanlısının hısımlarına tanıtmak için zar zor zaman bulundu.

Törenden önce ablam hamama sokuldu. Annem, Nita ve birkaç başka kadın onu keseledi, genel görünümünün zarafetten yoksun olmasına, sıçan yüzüne ve düz, soluk saçlarına rağmen, güzelliğine övgüler yağdırdılar. İnce ama güzel bir kıvrım oluşturan dudaklarına, koyu renkli, aşağıya çekik

ve biraz patlak gözlerine rağmen, çirkin olmaktan çok, silikti Adela. İçten olsun olmasın, bu söylenenlerin duyacağı son övgü sözleri olacağının farkında mıydı acaba?

Henüz gençtim, Yahudi dininin kadını her türlü süsten vazgeçmeye zorlaması, beni daha o yaşta isyan ettiriyordu; erkeklerin kösnül isteklerini uyandırmamak için çirkinliği bir erdem gibi beslemek; saçlarını gizlemek, teninin her santimetrekaresini örtmek; ancak görev icabı ve soyunu sürdürmek için kocasıyla ilişkiye girerken onun da zevk almaması için yeterince itici olmak.

Nice başkalaşmaya tanık olmuştum. Ürkek bakirenin gerisinde, geleceğin oturaklı ev kadınını görür gibi oluyordum. İlk çocukta Adela'nın memeleri büyüyecekti. İkincisinde beli kalınlaşacaktı. Üçüncü çocuk ablamı kontratla gerçekleştirilmiş bir evliliğin art arda gelecek meyvelerini kabule hazır pörsük bir etten kule haline getirecekti. *"La ija nase para parir, el ijo para resivir."** Ablam bu isyan ettirici geleceği kabul etmekle kalmıyor, bir de minnetini geveliyordu. Uysallığını sunmak için yanıp tutuşuyordu. Yemek pişirecek, dikiş dikecek ve çamaşır yıkayacak, annesinin onu ne kadar iyi yetiştirdiğini gösterecek ve hizmet edilecek yeni bir efendinin becerikli taşeronu olan babasına şükredecek. Sevgisiz evlendirilen, mecburen ana olan, usul adap gereği kölece davranan yorulmak bilmez *bellalya*'ların arasında, haremde yerini alacak.

Şişman bacaklardan organ sarkmalarına, âdet sancılarından yaş dönümünün sıcak basmalarına kadar, her türlü dert kardeşliğini paylaşacaklar.

Yağlanıp, en özel deliklerine kadar ziyaret edildikten sonra, hamam dönüşünde babam ablama alçakgönüllülüğü-

* "Kız çocuk doğurmak için doğar, erkek çocuk almak için."

nün karşılığı olarak kendi elleriyle bir bilezik verdi. Zifaf gecesinden sonra bakire çıktığı için teşekkür etmek amacıyla *Señor Padre* ona ikinci bir bilezik sunacak, annem de can düşmanı Elise'e bir armağan gönderecekti.

Nita'nın beyaz bir çarşaftan biçtiği elbiseyi yatağın üzerine seriyorum. Göğüs kısmı çok sıkıyor, çünkü meme altlarındaki penslere henüz hakkım yok. Bu uslu küçük kız kılığına yüzümü gömüp ağlıyorum. Kaderimi kabullenecek olsam, her şey ne kolay olurdu. İblisi öldürsem. Sakar elime ve dikbaşlılığıma rağmen *kortijo*'daki kadınlar ağlarını hemen üzerime kapatırlardı. Av ne kadar ayak direrse, grup tarafından hazmedilmesi o kadar zevkli olur. Ama bunun bir seçim meselesi olmadığını ben biliyorum. Bunu kabullenemiyorum.

Gözlerim faltaşı gibi, bütün gece ıssız sokağı gözlüyorum. Sabahleyin annem gelin elbisesinin altına bir nazar boncuğu gizlemek için Adela'nın odasına giriyor. *Ke mal mos kere*. Camı indirip kafesi örtüyorum. Vitali gelmeyecek.

Tek erkek evladının, *el ijiko de la vejes*'in, aile bayramlarının en önemlisine katılmamasını ancak bir felaket engellemiş olabilir. Benim, annemin, babamın ve kız kardeşlerimin başında dolaşan bir felaket var. Ve kimse o kaçınılmaz adı ağzına almıyor. Haykırmak, mutfakta yığılan onca yiyeceği yere atmak, kokuları başımı döndüren çiçekleri çiğnemek istiyorum. Ama diğerleri gibi susuyorum. Adela'nın düğünü olacak.

Önceden gelen haham, küçük salonu büyük salondan ayıran kapıyı çıkarması için babama yardım ediyor. Annem kıpır kıpır, aşırı gerilim içinde, özür üstüne özür diliyor. Yazıklar olsunmuş ona, ne uğursuz evi varmış! Ne berbat bir karşılama! Böyle bir ilim irfan deryasını çalıştırmak! Üstelik böyle hayırlı bir günde! Tanrı bunca hayırsız kız göndererek cezalandırmış onu! O yapmacık bir öfke içinde nefes tüketmeyi sürdürürken tören başladı.

Dua şallarını takmış olan erkekler bir tarafa, kadınlar öbür tarafa. Evliler düğün sayvanının altında ilerlediler. Adela *tallit* (dua şalı)'ini giymiş olan Bonjur'un sağına geçti. Annemin dışında herkes şarkı söyledi. Bir de benim dışımda. Haham genç çifte üzerlerine düşen görevleri hatırlattı ve sevinç, mutluluk ve bereket simgesi şarap kupasını nişanlılara uzatmadan önce kutsadı. Alyanslar değiştokuş edildikten sonra *ketuba*'yı* okudu. Topluluktakiler dillerini şaklatarak babamın cömertliğini övdü ve kadınlar çirkinin daniskası olan Ernesta için iki katını ödemesi gerekeceğini fısıldaştılar.

Bu kez aynı *tallit*'in altında bir araya gelen evliler, evliliğin yedi hayır duasını dinlediler.

Tören bitmek bilmiyordu. Tek müttefikim Simone'a yan gözle baktım. Damadın kuzeni olan sivilceli bir hayta onu gözleriyle yiyordu. Kendisine bakıldığının farkında olan yeğenim pozlar takınıyordu. Bu beni öfkeden kudurttu. Niçin ben değil? Belim daha ince, bacaklarım daha uzun ve hatlarım daha düzgündü. Canım sıkılarak, güzelliğin bir santimetre meselesi olmadığını anladım. Esmer, toparlak, doğal olarak güleç olan Simone'da, Doğulu kızların kadife bakışı vardı. Burnu kemerliymiş, ağzı biraz kalınmış, ne önemi vardı? O aşk için biçilmiş kaftandı ve canlar yakmakta gecikmeyecekti. Ben de güzeldim, ama yeterince sevimli değildim. Yeğenimin teslimiyeti, cömertliği yoktu bende. Kendisine layık bir eş aramak için atının sırtında dünyayı dolaşan peri padişahının oğlu, bu uzun boylu, ağırbaşlı kızın gönlünde bunca arzunun, bunca örtülü coşkunun barındığını nereden bilebilirdi.

Simone beni gördü, kaşlarımı sertçe çattım. Çaresiz ve hoşnut gülümsemeyi yüzünden sildi. Tören üzerinde yoğunlaşmayı denedim. Babam midemi bulandıran bir coş-

* Evlilik anlaşması.

kuyla önden arkaya salınıyordu. Oğlu için ah vah etmesi gereken annem, alışılmadık bir neşe içindeydi, haham dua okurken eldivenli elini ağzına siper ederek yanındaki hanımla cıvıldaşıyordu.

Ne kadar yabancı ve düşmandım. Bunca nefret duyduğum için kendimden ne kadar nefret ediyordum! Adela bana bir şey yapmamıştı, zavallı...

Evlilik sayvanından ayrılırken, Bonjur, tapınağın yıkılışının anısına yere bir bardak attı. Bardak kırılmadı.

Üzüntülü bir, "Aa!" çıktı ağızlardan. Kalbim duracaktı. Kırılmayan bardak uğursuzluk belirtisidir. Bana, kötü kıza, *mano pezgada*'ya odaklandığından emin olduğum yaklaşık yüz çift gözü görmemek için başımı eğdim.

İlk şaşkınlık anı geçince damat bardağı aldı ve topuğunun altında ezdi. Rahatlayan konuklar hayırlar diledi, öpüştüler ve birbirlerini kutladılar. Benzi solan Adela, dölü balıkların dölü kadar bereketli olsun diye bir palamutun üstünden atladı.

Sonra yemek yedik. Tıkınırcasına.

Bir saat sonra Adela'nın yüzüne hâlâ renk gelmemişti. Onu kollarımla sarmak, rahatlatmak isterdim, ondan küçük, ama daha büyük olan ben. Ama sıkı fıkı olmadığımız için böyle bir davranışta bulunamazdım. Üstelik, katılmayı reddetmekle, kem gözü üzerimize çektiğimizden kesinlikle emindim.

3

Yedi gün süren şenlik, cemaatin genç çifti sinagoga kesin kabulünü vurgulayan bir törenle sona erdi.

Sinagog çıkışında, Nissim Abravanel'in babamla tartıştığını görünce şaşırdım, Rachel ise annemi öpüyordu. Ne akraba ne de ortak olduklarına göre, bu yakınlığın tek bir nedeni olabilirdi: Vitali.

Düğün sırasında öyle çok yemiştik ki, kahvaltıyı çabucak geçiştirdik. Son lokmayı yedikten sonra *Señor Padre* bir yudum şarapla ağzını çalkaladı ve Abravanellerin öğleden sonra bize geleceğini söyledi. Annem bir gözyaşı damlasını sildi, benim de yüreğimi bir mengene sıktı. Doğru düşünmüştüm. Ağabeyim hastaydı, belki de ölmüştü, ama Adela'nın düğününü kösteklememek için gerçeği bizden gizlemişlerdi.

Değerli kızlarını bir düğün sayvanının altına götürmek için, bir Yahudi ana kaç cesedi çiğnemeye hazırdır acaba?

Ernesta tepsiyi konuklara sundu ve Rachel kaşığını gül reçeline daldırırken dalgın dalgın *"de novya"* dedi. Öfkeden ve sabırsızlıktan kuduruyordum.

Sonunda babam söz aldı:

— Karım, çocuklarım, size acı haberlerim var. Vitali...

— Öldü! diye bağırdım.

Rachel başıyla "hayır" dedi ve bana hafifçe gülümsedi.

— Vitali hapiste, dedi babam güçlükle.

Annem inledi. Şaşkınlıktan kanımız donmuştu. Hapishanelerin başkaldıran Ermeniler, Rum haydutlar, kıyıcı Türkler için olduğunu sanıyorduk...

— Señor Abravanel zahmet edip her türlü güçlüğe rağmen birçok kez Selanik'e telefon etti. Bana gelince, konsoloslukları dolaştım, Yahudi mebusları uyardım, hatta Sultanın sarayında iyi bir konumda olan kuzenlerimden yardım diledim. Hepsi oğlumun yakında, çok yakında affa uğrayacağı umudunu verdi...

Sesi boğuldu.

— Ne zamandan beri biliyorsunuz? diye sordum.

Babam başını bana çevirmedi bile.

— Altı haftadır, dedi Nissim gözlerini yere indirerek. Mümkün olabilecek her şeyi yaptık. Sağlığı iyi, merak etme... Bu sabah, elime bir not geçti, hemen Señor Gatenyo'ya ilettim...

— Ama niçin bir şey söylemediniz? Peki ne yapmış da tutuklamışlar?

— Saçma sapan işler! diye homurdandı babam. Herifin biri onu 1 Mayıs'ta Özgürlük Meydanı'ndaki gösteriye sürüklemiş! Enternasyonal'i söylemişler! Pankartlar açmışlar! Ah, ben sert bir baba olamadım, suçluyum! Cezamı da çekiyorum!

— *Señor Padre* bize mektubu okusun, diye yalvardı annem. Babam titreyen eliyle gözlüklerini taktı.

> *Sevgili dostlarım, bu mesaj elinize geçerse, bilin ki iyiyim ve polislerin kışkırtmaları beni kararlılığımdan hiçbir şekilde döndüremez. Birkaç aydır Jön Türklere saldırılar ve sorgulamalar artıyor. Fortune'yle birlikte zindanların samanına alışıyoruz...*

— Oğlumun sözcüklerini tanıyamıyorum, diye hıçkırdı annem, haklıydı. Vitali anne babamıza asla böyle satırlar yazmış olamazdı. Simone'a baktım. Mektup bize yazılmıştı ve Abravaneller onu açarak bize ihanet etmişti.

— Mektup kime yazılmıştı, diye sordum düz bir sesle.

— Kes sesini! diye gürledi babam. Kızlar ne zamandan beri konuşmaları bölüyor?

Rachel Abravanel kalkıp annemin omzunu hafifçe sıvazladı. Bu arada bana alçak sesle birkaç söz söyledi. İstanbul'da Vitali'nin düşüncelerini paylaşan arkadaşları varmış. Mesajı alıp ileten onlarmış. Dostlarımdan kuşku duyduğum için utandım.

Nissim yatıştırıcı bir sesle söze girdi:

— Fazla meraklanmayın. Hükümet otoritesini göstermeye çalışıyor. Okumuş ve iyi aileden gelen bu gençlerin hayatlarını mahvetmesini önlemek istiyor. Kendi iyilikleri için!

Onları tutuklayarak mı? Onları kendilerine karşı korumanın ilginç bir yolu, diye düşündüm. Şaşkındım. Farelerin kol gezdiği bir hücreyi ağabeyimin sarhoşlar ve haydutlarla paylaşmasını aklım nasıl alırdı? Yıkanabiliyor muydu? Ne yiyip ne içiyordu? Ona eziyet ediyorlar mıydı?

— Vitali yirmi yaşında, dedi babam üzgün bir sesle. Askere gitme yaşı. Burada geç alıyorlar, ama Selanik'te sancak altına ilk alınanlar karışıklık çıkaranlar olacak!

Hapisten sonra savaş. Bu açıklamayı ürkek bir sessizlik izledi.

— Onu bu kadın büyüledi, diye sızlandı annem.

— Birkaç hafta daha beklemeye karar verdim, diye bildirdi babam, öyle ya, her taraftan serbest bırakılacağını söylüyorlar. Ama işler uzarsa, gidip onu kendim getireceğim. İsaac sözü, Roş Aşana'da burada olacak!

Annem ağlıyordu. Haberi o sabah sinagogdan çıkarken

öğrenmişti. Düğün hazırlıklarıyla rahat rahat uğraşsın diye, babam ona haftalar önce Vitali'ye Alliance hesabına gizli bir görev verildiğini, bu durumda düğüne katılamayacağını söylemiş, bu sırrı saklayacağına yemin ettirmişti. *Señor Padre*'nin kendisine gösterdiği güvenden gurur duyan annem, ağzını sıkı tutmuştu. Düğün sırasındaki heyecanını ve gururlanışını daha iyi anlıyordum. Şimdi, kendisini ihanete uğramış, dışlanmış hissediyordu. Nita onu yatırdı ve sonsuz bir sevecenlikle baktı.

Hızlı tahliye sözü verildiği halde babam, divandan kaleme, kalemden divana koşturup duruyordu. Sonunda Konstantinopolis'te bir şey elde edemeyeceğini anladı ve Selanik'e gitmeye hazırlandı.

Vitali'yi kaybetmekten öyle korkuyordum ki, içim rahatlayınca aptalca bir romantizme kapıldım. Sevgilisinden ayrılmaktansa, ağabeyimin hapiste kalmayı yeğleyeceğine inandırdım kendimi; böylece Simone'la birlikte, en berbat tefrika romanlara yaraşır bir üslupla bir mektup kaleme aldık. *"Kaç kardeşim, Paris'e kaç! Fransa sevgililerin vatanı, bütün özgürlüklerin toprağıdır!..."* Ve onu Abravanellere götürdüm.

Nissim kaşlarını çattı.

— Ona aptalca tavsiyelerde bulunmuyorsun ya?

— Hayır, onu yüreklendirecek bir şeyler...

— Çünkü sansür sertleşiyor... Konsolosluktaki arkadaşım da posta görevlisi sayılmaz...

Gülünç mektubum hiç gitmedi. Tarih bizi yakaladı. Babam hükümet katında son bir girişimde bulunduğu sırada, Selanik'in Yunanlılar tarafından ele geçirildiğini gazetelerden öğrendik.

Trenler, peronlarda bekliyordu. Patrikhane bayrak asmıştı, bizimkiler beterinden korkuyordu. Türkler Yahudile-

re hiç zulmetmemiş olsa da, Yunanlılar bizi sevmiyordu. Selanikliler, aileleriyle Konstantinopolis'te karaya çıktı. *El Tiempo* Sosyalist İşçi Federasyonu'nun dağıtıldığını yazdı. Siyasi tutuklulara biçilen kader bilinmiyordu.

Babam bilgi edinmek için çabalamayı sürdürüyordu. Annem kalktı ve mutfağa döndü, gözleri kıpkırmızıydı. Yeni Dünya'da talihlerini denemeyi yeğleyen Selanikli kuzenleri Covoları konuk etmeyi önerdi. Ama onlar, birçok hemşerileri gibi, Titanic deniz kazasında hayatlarını kaybettiler.

Bir kez olsun annemin tavrından etkilenmiştim ve onunla yakınlaşmak istedim. Cesaret edemedim. Ailemizin başına bir bela geldiğinde, içimde hep *"mano pezgada!"* diye bağıran sesi duyardım.

Derken, Nissim Abravanel konsolosluktaki arkadaşından bize bir mesaj getirdi. Vitali, Türk ordusundaymış, silah altına alınıp cepheye gönderilmiş.

4

1912 yılının baharında ağabeyimden hâlâ ses seda yoktu. Balkan savaşları, Trablusgarp savaşlarını izledi. Soğuğun, açlığın ve tifüsün orduları kırıp geçirdiğini biliyorduk. Babam dükkâna telefon getirtmişti, bahşiş vermekten iflahı kesiliyordu ama, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ve kurmay heyetlerinin propagandayla beyin yıkamaları her bilgiyi kuşkuyla karşılamamıza yol açıyordu.

Yakında on dört yaşına basacaktım. Alliance'ın müdiresi Madam Behar, *Señor Padre*'ye Échole Normale'a girmem için beni Paris'e göndermesini önerecekti, ama niyetlerimden aileme hâlâ söz etmemiştim. Baba otoritesine meydan okmanın zamanı gelmişti.

Annemin Bon Marché'de alışverişe gitmesinden yararlanarak, bir öğleden sonra mutfağa yerleştim. Cezveye su, kahve ve şeker koydum, sonra harlı ateşte karıştırdım. Suyun ilk ürperişinde köpüğü düzgünce dağıtmaya özenerek kahveyi fincana döktüm. Gümüş tepsiye, *Şarope (tatlı)*, bir bardak su, kaşık ve köpükle kaplı fincanı yerleştirdim ve hepsini Pesah temizliğinin diğer odalardan kaçırdığı babamın gazetesini okuduğu yemek odasına götürdüm.

Babam içini çekti:

— *Kaves alegres!* (Neşeli kahveler)

"Ah evet, diye düşündüm, bu kahve sevinç getirsin!"

Birkaç yudum içmesini, kaşığı reçele daldırmasını, serin suyu içmesini bekledim ve dileğimi söyledim.

Bizde, kadınların kendilerine kulak verilmesi için yaratılmadıklarını unutmuş muydum? Babam kuşkusuz beni sever ve ölecek olsam ağlardı. Ama hayattayken ağzımı açmayacaktım, o kadar. Cinsiyetimin ve karşılıklı konumlarımızın onu hazırlamadığı isteğimi dile getirdikçe babamın yüzünde okuduğum sıkıntı, yerini saygısızlığa uğramışlığın hıncına bıraktı.

Onu nasıl böyle rahatsız edebiliyor muşum? Bana koca bulmak zorunda olması yetmiyor muymuş? Aileye onur kazandırmak için dünya kadar drahoma verecekmiş zaten. Oysa yaşlılık günlerinde ona hiçbir yararım dokunmayacakmış. Bana ne hak ne de görev aktarabilecekmiş.

Vitali'nin başına gelenler ona dert oluyordu, işleri eskisi kadar iyi gitmiyordu. Naciz güçlerimi onun büyük acısının hizmetine sunmalıydım. Tepsiyi daha nadide şekerlemelerle donatmalıydım. Ayva pestili mesela, parmaklara yapışan hareli baklavalar mideyi nefis bir şekilde sarıyordu, küçük bir kadeh rakı, yanında da bala batırılmış *bumuelo*'lar*. Eski zamanlarda olduğu gibi ayaklarını da yıkamalıydım. Oysa ben dertlerine dert katıyordum!

— Paris mi? Niçin Paris?

— Az önce söyledim. Diploma alıp öğretmen olmak için!

— Ne, para karşılığında çalışmak mı istiyorsun? Sen, *Señor* Gatenyo'nun kızı?

— Rachel Abravanel diyor ki...

— Bana ne onun dediğinden! O saygısız bir kadın, kocası bitirmeden lafa giriyor!

— Ama...

---

* Gözleme.

— Kes! Söyle *Señora* Behar'a, gelecek cumartesi *dezayuno*'dan* sonra beni görmeye gelsin ve dikkat et, doğru dürüst buyur edilsin. Bu kahve hiçbir şeye benzememiş. Öğrenecek çok şeyin var kızım.

Bazı kitapları geri vermek bahanesiyle Abravanellerin zilini çaldığımda elim ayağım titriyordu. Salonu sandıklar kaplamıştı. Bir sehpanın üzerinde Nissim kitap ayırıyordu. Adalar'a tatile gitmeye hazırlandıklarını düşündüm.

— Hayır, Rebecca, dedi Rachel üzgün bir sesle. Bu kez bitti. Konstantinopolis'ten ayrılıyoruz. Ağlama, *kerida*** sana yazacağız... Paris'e, bize gelirsin. Say bak: Yalnızca birkaç ay beklemen gerekiyor. Yakında Fransızca ve matematik sınavlarını vereceksin. Sonra Madam Behar...

— Yok canım, müdürün kendisi! diye araya girdi Nissim gülümseyerek. Elçilerle eşit koşullar içinde görüşmeler yapan adam! Alliance'ın başıbozuğu gelip ENIO'ya*** kabul edildiğini sana bildirecek! Ama... Ne oluyor yavrum? Sen ağlıyorsun?

— Babam gitmeme izin vermiyor!

Señor Padre'yle görüşmemi anlattım onlara. Canı sıkılan Nissim araya gireceğine söz verdi. Rachel ağzıma Paskalya çörekleri tıkıştırdı ve beni sevgiyle öptü.

— Elie seni bekliyor, biliyorsun...

— Elie mi? diye bağırdım. O beni unuttu! Siz de unutacaksınız. İnsan buradan ayrıldı mı bir daha arkasına bakmaz!

Kapıyı çarparak çıktım.

---

* Kahvaltı.
** Canım.
*** Doğu İsrail Öğretmen Okulu.

Her gün birilerinin gittiğini duyuyorduk. Basit bir ziyaret için bile olsa, ne bir oğul ne bir kardeş geri geliyordu. *Kortijo*'da ya da sinagogda ana babalar evlatlarının başarısıyla övünüyordu. Göçmenler mektup yazıyor, kimi zaman öğrenimlerine yapılan harcamaları karşılamak ya da bir ticarethaneye ortak olmak için para gönderiyorlardı; bizler, balmumundan mühürler, pullar ve damgalarla kaplı paketlerin içinde olasılıkla küflenen lokumlar, gül reçelleriyle teşekkür ediyorduk. Avrupa'ya kapağı attıktan sonra Osmanlı Yahudileri Hasköy'deki Yahudi mahallesini, Edirne'nin tozunu, İzmir'in bağlarını unutmak istiyordu sanki. Sanki imparatorlukta geçirilen dört yüzyıl, tarihin bir kazası, önemsiz bir ayrıntıydı.

Anlamakta güçlük çekiyordum. Aile kavramı içimize öyle işlemişti ki... Evlatlarına kol kanat geren Yahudi anneler, otoritelerine toz kondurmayan babalardı onlar. Oysa birkaç bin kilometre, en sevgi dolu, en saygılı oğulu tam bir yabancıya dönüştürüyordu. Üstelik lanetlenmiyordu da, aksine. Ve saygı, sevgi dolu olmayan ben, dağılan bu kentte hapis kalıyordum.

Madam Behar öngörüldüğü gibi ertesi cumartesi ziyarete geldi. Annem ona *bımuelos de patata** ile hamursuz ekmekten yapılmış kanepeler sundu.

— Kahve mi, rakı mı? diye sordu.

Öyle ya, para karşılığında çalışan kadınların erkek gibi tütün, içki içmediğini kim bilebilir?

— Kahve, şekerli olsun lütfen, diye karşılık verdi Madam Behar annemin attığı lafa karşılık vermeden.

Babam kızarmış böreğinin yanına bir esmer yumurta istedi.

* Patates köftesi.

Uzun çiğnemek sağlıklı bir hazmın garantisidir, dedi dolu ağzıyla, bizler yemeğini bitirmesini sessizce bekliyorduk.

— Kesinlikle, diye onayladı okul müdiresi.

Ve annemi hazırladığı yiyecekler için övdü. Ben sinirden yerimde duramıyordum. Uzun dakikalar geçti. Sonra babam boğazını temizledi.

— Kızıma duyduğunuz ilgiden dolayı size teşekkür ederim. Ben, basit ve az okumuş bir adamım, ama oğullarımı okumaları için hep destekledim. Uğradığımız felaketi biliyorsunuz.

Annem sızlandı.

— Burada gördüğünüz karım zayıf yapılıdır. Yakında büyük kızının ilk doğumunda ona yardımcı olması gerekecek. Hayır, Rebecca'yı şimdilik size emanet edemem. Üzgünüm, ama koşullar böyle gerektiriyor.

Dizlerine kapandım!

— Bir daha düşünün! Yalvarırım!

— Kızınız en iyi öğrencimiz, *Señor* Gatenyo, dedi Madam Behar ve bütün kalbiyle Alliance'ın davasına hizmet etmek istiyor. Torunlarınızın geleceğini düşünün. Onlar da Rebecca gibi bir öğretmene ihtiyaç duyacaklar...

Babam ayağa kalktı. Görüşme bitmişti.

— Bir börek daha? diye sordu annem.

Ernesta dudaklarında sevinçli bir gülümsemeyle tepsiyi getirdi. Odadan çıkarken ona mahsus hafifçe çarptım. Ama kız kardeşim dikkatliydi, yere bir şey düşürmedi.

Odamda, yatağıma oturup kalakaldım, çok sarsılmıştım, bu reddin sonuçlarını algılayamıyordum. Sonrası yoktu. Yalnızca öfke, patlamayacak kadar eski, bir o kadar gizli, derin bir isyan.

Babamın kendisine yapılan öneriyi iyice düşünme zahmetine girmediğini sanmıyorum. Annemle bu konuyu ko-

nuştuğunu da sanmıyorum. Reddetti, çünkü başka dertleri vardı ve beni evde tutmak, alışkanlıklarımızı değiştirmemek işine geliyordu. Son yıllarda iyi kazandığı için, ama o sırada kazancı düşmeye başladığı için, en küçük kızının öğretmen olmasını kabul ederse, onun olduğundan da parasız kaldığını sanmalarından korktu. Reddetti, çünkü bir kadınla eşit koşullarda görüşmek onu rahatsız ediyordu. Reddetti, çünkü *buena famiya*'larda kadınlar çalışmazdı.

Kabul etmek için ne gibi bir gerekçesi olabilirdi? Beni sevindirmek mi? Bizim söz dağarcığımızda sevinmek yoktu. Okuldaki başarım babamı ne mutlu ediyor ne de ona gurur veriyordu. Çok bilen bir kızı evlendirmek güçtür. Kızın kafasının çalışması, ona miras yoluyla geçmiş bir tür genetik hataydı. Ağabeylerinin payından kapmıştı bu mirası. Evet, gerçekten, niçin kabul edecekti?

Simone kapıyı açtı.

— Annem bizi Tatlı Sular'a götürüyor, diye fısıldadı.

— Bırak beni!

Karşılık olarak yanıma oturdu ve kolunu omuzlarıma doladı. Yaşlar beni tuzlu bir ılıklığa boğarak sonunda fışkırdı.

Paris'e birlikte gideriz, diye sürdürdü Simone. Gelecek yıl. Annemin dediği gibi. *Pasensya es pan y sensya.* * Madam Behar senden vazgeçmeyecek. Birlikte gideceğiz, duyuyor musun?

Bizi Ortaköy İskelesi'ne götüren tramvayda Nita'nın elini tuttum ve birden dudaklarıma götürdüm. Ablam, en azından o öğleden sonra evden çıkmam gerektiğini anlamıştı. Asya'nın Tatlı Suları... Hasta olan Nahum'la geçirdiği son yazı, günden güne ertelenen geziyi hatırlamış olmalıydı... Nita iyi yürekliydi. Beni avutmak amacıyla haftalık dinlen-

* "Sabır, ekmek ve bilgeliktir."

me yasasını delmeyi kabul etmişti. Kuşku ve kıskançlığın egemen olduğu bir evde, gönül zenginliğini el değmemiş olarak korumayı nasıl başarmıştı?

Rıhtım ve kayıkçılar hakkında ondan daha deneyimliydim. Ama işleri onun ayarlaması için geri durdum. Her yanım ağrıyordu. Bir kayığa bindik. İncecik dalgaların kırıştırdığı koyu mavi Boğaz beni derinliklerine çekmek istiyordu sanki. Haliç'in kül rengi durgun sularından ne kadar farklıydı! En külüstüründen en gösterişlisine kadar, onlarca kayık Karadeniz'e doğru yol alıyordu. Bahar güneşi pırıl pırıldı, kuşlar vapurların arasına ustaca dalış yapıyor, martı çığlıkları kürekçilerin sövgülerini bastırıyordu.

Kızağa çekilmiş tekneler, iskeleler ve muhteşem ahşap yalılar önümden akıp gidiyordu. Solumda, bir kayıkta, yaldızlı kadife kıyafetli dört kürekçi, peçeli gölgeleri suların üzerinde kaydırıyordu, burada işim neydi? Geçmişi yaşatan bu durgun Doğu'da yerim var mıydı?

Bir açıklığın ortasında yatağını kazmış Boğaz'a dökülen bir akarsu, Asya'nın Tatlı Suları'nı oluşturuyordu. Burası seçkin bir mesire yeriydi. Türk kadınlar kayıklarında uzanmıştı, tekneler öyle giriftti ki, dereyi kımıldayan bir asma köprüye dönüştürüyordu. Levanten aileler ağaçlarının altında kır yemeği yiyorlardı. Birkaç şık kadın, ellerinde güneş şemsiyeleriyle dolaşıyor, kanotye şapkalı erkekler yuvarlak başlı bastonlarını sallıyordu.

Nita'ya baktım, koyu renkler içindeydi, saçlarını ağır ve biçimsiz tutamlar halinde şakaklarına yapıştırmıştı, bir de dayılarından ona miras kalan gemici kıyafetinin içinde kaybolan Leon. Ne kadar Yahudi'ye benziyorlardı! Bizleri bir bakışta tanımalarından, sınıflandırmalarından, birbirimize benzediğimizi varsaymalarından nasıl da nefret ediyordum!...

Nita işlemeli bir çarşaf çıkararak otlara serdi. Evinin uğ-

radığı yangından sonra çeyizinden geriye kalan birkaç parça eşyadan biriydi bu. Birçok önlem alarak yere oturdu. Potinleri eprimiş, modası geçmişti. Ablam ve yeğenimden utanıyordum. Utandığım için de utanıyordum. Buraya gelmek ne kötü bir fikir olmuştu! Nita, Sefaradların Asya'nın Tatlı Suları'na uğramadıklarını bilmiyor muydu, Avrupa yakasının tepelerinde kendi aralarında dinlenmeyi yeğlediklerini?

Acı, haksızlık etmeme yol açıyordu. Ablam *juderia*'da boğulduğumu biliyordu. Türklerin ve Hıristiyanların arasında kendimi daha iyi hissedeceğimi düşünmüştü safça. Zavallı, sevgili Nita!

Topuklarına toprak bulaşmış bir çocuk, beyaz çarşafa bastı. Küçük bir Fransız kız, yanında tek bir özür kelamı etmeyen mürebbiyesi vardı. Lekeye baktım. Çamaşır günü aklıma geldi. *Mano pezgada.*

— Notre-Dame de Sion'a gideceğim, diye ilan ettim.

Simone gözlerini iri iri açtı:

— Sörler okuluna mı?

— Büyükbaba asla kabul etmez, dedi Leon Ladino dilinde. Sinirime dokunan, büyümüş de küçülmüş ukala bir edası vardı.

— Ben öğrenimime devam etmek istiyorum. Sion Lisesi, Fransız bakaloryasını hazırlayabileceğim tek yer.

— Ama orası Katoliklere mahsus! dedi Simone.

— Parayı bastırırsın, alırlar, diye karşılık verdim.

Nita bana dehşetle bakıyordu.

— Rahibelerden korkmuyor musun? diye sordu.

Hem de nasıl? Şimdiden dehşete düşmüştüm. Ama Rum, Türk, Ermeni kızlar orada okuduğuna göre, benim neyim eksikti? Çarşafları lekelemekte ben de başkaları kadar yetenekliydim.

Kararımı vermiştim. Düş kırıklığımı, yeni bir başkaldırının altına gömmüştüm. Çünkü bütün acıların içinde en dayanılmazı, çaresizliktir.

5

Ders yılının başlamasını büyük sabırsızlıkla bekliyordum. O gerçek Fransız kızlarla boy ölçüşecektim. Lamartine ve Bernardin de Saint-Pierre'in, Eugène Sue ve Alexandre Dumas'nın yakını değil miydim?

Basın, André Gide ya da Jean Giraudoux gibi ünlülerin Notre-Dame de Sion'a yaptıkları ziyaretlere yer vermekte geri kalmadığından, binanın –gerçek bir kışla– büyük salonunun fotoğrafını görmüştüm; Paul Déroulède'in etkileyici bir portresi egemendi.

Ancak orada, kendimi tamamen yabancı hissettim.

Umduğum gibi, Paris'in altıncı arrondissement'ının bir ek binasında bulmamıştım kendimi, özel bir kulüpteydim. Çok özel bir kulüp.

Fransızlar katıksız bir egemenlik kurmuşlardı. Zengin, şık, kültürlü Katoliklerdi bunlar; Levanten kızlarla ilişki kurmaya zar zor tenezzül ediyor, Ortodokslara şöyle böyle tahammül gösteriyor, Yahudilerden sakınıyor, tek tük Türk öğrenciyi yok sayıyorlardı.

Ömrümde ilk kez dünyanın bana düşman olduğunu keşfediyordum. Onun yabancı olduğunu biliyor, kayıtsız olduğunu düşünüyordum. Oysa ben okuduklarıma dayanarak, hayattan öğrenecek bir şeyim kalmadığını sanıyordum!

Evde gerçek sevgi yüzü görmemiş, itilip kakılmış, haksız yere cezalandırılmıştım, ama Sion'da çektiğimi hiç çekmedim.

Dışlanma ve utançla tanıştım. Kıskançlığı biliyordum, çünkü Ernesta annemin gözbebeğiydi. Bu acım saçları düz, anneleri şık olan o güzel kızların karşısında yeniden uyandı. Sinirlerimin her bir teline, her bir damarıma yayıldı.

O kızlar Yahudilerin İsa'yı öldürdüğünü söylüyordu. Her sınıfı süsleyen haçın üzerinde kıvrılmış zavallı İsa'yı. Din kurbanıyla yüz yüze gelmemek için başımı çevirmeyi öğrendim.

Derdimi paylaşacak kimsem yoktu. Simone'un yabancılarla hiç işi olmazdı. Abravaneller Fransa'daydı. Yalnız Vitali anlayabilirdi beni, çünkü o çok daha acı bir şekilde aynı güçlüklerle karşılaşmıştı. Ancak nerede olduğunu, hayatta olup olmadığını bile bilmiyordum.

Yeğenimi özlüyordum, mahallemi, ortamımı özlüyordum. Hasköy'ü küçümserdim, başka bir çağın geleneklerini yaşatan o hapishaneyi, oysa ancak mahallenin daracık sokaklarına ulaştığımda soluk almaya başlıyordum. Annemi ve *kortijo*'daki konuşmaları hor görüyordum, ama orada yasemin ve yapış yapış tatlı kokularını içim bayılana kadar soluduğum uzun saatler geçirdiğim olmuştu.

Sınıfımda iki Yahudi kız daha vardı, zengin ve uçarı kızlar, adlarının dışında Yahudilikle bir ilgileri yoktu. Üstelik adlarının yazılışını da değiştirmeye çalışıyorlardı. Kökenlerimi onlar gibi gizleyebilseydim hiç durmazdım. Ancak uygun sözcükleri, giysileri, öteberiyi nereden bulacaktım?

İlk haftalar notlarım iyi değildi. Biliyordum, anlıyordum, ama kendimi ifade etmekten çekiniyordum. Hem yazılıda, hem sözlüde. Dikkat çekmekten kaçınıyordum. Bana değer biçtikten sonra –Yahudi, dükkâncı kızı, kötü giyimli– artık dikkat bile etmiyorlardı. Ben de onlara değer biçmiştim. Yahudi düşmanlarının başında Rumlar geliyordu, en pozcular Fransızlar, en hor görenler Türkler, en yakınlık gösterenler

Ermenilerdi. Kimi zaman Lila Kaleciyan'la uzun, imalı bakışmalar geçiyordu aramızda. O kadarla kalıyorduk.

Aralıkta, yakınımızdaki bozkırdan buz gibi bir rüzgâr eserken, bir kız öğrenci sınıfa bir Noel yortusu takvimi getirdi ve Sör Joséphine, Noel gününe kadar sırayla küçük çerçeveleri açmamızı önerdi.

— Rebecca yapamaz, dedi Marie-Edmée Delaporte, Çocuk İsa'ya saygısızlık olur.

Yanıt vermedim.

— Yahudiler niçin hüzünlüdür, bilir misin? diye üsteledi Adélaïde Balland. Her gün Mesih'i beklerler ve o hiç gelmez de ondan.

Helene Stakos küçük kara gözlerini bana dikti:

— Gatenyo, *matsot* nasıl yapılır?

— Un ve suyla, diye mırıldandım.

— Sen başkasına anlat! İçine Hıristiyan çocuğu kanı katıyorsunuz! Büyükannem söyledi! Zaten her yıl Pesah'da Rum bir erkek çocuk kaybolur. Ölüsünü bulurlar, kanı akıtılmıştır!

— Yalan! diye bağırdım. Yalan olduğunu herkes biliyor!

— Bırak Hélène, diye sürdürdü Adélaïde, şimdi sızlanmaya başlar.

— Onun ırkından olan herkes gibi.

Karşılık vermeliydim, dövüşmeliydim, ama kaçtım.

Pera Caddesi'nden, bankaların, elçiliklerin, pastane ve tiyatroların önünden koşarak geçtim. Babama, dükkânına doğru koşuyordum. Desteğine ihtiyacım vardı, İsaac Gatenyo ne çirkin, ne pis ne de zırlayan biriydi. Her sabah iyi kalıplanmış fesi, redingotu ve çizgili pantolonu, İngiliz bastonu ve pomatlı bıyığıyla yola çıkardı. Sakallı ve kötü giyimli Hasköylü bazı aile reisleriyle kıyasladığımda, onu aksine soylu ve onurlu bulurdum.

Marsilya, Viyana ya da Trieste'den ithal ettiği hediyelik eşyaları satın almak için uzaktan gelirlerdi. Saraylı hanımlar ve güzel cariyeler lavantalarını ona borçluydu. Levantenler metreslerini şımartmak için ondan cici biciler alırdı. Doğululer cömerttir. Verilir, yedirip içirilir, bir şeyin yeterli olması için fazla olması gerekir. Babam işini bilirdi. Bu aşırı bolluğun ticaretini yapardı. Arkadaşlarının "Sunma keyfi" lakabını taktıkları babam mı çirkin, pis, zırlayan biriydi? Teselli edin beni, baba. Kollarınızın arasına alın, soylu yüreğinize, annemin mis gibi sabununun kokusunun sindiği kolalı gömleğinize bastırın beni.

Dükkânın yerini tam olarak bilmiyordum, sadece sokağın adı aklımdaydı. Bu bir pasajdı aslında, iki anayolu birleştiren ışıksız bir geçit. Soluk soluğaydım, eğri büğrü döşeme taşlarında ayaklarım burkuluyor, gelip geçenler itip kakıyor, tramvay sesleri, faytonların kornaları, satıcıların bağırtıları beni sersemletiyordu, koşmayı kesip bir arabacıya yol sordum, Avrupa mahallesinin ve vitrinlerinin uzağında olan Galata'dan yukarı çıkan tünelin istasyonuna doğru kamçısını salladı. Yanılıyor olmalıydı. Yahudi bir işportacıya Ladino dilinde sordum. Bana aynı yönü gösterdi ve avuç açtı. Karısı hastaymış, çocukları açlıktan ölüyormuş, ev sahibi onu atmak istiyormuş. Utana sıkıla ona bir kuruş verdim. İlk defa sadaka veriyordum.

Sokak kirliydi, pis kokuyordu, poyraz gözlere yapışan bir toz tabakası kaldırıyordu. Eldivenimi çıkarıp gözkapağımı ovmak için durdum. Yanımda, açık bir kapının kara deliğinin önünde flanel yelekli iki adam kahvelerini yudumluyor ve tavla oynuyordu. Sarıklı bir Türk masaya çarptı, masa devrildi. Adam oyunculara sövdü. Onlar yerlere kadar eğildiler, özürler dilediler ve fincan kırıklarını çabucak topladılar. Yüreğim duruyor sandım. Babamı ve ortağı *el godro* Faraggi'yi tanımıştım.

Ayakkabılarıma rağmen koştum, hırsız gibi kaçtım oradan, ağzım kuru, soluğum kesik, içimde belli belirsiz bir bulantı. Onlar çirkin, zırlayan ve güçsüz adamlardı. İsa'yı çarmıha germişlerdi. Niçin Adelaïde Balland ya da Marie-Edmée Delaporte gibi Katolik değil de, Yahudi olarak doğmuştum?

Buğulu gözlerle Yüksekkaldırım'dan aşağı inip Voyvoda Sokağı'nın yakınlarına geldim. Lanetlenmiş halktan biri olmak da kabulüm, ama keşke bu iğrenç gettolardan birinde dünyaya gelmiş olsaydım, çirkef dolu bir *kortijo*'nun çevresine dağılmış sefil barakalardan birinde. Orada, hayvanlar gibi, üst üste yığılmış durumda yaşayan dindaşlarımın tek amacı, hafta içinde açlıktan ölmemek ve cumaları bir balık satın almaktı.

Limeler içinde ihtiyarlar, peynir içindeki kurtlar gibi kaynaşan uyuz çocuklar, kış soğuğuna rağmen yükselen anlatılmaz bir leş kokusu, sefaletten ve doğumlardan bitkin düşmüş kadınlar, sinagogların gölgesine sokulmuş sakatlar, kolsuz, bacaksızlar, dualar mırıldanan rabiler, uyanık seyyar satıcılar, bezgin eskiciler, benim ailem, benim halkım bu muydu?

Bir öğretmenin görevi bu insanların başlarını dik tutmalarına yardım etmek olduğundan, Madam Behar yoksul mahalleleri dolaşmam için beni özendirmişti. *Buena voluntad* (iyi niyet) üyesi olduğum için araziye çıkmama gerek olmadığını sanıyordum. Kitaplar okumuştum, hijyen eksikliğini, iç içe yaşamayı ve halk yığınlarının karanlıkta bırakıldığını biliyordum. Bildiğimi sanıyordum.

Tanrı'yı önceden reddetmiştim. Kitapları da reddettim. Babamın, bütün dünyanın yalan söylediği gibi onlar da yalan söylüyordu. Yalnızca Marie Edmée ve Adélaïde'in söyledikleri doğruydu. Benim halkım çirkin, neşesiz, güçsüz ve sızlanan bir halktı.

İsteğim üzerine Nita'nın daha çekici kılmaya çalıştığı elbiseleri ellerinden çekip aldım. Kurdelelerimi ve taraklarımı Simone'a bıraktım. Kıyafet değiştirmek istemiyordum artık. Neye yarardı? Asla bir *goy*'a benzeyemezdim. Yeğenim anlamıyordu. O, kendilerini oldukları gibi kabul eden bütün Yahudi kadınlar gibi gün geçtikçe daha fazla süslenip püsleniyordu.

Yapmacık olan her şeyi reddediyordum. Sadelik adına değil, yalan söylemekten nefret ettiğim için. Sion'da geçirdiğim ilk üç aylık dönem boyunca doğan bu nefreti ömür boyu taşıyacaktım.

Ocak başından itibaren sınıf birincisi oldum. Alçakgönüllü Yahudi kızlarla alay edilse de, parlak Yahudi kızlardan nefret ediliyordu. En azından başarı kazanarak kendimi ödüllendiriyordum. Artık okumuyordum, Vitali'ye okumayacağı mektuplar yazmıyordum. Birkaç kez bana olanları yazıya dökerek Rachel'e ve Nissim'e anlatmayı denedim. Başarılı olamıyordum. Utanıyordum. Saflığımdan, babamın dükkânından. İçimde boy attığını hissettiğim katılaşmadan. Yüreğimi açmam, onu çırılçıplak ortaya sermem gerekecekti. Eski dostlarıma yük olmaktan çekiniyordum. Beni dışlamalarını kaldıramazdım. Ben neydim onlar için? Bir öğrenci, bir kız evlat değil. Elie'yi sevmiyordum ve onu hiç sevmemiştim. Bir erkekle anne babası için evlenilmez. Kimseyi sevmiyordum. Rebecca'yı da, hele kendimi Notre-Dame de Sion'daki sarışın genç kızların gözleriyle gördüğümden beri.

6

Vitali'nin cepheye gidişinden beri *Señor Padre* çok yaşlanmıştı. Masasını deviren Türk'ün karşısında yerlere kadar eğilmesi beni altüst etmişti, ama saygı görme ihtiyacı ve aşırı pohpohlanma arayışını daha iyi anlamıştım. Ağabeyimi bulmak için harcadığı umutsuz çabalar içime dokunuyordu. Harita üzerinde, Osmanlı ordusunun Bulgaristan ve Trakya'daki güzergâhını izliyordu. Bir yaralı evine geri gönderildiğinde, onu sorgulamak için telaş içinde yollara düşüyordu. Ama Türkler kendi üniformalarıyla savaşan reayadan kuşkulanıyor ve belleklerini pek zorlamıyordu. Yabancı basının yazdıklarını doğrulamakla yetiniyorlardı. Ordu tam bir bozgun içindeydi.

Gittikçe kaygılanan babam, yanlış bilgileri çok pahalıya satın alıyor, Dolmabahçe Sarayı'ndan Selanik'e koşuyordu, oysa Yahudilerin kaderi Yunan iktidarının umrunda değildi; konsolosluklarda iş kovalıyor, Crémieux kararnamesi sayesinde oğlu Henri'den elde ettiği Fransız vatandaşlığından ve büyük oğlunun Paris'te parlak bir mevkide bulunmasından dem vuruyordu... Boş yere.

Señor Padre'nin kaygısını paylaşıyor ve inadından dolayı ona gönül borcu duyuyordum. Ona duyduğum korku acımaya; hınç, sevecenliğe dönüştü. Onu şimdi, insanın sancıyan bir yerini sevdiği gibi seviyordum.

Sonunda güvenli bir kaynaktan Vitali'nin Edirne'de olduğunu öğrendik, can çekişiyormuş. Trakya'da Bulgarlara karşı girişilen son saldırılar sırasında yaralanmış. Babam palto astarının içine birkaç altın dikmeyi ihmal etmeden hemen yola çıktı.

Annem ağladı ve *kortijo*'daki kadınlar çevresini sevecenlikle sardı. On beş aydır biricik oğlunu görmemişti, ölü mü diri mi bilmiyordu. Vitali'yi düşünerek hıçkıra hıçkıra ağladığım bütün o geceleri düşündüm. Oysa o sadece ağabeyimdi. Annemin oh! dediği tek bir an olmuş mudur? Gözyaşlarını ince dantelalarına boğduğunu gördüğümde içim acıyordu. Ancak kollarım kımıldamıyordu.

Evi ağır bir sessizlik bastı. Annem dualar okuyor, karanfil tanelerini ateşte çatlatıyor ve yüzünü tuzla ovuyordu. Şabat sırasında, komşuların evinde şarkı söylemeyi bile denedi. Soluk aldığını, ağzını açtığını gördüm ama hiçbir ses çıkmadı.

Alçak sesle konuşuyor ve ayaklarımızın ucuna basarak yürüyorduk. Artık okula gitmiyordum. Alliance meselesi ve Paris'e gidişim söz konusu bile edilmedi. Bekleyiş öyle dayanılmazdı ki, Vitali'nin öldüğü haberi içimde acıya dönüşmeden, rahat bir nefes alırdım.

Sonunda babamın ilk telgrafı elimize geçti. "VİTALİ YAŞIYOR STOP MEKTUP YOLDA."

Annem bayıldı ve Ernesta ona sirke koklattı. Nita kimsenin elini sürmediği bir bayram yemeği hazırladı. Tek bir isteğimiz vardı. Sonunda uyumak, bize güç kazandıracak ağır bir uykuya dalmak.

Mektup geldiğinde, onu yüksek sesle okumak için Ernesta'nın elinden kaptım.

Çok güçsüz düşen, ama cesaretle hastalığa karşı savaş veren sevgili evladımın uyuyakalmasından yararlanarak alelacele yazıyorum. Sağ bacağına bir süngü darbesi isabet etmiş. Yeterli bakım görmediği için kangren olmuş ve cerrah bacağı kesmek zorunda kalmış. Çektiği acıları tasavvur edebilirsiniz. Yarası daha hafif olan bir arkadaşının yardımı olmasa Vitali hayatta olmazdı. Bugün her neredeyse binlerce şükran ona! Bu felaket yoldaşı bizimkilerden birine haber göndermiş, o da Hahambaşılık'a başvurmuş. Sevgili yaralıma, bedeninin onca zamandır yoksun kaldığı gıdayı ve yardımı sağlamak için zamanında yetiştim, en azından öyle umuyorum. Heyhat Sevgili Karım, Sevgili Çocuklarım, gücünü tüketmiş, kadidi çıkmış, uyuzun sardığı tifüsün tehdit ettiği o gençleri görünce insanın içi yanıyor. Orada bir akrabaları bulunmayanların sağlıklarına kavuşma şansları yok. Adım başında ödemek gerekiyor. Hekimin ziyareti, afyon ve bizmut sülfat taneleri. Bir yüzü serinletmeyi ya da pansuman değiştirmeyi hiç öğrenememiştim, ama insanın doğası böyledir, gereksinimler yasaları doğurur. Demin sevgili küçüğümün bir kâse krema yiyip yuttuğunu görme mutluluğuna erdim (hatırlar mısın, Tamar, Vitali muhallebiyi ne çok severdi?), o kaşık kaşık yerken çenesini siliyor, çocuk gibi ağlıyordum.

Tanrı'ya dua edin, ailemizin yakında birleşmesi için, benim O'na dua ettiğim gibi. Quedavos en bon'hora (sağlıcakla kalın).

İsaac Gatenyo

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. İçimdeki kin yok olmuştu. Ben küçükken, Vitali Yahudi bir babanın çocuğunun yaşamasına izin vermediğini söylemişti. Ölmesine de izin vermiyordu.

7

Señor Padre Vitali'yi eve getirmeyi başardı. Onu giriş katındaki küçük salona yerleştirdik. Yirmi üç yaşındaydı, gören ellisinde sanırdı. Tanınmaz haldeydi. Savaş, sarışın melek yüzünü sonsuza kadar yok etmişti. Vitali Edirne'de bacağını kaybetmekle kalmamış, bakışını, hayallerini ve kendine güvenini de kaybetmişti.

Beni korkutuyordu. Babam anneme ona nasıl bakacağını anlattı. Duymak istemiyordum. Allak bullaktım, titreyerek evin öbür ucuna kaçtım. Anne babamın bir şey paylaştıklarını ilk kez görüyordum. Bunun için bu kıyım, ağabeyimin bacağının üstünde işleyen bu testere gerekmişti. Vitali bana yabancı olmuştu. O görmüş, bedeninde hissetmiş, cehennemden geri dönmüştü. *Savaş ve Barış*'ı okumuştum. Her şeyi yalnızca hayalimde yaşadığım için kendimden nefret ediyordum. Bir de kâğıttan cesetlere gözyaşı döktüğüm için.

Eve komşular, akrabalar akın ediyordu, ellerinde birer armağan, harika çocuğun dönüşünü kutlamaya geliyorlardı. Meydana gelen değişiklikleri gördüklerinde dudaklarındaki gülümseme siliniyordu. Yaralının odasından çıkıyorlardı ve babam onlara Edirne'yi, Vitali'nin umutsuzluğunu ve vazgeçmemesi, hayata asılması için onu günden güne nasıl gayrete getirdiğini anlatıyordu. Bizimkiler, tarihlerine bakı-

lırsa, hayatta kalmayı acıya ve sevgiye borçlu değiller miydi?

Ağabeyim çok sonraları, Caracas'ta babamın iyiliklerine hınçlı bir soğukkanlılıkla karşılık verdiğine ne kadar pişman olduğunu anlatacaktı. Kendi düşkünlüğü içinde, *Señor Padre*'nin bambaşka bir insana dönüşmesi ona katlanılmaz gelmişti. Vitali sert babasına saygı duyuyordu, başucunda dört dönen zavallı ve kurnaz Yahudi'den utanmıştı. Askerler onunla alay ediyor, armağanlarını cebe indirirken ona çıfıt, hırsız diye sövüyorlarmış. Bir yaralının, ihtiyar adamın takılması için iki yatağın arasına bir ip gerdiği gün Vitali uyuyor taklidi yapmış. Babam kalkmış, gülümsemiş ve ona elindeki meyveleri sunmuş...

Vitali dehşetin uçurumunda bile ondan yoldaşlığı, dostluğu esirgeyen yabancıların arasında, o leş kokulu barakada ölmekten korkuyordu. Böylece, Yahudi hayatına değil de –bu çifte kapanı, sakatlığı ve dışlanmayı nasıl kaldırabilirdi– Yahudi ölümüne teslim oldu. Onu sevenlerin arkasından ağlamalarına ihtiyaç duyuyordu.

Onu seven insanlar ölmesini engelledi. Hepsi örnek davranışlar içindeydi. Benim dışımda. Ernesta acılarını dindiriyordu. Annem özenle harika yemekler pişiriyordu. Nita acının kokusunu odadan kovalamak için ortalığı ıtırlı bitkilerle donatıyordu. Babam gazeteleri getiriyor, kasaplara ya da Siyonistlere verip veriştiriyor, oğluyla konuşurken ise, masanın altına gizlendiğim zamanlar arkadaşlarıyla olduğu gibi içten ve keyifli davranıyordu. Simone, Genç Kızlar Derneği'nin baskısıyla çalışmalarına yazları gönülsüzce katıldığımız Hirsch baronesinin Gıda Maddeleri Hayır Derneği'ndeki son dedikoduları anlatıyordu.

Vitali'nin aramıza dönmediğini tek fark eden ben miydim? Onun uzak, yabancı, karaya vurmuş gibi, acıdan sersemlemiş olduğunu? Ağabeyimin uğradığı felaket elimi ko-

lumu bağlıyordu. Kimi zaman şöyle dediğini hayal ediyorum. "Beni bir tek Rebecca anlıyor." Ama o kendinden gayrısını görecek halde değildi. Yeni oluşan çekingenliğimi ve ona dokunmaktan kaçındığımı bile fark etmiyor olabilirdi.

O zaman duyduğum suçluluk duygusu, Vitali'nin bende uyandırdığı korku, korkaklığımdan duyduğum utanç, kendime zorla uyguladığım sınamaları (cephede olduğumu düşlüyordum, yaralıydım ve yardım bekliyordum, sonra askeri hastanede buluyordum kendimi) savaş kurbanlarını gördükten sonra on kat fazlasıyla yaşayacaktım. Kendimi katılaştırmak için sinemada da dünya olaylarında parçalanmış cesetler gösterilirken gözlerimi açık tutmaya zorladım. O zamana kadar karabasanlarımı şekillendirmek için yalnızca fotoğraflar ve kitaplardaki resimler vardı elimde. Şimdiyse, Taksim bahçesinde bir açık hava perdesi vardı ve insanların öldüğünü görüyordum. En kötü en iyiyle karışıyordu, çünkü dünyayı ayağıma getiren sinema makinesine bayılıyordum. Devinen imge beni büyülüyordu, kendimi, okurken olduğundan daha fazla unutturuyordu bana. Ancak korkum giderek artıyordu ve onunla birlikte bir işe yaramama duygusu.

Geçmişe değinmekten kaçınmak yerine, Vitali'yi konuşmaya kışkırtmak gerektiğini içten içe hissediyordum. Aile, ona, başından bir kaza geçmiş gibi davranıyordu. Sanki savaş, ölü ve sakat imal eden bu makine yoktu. Biz Yahudilerin askeri geleneği yoktu. Hep başkalarının savaşları bizim savaşlarımız olmuştu. Ateşli silahları tanımıyorduk. Avda, avlananlar arasındaydık. Ağabeyimi sakat bırakan bir kazaydı kuşkusuz. Yanlışlıkla, hiç olmaması gereken bir yerde bulunmuştu.

8

Vitali'nin beden sağlığı düzeliyor, ama hiçbir şeyden zevk almıyordu. Babamın yaptırdığı tahta bacağı kullanmayı reddediyordu. *Señor Padre,* şimdi başka bir rüyaya kaptırmıştı kendini, rüyasının çılgınlığı, felaketten beri ondaki değişikliği göstermeye yetiyordu. Oğluna bir araba almak istiyordu, o kadar. Pera Caddesi'nde dolaşanları ürküten o otomobillerden bir tane. Büyük oğlu David'den, Paris'te otomobil yapımcılarının kapısına dayanmasını istemişti. İçlerinden biri tek ayakla kullanılabilecek bir araba icat edebilir miydi? Babam İsaac Gatenyo, altmış üç yaşında, İstanbullu küçük tacir, Vitali'ye yaşama sevincini yeniden kazandırmak için dünyanın en iyi mühendislerini çalıştırıyordu.

Yahudi ailesi budur aynı zamanda.

Bu arada, tahta bacağın başarısızlığı karşısında, *Señor Padre* Viyana'dan koltukaltlarına daha iyi oturan, uçları yerde kaymayan sentetik kauçuktan bir çift koltuk değneği getirtti. Yeni bir buluş.

Ama Vitali ayağa kalkmayı hâlâ reddediyor ve annem onu onaylıyordu. Küçük oğluna kavuşmuştu. Eksilmiş olarak, ama olsun, yeniden onundu ve hep öyle kalacaktı.

Gündelik bakımı sağlamaktan âciz olabilirdim, ama *Savaş ve Barış*'ı okumuştum. Nataşa Prens Andrey'i hayata döndürmeyi başaramadıysa da, Fortune Arditi ağabeyimi diriltmenin yolunu bulacaktı.

Geriye onu bulmak kalıyordu. Selanik'teki Sosyalist İşçi Federasyonu'na yazdım. Yanıt almayınca, ağabeyimin arkadışının Edirne'de öğrenim gördüğü okulun müdiresini sorgulamasını Madam Behar'dan rica ettim. Sonuç yok. Vitali'nin anlattığına göre Fortune avukat olmak istiyordu; İstanbul Hukuk Mektebi'nden bile bilgi almaya çalıştım. Nafile.

Oldukça kararsızdım. Ağabeyime yardımda başarılı olmak istiyorsam, onunla konuşmalıydım.

Hırçın bir insan olmuştu. Huysuz ve maymun iştahlıydı. Sesi hınç doluydu, bizi kaderini elimizde tutmakla suçluyordu sanki. Umutsuzluğunu anlıyordum. Ütopyaları yüzünde patlamıştı. Onu istemeyen bir ülkeye bacağını vermişti. Ona ihanet etmişlerdi. Hayır, o kendi kendini mahvetmişti.

Kinik ve gözü açılmış yeni Vitali'nin yanında rahatsızlık duyuyordum. Rehberim, baba yerine koyduğum insandı. O olmasa anneme ve *kortijo*'daki kadınlara asla bu gözle bakamazdım. Doğulu, kadın ve Yahudi olmanın üçlü lanetinden günün birinde kurtulacaksam, onun sayesinde olacaktı.

Perşemde günleri Sion'a gitmiyordum. Öğle yemeğinden sonra elimde küçük bir fincan kahveyle küçük salona süzülüyordum. Vitali yatıyordu ve tepsi tek dizinin üzerinde dengede zor duruyordu.

Annemin hazırladığı yemeği son kırıntısına kadar silip süpürmüştü. Böyle beslenirse yakında yağ bağlayacak, kasları gevşeyecekti.

Yatağına oturdum.

— Güzel miydi?

— *Todos los duelos kon komer son buenos.* *

— Konuşabilir miyiz?

* "Acı, yedikçe diner." (Bütün ağrılar, yemekle/yedikçe geçer.)

— Zamanım senin, dedi yüzünü buruşturarak.

Savaşı anmadım, bu fazla korkunç olurdu, ama 1912'den önce Selanik'te nasıl yaşadığını sordum. Gerçekleşmesi için savaştığı gelecek neydi? Fortune'yle nasıl yaşıyordu? O el ilanları yazarken, kendisinin yemek pişirdiği gerçekten doğru muydu?

— Ondan önce eve gidip ateşi mi yakıyordun? diye üsteledim.

— Kimi zaman, geç saatlere kadar çalışan ben oluyordum.

— Ya bulaşık? Temizlik?

— Sırayla... Burası kadar temiz değildi, ama ölmüyorduk.

— Yeterince yiyor muydunuz?

Keyifsiz bir gülümsemeyle insanın saatlerce ocağın önünde kalmadan da beslenebileceğini, on sekiz çeşit tatlı sunmadan arkadaşlarını ağırlayabileceğini, kısacası enerjisini önemli işlere ayırabileceğini inançla söyledi.

Boğuk bir sesle konuşuyordu, son zamanlarda bizi alıştırdığı buyurgan sesle değil. Yüzüne bakmaya cesaret edemiyordum. Yaşama tarzını andığı çifte imrenmekten kanım çekiliyordu. Ben böyle yaşamak istiyordum.

— Ya çocuklarınız olsaydı, Fortune onları emzirmez miydi? Onları biberonla mı beslerdiniz? Senin biberon verdiğini düşünüyorum da! Çocuk bezi kaynattığını!

Sessizliğin bilincine vardığım ana kadar gevezelik etmeye devam ettim. Başımı ağabeyime doğru çevirdim. Ağlıyordu. Ürperdim. Bunu yapacak mıydım? Yapabilir miydim? Bana kimsenin dokunmasını istemeyen ben, çimdikçi *Nona*'dan, hamamdaki sabunlama faslından, eli yüzüklü kadıncağızların mıncıklamalarından kaçan ben, ağabeyimi omuzlarından tuttum ve yüzümü göğsüne gömdüm. Uzun bir sü-

re birbirimize sarılı kaldık, beceriksizce titreyerek. Sonra beni itti.

— Ben artık erkek değilim, Rebecca. Artık erkek değilim.

Okuduğum kitaplara rağmen seksle ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Bacağından söz ettiğini sandım. Bir erkeğin her şeyden önce bir kamış ve iki haya demek olduğunu bilmiyordum. Bu kamışın bir kadını sevdiği zaman doğrulduğunu da. Hiç anlayamadığım bu umutsuzluğun karşısında, ona gülsuyu serpilmiş roman cümleleriyle karşılık verdim. Fortune'nin her şeye rağmen onu seveceğini söyledim, çünkü birliktelik, her şeyden önce paylaşmaydı, bedenin olağan durumlarının ötesindeki manevi bir mucize.

Beni bitkin bir bakışla süzdü. Onu düş kırıklığına uğratmıştım. Benden uzaklaştığını, paylaştığımız duygu dolu dakikaya son verdiğini utanç içinde titreyerek hissettim.

Kalemi ele aldım ve bu kez Abravanellere yazdım. Elie'nin Galatasaray Lisesi'nde hâlâ birkaç tanıdığı vardı. Babası Nissim Edirne doğumluydu, Arditi ailesinin Fransız kollarını tanıyordu. Onlar Paris'te soruşturma yaptılar, Fortune'nin nerede olduğunu öğrenemeseler de, İstanbul'da yeraltında yaşayan dava arkadaşlarıyla ilişki kurmanın yolunu öğrettiler, sosyalistlerin Pera'daki bir kahvede toplandıklarını böylece öğrendim. Lenin bile o kahveye sık sık uğrarmış...

Böyle bir yere tek başıma giremezdim. İspanyol Yahudilerinin beyaz kadın ticareti konusundaki gerçek saplantılarını, anlatılmaz bönlüğüme rağmen –ya da onun sayesinde– paylaşıyordum. İstanbul, genelevleri ve büyüleyici Yahudi kadınlarıyla ünlüydü. Fahişelerin çoğu Rumen ya da Aşkenazi olmakla birlikte, burada kaçırılmaktan korkmayan genç kız yoktu. Bizimle gelecek bir erkek gerekiyordu. Derdimi paylaştığım Simone, bana sevgilisinin eşlik etmesini önerdi.

Beklediğim gibi, yeğenim fettanlığa çok genç yaşta başlamıştı. Notre-Dame de Sion'da bana katılır katılmaz, sınıf arkadaşımın kız kardeşi Ana Kaleciyan'la arkadaşlık kurmuştu. Ana ve Lila'nın Darülfünun'da okuyan ağabeyinin güzel okullu kıza tutulması çok sürmedi. Agop Kaleciyan Simon'un çekiciliğine kapılan ilk delikanlı değildi, ama o karşılık gördü. Yeğenim bu yakışıklı esmer gence bayılıyordu.

Bana eşlik etmeyi kabul ettiler.

Kahve, sigara dumanlarının sardığı bir serseri yatağıydı. Nargile külleri cızırdıyor, göz gözü görmüyordu.

Agop görmüş geçirmiş bir edayla gülümsese de, bu konuda bizler kadar toydu. Çay ısmarladık. Garson polis hafiyesine benziyordu. Anladığım kadarıyla Hasköy ahalisinin gözünde Peralılar ya fahişe, ya hafiyeydi. Bu salt bir kuruntu değil, olsa olsa bir abartıydı. Konstantinopolis gerçekten de ikili ya da üçlü ajanların buluşma noktasıydı. Her şey uygundu. Irkların ve dillerin karışımı, ayyuka çıkan Rus Ermeni gizli anlaşması, Levantenlere özgü ikiyüzlülük ve sinsilik, finans alanının önemi... Bizler Yahudi mahallemizde bütün bunlardan fersah fersah uzaktık. Fazla yerle bir, fazla kayıtsız, fazla korkak. Özellikle de iç çekişmelerimize fazla odaklanmıştık.

Kararlaştırıldığı gibi, *El Tiempo* gazetesini önüme açtım. Bu, Yahudi İspanyolcasında, İbrani harfleriyle yayımlanan Alliance yanlılarının gazetesiydi. Birkaç dakika sonra bir adam elinde kahve fincanıyla gelip masamıza oturdu. O zamana kadar bu serüveni hoş, ama biraz gerçek dışı bulmuştum. Romana giriyordum. Sağa sola bakan, gözlerinde korku ve uykusuzluk okunan bu kaçak kanımı dondurdu. Bu bir oyun değildi.

— Rebecca?

— Benim.

Elimi sıktı ve avucuma kâğıttan bir top sıkıştırdığını hissettim. Onu tanıyormuş gibi Agop'un omzuna vurdu, küçük fincanı parmaklarının arasında çevirdi, kahveyi ikinci kez yudumladı ve kayboldu.

Kâğıdın üzerinde tanımadığım bir ad vardı. Flor Auboin –Fortune'nin yeni kimliği bu olmalıydı– bir de Pera'da bir adres.

Daha fazlasını öğrenmeden Vitali'ye bir şey söylememeyi kararlaştırdık. Agop bu Flor'un evine gitmeyi önerdi. Simone'un ve benim, yüksek heyecan peşine düşmüş Doğu Ekspresi yolcularının kol gezdiği Avrupa mahallesinin adı kötüye çıkmış daracık sokaklarında kendimizi tehlikeye atmamız düşünülemezdi. Ağabeyimle görüşmemden sonra bilgi almıştım, çapkın kocaları, çakırkeyif taşralıları ve Pera Palas'ın erkek konuklarını geceleri çeken şeyin ne olduğunu biliyordum artık.

Agop, Flor'a yaptığı ziyaretten allak bullak döndü. O, kız kardeşleri, Simone ya da benim gibi biri değilmiş. O bir kadınmış. Yalnız yaşıyor, makyaj yapıyor, bir meyhanede dans ediyormuş...

Vitali'nin yaralı olduğunu ve Hasköy'e döndüğünü bildiği halde, onu görmeye çalışmamasını anlayamıyordum.

— İstanbul'da kalmıyor, dedi Agop... Fransa'ya gitmek için vize bekliyor, ve...

— Ve ne?

— Ona acı vermek istemiyor... Bu kez kesin olacak ikinci bir ayrılık, onu...

— Onu ne?

— Hiç. Üstelik vakti yok. Yol parası için çalışıyor. Simone ve ben zavallı Agop'un ağzından her sözcüğü sökerek alıyorduk. Garip bir üçlü oluşturmuştuk. Yetişkinler dünyasında yollarını şaşırmış üç çocuk.

— Peki, güzel mi? diye sordum.

Simone bana öfkeyle baktı.

— Evet... Yahudi'ye benzemiyor, diye kekeledi oğlan.

Sonra bizi yaralamaktan korkarak ekledi:

— Sanki bir sahne oyuncusu... Hele saçları... Saçları kısa...

— Yeterince ısrar ettin mi? diye sordum hayal kırıklığı içinde.

— O kadına yeniden gitmesi söz konusu değil! diye atıldı Simone.

— Kıskanıyor musun?

— Aptal! Fortune Vitali'yi bir daha görmek istemiyor. Bu açık değil mi?

Benden daha korkak ve sadakatsiz olan bu kadını kendim sorgulamaya karar verdim. Ama vakit bulamadım.

Işıklar bayramı Hanuka'nın arifesinde ertesi günkü *merenda*'yı* da hesaba katarak hafif bir akşam yemeği yiyorduk. Çocuklar evden eve dolaşmış ve annem onlara âdet olduğu üzere irmik, bal ve yağda kızartılmış börek vermişti ve... Ne olur ne olmaz, pogrom halinde uyanık kalmaları için topaçlar.

İlk mumu yaktığımız sırada kapıya vuruldu.

O gelmişti, görür görmez anladım, kül rengi elbisesi ve makyajdan arınmış yüzüyle bir sahne oyuncusuna benzemese bile. Evet, Fortune güzeldi.

Annem de anladı. Anaların bu konuda bir içgüdüsü vardır. Halkımızdan bir kıza nadiren göz atan babam, onu bir komşu kızı sandı. Ernesta geleni tepeden tırnağa süzdü. Simone ile Nita birbirine sokuldu. Leon burnunu çekti.

* Paylaşılan yemek.

— Ben Vitali'nin bir arkadaşıyım, dedi Fortune. Onu görebilir miyim?

Annem onu içeri buyur etti, şalını çıkarmak isteyip istemediğini sordu.

— Kusura bakmayın, Matmazel, size birkaç uydurma meze ikram edebiliyorum, ama çocuklar demin uğradı da...

— Hanuka olduğunu unutmuştum! diye mırıldandı Fortune. Niyeti kışkırtmak değildi, düşüncesizlik etmişti. Hiçbir şey istemem, teşekkür ederim, diye kekeledi.

Bir sessizlik oldu. Bizde bir şey yiyip içmek önce reddedilir, sonra kabul edilir. Annem tepsinin üstüne bir sürahi sıcak şarap, bir kavanoz gül reçeli, Türk usulü yaldızlı kristal bir kadeh, bir fincan tabağı, küçük bir kaşık, işlemeli bir peçete koydu. Ev sahibesi olarak görevlerini hep yerine getirmişti, ama yabancıya siyanür ikram edebilseydi bunu seve seve yapardı. Nita tepsiyi sundu. Babam oğlunun seçtiği genç kadına ağzı açık bakıyordu. Olacak şey değildi. Bizim dünyamızdan olan bu kız ne bakire, ne de evliydi. Babama üç hörgüçlü bir deve gösterilse şaşkınlığı bundan aşağı kalmazdı.

O sırada, zamanla iyice alışacağımız bir "tık tık" sesi duyuldu. Koltuk değneklerine yaslanmış Vitali, ayakta, kapının çerçevesinde belirdi.

— Baba, anne, size Fortune Arditi'yi takdim ederim, diye mırıldandı.

Fortune'nin ona doğru hamle yapar gibi olduğunu gördüm. Kendini tuttu, gülümsedi, ona doğru sakince ilerledi. Vitali gülümsemesine karşılık vermedi.

— Akşam yemeğine kalırsınız artık, dedi annem.

Hiçbir yemek bu kadar sessiz olmamıştır. Annem bir iki kez Fortune'nin yemek yapmayı bilip bilmediğini öğrenmek istediyse de, babam araya girdi.

— Peynir hikâyelerinle canımızı sıkma, Tamar.

— *La ija para el kaldo, el ijo para el palo,** diyerek homurdandı annem bir sonraki yemeği getirmeye giderken.

Fortune sorulara kısa yanıtlar verdi, en sinsi sorulara bile. Ne ters düşmek, ne de göze girmek istiyordu. Aslında hüzünlü görünüyordu, Vitali de öyle.

Yemeğin sonunda babam, korkusunu ve sevgisini aşılaması için Tanrı'ya dua ederek bizi kutsadı.

* "Kız mutfağa, erkek dümene!"

9

Fortune'ye Vitali'yle yeniden ilişki kurma kararını verdiren, Agop'un ziyareti mi olmuştu? Vizesinin gecikmesi mi? Merhamet? Yoksa efkâr bastığı için mi aramıştı?

Vitali Purim'den az sonra evden ayrıldı. Başarısız buluşmamızdan beri benden kaçıyor ve sevgilisini bulmak için yaptığım girişimleri bilmez görünüyordu. Onun oturduğu binanın giriş katına taşındı. Babamızın dükkânı pek uzakta değildi, orada çalışmayı kabul etti.

Onun adına hem mutlu, hem hüzünlüydüm. Vitali, tüccar! Kuşkusuz yeniden hayata dönmüştü, ama ikimizin de içi gittiği hayat bu değildi. Fortune'yle oluşturdukları çift, bana hayaller kurduran o ışıltılı kaynaşma değildi. Karanlık bir çıkmaz sokakta kederli bir hayat sürülecekse, kuralları çiğnemeye ve boynu eğri yaşamaya değer miydi?

İki üç kez onları görmeye gittim. Birbirlerine çok yakın oldukları apaçıktı. Leb demeden leblebiyi anlıyorlardı. Ama her ikisi de düş kırıklığı içinde ve vaktinden önce çökmüş gibiydi. Ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Politikadan söz edeceklerini, umutlarını ve ideallerini bana açıklayacaklarını umuyordum. Kimin kim olduğunu, kimin ne yaptığını bana açıklaması gerekecekti elbet, ama ağabeyimin bu derslerden aldığı keyif geçmişte kalmıştı. Bıkkınlıktan mı, tembellikten mi ya da daha beteri, sakınganlıktan mı, bilemiyorum, havadan sudan konuşmakla yetiniyorlardı. Fortu-

ne'nin dostluğunu kazanacağımı ummuştum. Bir abla, bir örnek olabilirdi bana. Ama yakınlaşma hamlelerime set çekiyordu. Onun karşısında kendimi çocuksu ve aptal hissediyordum.

Simone'un Agop'tan öğrendiğine göre, Fortune erkeklerle "yukarı çıkıyordu." Bundan kuşkulanmıştım. Vitali de biliyor olmalıydı. Bu gündelik işkenceyi nasıl kabul ediyordu? Sonunda Fortune'yle cinsel ilişki kurmadığını anlamıştım. Bu durum bana sağlıksız, tehlikeli görünüyordu.

Annemin gözünde bu kadın büyücüydü, ağabeyime büyü yapmıştı. Bir gün, babamın evde olmayışından yararlanarak, Kamer eve bir *endevina* (falcı) getirdi. Büyücülük yapan pis bir şişko kadın o. Okuyup üfleyerek bir sabuna iğneler sapladı. Buna gülebilmek isterdim, ama ne kadar eğitimli ve akılcı olsam da, kendini bilen bir Doğulu kadın olarak gizli güçlerden çekinirdim. Kamer ve kadın daha sonra Hasköy İskelesi'ne gidip dikenli sabunu Haliç'e attı *–todo el mal a la mar**– o arada annem evde Fortune'nin içyağı parçası gibi eriyip gitmesi için dilek tuttu.

Fortune orada bir kez yemek yemişti ya, hem de bayram arifesinde, *endevina* evin arındırılmasını buyurmuştu. *Kortijo*'daki kadınlar büyük temizliğe katıldı. Bu annem için şerefine leke sürülmesinden kaçınmanın bir yoluydu. Kadıncağızları uğradığı felakete tanık etmesiyle, evin oğlunun kötü bir kadınla nikâhsız yaşaması kaderin bir sillesine, ağır, ama neyse ki bulaşıcı olmayan bir hastalığa dönüşüyordu.

Bütün odalarda tütsüler, ıtırlı bitkiler yakılıyordu. Gözlerimiz şişiyor, sabahtan akşama kadar öksürüyorduk, ama Tanrı'nın bize kulak vermesi için bu ceremeyi çekecektik.

Bu oyuna ortak edilmeye katlanamıyordum. Fortune'ye bir şey olursa kendimi sonsuza kadar suçlu hissedeceğimi

* "Bütün şer, denize."

düşünüyordum. Ama suçluluk duygusu hayatımın öyle bir parçası olmuştu ki... Doğrusu Fortune'ye ben de biraz kızıyordum. Ağabeyimi elimden aldığı için değil, beni dışladığı için.

Annem herkesten çok acı çekiyordu. Hoşnutsuzluk, *los mijores de mozotros*'u uzaklaştırmak amacıyla soluduğumuz havanın kekreliği annemin ülserini azdırmıştı.

Nita gün doğarken kalkıyor, acılarını tek dindirebilen şeyi, ılık koyun sütünü getiriyordu ona. Bütün gün okulda olduğum için mutluydum, evdeki felaket havasından böylece uzaklaşabiliyordum.

Annemin acınacak durumda olduğunu kabul ediyordum. Her Yahudi anneyi bekleyen tuzak, onun üzerine çok acıklı bir şekilde kapanıyordu. Babası tarafından adam yerine konmayan, aşk duymadan evlenen bir Sefarad kadının hayatında tek bir tutku vardır: Oğlu. Annem tek oğlunun kayboldoğunu sanmıştı; acılar içinde geri dönmüş ve ona bakmıştı, yabancı bir kadının onu elinden alması için. Hem o kadın bile sayılmazdı, çünkü yemek pişirmeyi bilmiyor, erkek gibi akıl yürütüyordu. Oğlu keşke Edirne'de ölseydi.

Pesah'dan az önce Vitali'yi dükkândan telefonla aradılar.

Fortune'nin cesedi çalıştığı dans salonunun yakınında bulunmuştu. Kurşunlarla delik deşik edilmişti.

Bu haber bizi yıktı. Annemin saçları bir gecede ağardı. Başka bir insanın ölümünü dileyemeyecek kadar vesveseli bir kadındı (*ke mal mos kere*), Vitali'nin Fortune'den ayrılmasını istiyordu, ya da çiçek hastalığına tutulup yüzünün sonsuza kadar çirkin kalmasını, ama bu... Zaten böyle bir son kimin aklına gelirdi ki? İnsan belleğinin geriye uzandığı kadarıyla, hiçbir Hasköylü Yahudi bir cinayet olayına karışmamıştı.

Vitali'nin sükûneti beni tedirgin ediyordu. Savaş onu bu

derece duyarsız mı yapmıştı? Babamın işlemleri yürütmek için yaptığı yardım önerisini geri çevirdi. Anlaşılan polis ona güçlük çıkarmadı, dosyayı çok erken, fazla erken kapattı ve cinayeti kızın yaşama tarzına bağladı.

Ağabeyim Pesah'ı bizimle kutladı. Leon töresel soruları sordu ve bir ağızdan *el kavretiko*'yu söyledik. Annem dışında.

Simone bana işaretler ettiğinde, mutfakta yardım ediyordum. Vitali düşünceli düşünceli *kortijo*'da oturuyordu. Yanına gittik ve birkaç dakika boyunca havanın kararmasını ve gökyüzünde yıldızların belirmesini sessizce seyrettik.

— Nedenini biliyor musun? diye mırıldandım.

Dudak büküşü bunu bildiği anlamına gelebilirdi.

— Fortune Bolşevikler hesabına mı çalışıyordu? diye sordu Simone.

— Üç yıldır. Dans salonundaki işi bir bahaneydi.

— Ya sen? diye sordum.

Rolünün önemsiz olduğunu belirten bir hareket yaptı.

— Ama ona yardım ediyordun?

— Elimden geleni yapıyordum, dedi koltuk değneklerini göstererek. O, tehlikenin farkındaydı.

Başını kaldırdı. Gözleri dolmuştu; karşıya bakıyor, kirpikleri hareket etmiyordu.

— Bu gidiş değişmeli, dedi, ama böyle oturarak...

Sesi titredi. Simone yaklaştı, onu kollarıyla kendiliğinden sardı, sevecenlikle. Ben ancak elini tutup dudaklarıma götürebildim. Hüzünle gülümsedi:

— Haydi, haydi! O ah vah edilmesinden hoşlanmazdı...

Sonra bizimle eski sesiyle konuştu, ilk yıllarımın ninnisi olan; kimi zaman ağırbaşlı, kimi zaman ateşli sesiyle. 1908'de Selanik'teki ilk gösterilerden itibaren Fortune'nin onu nasıl uyardığını anlattı. Özgürlük savaşı kendini tamamen adamayı gerektiriyordu.

İkisi de hayatlarının söz konusu olduğunu biliyordu ve bir felaket halinde alacakları önlemleri tartışmışlardı. Genç kadın, Edirne'deki ailesinin naaşını doğum yerine getirtip, Yahudi mezarlığına gömmesinden yana değildi. Vitali onu ikna etmeyi başarmıştı, kendisi için fark etmezdi, ama ya onlar...

— Keşke çenemi tutsaydım, diye kaçırdı hınçla Vitali ağzından. Arditilerle berbat bir sahne yaşamaktan kurtulmuş olurdum. İki kardeş kapıma dayanıp, masum bir genç kızı baştan çıkarmakla suçladı beni!

— Oysa anneme göre bu yaratık seni büyülemişti, diye içimi çektim. Birbirinizi sevmeniz ve daha adaletli bir dünya için birlikte mücadele edebilmenizi anlamak onları aşıyor...

— Erkek ve kadınların eşitlik düzeyinde yaşayabileceği bir dünya, diye tamamladı Simone.

Hava soğumaya başlamıştı, eve girdik. Küçük salonda yatak hazırlanmıştı. Vitali bir an önce duruma açıklık kazandırmak istedi. Eve dönmeye hiç niyeti yoktu.

— Peki kendine nasıl bakacaksın? diye sızlandı annem.

— Bir hizmetçi tuttum.

— Balatlı bir kız mı?

— Bir Türk, anne!

Ve kararlı bir sesle sürdürdü:

— Benim gibi!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEKLEYİŞ

1

Güzel bir 1914 Mayıs sabahı, Simone odamıza bağırarak daldı: "Bu iş oldu!" Yatağıma büzüşmüş, ellerimle kulaklarımı kapatmıştım, babamın Madam Behar'la yapacağı görüşmenin sonucunu bekliyordum. Orada bulunmaya cesaret edememiştim. Babam reddedecek olursa, öfkemi engelleyemezdim.

— Baban kabul etti! Üçüncü güz bayramından önce Paris'e gidiyoruz.

— Kesin mi? diyebildim, gerçekten kesin mi?

Simone bir kahkaha attı.

— Sanırım *Señor Padre* kazan kaldırmamızdan korktu. Müdireye bizden nasıl söz ettiğini bir duysaydın!

Akıl yürüten, dalaşan ve evini kümese çeviren bütün bu *bellaya*'lardan yakınan babamın sesini taklit etti.

Üstüme büyük bir yorgunluk çöktü, elim ayağım kesilmişti.

— Ne oluyor? dedi Simone kaygıyla. Sevinçten bayılacaksın sanmıştım!

— Evet, ama... Bu arada düşündüm de... Diplomayı aldıktan sonra Alliance hesabına Doğu'da on yıl öğretmenlik yapmamız gerekecek... Özgürlüğün tadını aldıktan sonra geri dönmeye nasıl katlanırım, onu merak ediyorum...

Ani çöküntüm, ne kadar haklı da olsa, bu gerekçelerden kaynaklanmıyordu. Bana olanları anlamıyordu. Korku

muydu bu? Arzuyla dolu olup, gerçekleştirme cesaretini bulamadan gerçekle yüz yüze gelmenin korkusu mu bu?

— Amma da keyif kaçırıyorsun! Daha yola çıkmadan dönüş için kaygılanıyorsun!

— Yani, bunca yıl bağlanmak seni rahatsız etmiyor mu?

Yeğenim dalgınlaştı.

— Ben...

Fazlasını söylemedi. Neler tasarladığını biliyordum. Agop Kaleciyan da öğrenimini Sorbonne'da sürdürmek için ailesiyle pazarlık halindeydi. Ailelerinin evliliğe asla razı olmayacaklarının bilincinde olarak, Fransa'da gizlice birleşmeyi düşünüyorlardı.

— Haklısın, diye sürdürdüm kararlı bir sesle. Önemli olan gitmek. Bu fırsattan yararlanamazsam, ömrümün sonuna kadar bu kapanda kısılır kalırım. Hangi pansiyonda kalacağız?

Simone bilmiyordu. Auteuil'de bir yatılı okulda kalan erkeklerin aksine, kızlar Paris'in batısında, Bayan Weill, Kahn ve Isaac'ın pansiyonlarındaki boş yerlere dağıtılıyor ya da Bastille yakınında, Arsenal Meydanı'ndaki Bischoffsheim Enstitüsü'nde kalıyordu. Bu sihirli sözcükler korkumun hakkından geldi ve sonunda içimin sevinçle dolduğunu hissettim.

28 Haziran'da Arşidük Franz-Ferdinand, Sarajevo'da öldürüldü. Çevremde kimse buna aldırmadı.

Yıl sonu sınavlarıyla yol hazırlıklarının arasında, temmuz ayının nasıl geçtiğini bilemedim. Cuma akşamı Vitali ve babam, Almanya ile Babıâli arasındaki gizli görüşmelerle ilgili söylentilerden dem vurdular, ama ben hiç dert etmedim. Burada olup bitenler artık ilgilendirmiyordu beni.

3 Ağustos'ta Almanya, Fransa'ya savaş ilan etti. Yolculu-

ğumuz iptal edildi ve ben sersemlemiş durumda kalakaldım. Ama kaderimi henüz kabullenmemiştim. Herkes, "İtilaf güçleri" Fransa, İngiltere ve Rusya'nın Orta Avrupa devletlerinin (Almanya ve Avusturya-Macaristan) hakkından gelmesi için birkaç haftanın yeterli olacağını düşünüyordu. Böyle olmadığı gibi, Türkiye kısa süre içinde Müttefiklere karşı savaşa girdi. *Goeben* ve *Breslau* adında iki Alman zırhlısı Çanakkale'ye girdi. Türkler kuzeyde Rusları, batıda Bulgarları, güneyde Müttefikleri karşılayacaktı. Top seslerinin eli kulağındaydı.

İstanbul'da sıkışıp kalmıştım, düşman olarak umutlarımın kalesini seçen bir ülkenin tutsağıydım. Üstelik umutsuzluğumu kimseyle paylaşamıyordum. Dünyanın tutuşmasının yanında benim kaderimin ne önemi vardı.

Savaşın ilk aylarında sersemlemiş gibiydim. Dinliyor, duyuyordum ama sözcükler kum çölünde birkaç damla su gibi kulaklarımda kayboluyordu.

Konstantinopolis'in aydın burjuvazisi, ne ırktan olursa olsun, Fransız dostuydu ve Fransızca konuşurdu. Tarikat okullarının kapatılmasına ve Fransızca yazılmış dükkân tabelalarının sökülmesine içi yanarak katlandı. Kamu alanlarında Molière'in dilini konuşmak yasaklandı, yoksa misillemede bulunulacaktı.

Hahambaşı Nahum okulları kurtarmayı başardı, ama Alman dostu Siyonistlerin karşısında Alliance'ın gerileyişini durduramadı. Durum karışık, çoğu zaman saçmaydı. Orta Avrupa imparatorluklarının yenilgisini dilemekle birlikte, Türk ordusuna Yahudi firmaları üniforma sağlıyordu. Müttefiklerin Orta Avrupa güçleri gibi, Konstantinopolis'te çok büyük ekonomik çıkarları vardı. Rumlar ve Ermenilere Türk karşıtı düşüncelerinden dolayı kuşkuyla bakılıyordu, yalnızca Yahudilere Almanya, Bulgaristan ve Avusturya-Maca-

ristan'a olduğu gibi Fransa ve İngiltere'ye gitme izni verildi. Birçok aile böylece kısa yoldan zengin oldu ve Rumlara özgü Yahudi düşmanlığı Türk halkına bulaştı.

Birçok arkadaşı gibi babam Fransız, İngiliz, Avusturya ve Alman şirketinin temsilciliğini üstlendi. Yolculuk etmenin güçlüğüne ve buna bağlı tehlikelere rağmen uzun gezilere çıkıyordu. Kuzen Faraggi de kendi payına düşen işleri yürütüyordu, böylece dükkân Vitali'nin ellerine bırakıldı.

Señor Padre bu gezilerden kahve, bir kupon yünlü kumaş gibi şehirde bulunmayan ürünler getiriyordu. Yiyecek, İstanbulluların başlıca kaygısı olmuştu, kıtlık başgöstermişti. Her şey karaborsaya düşmüştü. Trampa usulü yerleşti, vurgunculuk da öyle. Kırsal kesimde çiftliği olan ayrıcalıklı kişiler, beyaz denebilecek ekmek yiyebiliyordu, ama diğerleri için kuyrukların ucu bucağı yoktu, günlük yiyecekler iğrençti. Doğuluların çok tükettiği şekerin eksikliği acı acı duyuluyordu. Ekmek yenecek gibi değildi, buğdaydan değil, samandan yapılmış gibiydi. Kadınların bütün uğraşı gıda maddeleri sağlamaya yönelikti.

Annem hayranlığımı körüklüyordu. Gıda savaşının gerçek bir askeri olmuştu. Sağlığı zayıf olan Ernesta'nın, sakat Vitali'nin ve sürekli hamile olan Adela'nın yokluk çekmesi söz konusu olamazdı. Her sabah, sadık Kamer'le birlikte ateş pahasına satın aldığı ya da elişi dantellerle, *pasteliko*'larla, birkaç bakır kutsal eşyayla trampa ettiği gıda maddelerinin peşine düşüyordu... Böylece her cuma Şabat'ı kutlamak için doğru dürüst bir sofra donatabiliyor ve biz şarkı söylerken o susuyordu.

Annem ile ablam Ernesta arasındaki benzeşme, içimi bulandıracak ölçüde artıyordu. Daha Vitali'nin hastalığı sırasında yaralının başucunda dört dönmeleri sonucunda ken-

dimi dışlanmış hissetmiştim. Bu neredeyse açgözlülük gibi bir şeyi. Bedensel acılar karşısındaki korkaklığımı saptamaktan utanmış, onların etkin, kusursuz çalışmalarını görerek kudurmuştum. Bir gün, bir saat bile olsun hafif elli olmak, bir yastığı onlar gibi kabartmak ya da et suyu sunabilmek için neler vermezdim...

Damat adaylarının, beyaz ekmek kadar kıt olduğu bir dönemde Ernesta'nın on dokuz yaşında olması annemi kaygılandırıyordu.

Boş yere mi harcanacaktı bu melek? *La mijor perlase toma el puerko,** diyerek içlerini çekerdi dertli anneler kızları ucuza gidince. Annem, Ernesta'yı iyi aileden Yahudi gençlerin katıldığı danslı gece toplantılarına davet ettirmek için entrikalar çevirirdi. Simone'un ve benim ona eşlik etmeye hakkımız yoktu. Yaş meselesinden çok, potaya ablamızdan önce varmamızdan korktuğu için. Yahudi bir anne kızlarını dünyaya geliş sırasına göre evlendirmelidir.

Buna aldırdığımız yoktu: Simone'un Agop'u vardı, benim de sinemam.

Taksim bahçelerinde kurulan dev ekranda Marne taksilerini ve siperlerin dehşetini, Charleroi'dan ricatı ve Rasputin'in öldürülüşünü, İngilizlerin Filistin'de ilerleyişini ve Bolşevik Devrimi'ni izlemiştim. Ama günün olaylarıyla ilgilenmekle kalmıyordum. Charlie Chaplin gözlerimden yaş gelinceye kadar güldürüyordu beni, İsveç melodramlarının dayanılmaz gülümseyişli kahramanı Psilander karşısında ağlıyordum. Amerikan kovboy filmleri ise içimde büyük bir umut dalgası kabartıyordu: Atlı birlikler hücum kararı verdiğinde, bu bitip tükenmez savaş son bulacaktı.

* En iyi inciyi domuz kapar.

Cemaat misali, ailemiz de bölünmüştü, babam savaşan bütün taraflarla ticaret yapıyordu, Simone ve ben kuşkusuz Fransız yanlısıydık, politik nedenlerden dolayı değil de, Todesco'lardan nefretinden dolayı annem de bize katılmıştı. Vitali ilgiyle Rusya'da olup bitenleri izliyordu. Leon'a gelince, Almanya'yı destekliyordu.

Siyonizm'in ateşli bir savunucusu olan yeğenim dinsel erginlik çağına ulaşmıştı ve bunun ona annesi Nita'ya kötü davranma hakkını verdiğini sanıyordu. *Señor Padre*'nin otoritesinin cemaat oturumlarıyla uyumlu olarak ufalanıp dağıldığı bir evde büyümüştü. Alliance ona Voltaire sevgisini ve Doğu'yu küçümsemeyi aşılamamıştı. Yeğenim Sion'da bana katıldığında, Leon şiddetle karşı çıktı: "Babamız halkına ve Tanrı'ya ihanet etmene asla izin vermezdi!" Simone ona kulak asmadı, ancak o günden sonra iki kardeş küstü.

Çocukları arasındaki anlaşmazlık zavallı Nita'yı perişan ediyordu, kardeşler arasındaki kavgaya son vermek amacıyla, bizi Paris'e göndermesi için babama yalvar yakar olmuştu.

Gidişimizden duyacağı acıya engel olan savaş, dolaylı bir şekilde ertelenen kesin ve geriye dönüşü olmayan başka bir ayrılığa yol açtı. Filistin'de ulusal bir yurt kurulmasını resmileştiren Balfour bildirisinin ardından, Leon gidip hayatını orada kurma kararını açıkladı.

— Filistin'de mi? diye bağırdı babam, İngilizlerin yanında mı? Orada savaş var, bahtsız! Yafa'da olanları bilmiyor musun?

— İyi ya! O toprağı kim savunacak? Sizin zarif Parisli baylarınız mı? Hayır, benim gibi erkekler!

— Alliance para yardımında bulunuyor, bilesin, dedim, savaşın can damarı paradır.

Leon sırıttı.

— Ne demezsin! Üstelik davamıza kendilerini tamamen adamış büyük diplomatları, bakanları, hayırseverleri unutuyorsun! Ne kadar da etkin oldular! Gerçek şu ki Crémieux, Sée ve Morgenthau gibileri Yahudi olmaktan utanıyor, tıpkı senin gibi, tıpkı Simone gibi!

— *Ijo!** diye yalvardı Nita.

Kızardım, çünkü lafı gediğine koymuştu. Alliance asimilasyonu vaaz ederek, bize kendimizden nefret etmeyi aşılamıştı.

— Filistin bir çöl, diye uyardı Vitali. Her şeyi inşa etmek gerekecek. Kendini çift sürerken düşünebiliyor musun? Haline baksana evladım. Kuyudan bir karpuzu zor çıkarıyorsun sen!

Leon bize Siyonistlerin malum nakaratını tekrarladı: Almanya'dan, Rusya'dan, Romanya'dan kaçan çıtkırıldım öncüler, vaat edilen toprakların güneşinde gerçek Herküllere dönüşmüştü.

— Türk gibi kuvvetli onlar, diye şaka etti Simone.

— Anasını terk eden oğlun vay haline! diye araya girdi annem.

Nita sessizce ağlıyordu.

— Bir şey demiyor musun Vitali? diye sordu olayların aştığı babam.

— Ne zaman gidiyorsun? diyerek içini çekti ağabeyim.

Leon kasıldı. Şimdilik sadece gönüllü yazılmıştı. Osmanlı topraklarının Fransa ile Büyük Britanya arasında pay edilmesini tanımlayan Sykes-Picot Antlaşmaları'nın onaylanması belirli bir zaman alırdı. Sonra savaş daha sona ermemişti, bu da "dönüş"le ilgili örgütlenmede görevli uluslararası kuruluşların etkinliğini zora koşuyordu. Ayrıca, büyük Selanik yangını, bez çadırlarda öncelikle gönderilmeyi bekleyen binlerce Yahudi ailesini iflasa sürüklemişti.

---

* Oğul.

— Bizim de yoksullarımız var, diye homurdandı annem. Ve kolera, ve döküntülü tifüsümüz. Üstelik yiyeceğimiz de yok. Niçin Selaniklilere hep ayrıcalık tanınıyor?

Annem homurdanarak hayatın kahvesiz ve kahveyi tatlandıran şekersiz çok acı olduğunu söyledi ve çayına bir kuru üzüm attı. Neredeyse gülecektim. Annem torununun gitmesini istemiyordu. Ama başkalarının onun önüne geçmesi düşüncesine de katlanamıyordu.

— Böyle konuşmamalısınız, anne! diye karşı çıktı Vitali. Selanik'te olanlar korkunç... korkunç... Tanıdığım mahallelerden, uyuduğum evlerden, çalıştığım bürolardan geriye hiçbir şey kalmadı...

Sesi boğuldu ve sessizlik çöktü. Sonra Leon sinsice sözünü sürdürdü:

— Senin için o kadar kolay olmamalı, dayı. Müttefikler Beyaz Ordu'yu desteklerken sosyalizme nasıl sadık kalabiliyorsun? Böylece Almanya'nın zaferi de hızlanacak...

— Biraz bekle de Amerikalıları iş başında gör! diye atıldı Simone.

Vitali hüzünle gülümsüyordu. Leon bu konuda da lafı cuk oturtmuştu. Bolşevik Devrimi'nden beri sosyalizm, Fransız dostluğu, Yahudi ve İngiliz düşmanlığı, Türkçülük ve ticaretin gerekleri arasında parçalanıyordu ağabeyim. Parçalanan yalnız o değildi. Benaroya'nın eski yandaşları olan Selanikli arkadaşları Kızıl Ordu'ya katılıyor ya da istihbarat yapıyordu, kimi zaman coşkulu, kimi zaman kiniktiler, ama çoğunlukla ihanet ettiklerini sandıkları tarafların elinde oyuncak oluyorlardı.

Doğu cephesinde savaş sadece kanlı değil, son derece saçmaydı.

2

Fransızca eğitim veren bütün okullar gibi, Notre-Dame de Sion Lisesi de kapanmıştı. 1915 yılının başında Amerikan asıllı B'nei Brith Locası, Konstantinopolis'te Fransız, İngiliz, İtalyan okullarının öğrencilerini -yalnızca erkekleri- kabul eden bir Yahudi lisesi açtı. Loca Siyonizm'e bağlıydı ve yeğenim Leon, bir kayıt dosyası istediğimi görünce beni alaya almaktan geri kalmadı.

Kızlar şubesi, sonunda erkeklerinkinden bir yıl sonra açıldı ve yarıda kalan öğrenimime devam edebildim. Hocaların çoğu Fransız'dı ve üniversiteden lisans almış kimselerdi. Sion'daki arkadaşlarıma kavuştum, özellikle de Marie-Edmée Delaporte ile Adelaïde Balland'a. Bu kez kendi sahamdaydım...

Yahudi lisesinin yalnız erkeklerinin bakaloryaya hazırladığını öğrenince, yelkenlerim suya indi. Kızlar Latince öğrenmeye değer bulunmuyordu, Latince yoksa, bakalorya da yoktu. Katıldığım dersler, Fransa'da ortaokullarda okutulan derslerdi, ama arada şu fark vardı, kimsenin bize diploma vermek gibi bir kaygısı yoktu. Bunca saçmalık midemi bulandırıyordu, ateşli bir adayın inancıyla kendimi derslere vermeyi kestim. Hocaların ve eğitimin sınırsız gücünden kuşkulanmaya başladım. Ders kitapları geçmişte kalmış, üstelik son bulmuş bir dünyadan söz ediyordu. Öğrenme açlığım sürse de, bundan böyle inanmayı reddettim.

Lise çıkışında, genel akıma uyarak, B'nei Brith'in Galata Kulesi yakınındaki özel yardım komisyonuna katıldım. Aile, Simone'un bana eşlik ettiğini düşünürken, o gizlice Agop Kaleciyan'la buluşuyordu.

Agop'un kız kardeşleri Lila ve Ana bu sırrı paylaşıyordu. Anne baba Kaleciyan, Simone'un sık sık güzel dairelerine girip çıkmasına aldırmaz görünüyordu. Banker olan baba, geniş fikirli bir adamdı, anne ise çocuklarından çok kıyafetleriyle ilgileniyordu. Ama, Ana bir Yahudi gençle görüşseydi onu kuşkusuz hemen doğru yola sokarlardı. Bizde olduğu gibi, genç Ermeni kızlar uslu olmalıydı.

Savaş patlamadan önce, Agop babasını bankerliğin ona göre olmadığına inandırmayı başarmıştı. O şair, filozof, yazar olacaktı. Ama Yahudiler gibi askerlik görevine alınma tehdidi dolaşıyordu havada. Birçok genç Ermeni, Türk ordusuna alınmamak için Amerika'ya göç ediyordu. Agop'u yanında tutmak için Bay Kaleciyan unutulmuş bir yasa bulup çıkardı. Buna göre, yüz hektardan büyük bir çiftliğe sahip olanlar askeri yükümlülüklerden azad ediliyordu. Aile de Bulgaristan sınırında bir mülk edindi. Agop kendini göçmen ya da asker olarak görmediği gibi, çiftçiliği de kendine uygun bulmuyordu, onun istediği sevgilisinin yanında kalmaktı.

Simone sevgilisinin dizelerini defterlerinin arasında saklıyordu. El üstünde tutulmanın tadını çıkarıyordu. Asıl sevdiği bu olmalıydı, çünkü on beş yaşında, Agop'un aşkının ateşi onu biraz ürkütüyordu. Bu aşka yeterince karşılık verip vermediğini soruyordu kendine. Kuşkusuz onu gördüğü zaman ağzına bir lokma girmiyordu ve hizmetçinin tepsi içinde getirdiği kahvaltıya elini süremiyordu (oysa, sunulan beyaz ekmekti ve bu Bulgaristan'daki çiftlikten getirilen nadide bir yiyecekti!) Kuşkusuz yüreği çarpıyor ve şakakları hafifçe terliyordu, ama aşk bu muydu? Gerçek aşk,

Vitali'nin Fortune'yle tattığı ya da zavallı annesinin hastalıklı kocasına duyduğu his?

Akşamları yatakta soruları sıralayıp dururken dinliyordum onu. Bana kalırsa erkek ile kadın arasındaki tutku, ihtiyatsızlıklar yaparak yakalanılan bir tür hastalıktı, bekletilmiş su içildiğinde tifoya yakalanıldığı gibi. Oysa ben hasta, eksilmiş, bağımlı ve boynu eğik olmaktan nefret ediyordum. Beni gitme amacımdan saptırabilecek, keyifli olduğu kadar tehlikeli bir sarmal tarafından yutulmaktan korkuyordum. Simone kendine yeni bir hapishane kuruyordu. Ona özenmiyor, acıyordum.

24 Nisan 1915, Ermeni öğrencilerin sıraları boş kaldı. Simone koşarak Kaleciyanların evine gitti. Agop'un babası gün doğarken tutuklanmıştı, Konstantinopolis'teki tüm Ermeni ileri gelenleri gibi, Agop annesi ve iki kız kardeşini kent dışına gönderdi. Kendisi yaşıtı gençlerle burada kalacak ve gizlenecekti. Babası serbest bırakılmaz ya da durum kötüleşirse, gizli bir örgütün yardımıyla Birleşik Devletler'e kaçacak ve kadınlarını aldıracaktı.

Simone eve döndüğünde sevgilisinin soğukkanlılığından etkilenmişti. Yahudiler gibi, Ermeniler de eskiden çok zulüm görmüştü. Örgütlenme ve dayanışma, onları bu kez de Türklerin kovuşturmasından kurtaracaktı.

— Agop Amerika'ya giderse, beni de götürecek, diyerek sırrını açtı bana.

Savaşan tarafların şimdiden paylaştığı kentte, bir çılgınlık rüzgârı esiyordu. Fransızlar ve İngilizler, imparatorluğun başka topraklarına karşılık Konstantinopolis'i Ruslara verme konusunda anlaşmıştı. Bu bizler için kesin bir ölüm demekti. Doğudaki pogromlardan kurtulan Yahudilerin anlattıkları, bizde umuda yer bırakmıyordu.

— Git peşinden, dedim. Hiç durma. Burada fare gibi öleceğiz.

Çanakkale'de, müttefiklerin çıkarmasından sonra savaş denizde uzayıp giderken, Ruslar Kafkaslar'da ilerledi ve Ermeniler onlara yardım etmekle suçlandı; büyük sürülmeler başladı, ancak İstanbul bu olayların dışında kaldı. Kendilerini kırsal kesimde güvende sanan Lila, Ana ve anneleri atlı askerlerin güçleri tükenene kadar ülkenin bir ucundan bir ucuna dolaştırdığı uzun kafilelerin arasında bulunuyordu. Bu bastırma hareketi Yahudileri neredeyse hiç etkilemedi. Savaş, cemaatleri birbirine karşı kışkırtmakta birebirdi. Simone kuduruyor ve kendi geleceğini sağlama alırcasına başkalarının felaketinden zevk almaya (*ke mal mos kere*) her zaman hazır olan annemle şiddetli kavgalara tutuşuyordu. Casus korkusu almış başını gidiyordu.

Agop aranıyordu. Kaçışını sağlaması beklenen örgüt çökmüştü. Bize sığınamazdı. Anne babam Simone'un onunla görüştüğünü bile bilmiyordu. Vitali onu birkaç gün evinde konuk etti. Yunanistan'a doğru yaya olarak yola çıkması için para verdi, oradan Birleşik Devletler'e gitmek üzere bir gemiye binmeye çalışacaktı. Simone bu kadar tehlikeli bir yolculuk sırasında ona eşlik edemezdi. Son gece yeğenim işbirliğim sayesinde evden dışarı süzüldü ve en değerli şeyini, bekâretini ona emanet etti.

Ermeni kıyımının son bulması için, Rusya'yla mütarekenin imzalanmasını beklemek gerekti ve Simone yeniden umutlandı. Ama aradan başka bir kış geçti, odunsuz, ekmeksiz. Ve Agop'tan haber alınamadı. Anlaşılan, tutuklanan Ermenilerin Konstantinopolis'e ya da başka bir yere döneceği yoktu.

— Bu savaş asla bitmeyecek! diye içini çekti Simone, bir akşam lise çıkışında.

Tersaneden çıkan kadın işçiler çabucak dağılıyordu.

— Her durumda, hiçbir şey eskisi gibi olmayacak, gözle-

minde bulundum. Kadınlar evlerinden çıkıp erkek meslekle-rine el atıyorsa, bütün toplum değişiyor demektir...

— O halde onlar gibi yapmak için ne bekliyorsun?

— Ben mi?

— Yok, Prusya kralı diye ekledi şaka yollu. Git çalış, her yerde iş var! Küçük dükkânlarda, Tütün Rejisi'nde, kambiyo gişelerinde...

— Ya B'nei Brith'in Yardım Komisyonu? Ya Buena Vo-luntad için dağıttığım yemekler, sayılmıyor mu?

— Yapma lütfen! diye sözümü kesti Simone. Hayır işleri sana göre değil. Yaralıların ya da yoksulların karşısındaki tiksintili halini görmek yeter!

Yoluma sessizce devam ettim. Simone haklıydı, ama bu-nu yüzüme vurması acımasızlıktı.

— Ya sen? diye karşı saldırıya geçtim az sonra. Şu zaval-lı sevgili Agop'unu biraz aklından çıkarsan da bir işe yara-san!

Bir an birbirimizi süzdük, sonra bir ağızdan bağırdık: "Vitali!"

— Dükkânda ona yardım etmeyi önerelim!

— Ticaretten nefret ettiğini sanıyordum?

— Dünya değişiyor, şekerim, bunu söyleyen sensin! diye karşılık verdim.

Koşarak Pera'ya doğru gittik ve ağabeyimi demir kepen-gi indirirken yakaladık.

— Sana yardıma geliyoruz! diye açıkladım.

— Ne zaman? Şimdi mi?

— Yarından itibaren! Yanında çalışacağız!

— Sizi dilediğim gibi sömürüp, angarya işler yükleyebili-rim.

— Demek kendini patron kisvesinde rahat hissediyor-sun kardeşcağızım? diye sordum sinsice.

Vitali oyuna katıldı.

— Laubaliliği kesin, Genç Bayan! Size gelince, *Señorita* Behmoiras, müşterilere göz süzmek yok, lütfen...

Birkaç dakika sonra, ağabeyimin işi geliştirmek için kurduğu projeleri ve bunlara nasıl katkıda bulunabileceğimizi ateşli ateşli tartışıyorduk. Beş yıllık sıkıntıyı silen bir sevgi ve güven ortamında fikirler şimşek gibi çakıyordu.

Vitali şimdiden babamın muhasebe kayıtlarını modernleştirmeye başlamıştı. Ben daktilo öğrendim. Simone telefonla siparişleri veriyor, ağabeyim stokları yönetiyor, ben faturaları yazıyordum. Harika bir takım oluşturmuştuk. Şaklabanlıklarımız Vitali'yi eğlendiriyordu, bize katılmıyor, ama onu gençleştiren hoşgörülü bir gülümsemeyle bakıyordu. *Señor Padre* ve ortağı girişimlerimizi kuşkuyla karşılıyor, ama Vitali kendini adım adım savunuyordu. Ticarethanenin işletilmesinin tek sorumlusu kuşkusuz ağabeyimdi. Babam ve *el godro* Faraggi'ye göre, Simone ve ben ancak çırak olabilirdik.

Birleşik Devletler kuşatılan kaleye yardım göndermeye karar verip de, haki üniformalı *Sammy*'ler İstanbul'a girdiklerinde, ben özgürleşmeye doğru büyük adımlar atmıştım. Alliance'ın kütüphanesini yönetiyordum, daktilo yazıyor, muhasebe tutuyor, gazeteleri okuyor ve Vitali'yle politika tartışıyordum.

Babamın karşısında fikrimi söylemeyi ve savunmayı bile öğrenmiştim, hakarete uğramış gibi değil de, şaşkın şaşkın bakıyordu bana. Savaş olmasaydı ve sabahtan akşama kadar, Vitali'nin dediği gibi "işgücünü yenilemek için" gerekli gıdanın peşine düşen Nita, annem ve Ernesta olmasaydı, bu özgürlüğü asla kazanamazdım.

Anne babam hayatım hakkında neredeyse hiçbir şey bil-

miyordu. Mahallemi ve onun polisini terk etmiştim. Sivil, sevecen ve bildik bir polisti bu, her bireyin hem oyuncu hem denetçi olduğu, çok iyi ayarlanmış tam bir sosyal gözetim mekanizması. *Juderia*'da liseye bir Simone gidiyordu, bir de ben. *Kortijo*'dakiler bilgiç kadınlar olarak geleceğimiz hakkında yakıştırmalarda bulunuyordu; bizi kim alırdı? Oysa başkalarını isteyen mi vardı?

Özgürleşmeme rağmen aşırı erdemliydim. Prinkipo Adası'nda Almanlar ilk karma deniz banyolarını örgütlemişlerdi. Bir zamanlar Rumlarla dolup taşan Yorguli Plajı, yeni özgür yaşam tarzının simgesi oldu. Simone benim gibi çekingen değildi. Onunla birlikte gidiyor ve ben giyinik kalırken o sularda çırpınıyordu. Haber alamadığı Agop'una sadıktı, flört etmiyordu ama seyredilmekten açıkça haz alıyordu. Yeğeninki kadar dolgun olmamakla birlikte, endamlı bulduğum bedenimden utanmıyordum. Benim korkum erkeklerdi. Tek istedikleri sahip olmak ve köleleştirmekti.

Savaşın beni nasıl etkilediğini gördüğümde umutsuzluğa kapılıyordum. Tatminsiz, sabırsız, intikamcı, giderek azalan yiyeceğe aklımı takmış ve bu takıntıdan dolayı öfkeli bir kız olmuştum.

On dokuz yaşına bastığım gün, 31 Ağustos 1917'de, yitirilmiş zaman uçurumunun ayaklarımın dibinde açıldığını bedenimde hissettim. Korkunç bir şeydi. Soluk alamıyordum. Boğazıma bir yumru çöreklenmişti ve ciğerlerim aman diliyordu. Dehşetten donakaldığım için bitişik yatakta yatan yeğenimi uyandırmak aklıma bile gelmiyordu.

Soluğumu düzene sokamıyordum. İçim altüst olmuştu, baş aşağı dalış yapıyor, yüreğimden vuruluyordum. Her şey aniden açıklık kazanıyordu. Umarsız bir açıklık. On dokuz yaşındaydım ve hayatımdan nefret ediyordum. Geçen her saniye, açık yaranın üzerine tuz basıyordu. Eğer iç daralma-

sı, uçup giden hayatın üzerinde hiçbir etkimizin olmadığının keskin bilincine varmaksa, geçirdiğim bir iç daralması nöbetiydi.

Soluk soluğa kalmıştım. Simone bir gözünü açtı ve beni yatağımda oturur buldu, terden sırılsıklamdım. Kaldırabileceğimden güçlü bir acının eline düşmüştüm.

— Rebecca? Hasta mısın?

Dişlerimi gıcırdatarak güldüm.

— On dokuz yaşındayım... On dokuz yaş...

Gözlerimden yaşlar boşandı. Sonra Simone yanıma koşup beni zorla sakinleştirene kadar "on dokuz yaş, on dokuz yaş" deyip durarak gülmeye başladım. Şimdi ağlayan oydu, bana yalvarıyordu.

— Yeter, yalvarırım, beni korkutuyorsun, yeter...

Sözünü dinledim. Çok uzaklardan bir ses, ihtiyatlı olmam gerektiğini söylüyordu, beni daha fazla kapatmaları için ellerine silah vermemeliydim. Hayatta kalma isteğinden çok, bir korunma güdüsüydü bu. Büyük bir çaba pahasına kendime geldim.

O öğleden sonra Yorguli'de denize girdim. Erkekler beni artık korkutmuyordu. Tek gerçek düşmanım, kendimdim.

3

*Mujer sin kreaturas es un arvole sin frutas.** Her zaman kusursuz olan kız kardeşim Adela, evlendiğinin ertesi günü hamile kalmıştı. 1913'ten itibaren, dünyanın geri kalan kısmından bir yıl önce, annem ile Elise Coenca *kortar faşadura* (doğacak bebeğin ilk gömleğinin biçilmesi) töreni dolayısıyla birbirlerine savaş ilan etmişlerdi. Beklenen çocuğun kundak bezlerinin biçilmesi söz konusuydu, mutlu ve uzun ömürlü olsun diye içlerine şekerlemeler ve muskalar sıkıştırılırdı. Peki makası ilk vuran kim olacak, bu onur kimin payına düşecekti? Bütün mesele buydu. Annem kendi annesi *nona*'yı öne sürüyordu. Ama Elise kendi adaylığı konusunda diretiyordu. 1923'teki Lozan Antlaşması daha sert tartışmalara yol açmamıştır... *Kosuegra* ilk devreyi kazandı ve ilk kundak bezlerini biçti. Annemin ve Ernesta'nın yüz ifadelerine bakılırsa, görecekti gününü. Bebek kız olunca, düş kırıklığı bir süre için hınca baskın çıktı.

Adela Pera'da oturuyordu, kocasının elektrikli aletler dükkânının üst katında. Savaşın başında kocası ölen Elise genç çiftin yanına yerleşti, Bonjur yaşlılık günlerinin temel direği olmuştu. Dünyaya getirdiği beş çocuktan ikisi küçük yaşta ölmüştü. Elinde kala kala Paris'te hekim olan büyük oğlu ile Brüksel'e yerleşen en küçük kızı kalmıştı. Tek bir oğul, Sefarad bir ana. Annemin mücadelesi uzayıp gidecekti.

* "Çocuksuz kadın meyvesiz bir ağaçtır."

Bonjur Coenca askere alınamadığından, savaş sırasında ablama iki çocuk doğurttu. İki oğlan, sonunda! Yiyecek bulma zorluğuna rağmen, annem sünnet düğünlerini şanına yaraşır bir şekilde kutlamak için mucizeler gösterdi. Elise'le arasındaki rekabet, şenliğinin şaşasını kat kat artırıyordu, her biri diğerinden daha fazlasını ve daha iyisini yapmak istiyordu. Ancak Yahudi olmayıp açlıktan kırılanların kıskançlığını çekmemek için, alçak sesle şarkı söylemek ve sevinç naralarını bastırmak gerekiyordu. Geleceğin topun ağzındaki askerlerinin doğumlarını kutlayan bu fısıltılar içindeki şenliğin gülünçlüğü beni allak bullak ediyordu.

Savaşa rağmen ağabeylerim David ve Henri'den asla pek uzun süre habersiz kalmadık. Mallar gibi, posta da cemaat yardımlaşmasının etkin olduğu dolaylı yollardan geliyordu.

Ermano, sonunda 1910'da baba olmuştu, Sarah dokuz ay yattıktan sonra. Yazık ki tek evlat olmaya mahkûm bu mucize bebek, ne saygın soyadımızı sürdürebilecek, ne de babasının işlerini ele alabilecekti. O bir kızdı.

Yaşını, kalbindeki rahatsızlığı, aile yükümlülüklerini öne sürerek, David çürüğe çıkmayı başardı. Bonjur'un erkek kardeşi ona gerekli belgeleri sağladı. Kayınvalidelerin birbirlerine besledikleri kine rağmen, Gatenyo ve Coenca ailelerinin Paris kolları tanışıklık kurmuştu. Ağabeyim David'in artık candan bir hekimi, Lucien Coenca'nın da bir bankeri vardı. Osmanlı Yahudilerinin yerleştiği bütün kentlerde etkin bir dayanışma ağı kuruluyordu.

David, erkeklerin savaşa gitmesinden yararlanarak işinde ilerleme gösterdi. Comptoir d'Escompte de la Seine'i neredeyse tek başına yönetiyordu. Personel açığı öyle büyüktü ki, sağlığının zayıf olmasına rağmen, eşi de bir kambiyo gişesi işletiyordu. Küçük kızları Lucette dans ve piyano dersleri alıyordu. Alliance hesabına Paris'e gitmiş olsay-

dım, David benim velim olurdu. Cuma akşamı yemeğini sevimli Lucette'le paylaşırdım –piyano dersleri alan bir küçük kız, ancak sevimli olabilir– hem de Paris'in şık bir binasının zarif ortamında.

Dayanılmaz gülümsemesiyle canlar yakan Henri, Afrika'da bir alaydaydı. 1913'te, Cezayirli bir Fransız ailenin kızı olan Alsace'lı bir Katolik'le evlenmiş, ancak kızın bu evlilikten sonra ailesiyle arası açılmıştı. Cezayir'de ticaret işlerinde burunlarını sürttükten sonra çift, Yahudilerin hâlâ maşlah giydiği Bab-Azun Sokağı'ndan ayrılmış, ülkenin iç taraflarında, El Asnam yakınındaki bir çiftliğin işletmesini üstlenmişlerdi. Oğulları savaşın başında doğmuştu, sünnet edilmemiş ilk Gatenyo oydu. Ağabeyim izin sürelerinden yararlanarak, iki küçük zındık daha imal etmişti.

Dünyanın çılgınlığa rağmen ailenin ur gibi şişmesi beni ürkütüyordu.

4

Galata Kulesi'nin tepesindeki yangın gözcüsü alarm verdiğinde, çok geç kalınmıştı. Her akşam olduğu gibi, Rum Stakopulos kızartma yapıyordu. Ama bu kez yağ tutuştu, rüzgâr yapacağını yaptı ve Hasköy'ün yarısı yandı. Alevler evimizi yalamakla yetindiyse de, başım günlerce felaket yoldaşlarımızın çığlıkları ve inlemeleriyle çınladı.

Derken bu sonu gelmez kışın kara örtüsü birden yırtıldı. On yıllık ayrılık ve aylarca süren zorunlu sessizlikten sonra, ağabeyim Henri aniden çıkageldi.

Sırbistan cephesinden dönüyordu, madalya almış ve omzundan yaralanmasının sonucunda terhis edilmişti. Fransız ordusunda asker olmasına rağmen, Orta Avrupa imparatorlukları için işlerin sarpa sarmaya başladığı 1918 Mart ayında bile özgürce dolaşabilmesini sağlayan eski Yahudi pasaportunu saklamıştı.

Neyse ki babam buradaydı, karşılaşmaları çok dokunaklı oldu. Yangının sarstığı sinirlerim boşandı ve iki gün boyunca ağladım. Simone kaygılandığını artık gizlemiyordu:

— Neyin var peki?

— Mutluyum, diye hıçkırdım.

— Bu normal değil, emin ol... Kendini hasta edeceksin...

— Onlara söyleme, diye yalvardım. Kimseye söyleme.

Ve başımı yeniden sırılsıklam yastığıma gömdüm hızla.

Henri gidişinden bu yana Hasköy'ü çok kötü buldu. Ger-

çekten de buradan taşınmayan son *Buena famiya* bizdik. *Señor Padre* anılarıyla yaşıyordu ve annem rakipsiz olarak *kortijo*'ya egemendi.

Ağabeyim artık fes takmıyor, bizimki kadar edebi olmayan bir Fransızca konuşuyordu. Bize sipahi üniformasını gösteremediğine üzüldü. Babam bıyık altından gülüyordu, doğru seçim yaptığı için memnundu. Cezayir güneşinin altında, züppe oğlan erkek olmuştu, hem de ne erkek! Kararlı havasının gerisinde, çocukluğumdaki ağabeyimin hınzır bakışını görüyordum.

Vitali'nin sakatlığı, benim gibi Henri'yi de rahatsız ediyordu. Koltuk değneklerinin "tık tık"ını duyunca, yaralı kolu geriliyordu. Bir akşam, cepheyle ilgili birkaç hikâye anlatmaya kalktı, ama Vitali öyle gergin, öyle acınası bir havaya girdi ki, Senagalli zühaf askerler ve avcı bölükleri hakkında yaptığı şakalar güme gitti. İki kardeş aynı savaşa katılmamış, aynı şerefi kazanmamıştı. Müttefiklerin zaferi kazanacağından kimsenin kuşkusu yoktu, Vitali dahil, buna hepimiz seviniyorduk. Ama yanlış tarafta kaybedilen bir bacak, açık bir yara halindeydi.

Henri bize at üstünde, pelerinli ve zühaf fesli fotoğraflarını gösterdi. *Señor Padre*'nin gözleri doldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda reaya statüsü, soylu hayvanlar sayılan atlara ya da develere Yahudilerin binmesini yasaklıyordu.

— Bana çocuklarından söz et... Yeni bir erkek torunum varmış, öyle mi?

— Hem de topuz gibi bir oğlan! Üç buçuk kilonun üstünde! Adını André koyduk... Noel 1916 izni...

— Sezar gibi! diye atıldı Simone. Adela'nın üçüncü çocuğu, Purim'de hamile kalmıştı. Anlaşılan rakı ile litrelik kırmızı şarabın etkisi bir oluyordu!

— Simone! diye payladı Nita usulca.

Babam gülümsüyordu. Savaşa, mesafeye taş çıkarırcası-

na kabilesi dal budak sarıyordu. Çocukları dünyaya beş oğlan dört kız getirmişti, onlar da sırası gelince...

— *Señor Padre,* dinliyor musunuz? Henri bize tarım işletmesinden söz ediyor!

Yaşlı adam başını salladı, olaylar onu aşmıştı, mutluydu. Hasköy Yahudi Mahallesi hangi genetik mucize sonunda bir çiftçi yaratmayı başarmıştı?

— İşte işletmeden bir görünüş, diye sürdürdü ağabeyim. On hektar portakal ve limon.

Cüzdanından yeni bir resim çıkarırken çevresine toplandık. Aile portakal ağaçlarıyla çevrili beyaz bir evin önünde poz vermişti. Sarışın ve gülümseyen Suzanne'ın kolları çıplaktı, bebeklerin üzerinde yalnızca önlük ve pamuklu bir başlık vardı. Bunlar güneş, mutluluk, özgürlük fotoğraflarıydı.

— Cezayir'in en iyi portre fotoğrafçısı tarafından çekilen Roger ve Colette!

Sepya bir boşluktan fırlamış, bukleli uzun saçlı iki şirin yüzü hayranlıkla seyrettik.

— Aferin, aferin! diye kekeliyordu babam.

Henri'nin yüzü birden kapandı. Fotoğrafları cüzdanına geri koydu.

— Yazık ki her şey o kadar pembe değil...

— Çocuklar mı hasta? diye sordu annem.

— Hazır, Suzanne... Hamilelikler onu yordu. Yazın iç ülkede sıcaklar korkunç. İnsanın kafası bozuluyor... Üstelik bölük... Sadece Araplar... Kader aşağı, kader yukarı... Senli benli konuşuyorlar, el öpüyorlar ama aslında bizi sevdikleri yok. Kentli bir genç kadın için çok zor bir hayat. Konuşacak bir kimsesi, bir arkadaşı olsa ne iyi olurdu... yani bir arkadaş. Senin kızlardan biri ilgilenir mi acaba? Yol masraflarını ben üstlenirim...

Kızlardan biri. Ernasta, Simone ya da ben. Yüreğim çarptı.

Ailelerimizde doğan son kızlar sık sık büyük erkek ya da kız kardeşlerinin yanına refakatçi olarak görevlendirilir. Böylece, evleninceye kadar bir işe yaramış olurlardı.

Heyecanım belli oluyor muydu? Kapı aralanıyordu. Şimdi oyunumu ustaca oynamalıydım. Annem gitmeyi ne kadar istediğimi anlarsa, yerime Ernesta'yı gönderirdi. Simone'un rekabetinden korkmuyordum. Koşup Agop'a Marsilya'da, Montreal'de ya da New York'ta kavuşmak için onun bir işaretini bekliyordu.

— Karının kız kardeşi yok mu? Bekâr bir teyze falan? diye sordu annem kuşkuyla.

— Var ama...

— Aşırı Yahudi düşmanı olmalılar, diye tısladı annem.

— Tamar! diye gürledi babam.

— Savaş için çalışıyorlar, diye açıkladı Henri. Suzanne'ın kız kardeşi hemşire, bütün kadınlar çalışıyor...

— Rebecca ve ben dükkânda yardımcı oluyoruz, dedi Simone.

— Paketleme yapıyorlar, diye küçümsedi *Señor Padre*.

Ernesta hım hım sesiyle, o enlemlerde kolay nezle olunur mu diye sordu. Çölde gecelerin serin olduğunu duymuştu.

Henri, Şelif Vadisi'nin Sahra'nın ortasında değil, Cezayir ile Oran arasında, denize yakın bir yerde olduğunu söyledi.

Atalarının ülkesine gitmek için hâlâ bekleyen yeğenim Leon, 1897'deki kanlı pogromları ve Édouard Drumont'un ırkçı söylevlerini hatırlattı. Bu oğlan başlı başına Yahudilere yapılmış zulümlerin bir seçkisiydi.

— Pekâlâ, kabul ediyorum, dedi Ernesta kendini feda edercesine. Nasıl olsa Rebecca'nın eli sakar, Simone ise çok genç.

— Pis tahtakurusu! diye mırıldandığımda *Señor Padre*'nin ağzı açık kaldı.

— *Bos de puerko no suve al sielo,* * diye bir hikmet yumurtladı annem.

Evden ayrılıp Vitali'nin yanına sığındım.

— Onlardan nefret ediyorum, nefret! diye patladım.

Ağabeyimin hafifçe alaylı gülümsemesi, katlanabileceğim son şeydi.

— Bir şey söyle! diye bağırdım. Ne düşündüğünü biliyorum! Kendimi dinlediğim için utanmam gerektiğini düşünüyorsun! Mutsuz olduğumu sandığım için! Peki, öyle olsun! Evet, her gün benim yaşımda gençler parça parça ediliyor, ama ben bu yüzden keyfimin yerinde olduğunu düşünüyor değilim! Burada kalırsam, canıma kıyarım! Yemin ediyorum, canıma kıyarım!

Bana yanıt vermedi. Başımı önüme eğdim:

— Beni korkak buluyorsun... Haklısın. Gitmeyi gerçekten isteyenler amaçlarına ulaşır... Gazeteleri okumak yeter... Kaçak bir Ermeni apandisit ameliyatını kendisi yapmış, Ukraynalının biri, karın üstünde çıplak ayak bin versta kat etmiş, şu gebe Yahudi kadın, iki kez tecavüze uğramış, ve...

— Kes, Rebecca, boş yere kendini yiyorsun.

— Hayata sıkı sıkı yapışmak mı gerekiyor? Katlanılmaza boyun eğmektense ölürüm daha iyi!

Vitali bana sessizce, acı acı bakıyordu. Yakınan bir sesle sözlerime devam ettim:

— Hiç kuşkusuz, Ernesta kalmayı yeğler. Bunu yalnızca bana zarar vermek için yapıyor.

Ağabeyim boğazını temizledi:

---

* "Domuzun sesi göğe çıkmaz."

— Rebecca, sen Paris'e gitmelisin... Henri'nin evine değil. Orada sıkıntıdan patlarsın... Suzanne'ın niçin birini aradığını anlamıyor musun?

Şaşkın halim karşısında gülümsedi.

— Henri'yi bilirsin...

— O savaştaydı!

— Ya izinler? Bir kızı kapatmış. Kabiliyetli bir kızı...

— Karısı biliyor mu?

— Kuşkusuz. Ağabeyimiz kötü kalpli bir herif değildir, onu mutsuz görmek istemiyor... Bir can yoldaşı bulma fikri buradan doğuyor.

— Bütün bunları nereden biliyorsun?

— Sakatlarla çok dertleşilir, diyerek yüzünü buruşturdu (bir dakikalık sessizlik, bakış pantolonun boş bacağına doğru iniyor, ve rahatsızlık aramıza yerleşiyor). Ne demek istediğimi anlıyor musun?

Onunla bu konuya girmeyi hiç istemiyordum.

— Ne olursa olsun, Vitali. Gitmek istiyorum. Cezayir'den Fransa'ya geçerim. İlk adım atılmış olur. Bana yardım et...

— Henri ne zaman gemiye biniyor?

— Pesah'dan hemen sonra... Kaybedilecek bir dakika bile yok.

5

Vitali sözünü tuttu.

O akşam *Seder* (Pesah Bayramı sofrası)'i kutlamaya beklenmedik bir konuğumuz geldi. *El Godro*'nun yeğeni Gaston Faraggi, nişanlısı olan kız kardeşim Ernesta'yla tanışmak için özel olarak İzmir'den gelmişti. Ayağındaki sakatlık yüzünden askere alınmaktan kurtulmuştu. Yumuşak ve sevimli bir adama benziyordu. Babamın dükkânına ortak edilmesiyle iş bağlandı. Satılan, yakında evlenecek olan Ernesta sevinçten ağlıyordu. Ben de öyle.

— *Ken no tiene la ermoza besa la mocosa!** diye fısıldadı Henri kulağıma.

Yürekten güldüm.

Dileğim gerçekleşiyordu. Hasköy'den ve ailemden ayrılıyordum. Alliance sayesinde, kendimi çocukluğumdan beri Fransız hissediyordum. Bu durumda göç etmiyordum, yanlışlıkla uzak kaldığım yüreğimdeki ülkeye dönüyordum sadece.

Her şey çok hızlı gelişti. Bir torba un ve yarım kilo şeker, Fransız Elçiliği'nde pasaportumun hazırlanmasını hızlandırdı. Onu almaya koşarak gittim. Üzerinde "Doğulu Yahudi" yazıyordu. İlk pasaportum, özgürlük vizem. Onu havada

* "Güzeli alamayan çirkinle yetinir!"

sallamak istiyordum, yoldan geçenleri öpmek, sevincimi haykırmak.

— Dikkat!

— Büyük Allahım!

— Çekilin!

Çarpmayı duymadım ama, bütün bedenimde yankılandığını duydum.

Ayılmam, önceki sarhoşluğum kadar hızlı ve katıksız oldu. Az daha çocuk gibi ağlayacaktım. İşte o zaman sancı yerleşti ve savunma mekanizmamı uyardı.

Pera Caddesi'nde karşıdan karşıya geçerken bir araba çarpmıştı bana. Bir sis perdesinin arasından sesler duyuyordum. Tepki göstermeden anlıyordum. Basit bir seyirciydim.

— Ambulans çağırın!

— Hayır!

Konuşan ben miydim? Gözlerim alafranga giyimli bir delikanlının gözleriyle karşılaştı, onlara asıldı.

— Ayağa kalkmama yardım edin, diye yalvardım. Dikkat, ayağım...

Beni bir çay salonuna taşıdılar, orada kalbi kuvvetlendiren bir ilaç içirdiler. Çağrılan bir hekim ayak bileğimi inceledi.

— Yarın gemiyle Cezayir'e gidiyorum, dedim soluk soluğa.

— Söz konusu değil, Genç Hanım, topal kalmak istiyorsanız o başka... Şimdi söyleyin bakalım, sizi nereye götürelim... Önemli bir şeyiniz yok. Üç hafta yatak istirahati, bir şeyiniz kalmaz.

Gözlerimi yumdum, bulantıya, soğuk tere, boğazıma oturan ve soluk almamı engelleyen yumruğa karşı direnmeye son verdim.

Kendime geldiğimde Vitali limonlu suyla şakaklarımı ovuyordu. Onun evindeydim, onun divanına uzanmıştım ve ayağım sarılıydı. Ağlamaya başladım.

— Dayan, kardeşcağızım! dedi bana. O kadar acıyor mu?

— Vitali, diye yalvardım, beni eve götürmelerine izin verme. Burada kalayım, seninle, yoksa ölürüm.

Ağabeyimin Hasköy'e dönmemem konusunda aileyi nasıl ikna ettiğini bilmiyorum. Simone benim yerime Cezayir'e gitmeyi kabul etti. Henri'yle gemiye binmeden önce umudumu kesmemem ve Agop Kaleciyan'dan haber alırsam ona hemen telgraf çekmem için benden söz aldı.

Vitali ve ben topallayan güzel bir çift oluşturuyorduk. Kımıldamam yasaktı, derdime yanarak uzun saatler geçiriyordum. Sonra, güçlü olduğu kadar açıklanamaz olan hayatta kalma dürtüm üzüntümü yendi. Hamlem yarım kalmıştı ama özgürlüğüm için savaşmaktan vazgeçmeyecektim. Ağabeyimin kitaplığı Galatasaray'daki öğreniminden geriye kalan ders kitaplarıyla doluydu. Bakaloryaya hazırlanmaya karar verdim. Vitali heyecanlandı, iyileştiğimi sandı. İçim kan ağlıyordu ama pes etmeyecektim.

Bir sabah Latince çekimleri tutuk tutuk okuduğum bir sırada kapı vuruldu. Vitali dükkândaydı. Sokak kapısına kadar seke seke gittim. Karşımda duran delikanlıyı önce tanıyamadım.

— Hugues Gauthier, dedi bana elini uzatarak. Nasıl olduğunuzu sormaya geldim. Size çarpan arabayı kullanan bendim. Siz bakmıyordunuz, frene bastım, ama... İnanın başınıza gelenlere çok üzüldüm.

— Ağabeyime siz mi haber verdiniz? Beni buraya siz mi getirdiniz?

— Pasaportunuz elinizdeydi...

Gözlerimi yere indirdim.

Fazla açık ve şekersiz kahvesini yudumlarken, İstanbul'da görevli bir İsviçreli diplomatın oğlu olduğunu söyledi.

— Tatilinizi burada geçirmeniz garip bir fikir, dedim. Savaştayız ve yiyecek bir şey yok. Keşke ülkenizde kalsaydınız!

— Cenevre'de sıkılıyorum, dedi. Yıllardır Sorbonne'da okuyorum. Paris şu sırada pek keyifli bir yer değil.

Kitabıma bir göz attı ve Cicero çalıştığımı görünce şaşırdı. Ona tasarılarımı anlattım, eskilerini, yenilerini.

— Size yardım etmemi kabul eder misiniz? Latincenin benim için bir sırrı yok. Size bu kadarını borçluyum...

— Neye yarar? Bakaloryaya kaydolamıyorum bile!

— Yok canım, işinizi bilirseniz açılmayacak kapı yoktur.

Hafifçe bozuk şivemin, saçlarımın fazla ağır olduğunun, modası geçmiş elbisemin, alnımın kızarıklığının bilincindeydim.

— Eylülde bir Latince dil sınavı var. Acaba?...

Ertesi gün yepyeni bir kitapla geldiğini gördüm.

— Proust okudunuz mu? diye sordu bana. Alın, seveceksiniz.

— Ama beni tanımıyorsunuz ki!

— Bir tahmin.

Haklıydı, bayılmıştım. Kimi zaman biçime bile dökülmemiş en gizli düşüncelerimin bütün dolambaçları, küstahlıkları, çelişkileri, hoşluklarıyla beyaz üstüne siyah harflerle basılmıştı. İşte yazı böyle yazılmalıydı! Bir düşünceyi oluşturan ufacık zerreleri bir karıncabilimci gibi kılı kırk yararcasına masaya yatırmak.

Hugues'te konuşabileceğim ilk kişiyi bulmuştum. Şimdi

evli ve hastane doktoru olan Elie Abravanel de bu rolü oynayabilirdi, ama aramızdaki yaş farkı fazlaydı. Vitali başarısızlığa uğramıştı, Simone'un ise aklından çok duyguları ağır basıyordu.

Yeni arkadaşım, beni bakalorya sınavına hazırlamaktan son derece mutlu görünüyordu. Paris'te programların henüz birleştirilmemesine rağmen, kızlar ve erkekler lisede aynı dersleri okuyormuş. Onun, Dada hareketi, hayat tarzlarının evrimi, sağın tutuculuğu, solun kadın düşmanlığı konularında yaptığı açıklamaları dinliyordum. O kadar açığım vardı ki! Çok okumuştum ama, aklın süzgecinden geçirmeden, yeterli uzaklıktan bakmadan. Düşünce akımlarını, Bergson'u ve felsefenin büyük ustalarını tanımıyordum. Oysa sezgilerimde çoğu zaman haklı çıkıyordum. Kuram içgüdümü doğruladığından, keyfime doyum olmuyordu. Şimdiden Sèvres'deki Échole Normale Supérieure'ün konkuruna girdiğimi düşlüyordum.

6

Hugues kültürümü zenginleştirmeye karar vermişti. Beni tiyatroya ve opera-komik'e götürdü. Dullin'i, Jouvet'yi ve Rus balelerini gördüm. Savaşa rağmen, İstanbul sanatçılar için seçkin bir uğrak yeriydi. Gördüklerim beni büyülüyordu. Birinin bana eşlik etmesinin keyfini keşfetmiştim. Nazik kavalyem beni eşine dostuna tanıştırıyordu. Önceleri, hiç hazırlıklı olmadığım bu sosyete hayatı beni ürküttü. Hareketlerim uyumsuzdu, kızarıyor ve kekeliyordum. Bir gün diğer seyircilerin arasında, fuayedeki büyük aynada kendimi gördüm ve güzel buldum. Duruşum dik, bakışım aydınlıktı ve ağırbaşlı bir özgüven sergiliyordu; bu görünüş tamamen yapaydı, çünkü her anın tadını son kez çıkarıyor gibiydim. Dünyanın cemekânına burnumu ilk kez yapıştırmıyordum. Onun bir parçasıydım.

Hugues'le sürebileceğim parlak hayatı düşünüyordum, eğer aşkını ilan ederse ve ben kabul edersem. Ancak bu saçma filmde, kartpostal imgelerinin geçit yaptığını gördükçe kuduruyordum.

Bu imgeler onun hiçbir yersiz davranışta bulunmadığı ölçüde soyut kalıyordu. Bu derece arzu uyandırmayan bir kız mıydım ben? Sakatlanan ayağım beni artık rahatsız etmiyordu. Yaz sıcağına rağmen kendimi zinde ve enerji dolu hissediyordum. İsteğim üzerine Nita elbiselerimi kurdele-

lerle süsledi. Simone'un artık giymediği içeteklerle bana yeni bir elbise dikti. Saçlarımı geniş kenarlı şapkamın altında topladım, kulak hizasında yanlara yatırdığım tutamlar yüzünden, saçlarımın kısa olduğu sanılabilirdi.

Hugues beğenilme merakımın farkında mıydı acaba?

Onu seviyor muydum, yoksa yakışıklı, zengin ve akıllı olduğu için ve Vitali'de kalmanın verdiği özgürlükle sevme oyunu mu oynuyordum? Kararlılığım gene de eksilmiyordu. Savaş sona erdiği an Paris'e gidecektim, orada sokakta Proust'tan, kahvede Flaubert'den, rıhtımlarda Zola'dan alıntılar yapıldığını düşünüyordum.

Kız kardeşlerim gibi evlenip köle olmak istemesem de, beni tehlikeli bir şekilde duyarlı kıldığına inandığım bekâretten kurtulmak için can atıyordum. Ama ya hamile kalırsam? Korku filmi geçiyordu gözlerimin önünden. Utanç, acı, belki de kısır kalacak bir beden...

Yeğenim Simone böyle hesaplar yapmamıştı. Hasisçe korunmakla suçluyordum kendimi. Aşk, gerçek aşk tartışılmaz. Tuzağa düşmekten öyle kaçınmıştım ki, uçurumun kenarında kararsızlık içindeydim, kâr zarar hesabı yapıyordum. Açıkçası, Hugues beni sevdiğini söyleseydi, durum daha kolay olurdu.

Sınav günü, beni Hispano-Suiza'sıyla Galatasaray Lisesi'ne götürdü. Pygmalion rolünü çok ciddiye alarak kalem kutumu, yeterli mürekkebim olup olmadığını kontrol etti. Tek kız bendim ve sınava girenlerin bakışlarına aldırmadan onların gözlerinin içine baktım.

Sınavdan çıktığımda bacaklarım titriyordu, bana arabasıyla çarptığı yerin yakınındaki Lebon Kahvesi'ne pasta yemeğe gittik. Bana ne büyük iyilik ettiğini düşündüm.

— Ne haber? dedi.

Yanıt vermeden ateş gibi yanan alnıma dokundum ve

birden genişlemiş gözeneklerimin, saçlarımın karışıklığının ve kendini koyvermiş bedenimin hantallığının bilincine vardım. Bir düşünce geçti aklımdan. Az önce sevişmiş bir kadının havası olmalıydı bende. Açılıp saçılmış, doymuş ve kendini bırakmış bir kadın. Entelektüel çalışmanın beni bu duruma sokmuş olması normal miydi?

— Yazmayı seviyorum, diye yanıt verdim. Saatlerin nasıl geçtiğini anlamadım.

Erkeklerin karşısında susmaya alışmış bir kız için, sözlü sınav tam bir işkence oldu. Kare başlıklı, uzun giysili profesörler sırayla soru soruyordu. Yanıtı biliyordum, sözümü kesip yeni bir sonda vuruyorlardı. Tek amaçları beni susmak zorunda bırakmak mıydı? Sınavı yapanlardan biri *Señor Padre*'yi andırıyordu. Yasayı çiğnemişim gibi, bakışı öfke doluydu. Yasayı çiğnediğim su götürmezdi.

Sonuçların açıklanacağı gün, Vitali bana eşlik etmek için dükkânı kapattı. Tünelden yeni çıkmıştık ki, elinde bir deste gül, bize doğru koşan Hugues'ü gördük. Kabul edilmiştim. Sevinçten bayılacağımı sandım.

— Siz olmasaydınız başaramazdım, diye kekeledim. Önünüzde diz çöküp size...

Gözlerinden bir şaşkınlık şimşeği geldi geçti, heyecanın etkisiyle ağzımdan bir Parisliye yakışmayan bir deyim kaçtığı için kızardım, sözlerimi alelacele düzelttim:

— Size minnetim sonsuz.

Bakalorya sınavını vermiştim! Rebecca Gatenyo bakalorya sınavını vermişti! Vitali'nin etekleri zil çalıyordu.

— *Señor Padre*'ye haber vermeli! dedi. Bir fayton çevirin!

Beni Hugues'le baş başa bırakmak için basit bir bahaneydi bu. Hasköy'de hiç kimse öğrenimime en ufak bir ilgi

göstermemişti. Babam, Vitali'nin onu düş kırıklığına uğrattığı bir alanda benim at koşturmamı saygısızca buluyordu. Bu durumda aile sofrasında bu konudan söz açılmıyordu. Annem, yirmi yıllık işlemelerin sarardığı Ernesta'nın sandığını doldurmaya vermişti kendini –gelinlik kızlar bu sandığı asla kendileri açmaz, çünkü içinde kötü cinlerin gizlendiği söylenir– kimsenin benim aşırılıklarımla uğraşacak hali yoktu.

— Kız kardeşimi gezmeye götürsenize, dedi arabaya güçlükle tırmanırken, bunu fazlasıyla hak etti, üstelik hava öyle güzel ki...

Savaşı ve Boğaz'da demirlemiş gemileri unutmuştuk. Abravanellerin beni kır yemeğine götürdükleri Kandilli sırtlarını önerdim, ama orası Bulgarların savaş alanlarına fazla yakındı. Sultanlarının yasını tutan varlıklı Türklerin terk ettiği Asya'nın Tatlı Suları eski büyüsünü kaybetmişti. Osmanlı İmparatorluğu, benimki de dahil olmak üzere, genel kayıtsızlığın içinde can çekişiyordu.

Delik deşik yollarda amaçsızca dolaştık. Hugues sessizce sürüyordu arabayı. Günün söndüğü ve hüznün doğduğu, havanın hâlâ sıcak olduğu saat geldi çattı. Yüreğim, sustuğum, içime attığım çığlıklarla dolup taşıyordu.

— Duralım mı? Boğaz'da günbatımını seyretmek istiyorum.

Manzara eşsizdi. Arabadan çıktım ve denizden esen meltem yüzümü okşadı. Gözlerim yaşardı. Teşekkür etmek istiyordum. Vitali sağ olsun. Beni sınavdan geçirenler sağ olsun, Hugues sağ olsun. Yanımda ayakta duruyor ve suya bakıyordu. Tek söz etmeden, parmaklarımızı birbirine doladım. Elini kurtardı, sonra kollarını arkasına kavuşturdu.

Gülümsemem dondu. Gözyaşlarımı önlemek için gözlerimi iri iri açtım. Beni niçin itiyordu? Dönüp arabaya bindim

ve tek söz etmeden Pera'ya geldik. Ağlama isteğime bütün gücümle karşı çıkıyordum. Üzerime bitkinlik çöküyordu, son günlerin gerginliği, sözlü sınavın dehşeti, lisenin parmaklıklarının önünde Doğulu genç kız acemiliğim, son olarak da bu aşağılayıcı reddediliş. Sınavı geçme sevincini neredeyse unutmuştum. Arabanın kapısını açtım, soğukça teşekkür ettim.

— Kusuruma bakmayın, Rebecca, dedi.

— Korkmayın, dedim, sizi bir daha rahatsız etmem. Bir Gatenyo ile bir diplomatın oğlu! Kendimi size yamamaya çalıştığımı sanıyor olmalısınız?

Yanıt vermedi. Karşı karşıya duruyorduk ve yaşlar gözkapaklarımın altına birikiyordu. Bağırdığıma pişman olmuştum.

— Özgürlüğünüze saygı duyuyorum, Hugues, diye mırıldandım, çünkü kendi özgürlüğüme fazlasıyla ihtiyacım var.

Yüzü kasılmıştı, acı doluydu. Motoru durdurdu, bir an için çıkık damarlı ellerine baktı.

— Kusuruma bakmayın, dedi yeniden. Siz çok hoşsunuz, dürüstsünüz, akıllısınız. Ama...

— Yahudiyim, diyerek sözünü kestim.

— Böyle önyargılarım yok, aksine! diye karşı çıktı. Benim gibi... Calvin'ci bir ortamda doğup büyüdüğünüzde, duyarlılık ve algılama paha biçilmez bir değer taşır! Hayır, gerçek şu ki, ben başka birini seviyorum. Fransa'da yaşıyor ve aklım onda.

Bu haberi hazmetmem ve filmi tersine sarmam birkaç saniyemi aldı. Hugues ile ben, gemi gezileri, yolculuklar, entelektüel ve parlak hayat, her şey bitmişti.

— Güzel mi? diye sordum.

Hüzünle gülümsedi.

— Çok. İyi geceler Rebecca.

Hugues ertesi günler görünmedi. Garip bir şekilde rahatladım. Elbiselerimi, saçlarımı, telaffuzumu dert etmem gerekmiyordu artık.

Geriye, bakaloryanın ikinci bölümüne hazırlanmak kalıyordu.

7

Bu bitip tükenmez savaş sona erecek gibi görünüyordu. Mareşal Foch'un Fransa'daki karşı saldırıları, Peralı Avrupalılar tarafından coşkuyla alkışlandı. Doğu cephesinde Müttefiklerin zaferi günden güne olası görünüyordu. 1918'de Bulgarların bozguna uğramasından sonra, Jön Türkler Müttefiklerden yana bir hükümetin kurulabilmesi için istifa etti. Mondros Mütarekesi'yle, Osmanlı İmparatorluğu'nun teslimi birkaç hafta sonra resmileşti. Karadeniz ve Çanakkale Boğazları İtilaf güçlerine açıldı.

Türkler yenilmişti, ama İstanbul asla bir Türk kenti olmamıştı. Muzaffer birliklerin işgali –bunların arasındaki Senegalli yerli askerler, hayatta gördüğüm ilk zencilerdi– çatışmasız gerçekleşti. Şeker yeniden piyasaya çıktı.

Haberleşme yolları yeniden açıldığında, Paris'teki Alliance'ın merkezine yazdım ve Cezayir'in iç ülkesinde dadılık oynayarak sıkıntıdan patlayan Simone'dan aynı şeyi yapmasını istedim.

Yanıtın çabucak gelmesi beni sevinçten uçurdu; beni ve yeğenimi ENIO'da hâlâ bekliyor ve sebatımdan dolayı kutluyorlardı.

Sabrım bir kez daha zorlu bir sınavdan geçti. Mütareke imzalanır imzalanmaz, yeğenim Marsilya'ya gitmek üzere gemiye binerken, ben Ernesta'nın düğününü beklemek zorunda kaldım.

İşin tuhafı bu evlilik gerçekleşir gerçekleşmez iptal edildi! Sevgili kız kardeşim *syete** sona ermeden baba ocağına geri döndü. Dedikodulardan kaçan talihsiz damat soluğu İzmir'de aldı. Vitali'yi sıkıştırdım, ama bu rezaletin nedenlerinden benim kadar habersizdi.

— Ernesta ola ki kendisini neyin beklediğini bilmiyordu, diye mırıldandı. Annemizi bilirsin...

Yanıt vermedim. Sonra ani bir dürtüyle içimi döktüm. Hugues'ün beni reddetmesini anlattım.

— Sanırım bizler aşk için yaratılmamışız... Şu başına gelene bak, derken Adela, Ernesta... Ya kız kardeşlerimden farklı olan ben... Ah Vitali, utanıyorum. O bana çok şey kattı, ama ben bir şey yapamadım... Artık ona nasıl teşekkür edebilirim? Paris'teki adresini bile sormadım!

Artık kıskanmıyordum. Arkadaşıma, rüyalarındaki kadınla birlikte dünyada olabilecek en büyük mutluluğu diliyordum. Gizli, belki de evli bir kadınla kurulmuş bu ilişki beni heyecanlandırıyordu. Simone'un Agop'la yaşadıkları kadar. Ben normal miydim? Başkalarının aşklarıyla beslenmekten nasıl da sapkın bir zevk duyuyordum! Günah çıkaran papazın durumu da okurunki gibidir, vekâleten yaşar. Benim tek gönül eğilimimin bu olmasından korkuyordum.

— Rebecca, diye mırıldandı Vitali, sana söylemeliyim... Hugues Gauthier hakkında yanılıyorsun. Paris'te onu bekleyen bir kadın değil.

— Ne demek istiyorsun? Nereden biliyorsun?

— Âlemin ağzı torba değil ki büzesin.

— Bana niçin yalan söylesin?

— O içine dönük biri, Rebecca. Genç bir erkek dansçıyla yaşıyor, bir Rus...

Anlamadan ağabeyime baktım. Sonra kendi saflığıma gü-

* Düğün şenliklerinin sürdüğü yedi gün.

lümsedim. İçimden bir rahatlama dalgası geçti. Vitali'nin yanağına sesli bir öpücük kondurdum.

— Seni seviyorum, diye fısıldadım.

Anlamadığım için kendimi biraz gülünç hissediyordum, ama rahatlamış, duygulanmıştım, neredeyse onların suç ortağı olmuştum. Ben Yahudi'ydim, Hugues eşcinsel. Önyargıların ve dışlanmanın ne demek olduğunu ikimiz de biliyorduk.

Yola çıkmadan bir gün önce bir berbere girip saçlarımı kestirdim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PARİS

1

Simone beni Lyon Garı'nın peronunda bekliyordu, ensesi açık, dudakları lal rengiydi. Sarmaş dolaş olduk. Bavulumu kaptığı gibi beni Mavi Tren Lokantası'na sürükledi, orada bana sıcak çikolata, kendine de ıhlamur ısmarladı. Yaman bir soğuk vardı.

— İnce çizgilerimi beğendin mi? diye sordu paltosunu çıkarırken. Elli kiloya inince korsemi yakacağım!

Bu kadar kısa sürede Levanten dolgunluğunu kaybetmeyi nasıl başarmıştı? Beni dikkatle inceledi ve Vitali'de kalışımın bana yaradığını söyledi.

— Cezayir de sana fena gelmemiş, baksana... Ballı çörek gibi esmersin.

— İkimizin de tatile ihtiyacı vardı, diye onayladı.

— Ne tatili? Amma da yaptın! Bakalorya sınavını vermiş biriyle konuştuğunu hatırlatırım.

Saygıyla eğildi ve gülmekten katıldık. Çevreme baktım. Simone'la birlikte Paris'teydim. Kasketli ya da şapkalı bütün bu erkekler, önlüklü ya da jarse tayyörlü bütün bu kadınlar, bundan böyle onlarla her gün karşılaşacaktım. Onlar gibi yürümeyi, konuşmayı öğrenecektim.

— David Dayı bana eşlik etmek istedi, diye sürdürdü, ama ben tek başıma gelmeyi yeğledim. Bu akşam onun evinde yemekteyiz. Kendine biraz çekidüzen vermek için ancak zamanın var...

Bu bir lüks olmayacaktı. Yüzüm kömür zerrecikleriyle kalbura dönmüştü, deli saçlarım şapkamın çevresinde uçuşuyordu, elbisemin de iyi bir ütüye ihtiyacı vardı.

— Hasköy'den haber var mı? diye sordum.

Yanıt olarak Simone bana annesinin bir mektubunu uzattı.

— Daha sonra okursun, dedi. Dinle şimdi! Agop Birleşik Devletler'de.

— Sana yazdı mı?

— Hayır, ama Ermeni mültecilerin yaşadığı Alfortville'e gittim. Onlar fiş tutuyor, iyi örgütlenmişler. Agop sinema sektöründe çalışıyormuş, düşünebiliyor musun? Hollywood'da!

— Sana adresini verdiler mi?

Simone başını salladı.

— Mektubumu aşk sözcükleriyle donattım... Ah, özledim seni, inan bana! Sonunda oldukça kısa bir not yazdım, pansiyonun adresini verdim... O zamandan beri bekliyorum! Mavi Eyüp taşımı ovalayarak (gülmeye başladı.) Yatakhanede yastığın altında sarmısak koymak olmuyor!

Gülümseyerek kolunu sıktım. Her zamanki can yoldaşımı bulmuştum.

İki bavuluma rağmen Bischoffsheim Pansiyonu'nun bulunduğu Bourdon Bulvarı'na kadar yürümek istedim. Hava kararıyordu, ama trafik hâlâ yoğundu. Kentin canlılığı ve sesler beni etkiliyordu. Araçlar –otomobil, tramvay, at arabası, fayton, nalları yer döşemelerinde çınlayan katanaların çektiği yük arabaları– korna sesleriyle ya da bağıra çağıra kendilerine yol açıyordu.

Kaldırımlar işportacılarla doluydu. Bastille Meydanı'nın, ortasındaki sekide halterciler ve ateş püskürenler küçük yığılmalara yol açıyordu.

— Yazık ki burada değil! diye hayıflandı Simone.

— Kim burada değil?

— Kurbağa yutan adam. Onları canlı canlı tükürüyor, harika bir şey. Bak, orkestra adam!

Sol elimde taşıdığım küçük bavul neredeyse yere düşüyordu. Kesik bacaklı birine çarpmıştı, yirmi yaşında bile olmayan zavallı genç, tahta bir kasanın içine çökmüştü, demir gereçlerle sürüklüyordu kendini.

— Üniformalılar ve kolu bacağı kesikler, diye iç çekti Simone: Her yer bunlarla dolu... Dayan, neredeyse geldik!

Yatakhanelere alışık değildim ve uzun, bir örnek yatak dizisini görünce ürperdim.

— Sana yanımda yer ayırdım, sobadan da fazla uzak değil! Gel, lavabolar bu tarafta.

— Ya öğrenciler?

— Hafta sonu iznine çıktılar! dedi yüzünü buruşturan yeğenim. Yıkan, taran, ağabeyin bekletilmeyi sevmez...

Otobüsü yeğlerdim, ama çok zaman alırdı, metro bizi Wagram Caddesi'ne götürdü. Asansörle beşinci kata, "şık insanlar"ın katına çıkana kadar soluğumu tuttum.

Dolgun yanaklı köylü bir hizmetçi kapıyı açtı ve bizi salona buyur etti. Sinip kalmıştım.

David, Hasköy'deki salonun duvarını süsleyen fotoğraflara benzese de –kamburlaşmış, kuru, ince dudaklı, gözkapakları düşük bir adam– Sarah sağlıklı havasını kaybetmişti. Bu değişikliğe hamileliği mi, İspanyol gripi mi, yoksa sadece ağabeyimin hayatını paylaşması mı yol açmıştı?

David beni alnımdan öptü ve aile hakkında havadis sordu. Bir divana uzanmış olan Sarah'nın yanağına bir öpücük kondurmak için eğildim. Denizci yakalı gömlek ve pilili etek giymiş Lucette, hafifçe diz kırdıktan sonra, yatma saati geldiği için odasına çekildi.

Daire iyi ısınıyordu, bol mobilyalı ve süslüydü. Hiçbir eksiği yoktu, hem galenli radyosu vardı, hem de geniş ağızlı gramofonu. Orada fazladan bir vazo olduğum izlenimine kapılmıştım. Dudaklarımızı bir parmak porto şarabına değdirdiğimiz sırada hizmetçi, hanımefendiye yemek servisinin hazır olduğunu bildirdi.

Çorba biter bitmez, Sarah elini gümüş zile uzattı. David bir işaretle onu durdurdu, ağzını sildi, boğazını temizledi ve söz aldı:

— Rebecca, Simone'a söylediklerimi sana da tekrarlayacağım. Korumam gereken bir mevkiim var. Bildiğin gibi, annemin kızlık soyadı Asseo, bu çok iyi bir ailedir. Neredeyse eşimin ailesi Selanikli Nahmiyaslar kadar ünlüdür. Ailemizden hiç kadın ilkokul öğretmeni çıkmamıştır. Zamanlar değişti, bu bir olgu ve *Señor Padre*'nin kararına saygı duyuyorum. Onun yüzünü ağartacağınızı umarım.

Sarah'a işaret etti, o da çıngırağı çaldı. Hizmetçinin önünde konuşulmaması gerektiğini anlamıştım, ben de yanıt vermek için servisin bitmesini bekledim.

— Ne demek istiyorsun?

— Aklı başında ve alçakgönüllü olmanızı istiyorum. Anladığım kadarıyla, öğreniminiz hayli ilerlemiş. Bir yıllık ciddi çalışma, brövenizi almanız ve gelecek yıl Konstantinopolis'e dönmeniz için yeterli olur.

— Kendi payıma, lise hocası olmak istiyorum, dedim. Sınavlarda başarılı olursam Alliance'ın beni buraya atamasını isteyeceğim.

Ağabeyim çatal bıçağını bıraktı.

— David birinci sınıf yetkilidir, dedi Sarah.

Aradaki bağlantıyı kuramıyordum. *Ermano* beni aydınlattı:

— Şirketin genel müdürü bundan hoşlanmaz.

— Anlamadım?

— Çok iyi anladın.

Simone küçük bir ekmek parçasını mıncıklıyordu. Ona yalvaran gözlerle baktım, o da havayı yumuşatmaya çalıştı.

— Ah Yahudi aileleri! diye içini çekti. Her şey tartışma konusu olur.

— Paris'te "İsrailli" deriz, dedi ağabeyim sert bir sesle.

— Ama en iyisi hiçbir şey dememektir, diye ekledi Sarah.

Salonda sunulan çaydan sonra, *Ermano* bizi Bourdon Bulvarı'na götürecek birinci sınıf bir araca bindirdi. Karanlıkta kıpırdamadan duruyordum, gözlerim açık, çenem sinirden kilitlenmişti, çevremdeyse yirmi soluk sessizliği yırtıyordu.

Ertesi sabah Bischoffsheim Enstitüsü'nün yöneticisi Bay Bloch'la yaptığım görüşme, beni büsbütün düş kırıklığına uğrattı.

Açıklamasına göre, pansiyonda elli dolayında yoksul ve yetenekli İsrailli genç kız barınıyormuş, bunların yaklaşık üçte ikisi okutman ya da ilkokul öğretmeni olmak için öğrenim görüyormuş. "İşçi" ya da "esnaf" olacak diğerleri, hayatlarını namuslarıyla kazanmak için bir meslek öğreniyormuş.

"İlkokul öğretmenleri" arasında kurum, Alliance İsraélite Universelle'in seçtiği bir avuç Doğulu genç kıza ev sahipliği yapıyormuş. Genellikle ürkek ve yumuşak başlı bu kızlar, dört yılda yüksek brövelerini aldıktan sonra Arap topraklarında kalan genç kız kardeşlerine okuma yazma öğretmek için geri dönüyormuş.

Bay Bloch sıkıntısını gizlemiyordu. Bizi ne yapacaktı? On dokuz ve yirmi bir yaşında, biri olgunluk sınavının ilk bölümünü kazanmış iki İstanbullu kızı kabul etmeye hazırlıklı değildi. Kahrolası savaş!

— Doğulu kızlar ilke olarak özel dersler alır, diye sürdürdü, okuma danışmanlığı, hijyen üzerine sohbetler, görgü kuralları ve hal tavır. Onlara abartıya kaçmadan yazmayı da öğretiriz...

— Ben diş tozuyla dişlerimi düzenli olarak fırçalarım, dedi. Alınmış olmaktan çok dalgasını geçen Simone.

— Ben de kediye kedi derim, diye ekledim.

M. Bloch kuraldışı olarak bizim düzey tutturma kurslarına katılmamamızı sağlayabileceğini söyledi. Bu başarı beni yüreklendirmişti, bakalorya sınavının ikinci bölümüne hazırlanmaktan söz ettim.

— Liseye mi kaydolmak istiyorsunuz? Daha neler? Hayal kurmayı bırakın, Genç Bayan. Siz de arkadaşlarınız gibi belediye sınavlarına katılacaksınız. Yurt ücretinizi Alliance ödüyor, bunu unutmayın!

— Ben hepsini bir arada yürütebilirim, diye karşılık verdim.

— Kurumun kurallarını bilmiyorsun, Rebecca, diye araya girdi Simone. Yatakhane hizmeti, vestiyer hizmeti, yemekhane hizmeti derken, başımızı kaşıyacak vaktimiz olmuyor... Üstelik üst sınıfa geçince küçüklere ders vermemiz bekleniyor.

— Bu sizin yararınıza, diye vurguladı M. Bloch. Pedagoji alıştırması yapmak için en iyi yöntem bu!

— Öğleden sonraları ise biçki ve çamaşır derslerine ayrılıyor, diye ekledi yeğenim haince... En sevdiğin konular, şekerim!

— Ya bröve dersleri? diye sordum küstahça. Gece mi veriliyor?

— Akşamüstleri, dedi M. Bloch renk vermeden. Böylece, birçoğu gündüz çalışan öğrencileri kabul ediyoruz. İlkokul öğretmeni olmak isteyen, savaşta dul kalmış iki üç anne bile var, zavallılar.

Tavrını kınamak için Simone'la yalnız kalmayı bekledim. Beni dibe çekeceği yerde desteklemesi gerekirdi! Tartışma kısa sürdü. Simone'un gece gündüz etüt salonlarına kapanmaya hiç niyeti yoktu. Amerika'daki sevgilisine kavuşmak için ondan bir işaret bekliyordu. Paris onun için olabildiğince hoş vakit geçireceği bir durak, bir geçiş noktasıydı.

Fır dönerek yanımdan ayrıldı, gözlerime dolan yaşları tutmakta zorlandım. Düş kırıklığım, beklentilerim kadar büyüktü. Sonunda kafesimden çıktığımı sanıyordum. Uçmamı engellemek için kanatlarımı kırpacaklarını nereden bilebilirdim?

2

Uykusuz bir geceden sonra, dostlarım Abravanellere bir not yazdım. Hiç değilse bunca yolu boşuna kat etmiş olmayacaktım.

Rachel ile Nissim Louveciennes'de yaşasa da, Elie karısıyla Javel Sokağı'nda oturuyordu. Vaugirard varoşuna metroyla gidebiliyordu ve eski "nişanlım"ın akşam yemeği davetini sevinçle kabul ettim. Elie hepimizin bir arada olması için gidip anne babasını taşradan getirme inceliğini göstermişti. Aptal gibi gözyaşlarına boğuldum, ama bunlar sevinç gözyaşlarıydı.

Ağabeyimin Galatasaray Lisesi'ndeki sınıf arkadaşı, ortak hayallerini gerçekleştirmişti: Ben Büyükada plajında iki oğlanın arkasında seğirtirken, onlar gelecekteki hayatlarından söz ederlerdi. Vitali ile Fortune'nin kaderi, tarihin ayak oyunlarına kurban gitmişti. Elie ile Louise farklı bir dünyanın kurulabileceğine hâlâ inanıyordu.

Hastane doktoru ve militan sosyalisttiler –haftayı Louveciennes'de geçiren– küçük Gérard'ın anne babasıydılar, tutku ve isyan dolu bir çiftti onlar.

Liseye gitmem ve bakalorya sınavının ikinci bölümüne girmem engellenmek mi isteniyordu? Davam onların davası olmuştu, fırsat eşitliği adına.

— İzin verir misin, genç dostum? diye sözünü kesti Nissim bana göz kırparak. Alliance'ın genel sekreteri Jacques Bigart'ı tanırım. Sen bu işi bana bırak.

— Ama arkadaşlara bundan söz edersem, durumu örnek gösterebiliriz.

— Hayır yavrum, diye gülümsedi Rachel. Sen Calmette ve Guérin'le ilgilenmeye bak!

Dinliyor, gülüyor, bir şey anlamıyordum. Elie sözü veremin kırıp geçirdiği insanlara bağlamıştı bile, Louise ise Bilié aşısının yaygınlaştırılmasını istiyordu.

— Akciğer röntgeni zorunlu hale getirilmeli!

— Fabrikalarda! Patronların hesabına!

Derken alkolizmin önlenmesine, çocukların çalıştırılmasına, hastane koğuşlarının durumuna atladılar...

O büyülü geceden birkaç gün sonra, Evrensel İsrail Alyansı'nın merkezi olan Trévise Sokağı'ndan bir çağrı aldım: Jacques Biart benimle görüşmek istiyormuş.

Soğuk ve ağırbaşlı bir adamdı, görevli öğretmenler ve müdürler ona her hafta eğitim verdikleri ülkenin politik ve sosyal durumunu yakından izleyen bir faaliyet raporu gönderdiğine göre, Fransa'nın Akdeniz havzasını en iyi tanıyan uzmanı olmalıydı.

Bay Bigart, bizim erkeklerimiz gibi kafası çalışan kadınlara karşı tepkili değildi, ama bir ilk yaratmaktan çekiniyordu. Savaştan önce Madam Behar'ın beni önerdiğini biliyordu, Nissim ve Rachel Abravanel'e saygısı vardı ve bakaloryanın ilk bölümünü kazanmış olmam onu etkilemekle birlikte, sinirlendiriyordu. Sonunda, Payenne Sokağı'ndaki Victor Hugo Lisesi'ne kaydolmama razı oldu. Dersler ocakta başlıyordu, ancak Bischofsheim'daki eğitimimi göz ardı etmeyecektim.

— Dilerim başarılı olursunuz, diye ekledi. Bizde, Doğulu kadınların başarılı olması bir gelenektir. Beni düş kırıklığına uğratmayın.

Şansımı zorlamaya karar verdim.

— Elimden geleni yaparım, dedim. Benim rüyam, lisansa, belki de doçentliğe kadar öğrenimimi sürdürmek... Bu durumda, Türkiye'deki ilkokullarda ders vermektense, diplomalarımı Paris'teki École Normale İsraélite Orientale'in hizmetine sunarak Alliance'a borcumu ödeyebilir miyim?

— Erkek okulunda mı? dedi boğulurcasına.

— Rachel Abravanel Versailles'de bir kız okulu yaptırdığınızı söylemişti...

— İlk taşı daha yeni kondu! diye karşılık verdi Bay Bigart. Dinleyin Küçükhanım, siz diplomanızı alın, son sınıfı okuyun, yüksek amaçlarınızdan daha sonra konuşuruz.

Sesi metal tınısını almıştı. Ayağa kalkarak görüşmenin sona erdiğini belirtti.

Bay Bloch yorumda bulunmadı: Otoriteye saygılıydı, Jacques Bigart ise otoritenin ta kendisiydi. Bir istekte bulunmayan Simone, Victor Hugo Lisesi'nin son sınıfına kaydedildi.

Üç haftalık bir yarı tatil dönemi vardı önümüzde. Bischoffsheim'da zorunlu hizmet veriyor ve akşam derslerini izliyordum. Çok boş vaktim vardı. Elie, lise için ikinci el kitaplar bulabileceğim birkaç kitapçıdan söz etmişti. Simone soğuktan yakınıyor ve benimle gelmek istemiyordu. Yeğenimin tavrı fena halde sinirime dokunmaya başlamıştı: İstanbul'daki bir sahafta bulduğumuz bir haritaya bakarak ne geziler düzenlemiştik! Oysa harita güncelliğini çoktan kaybetmişti...

Böylece Paris'i tek başıma fethe çıktım. Dörtyol ağızlarında kestane satın alıyor ve kasılmış ellerimi sıcak kabuklarıyla ısıtıyordum. Saat dörtte kararan havadan biraz ürkerek oturduğum Bastille civarında ve gideceğim lisenin bulunduğu Vosges Meydanı'nda dolaşıyordum. Her şey yeni, seri, sert ve acımasızdı.

Hiçbir şey beklediğim gibi gelişmiyordu. İçimden geleni yapsam, Simone gibi korunaklı ve sıcak bir yerde kalırdım. Bu zorunlu yürüyüşleri, faltaşı gibi açılmış gözleri, esas olanı kaçırma pahasına her şeyi kaydetme irademi gururuma borçluydum.

Günbegün fatih ayaklarım ve bozguna uğramış yüreğimle Paris sokaklarını arşınlıyor, gördüğüm yeniliklerin çetelesini tutuyordum: Kasketli işçiler, lüstrin kolluklu memurlar, başı açık kadınlar, başlarında çuvallar taşıyan kömürcüler, küçük hizmetçi kızlar, kuşlar için farekulağı satanlar. Kulaklarının arkasına kepek torbaları asılmış atlar, fifre çalan keçi çobanları, ırmak kıyısında çamaşır yıkayan kadınlar, alavere havuzuna geçmek için bekleyen mavnalar. Aylak aylak dolaşanların yüksek sesle tekrar ettiği şarkı sözlerini birkaç kuruşa dağıtan sokak orkestraları. Meunier çikolatası ya da Thermogéne pamuklarının reklamları. At nallarının altında kıvılcımlar. Kadınların boynunda tilki kürkleri, bina avlularında yorgancı kadınlar, Caifa yetiştiricisinin sarılı yeşilli iki tekerlekli arabası, posta sürücüsünün pırıl pırıl üniforması, kuru temizleyicilerin vitrinlerine asılmış "24 saatte yas" ilanları.*

Ne kara çarşaflı kadınlar, ne karanlık yüzlü hadımlar. Ne iki büklüm hamallar, ne su yüklü katırlar. Ne haham takkesi ne Ortodoks başlığı. Üzüm satıcılarının "çavuş çavuş" sesleri, bardak ve bardak altlığı şıngırtıları, başıboş kedilerin miyavlamaları, dervişlerin çıngırakları, sokak rakkaselerinin tekdüze ezgileri, karabatakların gaklamaları, manda sürücülerinin bağırtıları geçmişte kalmıştı. Tanrı'nın sayesinde ve Alliance'ın.

Binaların yüksekliği ve kusursuz dizilişleri beni hayran bırakıyordu. Bizde evler daracıktır, kararmış ahşapla kaplı-

* O zamanlar, yas dönemi için giysileri siyaha boyuyorlardı.

dır, cumbaları derme çatmadır; keskin köşe, dik açı yoktur. Bizler meskenlerimize kadar köhneydik.

Uygar bir ülkede dik açı şıklık demektir.

Geometrinin, seslerin ve kokuların dışında "kırlangıç,"* "apaş" gibi sözcükler keşfediyor ve bilmediğim bu renkli dili özümlemeye çalışıyordum. Yabancı kökenli olduğumu hafif şivemden çok, aşırı özenli Fransızcamın ele verdiğini ilk günlerde anlamıştım.

Bir akşam, vestiyer görevlisiyken Simone'a sitem etmekten kendimi alamadım:

— Topla biraz kendini! Geldiğinden beri Paris'te ne gördün?

Dudakları gerildi.

— Sana bir şey söylendiğinde cevap verme zahmetine katlanabilirsin!

— Çamaşırları saymayı daha bitirmedim, dedi renksiz bir sesle. Tuvalet gözlerini denetlemem gerek.

İçimi çektim.

— Bu ikindi ne yaptın? Burada mı kaldın?

Gaumont Palace'ta Griffith'in bir filmi oynuyordu...

— Ne olmuş yani?

— Hüzünlüydü. Ağladım.

Bana öyle acınası bir bakışla baktı ki, onu kollarımın arasına aldım. Uzunca bir süre sarmaş dolaş kaldık.

— Bana niçin yazmıyor? diye hıçkırarak ağlıyordu. Sinemada tanıtma yazısını sabırsızlıkla bekledim... Boş yere... Kaleciyan adında birinin adı geçmedi... İş mi değiştirdi yoksa? Ya da Hollywood'dan mı ayrıldı? Ah, Rebecca, onu öyle özlüyorum ki... İstanbul'da az çok dayanabiliyordum, ama burada... burada...

* Bisikletli polis.

— Aksine, diyerek akıl yürüttüm. Burada yapabileceğin o kadar çok şey var ki! Dışarı çıkmalısın, müzeye git mesela...

— Müzeye mi? Uyan, Rebecca. Bu kent aşkla dolup taşıyor, arzuyla, hazla... Bu yüzden sokaklarda boğulacak gibi oluyorum... Tek başınaysan, Paris beş para etmez... Bunu anlayabiliyor musun?

Anlamak, hayır. Olsa olsa hayal edebilirdim.

3

David'ciğimiz, Şabat yemeğini, pazar öğle yemeğinde tavuk yahnisiyle değiştirmenin daha "modern" olduğuna karar verdi, diye yazdım Vitali'ye. *İki haftada bir de kuzu budu yiyoruz. Verdiğimiz zahmetin karşılığında teşekkür ve övgü bekliyor... Dalkavukluktan nasıl nefret ettiğimi bilirsin. Bu durumda Ermano, büyük başarısı karşısında övgüler düzmekten geri kalmayan Simone'u yeğliyor.*

Ağabeyimize aşırı bir sevgi beslemediğimi bilirsin. Sorumluluklarının ağırlığı onu vakitsiz çökertti. Züppe ve kurumlu biri, tırnağının ucuna kadar banker, küçük memurlara ters davranıyor olmalı, üstlerine karşı ise yalak: Senin anlayacağın lokum gibi bir adam.

İşinin dışında tek uğraşı Lucette'in eğitimi. Pré-Catelan'da onu evlendireceği güne kadar, Sarah ona evde ders veriyor. Haftada bir sınav için özel bir okula gidiyorlar: Düşünsene, on beş küçük kız, yanlarında anaları, evde kalmış birkaç kızın sorularını yanıtlıyor! Sınavdan geçen kim? Amatör eğitimciler mi, yoksa çocukları mı?

Hepsi bu değil. Boş zamanlarında Lucette, şan, solfej, klasik dans ve piyano öğreniyor. Bir refakatçi kadın onu her öğleden sonra Monceau Parkı'na götürüyor. Bunca özen gösterilen zavallı kızın bu yükün altında ezildiğini söylememe gerek yok.

Din eğitimiyle babası ilgileniyor. Birkaç bilgi kırıntısı, o

kadar. Sarah'nın da paylaştığı çılgın Fransızlaşma aşkıyla, adının Gategnaud *olarak yazılmasına sıcak bakıyor.* Señor Padre'*nin aksine, kardeşimizin bir kızı olduğu için rahatladığını sanıyorum: Sünnet meselesi onu mahvederdi.*

Zavallı David! Köklerinden nasıl da utanıyor! Onu mazur göstermek için Fransa'daki İsraillilerin aşırı derecede sınıflandırılmış olduğunu söylemeliyim (bizim cemaatimiz de öyle, diyeceksin ama, burada güç dengeleri tersine işliyor...) Kral Rothschild'in buyurgan ve kurumlu çevresi, Alsace'dan gelme Aşkenazilerden oluşuyor: Çoğu 1870'te Alman çizmesinden kaçmış, ama kaymak tabakası Paris'e daha önce gelmiş... Bunlara bir de Sefarad asıllı papanın Yahudileri katılıyor. Naquet ve Ckémieux gibileri. Hahamlar kurulundaki küçük dostları misali bizleri yabancı, ilkel, azgelişmiş, kısacası "Türk" olarak görme hakkını buluyorlar kendilerinde. Bizleri, İspanya'nın eski soylularını! Bu ne hakaret! Annemin, leş gibi sarmısak kokan ve Yasa'ya uyan Galatalı Todesco'*lar için neler söylediğini düşünüyorum da!*

Bu bölünme ağırıma gittiği kadar, beni çileden de çıkarıyor. Bischoffsheim'da, adları telaffuz edilen sert ve kibirli hanımların düzenlediği haftalık gezilere çıkarıyorlar bizi; çikolata dağıtıyor ve öğütler yağdırarak kırlarda dolaştırıyorlar. Korkunç bir şey. Bana Afrikalı bir zenciymişim gibi davranmaktan bir vazgeçseler. İçlerinden biri Cécile Brunswick'in akrabasıymış, bu doğum kontrolü için mücadele veren ve çok çocuklu anneler için karın grevi düzenleyen bir kadınmış! Onunla tanışmayı çok isterdim! Ama iyiliksever hanımlarımızın korumaları altındaki zavallı kızlarda isyan mayasının kabardığını görmek isteyeceklerini hiç sanmıyorum.

4

1919 yılı, pansiyondaki bir kutlamayla başladı. Velinimetlerimiz her öğrenciye bir manşon, bir dikiş takımı, bir paket baharatlı ekmek, beş franklık madeni para dağıttı. Troyes fabrikalarına iki işçi kız yerleştirdiği için şişinen Bay Bloch'un söylevini dinlemek zorunda kaldık, işyerinde kızlardan çok memnunmuşlar.

Bir ay önce olsa öfkemi zor gemleyebilirdim. Ama birkaç gün içinde Victor Hugo Lisesi'nin avlusuna ayak basacak olma düşüncesi içimi hoşgörüyle dolduruyordu.

Simone'un durumu başkaydı. Bay Bloch teşekkürlerini tekrarlayıp dururken, o armağanlarını şiddetle yere attı, ayağa kalktı ve aydınlatılmış holden çekip gitti. O şaşkınlık anından yararlanarak sıvışıp yatakhaneye koştum.

Yeğenim yatağa yüzükoyun kapanmış, hıçkırıp duruyordu. Başucundaki masada Agop Kaleciyan imzalı, açılmış bir mektup gözüme çarptı.

Okuyabilir miyim?

— Evlenmiş... diye hıçkırdı Simone.

Türkler bizi yok etmek, haritadan silmek istedi, diyordu Agop. *Simone seni bir daha hiç sevemeyeceğim kadar sevdim. Ama bu daha önceydi. Annemi, babamı, Ana ve Lila'yı öldürdüler. Ka-*

rım 1912'de buraya gelme şansını bulmuş. Ailesi benim ailem oldu. Ölenlere karşı bir görevim var. Çocuklarım Ermeni. Beni belki bir gün anlarsın. İnan bana, hayatta kalanların payına hep en iyisi düşmüyor...

Büyük yönetmen Ruben Mamoulian beni asistan olarak aldı. Bu meslek, her şeyin mümkün göründüğü bu ülke, bizimkilerin dayanışması ve sana olan aşkımı gizlemediğim karımın sevecenliği, bu yeni yılın hepimize mutluluk ve barış getireceğini umut etmeme yol açıyor...

Simone'u elinden tuttum ve yürüyüşe çıkardım. Az sonra, manşonunu attığına pişman oldu, çünkü buz gibi bir yel esiyordu. Ona ağustosta bakaloryamızı vereceğimiz Sorbonne'u göstermeye karar vermiştim. Yeni bir hayatın başladığını ve Agop'un geçmişte kaldığını anlaması gerekiyordu.

Yeğenim çocuk gibi seğirtiyordu peşimden. Yalvarmalarım ona ulaşmadan acısına takılıyordu. Simone'un artık bana dönmekten başka çaresi yoktu.

Montparnasse'a vardığımızda hava kararmıştı. Beş franklık armağanımı Dôme Kahvesi'nde harcamaya karar verdim.

— İki apsent mi? diye sordu garson.

Başımı salladım. Yanımda oturan genç bir züppe gülmekten katıldı ve bu içkinin neredeyse beş yıl önce yasaklandığını öğrendim. Bizimle dalga geçmişti. Haklıydı da, çünkü ne Simone ne ben bar kuşlarına benziyorduk.

— Müessesenin kokteylinden getirin, diye buyurdu pomatlı züppe.

Keyifle onayladım ve başkente gelişimden beri ilk kez kendimi mutlu hissettim. O an, çevre büyülüydü sanki. Var-

mak istediğim yere ulaşmıştım. Kirli iş gömlekli, çöküк yanaklı, ürkütücü bakışlı ressamlar, değişik giyimli erkeksi kadınlara içki ısmarlatıyordu. Soutine, yoksa Modigliani mi? Paris'te her şey mümkündü. Başka bir masada şen şakrak erkekler tantana yapıyordu. Tzara, yoksa Breton mu? Ya dudaklarından öptükleri o tiz sesli kadınlar fahişe miydi, yoksa akıl hocaları mı?

Onu kadeh tokuşturmaya zorladığımda Simone acıyla gülümsedi. Bir saniye sonra yüz buruşturduğumu görünce kahkahayı bastık: İğrenç bir tattı! Ama içkinin gırtlakta bıraktığı ateş seli kalıcıydı ve kısa süre içinde hoş geliyordu.

Kendimden geçmiş, uyuşmuş halimle, masamıza yaklaşan Hugues Gauthier'yi hemen tanıyamadım. Hırpaniydi, biraz fazla neşeliydi, arkadaşları, kimsenin tepkisini çekmeden gürültü patırtı ediyordu.

— Rebecca! En sevgili liselim! İyi yıllar!

Beni öpmek için neredeyse üzerime atladı ve ben kıpkırmızı kesildim.

— Bu güzel kız da kim?

— Simone Behmoiras. Yeğenim...

— İyi yıllar!

Hugues onu da öptü. Takım o akşam Dôme'un çok sıkıcı olduğuna karar vermişti.

— Damdaki Öküz'e gidiyoruz! Sizi kaçırıyorum, diye bağırdı.

Akşamın dokuzundan sonra pansiyona dönme hakkımız yoktu. Yürüyüş, alkol ve kısa süreli coşkum beni bitkin düşürmüştü. Hugues'ün parlayan gözleri hoşuma gitmiyordu. Aylar boyunca onu önyargılardan ve aşağılamalardan korumayı düşlemiştim... Ne aptallık! Benim yakınlığıma hiç ihtiyacı yoktu. Artık İstanbul'da değildik. Ben, romantik delikanlıyı sevmiştim. Tahrik edici güzel oğlan beni rahatsız ediyordu. Daveti reddeceğim sırada Simone ayağa kalktı:

— Ben geliyorum! dedi.

Onun da gözleri fazla parlak ve elmacıkkemikleri fazla kızarmıştı. Bakışıyla kafa tutuyordu.

— Simone, diye mırıldandım, kapı kapanacak...

— Ne olmuş yani?

Gözlerimi yere indirdim. On dokuz yaşıma bastığım gün Hasköy'de iffetimin saçmalığı yüzüme tokat gibi çarpmıştı. Yapabilseydim, koyverirdim kendimi. Hastalıklı bir özenle. Ama Simone'un aksine kendimi kapıp koyveremiyordum. Karşımda hep kendimi buluyordum. Çıldırmak, evet, belki... Özellikle kavuştuğumu sandığım can yoldaşım beni yeniden terk ederse.

Simone o gece dönmedi ve Bay Bloch, ağabeyim David'e haber verdi. Evet, başına bela oluyorduk, ben anlamsız okuma isteğimle, Simone rezil davranışıyla. Pansiyona bir daha on beş yaşından büyük kız kabul etmeyecekti, bu sondu: Kurumdaki kızlara nasıl bir örnek oluyorduk! Ah, bu Doğulular, okumuş olsalar bile uygarlaştırılmaları gerekiyordu...

Yeğenim ertesi gün on bire doğru ortaya çıktı, bitkindi ama kabadayılık taslıyordu. Jean Cocteau ve Darius Milhaud ile karşılaşmış. Çılgın bir müzik dinlemiş ve Delambre Sokağı'ndaki bir atölyede, yerde uyumuş. Küçük takım onu benimsemiş, Hugues ona kalacak bir yer ayarlayacakmış, eşyalarını almaya gelmiş.

— Yani pansiyondan ayrılıyorsun?

— Doğru bildin.

— Ama... ya *Ermano*... ya annen? diye kekeledim. Öldüreceksin kadını!

— Yaşamak istiyorduk, öyle değil mi? Ben başladım.

— Ya ben? Sana vız geliyorum, değil mi? diye bağırdım. Burada beni sorumlu tutuyorlar... Seni liseye kaydettirmeyi başarmıştım! Sen yalnız kendini mi düşünüyorsun?

— İkimiz için alırsın bakaloryayı, diyerek alay etti Simone. Hırs her zaman senden yana olmuştur.

— Sen alay et bakalım. Hatırlatırım, Paris ikimizin fikriydi!

— Evet, ama lise değil! Ne diplomada gözüm var, ne öğretmenlikte. Dikkat et, Rebecca! Kendine karşı katı olabilirsin, ama başkalarına öyle davranmaya hakkın yok.

Mideme bir yumruk yemiş gibi oldum.

— Ben katı değilim. Aksine. Sevilmeye ihtiyacım var, senin gibi, herkes gibi! Ve beni terk ediyorsun.

— Sen hep ikimiz adına karar verdin, diye karşılık verdi Simone, çocukluğumuzdan beri.

— Simone, benim kız kardeşimdin...

Bana hüzünle baktı ve sesini alçalttı.

— Bırak beni, Rebecca. Ben ne yaptığımı biliyorum. Ne kadar farklı olduğumuzu hiç anlayamadın. Sen, değerlerini kabul ettirmek istiyorsun. Ben, seyredilmekten hoşlanıyorum. Sözcüklerle yetinmek ya da düş kurmak niyetinde değilim, onu burada hissetmek istiyorum!

Göbek altını gösteriyordu. Kalbim duracak gibi oldu. Korkunç bir acı içimi sardı. Can yoldaşımın bana bu acıyı verdiğini kabul edemiyordum. Bu bir karabasandı, uyanacaktım...

Simone bavulunu kapattı, yolunu kesmek için atıldım.

— Kal! Ben değişeceğim! Göreceksin!

— Niye değişesin? dedi terslenmeden. Bir dünya kurmak için her bir şey gerek!

Geri çekildim, yatakhaneden çıkıp uçar adımlarla merdivenlerden indi. Evet, ben katıydım, dediği dedik, soğuk ve mantığıyla hareket eden bir insandım. Başkalarının aşklarıyla beslendiğime göre –Vitali ve Fortune, Agop ve Simone, Hugues ve dansçısı– sapık da olmalıydım.

Ama her zamankinden daha kararlıydım. Amacımdan hiçbir şey döndüremezdi beni. Ne yalnızlık, ne umutsuzluk.

5

Wagram Caddesi'nde kıyamet kopuyordu.

— Ailemiz asla böyle bir utanç yaşamadı, diye köpürüyordu David.

— Ya Henri? diye karşılık verdim.

— O erkek, bu iş başka!

David kapıların iyice kapalı olduğuna, ne Lucette'in ne de hizmetçinin bizi duyamayacağına emin oldu.

— Kızımız için ne kötü bir örnek, diye sızlanıyordu Sarah.

— Gerçeği asla öğrenmeyecek! Size güveniyorum, diyerek sırıttım.

David kaşlarını çattı.

— Çocuğumu nasıl yetiştireceğim konusunda bana ders mi vereceksin! Bu kadarı fazla.

— Tanrı'ya şükür, Simone bizim soyadımızı taşımıyor, dedi Sarah. Neyse ki onu dostlarımıza tanıştıracak vakit olmadı...

Bu vakit meselesi değildi. Ağabeyim ve yengem Paris'e gelişimizi tanıdıklarından gizlemeye özen göstermişti.

— Biraz da onu düşünseniz, diyecek oldum.

— Onu mu savunuyorsun? Edepsiz. Savaş kadınlarda akıl fikir bırakmadı demek. Kendilerine olan saygılarını kaybetmelerine mi neden oldu?

Yeğenime öfke duyuyor ve gözüpekliğini kıskanıyordum.

Ama David'in tavrı beni yaralıyordu.

Şimdi durumu annesine bildirmek bana düşecek.

— Ben Nita'ya yazdım bile, diye mırıldandım.

— Ne hakla? diye isyan etti Sarah. Bu işler *Ermano*'ya düşer. *Señor Padre* ne düşünecek?

Yanıt vermeden içimi çektim. Kendimi yalnız ve şaşkın hissediyordum. Simone'un sözleri canımı çok yakmıştı. İhtiyaç duyduğum şefkati bana göstereceklerine, ağabeyim ve yengem, kırılan gururları için sızlanıyordu. Onları büsbütün bozguna uğratmanın keyfini çıkarmak için Simone'un Ermeni âşığından söz edecektim neredeyse.

— Ya Alliance? diye gürledi ağabeyim. İnsan hamilerine böyle mi teşekkür eder?

Alliance'ın kibrinin, Paris'e gelişimiz sırasında hissettiğimiz rahatsızlıkta büyük payı olduğunu söyleyebilirdim.

— Sıla hasreti çektiğini söyle onlara, diye homurdandım. Pansiyonun üç aylık ücretini geri öde ve hayır işleri için bağışta bulun... Gelecek kış bir manşon fazla alırız.

— Tavsiyelerin için teşekkürler! diye tısladı David. Bunu yapmak işime gelmez. Şu sırada nakit sıkıntısı çekiyorum. Ah, *Señor Padre,* beni veli yaparak ne güzel bir armağan sundu bana.

Tanrı cezamı verecektir, diye yazıyordu Nita, *ama hissettiğim korkuya rağmen yüreğimdeki sevinci engelleyemiyorum. Simone buradaki yoksul kızların kaderine uğramak için fazla bilgili, fazla güzel ve fazla ateşli... Sevgili Nahum'un ömrü ona drahoma toplamaya yetmedi. Ben soysuz bir ana mıyım? Annen gibi çoluklu çocuklu bir dul adamla evleneceğine, kızımın mutlu ve özgür olmasını yeğliyorum. Tamar ile senin aranda fazla sevgi bağı olmadı hiç, ama onun*

gençliğinin ve kadınlık hayatının nasıl geçtiğini bir düşün... Benim Simone'um yaşamadan kurban edilmeyecek. Dırdırcı bir balabaya haline gelmek için neşesini ve güzel tenini kaybetmeyecek. Kusura bakma, ama onun adına seviniyorum...

Nita neden söz ettiğini biliyordu; *kortijo*'daki kadınların aksine, o kocasının kollarında mutluluğu tatmıştı.

Mektup, öfkemi ve kıskançlığımı artırdı; öz annem bana asla böyle hoşgörü göstermezdi. Kendimi ihanete uğramış, terk edilmiş hissettiğim için mektubuna karşılık vermedim. İçimdeki gücü kuşkusuz ablamın sevgisine borçluydum. Ama yıllarca sessiz kabullenişinden duyduğum sabırsızlığı ve öfkeyi de öyle.

Simone'un sessizliği beni deli ediyordu. Düşünmekten kaçınmak için kendimi çalışmaya verdim. Ocak ayı karanlık ve buz gibiydi. Liseye bir dönem geç başlamıştım ve eksiklerimi kapatmak için harıl harıl çalışmam gerekti. Benim için çok zor olmadı; cahil bir anne ve ilgisiz bir babayla büyüdüğüm için aklım her türlü baskıdan uzakta gelişebilmişti. Abravaller ve Hugues Gauthier sayesinde sınıf arkadaşlarıma kıyasla daha çeşitli kitaplar okumuştum. Klasik metinlere bakışım onlarınki kadar sığ değildi. Alliance'ın akıl karıştırıcı rolünü sonunda anlamıştım, ama pedagojisinin kusursuzluğunu kabul etmem gerekiyordu; eğitim, Yahudi'nin merakını ve evrenselliğini Rousseau kaygısıyla bir arada yürütüyordu.

Ama kendimi her yerde, durmadan yabancı hissetmek bana acı veriyordu. Perşembe sabahları Bischoffsheim kurumunda ders verdiğim küçük kızlardan öyle farklıydım ki. Yüzyılı aşkın bir süredir Fransız olan Yahudi, Légion d'hon-

neur sahibi ve polytechnique çıkışlı bir babası olan Marguerite Rosenberg'den de öyle. İki yüz aile ile akrabalık bağları olan sekiz çocuğun en büyüğü, Marie Dussaaut'dan da farklı. Bir ilkokul öğretmeninin kızı olup burslu okuyan Rose Lamour'dan da farklı.

Ağabeyim David'den farklı. Eski nişanlım Elie'den farklı. Benden yüz çevirdiğine göre, Simone'dan da farklıydım.

Karnaval'dan az önce yemekhanede görevliydim, dolayısıyla mektupları ben dağıtıyordum, yeğenimin yazısına rastladım. Sonunda bana yazmaya karar vermişti. Mektubunu okumadan yırtmaya ya da en iyisi, açmadan geri göndermeye kararlıydım. Aptalca bir ham hayal. Zarfı yırtarken parmaklarım titriyordu.

Sevgili Rebecca, çok kırgın değilsen beni görmeye gel. 113 Raspail Bulvarı, 7. kat, kapı numarası 22, servis merdiveninden çıkacaksın, akşam yedi sekiz arası bekliyorum. Mutluyum ve seni seviyorum, Simone'un.

Hizmetçiler katında oturuyordu, savaş öncesi kesme taştan yapılmış Haussman binalarından birinde, ikinci ve beşinci kat balkonluydu, geniş pencereli ve yüksek tavanlı bir bina.

Girişi çok şatafatlıydı, ama servis merdiveni berbattı. Her kattaki alaturka tuvaletlerden itici kokular yükseliyor ve yedinci katta, lahana çorbası kokusuna karışıyordu. İki dirsekli koridorun eni bir metreyi bulmuyordu. Köşedeki bir musluk su akıtıyordu. Merdiven otomatiği otuz saniyede bir sönüyordu. Ayaklarım yarık yer döşemesine takılıyordu. Bazı öfkeli, boğuk sesler kâğıt duvarları delip geçiyordu. Sıra sıra dizilmiş gri kapıların üzerindeki numaralar güç okunuyordu.

Simone'un odası küçücüktü, eğri tavanlıydı, gökyüzüne açılan bir vasistası vardı. Merdiven tırmanmaktan soluğum kesilmişti. Ayrıca nasıl bir tavır alacağım konusunda kararsızdım, ama yeğenim boynuma sarıldı.

— Affet beni, Rebecca. Sana korkunç şeyler söyledim.

Başımı eğdim, sonra yiğitçe gülümsedim.

— Mutlu musun? diye sordum.

— Çok.

Ressamlar, şairler ve cazcılarla görüşüyormuş, çalgılı kahvelere gidip fokstrot talim ediyormuş...

— Şahane hayat, diye mırıldandım öğretmen sesimle. Peki ne yiyip ne içiyorsun? Bu baylardan biri mi kapattı seni?

Belirsiz bir hareket yaptı. Parası olanlar diğerlerinin payını ödüyormuş.

— Ya kira?

— Modellik yapıyorum.

— Çıplak mı?

— Evet... Bundan utanmıyorum. Bir ressamın bakışı asla pis olmaz.

— Ya elleri?

— Çok adisin.

İbriğiyle sahanlığa çıktı, doldurdu ve küçük bir ocakta bana çay hazırladı.

— Bu kadar önyargılı olmasan, arkadaşlarım hoşuna giderdi, dedi. Özellikle Ruslar. Bazıları da Yahudi, ama bize benzemiyorlar. Nasıl anlatsam? En küçük davranışlarıyla bir savaş veriyorlar. Çelişen güçler yönetiyor onları, hem bebekler kadar duyarlı oluyorlar, hem de Kazaklar kadar yabani... Aslına bakarsan, ölmemek için resim yapıyorlar.

— Açlıktan mı?

— Hayır, bu onlara vız geliyor. Ortaya bir şey koymaya

ihtiyaçları var... Bilmiyorum. Bu bir zorunluluk.

Düşündü.

— Yaratıcılık ancak buyurgan olabilir. Kaçınılmazdır, yoksa bir işe yaramaz.

Rengimin attığını hissettim. Simone benim alanımı çiğniyordu. Gizli düşümün yazmak olduğunu biliyordu. Sanat hakkında fikir yürütmesi beni kudurtuyordu. Onun arkadaşları sadece asalak alkoliklerdi. Deha sahibi olduğunu iddia etmek için, yoksul ve saldırgan olmak yetmez.

— Annene yazdın mı?

Bana üzgün üzgün baktı.

— Gene başlama, Rebecca!

— Böyle günü gününe nasıl yaşayabiliyorsun? Disiplinsiz, programsız?

Yanıt vermedi, hafifçe içini çekmekle yetindi.

— Ya Agop? diye üsteledim.

— Ne Agop'u? Savaş oldu, haberin yok mu? Milyonlarca insan öldü. Eski düşüncelerimizle yargılayamayız artık. Agop büyük bir yönetmen olacak... (bir kahkaha attı) ben de büyük bir akıl hocası!

— Kişisel olarak, esin vermek için var olmak bana göre değil, dedim. Ben eyleme geçmeyi yeğlerim.

Simone beni bozmama inceliğini gösterdi... Oradan dimdik ayrıldım, öfkem kendimeydi. Eyleme geçmek... Yirmi yıllık ömrümde ne gerçekleştirmiştim ki?

Türkler yenildi, diye yazıyordu kardeşim, *ve İstanbul yeniden hayata kavuştu. Bu, gayrimüslimlerin büyük rövanşı. Ticaret hiç bu kadar iyi gitmemişti. Yakınacak halim yok, ama bizimkiler ateşle oynuyor. Hahambaşı Hayim Nahum, Rumlar ve Ermenilere karşı imparatorluğu savunmuştu. Bugün durum tersine döndü. Siyonist-*

ler, yerli halka karşı işgalcileri tutuyor. Cemaatin yeni güçlü adamı Emmanuel Carasso. Savaş zengini ve yanlış ata oynayarak bizi mahvetmeye hazır: Arrovan pitas i bezan mezuza...* *Bir halkı dize getirerek asla bir yere varamazsın. Varırsın, ama şiddete. Türkler uyanınca –ister istemez uyanacaklar– ortalık kan gölüne dönecek.*

Düşündükçe, nankörlük ettiğimize daha çok inanıyorum. Sultan Bayezid bizi kabul etti ve ibadet özgürlüğü tanıdı. Kuşkusuz biz de ona matbaayı, İspanya'nın ışıklarını, tıbbı ve askeri donanımı getirdik. Ancak, hiçbir baskı görmeden, Ortaçağ juderia'larımızı yeniden kurarak, cemaatimizi zenginlerin yönetmeye ehil olduklarına inanarak, her türlü dış etkiden korunarak, atalarımızın örneğini titizce uygulayarak yaşadık, Alliance bize tek kurtuluş yolunu, Batı'ya dönüşü gösterene kadar yoksullaştık, düşkünleştik.

Artık Doğu'da yeni dengeler kuruluyor, Alliance ise eski şemalarına takılıp kalmış. İsrailoğullarından, Türkiye büyükelçisi ve Başkan Wilson'la en güvenilir adamı Henry Morgenthau ile yakın ilişkileri olan Hahambaşı Nahum, Sultan'ın isteği üzerine gizli bir görevle Birleşik Devletler'e gitti... Nahum bir maşa, Sultan ise kukla, ayaklarımızı yere basmanın zamanı artık gelmedi mi?

Bu arada, Doğu orduları komutanı Franchey d'Esperey güzel bir beyaz at üzerinde kente muzaffer bir giriş yaptı. Herkes bağırıyordu: "Yaşasın müttefik güçleri!" Rumlar zincirlerinden bo-

* "Ekmeği yerler ve üçkâğıtçılık yaparlar."

şanmış gibiydi. Annemin dediği gibi, ke mal mos kere! *İşgal ordularının en ateşli destekleyicileri Rumlar ve Ermeniler. Fransızlar İstanbul'da karargâh kurdu, Senegalliler Galata'da, İtalyanlar da Pera'da, bu da bizim* buena famiya*'ların hoşuna gidiyor: Aralarından birçoğu İspanya'dan kovulduktan sonra Livorno üzerinden transit geçmekle övünç payı çıkarıyor kendine, Sefaradlar için bu ilk yolculuğun önemini bilirsin! İtalyanların yarattığı sıkıntı, içince opera havaları söylemeleri: Taksim'den Lebon Kahvesi'ne kadar kimsenin gözüne uyku girmiyor!*

Bunun dışında, Siyonistler hâlâ Filistin'deki yurtlarını istiyor –ve Leon sevimli propagandasını sürdürüyor– ama İngilizler ağırdan alıyor. Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmek için başkentten ayrıldı, arkadaşları ona orada gizlice katılıyor: Bunu bilmeyen yok. Fesatçılar perukalar takıp sahte gözlüklerle boğazı geçiyor, Müslüman Üsküdar semti de buluşma noktasını oluşturuyor. Müttefikler göz yumuyor, mesele çıkarmak istemiyor.

Ernesta başından geçenlerden sonra ağır ağır kendine geliyor. Gaston Faraggi'ye kendini vermeyi isterik bir şekilde reddettiği anlaşılıyor. Zavallı kız çok zayıfladı, gözlerinin altı mosmor ve benzi soluk. Neyse, önemli olan, dilediğin gibi Hasköy'den ayrılmış olabilmen...

Leon evde Simone'un adının geçmesini yasakladı. Nita duvarları sıyırarak yürüyor. Yüreğinin bir bölümünün sevinçli olduğunu sanıyorum. Kızı özgür, belki de mutlu. Katılığını bildiğim için alınabilirsin ama, onun görüş açısını paylaşmak-

tan uzak değilim. Simone'da bazı "akılcıların" kıskanabileceği bir mutluluk eğilimi, yaşadığı anın keyfini çıkarma yeteneği var... Sözüm meclisten dışarı.

Señor Padre çok çöktü, artık dükkânı tek başıma idare ediyorum. Muhasebeyi modernleştirdim ve stoklarımın durumunu her an kontrol edebilmek için bir yöntem geliştirdim. Bu hoşuna gidecek, benim sadık küçük yardımcım.

Bu mektuptan sadece iki sözcük kalmıştı hatırımda: "kave "akılcı". Ve bu sözcükler canımı acıtıyordu.

6

İkinci üç aylık dönem sınavlarından çıktığımda bitkindim. Beni tek rahatlatan entelektüel çabaydı. Yoğunlaşma, üzerimde uyuşturucu etkisi yaratıyordu. Bir şey düşünmüyor, çevremdekileri unutuyordum. Zaman kavramımı yitirmiştim. Ama gücüme gereğinden çok güvenmiş olmalıyım, çünkü günün birinde Latince dersindeki komşum uyuklarken başımın defterime düştüğünü görmüş. Marie Dussaut, ben onu özendirmeden bana biraz olsun dostluk göstermiş nadir kızlardan biriydi. Nereden geldiğimi ve nerede oturduğumu anlatmak istemediğim için kimseyle yakınlık kurmuyordum. Sion Lisesi'ndeki deneyimim bana ihtiyatlı olmayı öğretmişti. Kökenlerimden dolayı dışlanmaktansa, seçilmiş yalnızlığı yeğliyordum.

Marie neredeyse benim yaşımdaydı, yani diğerlerinden iki yaş büyük. Nefrit yüzünden liseden bir yıl uzak kalmış ve bakalorya sınavında uğradığı başarısızlık onu son sınıfı bir daha okumak zorunda bırakmıştı.

— Öğleyin çalışmanı yasaklıyorum, dedi. Bu gidişle hasta olacaksın.

Benden karşılık gelmeyince sürdürdü:

— Bundan emin olmam için, öğle yemeğine bize geleceksin.

— Ama kılıksızım, dedim.

— Ne sanıyorsun, İngiltere sarayında oturduğumu mu?

Evi (Francs-Bourgeois Sokağı'ndaki köhne bir konak), arı kovanını andırıyordu. Bay Dussaut çalışmıyordu. Rus fonlarının çöküşünden sonra geçimini topraklarından ve sürülerinden sağlıyordu. Bayan Dussaut sekiz çocuğuyla ve eviyle canla başla, ama beceriksizce ilgileniyordu. Uşakları olduğu sürece havalara girmişti, ama artık kendini kapıp koyuvermişti. Pratik anlayıştan yoksundu, ne yapacağı belli olmayan, aklına eseni yapan bir kadındı.

Öğle yemeğine mi, yoksa bir bulvar piyesine mi konuk edildiğimi anlayamamıştım. Yaldızlı başharflerin çaprazlandığı tabaklarda bize mercimek ve domuz sosisi sundular (ah, yasak meyvenin tadı!). Aile iflas etmişti kuşkusuz, ama geride güzel parçalar kalmıştı. Her şey dengesiz ve şenlikliydi. Çocuklar anne babalarına "siz" diyor, ama onları pervasızca alaya alıyorlardı. Ancak bu atışmalarda bir kötü niyet yoktu. Baba, gösterinin başını çekiyordu. *Girl*'ler –karısı, çocukları, ihtiyar hizmetçi kadın bile– ona keyifle ayak uyduruyordu.

Ben daha ağzımı bile açmamışken Bay Dassaut, papaz düşmanı, Voltaire hayranı ve işin başından beri Dreyfus yanlısı olmakla övündü: Yahudi kökenli olduğum kimsenin gözünden kaçmamıştı demek. Eh, insanın böyle bir adı olursa...

Benim için her şey yeniydi. Yemeğin sadeliği, geleceği hafife almaları, zenginliğin dış görüntülerini küçümsemeleri "elâlem ne der"e karşı kayıtsızlıkları...

— Paskalya tatilini nerede geçiriyorsunuz, Rebecca? diye sordu Bayan Dussaut (küçücük) armut ile (olmayan) peynirin arasında.

Pesah'ı daha önce kardeşimde kutladığımı söylemekten çekindim. Bischoffsheim Enstitüsü'nde, lisenin tatilleriyle uyuşmayan Yahudi takvimi göz önünde bulunduruluyordu.

— Bizimle la Tréchandière'e gelemez mi? diye sordu Marie.

— Şey... ben ders veriyorum da, diye mırıldandım.

— Çok iyi! Hepsinin ödevlerine göz kulak olursunuz! Saintonge'da bir aile malikanesi... Ama söylemem lazım, konfor ilkeldir!

Korku ile merak arasında sıkışıp kalmıştım. Bu insanlar beni etkiliyordu, anlayışlarını ve âdetlerini bilmiyordum, gülünç düşmekten korkuyordum. Diğer taraftan da yorgundum, kent beni boğmuştu. Paris'i o kadar arzu etmiştim ki, gri renklerini doyum noktasına kadar içime sindirmiştim. Renklerini, ağaçlarını, gökyüzünün eksikliğini duyuyordum. Göz alabildiğine uzanan manzaralara hasrettim. Hem de, hep yakınımda olmuş denize.

Daveti kabul ettim.

Anne baba ve en küçük çocuklar arabayla gitmişti. Ben, Marie ve erkek kardeşleriyle trene bindim. Saint-Jean-d'Angély İstasyonu'nda bir at arabası bekliyordu bizi, sürücüsü, koca tütün çubuklu bir köylüydü. Derin Fransa'ya giriyordum.

Bir şato bekliyordum. Sütunlu kare girişli, merkez avlulu ve yıkıntı halinde ek binaları olan koca bir villa gördüm. Oranlarını, saman sarısı taşlarını ve çevredeki bağları beğendim.

Bayan Dussaut'nun anne babası sürekli orada yaşıyordu, oysa ev küf kokuyordu. Kısa süre içinde Roma kiremitlerinin su sızdırdığını, elektrik olmadığını, büyük salonda ancak çay saatinde ateş yakıldığını ve geceleri, yatmadan önce, yatakların tandırla ısıtıldığını öğrendim.

Marie'nin sevecenliğine rağmen çok çekiniyordum. Başköşede oturan kocasının karşısında yer alan büyükanneden önce kimse sofraya oturmuyordu. Bundan onurlu, zarif,

seçkin bir davranış görmemiştim. İlerde bir aile kuracak olursam, görgü kurallarına harfi harfine uyulacağına yemin ettim. Yahudilerde, çok önem verildiği için gürültü patırtı arasında tadı çıkarılan yemek, ev sahiplerim için günde iki kez bir araya gelme ve üstün bir ırktan oldukları için birbirlerini içten içe kutlama vesilesi gibi görünüyordu. Evlerinde yiyecek bir şey olmadığını da söylemeliyim, ya da neredeyse hiçbir şey. Sadece bol ekmek ve şarap dolaştırılıyordu sofrada.

Bizlerde, atasözü: *El padre se kome la karne,* * der. Önce aile reisine yemek sunulur ve en iyi parçalar ona ayrılır. Dussault'larda, kayık tabaklar yaş sırasına göre kadınlara, sonra erkeklere sunuluyordu. Ve başlamak için herkesin yemeğinin tabağında olması gerekiyordu.

Öğreniyor, hayran oluyordum. Kahve takımının zarifliği ve fincanlara doldurulan tatsız sıvı. Bayana ve baya, bereleri ni göğüslerine bastırarak hitap eden "adamlar". Çay töreni, komşuların ziyaretleri, gençlik flörtleri. Mizah kisvesi altında Protestanlara, radikal sosyalistlere, Bolşeviklere ve özellikle Yahudilere düzülen alaylar. Varlığını bile bilmediğim Georges Mandel'in, Gironde Genel Konseyi başkanlığına kendini seçtirmeyi başardığını böylece öğrendim.

— Herifin adı Rothschild! diye açıkladı Marie'nin babası gülerek. Politikaya girmek için adını değiştirdi.

— Gettonun Saint-Simon'u! dedi oğlu daha da ileri giderek. Bunu söyleyen Clémenceau.

— Bir Rothschild! İşte şu perdeleri yenilemek için bize gereken adam, diyerek içini çekti Bayan Dussaut duvarlardan sarkan paçavraları göstererek.

Olduğum yerde büzüşüp kaldım. Bu tarz şakalar pek geçer akçeydi ve liberal olmakla övünen Dussaut ailesi, bun-

* "Eti, baba yer."

ları hoş karşılamayacağımdan kuşkulanmıyordu. Büyükanne baba "genç" kuşağın açık fikirliliğini paylaşmaktan çok uzaktı, neredeyse benim kadar rahatsız oluyorlardı, ama başka nedenlerle. Onların gözünde ben uluslararası Yahudiliğin onları yolmak için gönderdiği bir dalavereci, hırslı bir kızdım.

— Rus borcunu bize banker önerdi! Lazare adında biri, tanır mısınız?

— Hayır, hayır tanımam! Ailem de tanımaz...

Sesimin sıkıntılı tınısı kulaklarıma hoş gelmedi. Halkımızın Aşkenazileri küçümsemesinden çok, öfkeden kaynaklanıyordu bu ses. Lisede, Marguerite Rosenberg bana açıkça tepeden bakmıştı, oysa ben, Marie Dussaut'dan çok, onunla yakınlaşmak isterdim. Oysa Fransız burjuvazisinin "iyi Yahudileri" olsa bile, İsrailliler önüne gelenlerle görüşmezdi.

Paskalya pazarı, onlarla ayine gitmeyi isteyip istemediğimi sordular.

— Evet, gel! diye bağırdı Marie. Sana nişanlımı tanıştırırım.

— Sen nişanlı mısın?

— Elbette! Yüzüğümü görmedin mi?

Bir şarap tüccarının oğluyla evlenecekmiş, zengin ve cahil biriymiş, şu sırada Saintes'li bir bağcının yanında çıraklık eğitimini tamamlıyormuş.

— Ama... ya bakaloryan? diyecek oldum.

— Ne işime yarar ki! Ben taşraya gömüyorum kendimi, şekerim! Kabul günüm, hayır işlerim ve çocuklar için bir İngiliz dadım olacak.

— Peki istediğin bu mu?

— Her şeyin bir sonu var! Philippe, la Tréchandière'le ilgileneceğine söz verdi...

Ayin sırasında, herkesle birlikte ayağa kalktım, ilahi okudum ve diz çöktüm. Duaları Sion Lisesi'nde öğrenmiştim. Bildiklerim, büyükanne babayı çok şaşırttı. Oysa Yahudi ayin düzeni hakkında sorular sorulsaydı, yanıt veremezdim. Kadınlar ancak özel durumlarda sinagoga giderdi, üstelik balkonda yer alırdı, basit seyirciler olarak: Tanrı'yla kelam erkek işiydi. Onlar sol kollarına tefilim adı verilen meşin kayışlar dolardı. Dua ederken yukarı aşağı salınırlardı. Niçin? Alna bağlanan o küçük kara kutunun içinde ne vardı? Bilmiyordum. Goyim'in bende gördüğü Yahudi kadın *boş bir kabuktu. Bu sır açıklanamazdı*, çünkü her iki tarafı da rahatsız ederdi.

Ayin boyunca din değiştirmeyi düşündüm. Bir çoğunluğun içinde erime ihtiyacının sancısını duyuyordum. Katolik olsam kendime köylü kökenler uydururdum, derken cumhuriyet döneminde esaslı bir toplumsal yükselme hikâyesi; ekmeğimi çorbaya batırır ve bardak bardak kırmızı şarap içerdim, konuşmalarımı, yöresel deyişler ve açık saçık şakalarla süslerdim. Eskiden beri iyi bir öğrenciydim, bu rolü kolayca öğrenir, üstlenirdim. Derken bir gün insanlar gerçeği öğrenirdi. İnsanlar gerçeği hep öğrenir.

Sünger olmak istiyordum, oysa başkalarının kayalarına yapışmış bir kirpi olarak *buluyordum* kendimi. Diken diken bir kirpi.

Marie'nin nişanlısı sağlam yapılıydı, palavracı, biraz da bayağı. Bizdeki kızları sattıkları gibi arkadaşımı satmışlardı. Taze para karşılığında, İki Yüz Aile Kulübü'ne kabul edilme. Birden Dussaut'larda hoşlandığım her şeyin dev bir aldatmaca olup olmadığını sordum kendine. Derin Fransa'nın davranış kodları bizimkiler kadar baskıcıydı. Daha zarif ve daha az oburdular sadece. Bir de, ötekilerden nefret etmiyorlardı.

7

Elie ve Louise Abravanel, beni 1 Mayıs gösterisine sürüklemeye çalıştı. Bakalorya için bazı konuları yeniden gözden geçirmem gerektiği bahanesiyle yan çizdim. İyi de etmişim. Paris ateşe ve kana boğuldu. Bischoffsheim'ın etüt salonundan bağırışları, şarkıları, atlıların geçişini, kaldırım taşlarının fırlatıldığını ve polisin silahlarını doldurduğunu duyuyordum. Çalışamıyordum. Halk hareketleri beni hep ürkütmüştür. Aşağılık olduklarını bildiğim dürtülerine kendilerini kaptırmış milyonlarca erkek ve kadının girişeceği kıyımları, kışkırtmaları, gizil güçlerinin şiddetini düşünebiliyordum. Bedenim hâlâ hiçbir şey hissetmediği halde, her şeyi yaşadığım yanılsamasıyla beni uyutan kitaplar, insan ruhunun aşağılık olduğuna inandırmıştı beni. Hayatı aralıksız bir güç dengesi olarak algılıyordum. Güçlüler güçsüzleri eziyordu. Ben üç kez güçsüz olanların arasında doğmuştum. Batı Doğu'ya egemendi, erkekler kadınlara egemen ve Yahudi olmayanlar Yahudilere egemendi. Ama ezilmeyi reddediyordum, bu da güçlülerin tarafında olduğumu kanıtlıyordu. Kötülerin. Hayatta kalanların tarafında.

Baharın gelişi yalnızlık duygumu biledi. Hava yumuşaktı ve kestane ağaçları çiçek açmıştı, kanotyeler melon şapkaların yerini almıştı, kadınların laterna eşliğinde söylediği şarkılar duyuluyordu.

Ben ağlıyordum.

Simone'a gittim. Yeğenim adres bırakmadan odasından ayrılmış.

Bunalıma düşmemek için gidip Lucette'i öpmeye karar verdim. Çocuklara verilen bir kahvaltının ortasında buldum kendimi. Yengem Sarah, Paris'te insanların kapısının habersiz çalınmaması gerektiğini ima etti. İlk kez İstanbul'dan ayrılmakla iyi ettiğimi düşündüm.

Bourdon Bulvarı'na dönerken, bu pansiyondan, rahibe yatakhanemden ve geleceğin kölelerini yaratarak vicdanlarını rahatlatanların dayatmacı paternalizminden nefret ettiğimi düşündüm. Sadakadan nefret ediyordum. Yahudi militanlığından nefret ediyordum. Bay Bloch'dan, şişko Bayan Lévy'den ve bayram hediyesi olarak verdiği çikolatalardan, *pickle fleish* ve sazan balığı dolmasından nefret ediyordum. Sağ olun, ve bir daha sağ olun demekten nefret ediyordum. Ayakkabı ve şemsiyelerin hesabını tutmaktan, kaderlerini şimdiden kabullenmiş kızlara muhasebe tutmayı öğretmekten nefret ediyordum. Çamaşırlarımın söküğünü dikmekten. Yoksul ve bağımlı olmaktan nefret ediyordum. Kendimden de nefret ediyordum.

Bischoffsheim Enstitüsü'nün basamaklarını silen kapıcı yolu tıkamıştı. Hava yumuşaktı, önümde zamanım vardı. Düşünmeden Beaumarchais ve Richard-Lenoir bulvarlarından geçtim.

— *Munchos i buenos!* (Nice iyi seneler)

Annemin sesi! Az kalsın bayılacaktım.

— *Keveya bien!* (Onun iyiliğini göreyim)

Bir sıraya oturdum, yüreğim çarpıyordu. Önümde iki ev kadını, malum nezaket cümleleri alışverişinde bulunuyordu. Konstantinopolis'e dönmemiştim ve annem binlerce kilometre uzaktaydı. Sadece Paris'in Sefarad gettosuna gir-

miştim. Oysa buraya ayak basmamaya yeminliydim. Ne var ki ilkbahar, iç sıkıntısı ve pansiyonun kapıcısı kararlılığımın hakkından gelmişti.

Yurttaşlarım on birinci arrondissement'da, kıskançlardan ve *ojo mal*'dan* korunmuş bir yerde *juderia*'larını yeniden kurmuştu.

Çoğu tuhafiyeciydi –işportacısından toptancısına kadar– Basfroid Sokağı ve onun uzantısı olan Popincourt Sokağı, la Roquette Sokağı, Sedaine Sokağı ve Voltaire Bulvarı'nın sınırladığı bir adacıkta yaşıyorlardı. Bu adları Hasköy'de öğrenmiştim, Pera ya da Taksim adlarından önce. Bizdeki birçok ailenin gözünde Fransa (hatta Batı) Voltaire Meydanı'yla özetleniyordu.

Dört yüz yıl önce Akdeniz havzasına doğru İspanya'dan ayrıldıklarında olduğu gibi, Türk Sefaradlar kökenlerine göre bir araya toplanmıştı. İstanbul'daki sinagoglar *Saragosa, Katalanya, Mallorca* adlarını taşıyordu. La Roquette semtinde İberya taşralarından birinden olmayanlar, imparatorluğun kentlerine göre dağılırlardı. Böylece Selaniklilerin binası, Konstinopolislilerin, Bursa ya da Edirne Yahudilerinin binası ayrı ayrıydı.

Bütün bu küçük dünya *Ladino* dilinde konuşuyordu. Sosyal başarı, eşzamanlı olarak yerli dilin terk edilmesine ve Montmartre varoşuna doğru göçle sonuçlanıyordu, ya da ağabeyim David örneğinde olduğu gibi, on yedinci arrondissement'a taşınılıyordu.

Kendimi mutsuz ve savunmasız hissettiğim bir sırada buraya gelmek ne çılgınlıktı! Ancak, gücüm kuvvetim yerinde olsaydı gettonun sınırını asla aşmazdım...

Ağzım kurumuş, çenem kilitlenmişti, dükkânların vitrinlerine ve sıraların üzerinde domino oynayanlara bakıyor-

* Kem göz.

dum, binaların iç avlularına bir göz attım. *Ladino* dilinde konuşulduğunu duymaktan aldığım haz beni şaşırtmaktan geri kalmadı. Başı tıraşlı bir oğlandan *El Tiempo* gazetesi satın aldım. Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş, Yahudilere baskılar artıyormuş. Kız kardeşimle evliliğinin başarısızlığı ardından cehenneme geri dönen zavallı Gaston Faraggi'yi düşündüm. Cemaat haberlerine göz gezdirirken, aidiyet ve geri itme duyguları arasında bölünüyordum. İçimdeki her şey allak bullaktı, hiçbir şeyi kontrol edemiyordum. Tanrı yardım etse de hiçbir tanıdık yüzle karşılaşmasam! Bizimkilerin konukseverlik olarak adlandırdığı zorbalığa bu halimde hiç katlanamazdım...

Öyleyse niçin Sedaine Sokağı'ndaki bar-restoranın kapısını ittim? Sözünün edildiğini çok duyduğum bu kahve, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun İspanyol Yahudilerini karşılama merkezi, dağıtım garı, danışma noktasını oluşturuyordu.

— *Buenos dias tengan!* (İyi günler)

— *Buenos, tengan salud y vida!* (iyilik ve sağlık) diye mırıldandım.

Çevreme bir göz attım ve olduğum yerde kalakaldım. Küçük fincanlarda kahvelerini yudumlayan bu erkekler bana öyle tanıdık geliyordu ki, yüreğim daraldı. Onlar benim halkımdı. Onlar bendim, karılarını, ihtiyar analarını, çocuklarının her birini betimleyebilirdim. Yüzlerin ve gülüşlerin o eşsiz toparlaklığını. Kimi zaman övüngen, ihtiyatlı, şikâyetçi, alaycı ya da kaderci sesleri bin kez duymuştum.

Ancak ezbere bildiğim bu insanların arasında tanıdık bir yüze rastlamadım. Beni tanıyan da olmadı.

— Ne arzu etmiştiniz?

Kahvenin patronu olan kadın benimle Fransızca konuşmuştu, oysa diğer müşteriyle İspanyol Yahudisi dilinde şakalaşıyordu.

— Bir badem sübyesi...

Bardağım boştu. Kalkıp gitmem gerekirdi; sandalyeme yapışıp kalmıştım. Çevremde konuşmalar gırla gidiyordu. Her zamanki havamda olmalıydım, kararlı, hiçbir şeye, özellikle de hiç kimseye ihtiyaç duymayan bir genç kız. Her türlü yaklaşma manevrasını geri püskürten. Oysa bana bakmaları, benimle konuşmaları için ruhumu şeytana satardım... Acım arttıkça, merhametlerini uyandırmak istediğim insanları uzaklaştırıyordum.

İçeri bir kadın girdi, ağlıyordu, saçı başı darmadağındı, elinde bir mektup vardı. İzmirli kuzeninin dükkânı ateşe verilmiş (*ke mal mos kere*). Yanıp yakınmalar ve lanetler yükseldi. Derken, dayanışma ağı kuruldu. Adamlardan biri, İzmirli olan patronundan bir iş kontratı isteyecekti. Bir diğeri yeni gelenlere kredi açan Europe Oteli'nde yer ayırtacaktı. Bir kasket dolaştırıldı, herkes para yardımında bulundu.

İmrenmekten soluğum kesiliyordu. Koşarak oradan kaçtım.

8

Bakaloryaya giriş belgelerim elime geçtiğinde, Bay Bigart'ı yeniden görmeye gittim ve Auteuil Okulu'nda bana yardımcı öğretmen görevi vermesi için ona yalvardım.

Beni hoş karşıladı, keyifliydi, yazılı ödevlerim hakkında sorular sorup, sözlü sınavlar için birkaç öğüt verdi. Sabırsızlığımı gizlemeye çalıştım. İsteğimi kabul etmeyecek olursa, Paris'te geçirecek iki haftam kalıyordu. Hüznümün bir pansiyonda kalmamdan kaynaklandığına kendimi inandırmıştım. Özgür ve bağımsız kalınca, yoksunluğumun uçup gidivereceğini sanıyordum.

— Otuz erkek çocuğun bulunduğu bir sınıfla baş edebilir misiniz?

— Evet, Bayım.

— İyi. Bu kurumun ilk kadın öğretmeni siz olacaksınız.

Kazanmıştım! Konstantinopolis'e dönmeyecektim! Son sınavlardan fazla korkum yoktu. Bakaloryanın ilk bölümünde acımasız denetçilerle baş edememiş miydim? Para kazanacak, kendime ait bir oda kiralayacak, gezecek, eğlenecek, yaşayacaktım!

Sözlü sınavdan 14 Temmuz'dan bir gün önce çıktım. Sorbonne'dan çıkarken cümleler kulağımda uğulduyordu, sonuç kaygısı geride kalmıştı. Birisi elleriyle gözlerimi kapattı. Şaşırmıştım, tutarlı bir şey düşünemiyordum. Bu Simone'du.

— Seni yemeğe götürüyoruz! diye bağırdı, sonra, doğru geçit törenine!

Yanında bir adam vardı, anlaşılan bir ressam, şapkalı, kadife ceketli, uzun saçlı, biraz karışık sakallı ve çok güzel açık renk gözlü bir adam.

— Sana Jacques Guillebaud'u tanıtayım. Nasıldı? Çok iyi geçti, değil mi?

Yanıt olarak yeğenimin boynuna atıldım. Sınav tarihini, saatini not etmiş ve beni beklemişti! İşte Simone'un yüce gönlü ve inceliği!

Jacques ve Simone başka ressamlarla birlikte Falguière Sitesi'nde kalıyormuş, on beşinci arrondissement'da. Para sıkıntısı çektiklerini ve hami arayışlarının onları çoğu zaman küçük düşürdüğünü ve alkolün yardımıyla gururlarına set çektikleri ortamlarda bulunmak zorunda bıraktığını anladım. Ancak sevda yeğenimi her zamankinden güzel, tatlı, ışıl ışıl kılmıştı. Mietschaninoff, Soutine Modigliani gibi ressamlarla görüşüyordu, altı ay önce Paris'e gelişimde görmeyi düşlediğim insanlarla.

— Onlar gerçek dahiler, dedi Jacques. Yeteneklerinin yarısının dörtte biri bende olsa, daha ne isterdim...

— Sen de büyük bir sanatçısın, diyerek ona güvence verdi Simone.

Simone'u dudaklarından şiddetle öptü, doğruldu ve bana gülümsedi. Açık renk gözlerinin niçin merakımı çektiğini anlamıştım, gözleri cam gibiydi.

— Yer tuttunuz mu? diye sordum. Champs-Elysées'de bir santimetrelik yer kalmamış!

Benimsediğim ülke, Bastille'in alınışının yıldönümünü görkemli bir şekilde kutluyordu. Bu kez genel şenliğe katıldım, kalabalıktan korkmama rağmen, zafer geçitine katılmak için yanıp tutuşuyordum.

— Aldırma, bir yolunu buluruz! Bir sürü insan tanıyoruz!

Bu doğruydu. Ben harıl harıl sınavlara çalışırken, yeğenim Paris'te yol almıştı. Tribünlerin yakınında katlanır bir sandalyeye oturabildim. Görüntü çok olağanüstüydü. Çılgına dönmüş halk, her ırktan, her renkten insanı alkışlıyordu. Küçük bayrağımı delice sallıyordum, gözlerim yaş doluydu. Bu görüntü insanı iyimserliğe itiyordu. Her şey mümkün görünüyordu, mutluluk, barış, halkların anlaşması. İnsanlar birbirlerine neşeyle sesleniyordu. Hepimiz kardeştik. Evet, bu 14 Temmuz gerçekten sevinç ve mutluluk doluydu. Beni bekleyen gelecek gibi.

Şenlik bütün gece sürdü. Sokaklarda dans ediliyordu, kendimi esrik, hafif, kendimle barışık hissediyordum. Sonunda yorgunluktan yığılıp kaldığımda, Simone beni evinde uyumaya çağırdı. Kabul ettim. Böyle bir günden sonra, uslu uslu yatakhaneye dönmem mümkün değildi!

Falguière Sitesi'nde Simone ve Jacques kirişleri açıkta olan bir atölyeyi paylaşıyordu. Bir çatı penceresinin aydınlattığı tek bir oda. Komşularda olup bitenlerin hepsi duyuluyordu. Ama orası, Raspail Bulvarı'ndaki hizmetçi odası kadar köhne değildi. Üstelik kovan dâhi kaynıyordu.

Şarabın bütün ressamları neşelendirmediğini öğrenmiştim. Çoğu hasta ve kötü beslenmiş görünüyordu, bu da onlara yabani bir ifade katıyordu. Yaratıcılığın kaçınılmazlığı konusunda Simone'un söyledikleri aklıma geldi ve olayı tam anlamasam da öfkem duruldu. Yeğenim haklıydı. Seslerin ve davranışların sertliğinden, beni etkileyen bir tür olağanüstü hal çıkıyordu ortaya.

Her şeye rağmen ertesi sabah, Simone'la bir fincan kahve içtikten sonra üzüntü duymadan oradan ayrıldım. Jacques geç saatlere kadar uyuyor, dedi Simone. Resim yapmak için ikindi güneşini yeğliyormuş. Tablolarının yüzü duvara dönüktü. Sehpada karakalemle çalışılmış bir taslak duruyordu.

— Sen misin? dedim.

Gülümseyerek başını salladı. Burada olması hoşuma gitmiyordu, ama âşık bir kadına ne söylenebilirdi ki?

David beni pansiyonda bekliyordu, yüzü, bastırılmış öfkeden bembayaz kesilmişti.

— Neredeydin? diye hırladı.

— Neredeyse yirmi bir yaşındayım, bilmiş ol.

Burnumun altına bir telgraf uzatıp salladı: "ADELA VEFAT ETTİ ACIMIZ BÜYÜK STOP MEKTUP YOLDA STOP İSAAC GATENYO."

9

Kız kardeşim Bonjur Coenca'yla evlendiğinde yere atılan bardak kırılmamıştı. Daha o gün, inatçı bir kristalin hayatını paramparça edeceği yazılmış olmalıydı.

Bizde bir yasa vardır. Bunun Sefarad cemaatine özgü olduğunu uzun süre düşünmüştüm, ama bazı Aşkenaziler de uyguluyormuş. Halkımızın bütün yasaları gibi, soyu korumaya yönelik bir yasadır bu. Hayatta kalmak. 1492'de İspanya'dan ayrılmadan önce, atalarımız on iki yaşını aşkın bütün çocukları birbirleriyle evlendirmiş. Sadece kızları korumak için değil. Evlilik hiçbir zaman tecavüze engel olmamıştır. Gerçek amaç, soyu sürdürmekti.

Bu yasaya göre genç bir anne ölecek olursa, yerini bekâr bir kız kardeşi alır. Ölen kadının ailesi, uğradığı zararı karşılamak için kocaya yeni bir eş bulmak 'zorundadır'. Ne de olsa çocuklarla birisinin ilgilenmesi gerekir. Hem böylece maddi çıkar sorunları çözümlenmiş olur. Aynı klanın içindeki bu nöbet değişikliğiyle, ölen kadının drahomasının bir yabancı kadın tarafından har vurup harman savrulması engellenmiş olur.

Adela altı, dört ve iki yaşlarında üç çocuk bırakmıştı, ama Tanrı ona iki kız kardeş bağışlama bilgeliğini göstermişti, Ernesta ve ben.

Bu bir rastlantı mıydı? 15 Temmuz 1919 sabahı pansiyo-

na dönerken, kendimi tam anlamıyla mutlu hissediyordum. İçimi kemiren hiçbir hınç yoktu. Kendimi neredeyse kabullenmiştim.

Ödenecek bedel ağır olacaktı. Kendini göstermekte de gecikmedi.

— Rebecca, geleceği düşünmeliyiz, dedi David.

— Yarın...

— Yarın şirkette randevularım var, diyerek içini çekti. Neyse, ayarlarım. Çay içmeye Wagram Caddesi'ne gel.

Üzerimde elbiselerimle Bischoffsheim Pansiyonu'ndaki küçük demir karyolama uzandım. Geleceği düşünmek. Bonjur Coenca'yla evlenmek. Niçin ben? Niçin şimdi? Bu çok büyük bir haksızlıktı. Ölsem daha iyiydi. Hayır, en iyisi hastalanmak, sonunda bana merhamet ederler. Ya da, kendimi bildim bileli merhamet uyandıramadığıma göre kaçıp gitsem? Romanlara yaraşır bu çözümlerin hiçbiri bana uygun düşmüyordu. Kendimi kurban etmeye hazır hissetmediğim gibi. Ne ölen kız kardeşime, ne de beni beklenen alın yazıma ağlayabiliyordum. Fazla öfkeliydim. Fazla tiksiniyordum.

"Senin suçun!" diye fısıldıyordu içimden bir ses. Suçların en korkuncunun, annem tarafından sevilmemenin kefaretini ödemem gerekmiyor muydu? Mavi gözlerim ve sakar elimle kötü ruhların evine girmesine izin vermemiş miydim? Kefaretimi ödemem ve sonunda annemin sevgisini kazanmak için bir fırsat verilmişti bana. Gözlerim ıslandı. Sancıyan sevilme ihtiyacımı ne zaman aşacaktım? Beni bu kadar kolay bir av haline getiren bu ihtiyacı?...

Yahudi kimliğine veriştiren ben! Günah işlemeden günahkâr olduğuna inanan ben, Hasköy'ün topundan daha Yahudi'ydim. Üstelik korkak. Kendimi aldatmak neye yarar? Bakaloryadan sonra beni bekleyen yepyeni özgürlükten ür-

küyordum. Yeni bir hayatın karıklarını kazmaktansa, hak etmediğim kaderime sızlanmak daha kolaydı.

Yanlış. Denize açılacak gücüm vardı. Ama palamarları kesip gözden düşmeyi kabullenecek gücüm var mıydı? İnsanı sonsuza kadar alçaklığın kıyısına sürecek gerçek bir reddedilişi. Haliç'e, beni temsil eden, üzerine topluiğneler saplanmış bir sabun parçası atan annem geliyordu gözümün önüne. Fortune'nin bu gülünç büyücülük gösterisi sonucunda ölmediğine inanacak kadar bön olmasam da, onun bir parya olduğu için canından olduğunu bilmemezlik edemezdim.

Señor Padre'nin sert yüzü gözlerimin önüne geldi. Sen kötü bir kızsın, Rebecca, diyordu, bencil ve kendini beğenmişsin. Kendi çıkarlarını ailenin çıkarlarının önünde tutmaya hakkın yok. Neymiş zaten bu çıkarlar? Kant ve büyük kuzenimiz Spinoza hakkında iki sayfa yazı yazmayı tek sen mi biliyorsun? Bakaloryaya ne ihtiyacın vardı? Alliance, bizimkilere yakın bir yerde görev bulurdu sana. Ama hayır, sen kendini üstün sayıyorsun. Bizleri küçümsüyorsun. Kız evlat annesine saygı göstermeli, babasına hayranlık duymalıdır. Seni lanetliyorum Rebecca ve tek ben değil, bütün cemaat lanetliyor. Bizlerden vazgeçebileceğini mi sanıyorsun? Bu ne kendini beğenmişlik! Bütün dünyanın bizden nefret ettiğini bilmiyor musun? Halkının dışında kalan Yahudi, sonsuz yalnızlığa mahkûmdur.

Pancurların gerisinde tan ağarıyordu. Bu korkunç geceden sağ çıkmıştım ya, birçok böyle gecenin de üstesinden gelirdim. İnsan çıkmaza itildi diye ölecek değil ya! Ben kaçabileceğimi sanmıştım. Ne aptalmışım! Özgürlük, kendilerini anne babalarına bağlayan suçluluk bağını koparma cesaretini gösterenlerin hakkıdır.

Mor halkalı gözlerimin ağabeyimi yumuşatacağını sanmıştım. Oysa acı çeken oydu ve orada bulunanlardan hiç kimsenin -Sarah'ın ailesi, bazı uzak kuzenler- bunu bilmezden gelmeye hakkı yoktu.

— Ne felaket, Tanrım, ne felaket!

— Küçücük üç çocuk!

— Neyse ki kocanın durumu iyi.

— Peki, acil işlere kim yetişiyor?

— Sanırım Ernesta... Ama evliliğinin bozulmasından beri zavallı kız sağlığını kaybetti.

— Ben sanıyordum ki, kayınvalide...

— Tamar evi onun yürütmesini istemiyor...

— Akıllıca bir karar... Adamın yeniden evlenmesi her zaman mümkün. Yetki çatışmaları çıkmasın da!

Bütün gözler bana döndü. Sanki kötü bir film seyrediyordum. O sırada garip bir şey oldu. Karabasanın tam ortasında ben perdeden çıktım. Oradaydım, ama oynanan sahnenin bir parçası değildim. Duyularım uyuşmuştu. Artık acı çekmiyordum. Sesler, biçimleri bozularak çarpıyordu kulaklarıma, duyuyor, ama anlamıyordum. Dehşetten felç olmuş bilincim, bana soluklanma zamanı tanıyordu.

David bana hınçla bakıyor, ancak üzerimde hiçbir etki bırakmıyordu. Biraz iyi niyet gösterebilirdin, işimi kolaylaştırabilirdin, diyordu öfkeli gözleri. Hasta kalbine hiç saygım yok muymuş? Onu büroda bekleyen işlerine? İşbirliğinden kaçınmam ağrına gidiyormuş. Görevimi yapmam için bana yalvarması mı gerekiyormuş? Normal yapıdaki herhangi bir kız kardeş onu bu onur kırıcı durumdan kurtarabilirmiş.

Tepkisiz kalışım havayı daha da ağırlaştırıyor olmalıydı.

Konuklardan biri töreler kitabını andı.

— Çok bilge Musa, dul kadının, kocanın kardeşiyle evlenmesini öngörmedi mi?

— Bununla ilgisi yok, diyerek karşı çıktı yanındaki keçi

sakallı. Amaç, soyundan gelenlerin ölenin adını taşımasıydı.

Bir süre çeşitli ayetler üzerinde tartıştılar. Sarah hizmetçi kadının her geçişinde irkiliyordu.

— Bizi yalnız bırakın, Mariette, dedi sonunda. Servisi kendim yaparım.

Kapı çalındı ve ses beni düştüğüm sersemlemeden kurtardı. Kapıcı kadın, damga, mühür kaplı bir mektup getirmişti. David onu hemen cebine soktu. Bu mühürler yabancı hısımların varlığının belirtisiydi.

— Zahmet etmeseydiniz!

— Acilmiş, dedi kapıcı kadın daireye merakla bakarak.

— Yazık ki öyle, dedi ağabeyim. Ailede bir ölüm oldu da...

Dudaklarını ısırdı, kendini ele verdiğinin bilincine varmıştı.

Zavallı kız kardeşin tifodan öldü, diye yazıyordu Señor Padre ekspres mektubunda. *Tanrı insanların en fedakârını aramızdan niçin aldı? Adela kusursuz bir kız, bir eş ve bir anne oldu, arkasından ağlamaktan gözlerimizde yaş kalmadı. Sevgili Tamar, sağlığını tehlikeye atarak hastanın başında bekledi ve mide sancıları yeniden azdı. Bu dertler yetmezmiş gibi, saçlarını süpürge eden Ernesta kuvvetli bir ateşe yakalandı.*

Hastalığı kapmış olmasından korkan doktor, ona hardal yakıları yapıştırdı ve başının tıraş edilmesini emretti. Ama Tanrı bize acıdı. Korktuğumuz olmadı, ateşi bitkinlikten kaynaklanmış olacak...

— Zavallı Ernesta! diye yorumda bulundu David. Tek güzelliği saçlarıydı.

Zarftan annemin Nita'ya yazdırdığı başka bir mektup çıkardı. Alnım ateş gibiydi ve kan şakaklarımı dövüyordu.

Midem yandığı için koyun peynirinden başka hiçbir şey geçmiyor boğazımdan, diye doğruluyordu annem. El tyempo da la berencena* *bana hiçbir zaman iyi gelmemiştir, üstelik Tanrı tanığımdır, bu hepsinden beter geçiyor. Ancak çevremdeki masumlar acı çekerken kendi derdime nasıl kulak verebilirim? Bonjur'un umutsuzluğu içler acısı.* Los syete** *sırasında aklını kaçıracağından korktuk. Ne yedi, ne içti, zavallı meleklere baktıkça hıçkırarak ağlıyordu. Bu çocuklar için öyle endişeleniyorum ki, sırası gelmişken söyleyeyim, üçü de kusursuz* (ke mal mos kere). *Neyse ki bizleri deneyerek, Tanrı çözümler gönderiyor...*

— Yeter! diye bağırdım. Ne olur, merhamet edin!

Çığlığım garip bir şekilde çınladı. Bir sessizlik oldu. Herkes bana bakıyordu. Arenanın ortasındaydım. Çember, imdat çağrılarımı boğarak üzerime kapanıyordu. Düşmanların ortasında yalnızdım. Hayır, düşman bile değildi onlar. Birisinden nefret etmek için, onu adam yerine koymak gerekir. Bunlar figürandı, balmumundan mankenler, otomatlar. Genç çocukları olan dul bir erkek, yeniden evlenmek zorundadır. Aile yasasının bir maddesi. İnfaz. Bir sinir gülmesi tuttu beni. Yalvarmak neye yarardı? Onlar nasıl yoksa, ben de yoktum, etten kemikten bir varlık değildim. Biz, yasayı uygulamak için buradaydık.

---

* Patlıcan mevsimi, yani en sıcak mevsim.
** Yedi günlük yas dönemi.

— Rebecca, böyle bir anda nasıl gülebilirsin? dedi David beni kınayarak.

Donakalmışım; sinir krizini engellemek için beyhude bir çare olmalıydı. Yaşlara boğuldum, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Bana kolomel içirdiler, portakal çiçeği suyu ve nane likörüne batırılmış şeker verdiler, hiçbiri çare olmadı.

Özüm gözlerimden akıp gidiyordu ve David'in bana o kaçınılmaz soruyu soracağı, daha doğrusu dayatacağı anda, benden geriye hiçbir şey kalmayacağını boş yere umuyordum.

— Numara yapıyor, ben onu tanırım.

— Bu okumuş kızların sağı solu belli olmaz.

— Ya kendinden geçerse?

— Doktor Coenca'yı çağırmak gerekmez mi?

— Sakın ha! O, dul adamın kardeşi.

Soluğumu toplamaya her çalıştığımda, bedenimin derinliklerinden yeni bir kasılma yükseliyor ve yaşlar gözlerimden fışkırıyordu. Beni pansiyona geri götürdüler. Dişlerimin takırtısı kesildiğinde önüne geçemediğim uzun soluklar veriyordum. Sabah olunca beni tecrit odasına taşıdılar.

Pamuk yığınını andıran bir sisin ortasında birkaç gün geçti. Güçsüz, ama sakindim. Durmadan uyuyordum. Bir sabah uyandığımda, yatağımın yanında oturan Elie Abravanel'i gördüm.

— Oraya dönmemi istiyorlar, dedim. Eniştemle evlenmemi.

— Biliyorum, diyerek içini çekti. Babam David'le konuştu. Adam Nuh diyor, peygamber demiyor... malum nakarat. Her şeyden önce çocuklar.

— Artık yaşamak istemiyorum.

— Hayır, istiyorsun.

Haklıydı. Dünden beri acıkmaya başlamıştım. Bedenim bile bana ihanet ediyordu.

— Sana kuvvet ilaçları yazabilirim, ama senin doktora ihtiyacın yok.

Sustum.

— Üzülüyorum, Rebecca, dedi. Keşke bir şey yapabilsem...

— Simone'u bul ve onu bana getir.

Şabat'ı ailece kutlayan kızların yokluğundan yararlanarak, yeğenim beni bir cuma akşamı görmeye geldi ve bakaloryayı iyi dereceyle kazandığımı söyledi.

— Bunu onlara armağan etme sakın! Nereye gitmen gerektiğini ben biliyorum. Güney Amerika'ya. Ailenin orayla bağlantısı yok. Yeni bir hayata başlarsın.

Solgun ve heyecanlıydı. Karşılık vermedim. İyi derece...

— Gitmelisin! diye üsteledi.

Tiz sesi kulak zarımı deliyordu.

— Tek başıma mı? Beş parasız mı?

— Bunu yapanlar var.

Hep kahramanlık destanları, zulme uğrayan kardeşlerimizin kahramanlık hikâyeleri. Gözlerimi yumdum.

O zaman son kozlarını oynadılar. *Señor Padre* gare de l'Est'en çıkageldi, sıcaktan ve tozdan bitkin düşmüştü. Doğruca Bourdon Bulvarı'na geldi. Beni korkuttu, beklenen buydu. Yaşlanmış, titrek sesi, tıraşsız yüzüyle. Ekşi bir koku yayılıyordu üzerinden, titrek parmaklarının arasında öksüz yeğenlerimin fotoğraflarını sıkıyordu.

Ben yatıyordun, onun ayakta duracak hali yoktu ve bana yalvarıyordu. Sonunun yakın olduğunu söylüyordu. Bütün hayatını ailesinin mutluluğuna adamıştı. Ondan sonsuz huzuru esirgeyecek miydim?

— Annen kendini yiyor, ağzına bir şey koyduğu yok...

— Ya Ernesta? Niçin evlenmiyor onunla?

— Zavallı çocuk! Bir aileyle ilgilenebilecek hali mi var onun? Rebecca, yavrum, seni her zaman çok sevdim. Paris'e gitmek istiyordun değil mi? Yüreğim kan ağladı ama dileğini yerine getirdim.

Öyle mi? Ya ben on dördümdeyken Madam Behar'ın ziyareti ne oldu?

— Eğitimin için yaptığım fedakârlıkları bir düşün... Sadece mali açıdan değil... Seni rahibe okuluna gönderdiğim için dostlarım söylemediklerini bırakmadı.

Biraz soluklanmak için uzun uzun öksürdü ve yatağın kenarına yığıldı. Kapı vuruldu. İçeri David girdi, yüzü terden parıl parıl olmuştu.

— *Señor Padre?* Kendinizi iyi hissediyor musunuz?

Konstantinopolis'teyken her akşam yaptığımız gibi, ellerini öptü.

— Yorgun görünüyorsunuz. Sizi eve götüreyim. Sarah *borekita* yaptı.

— Boğazımdan bir şey geçmez, diye sızlandı babam. Dokun bak, kalbim sıkışıyor, doktor yolculuğa çıkmamı yasakladı, ama kendisine ne kadar ihtiyacımız olduğunu Rebecca'ya söylemek istedim...

Gördüklerim, işittiklerim bana yetmişti.

Ertesi sabah kalktım ve kendime çekidüzen verdim. Kararımı vermiştim. Benimle evlenmesine ve hizmetçiye dönüştürülmeme izin verecektim, bedenime gelince, ona asla sahip olamayacaklardı. Bu evlilik kâğıt üstünde kalacaktı.

Başım dönüyordu, David'in evine gitmek için taksiye bindim. Sokakta yürüyen kadınlara camdan baktıkça, cinsel perhizin tenime, tenimin dokusuna, saçlarımın parlaklığına zarar verip vermeyeceğini merak ettim. *La mujer y la rosa fiske la afreskas te turna ermoza,** derlerdi hamamda. Geve-

* "Kadın ve gül sulandıkça taze kalır."

ze kadınlar daha da ileri giderek, bâkirelerin üst kısmı kurur, alt kısmı yağ bağlar, derdi; memeleri boş tulumlar gibi sarkar, derileri kırışır, dişetleri çekilir ve dudakları solar. Çok geçmeden onları deliye döndüren ve huysuzlaştıran organik hastalıklara tutulurlar, âdetleri düzensizleşir, yüzlerini al basar ve terlerler, karınlarının şiştiği bile olur, bunun bir bebek olduğu sanılır, ama kanserdir, çünkü dölyatağı öcünü alır ve korkunç sancılar içinde ölürler...

Dramın tam ortasına düşmüştüm. Babam gece beyin kanaması geçirmişti. Doktor yanındaydı. Sarah, bir elinde havlu, beni antrede itekledi.

— Demek ayağa kalktın? dedi. Rol yaptığını biliyordum. Babanın aksine.

David odadan çıktı, peşinden Doktor Coenca geliyordu. David, ima dolu ağır bir havada bizi tanıştırdı.

— Bay Gatenyo yerinden kımıldayamaz, dedi gelecekteki kayınbiraderim. Sağ tarafı tutmuyor.

— Ama toparlanır, değil mi? diye sordu Sarah.

— Size fazla umut vermek istemem. Sözyitimi belki gerileyebilir, felce gelince...

Bir sessizlik oldu.

— Onu görmek ister misin? diye sordu bana David suçlayıcı bir edayla.

Kolumdan tuttu ve cevap vermeme fırsat bırakmadan beni odaya itti. Yumruklarımı ve çenemi sıktım. Babamın yüzü yamulmuştu, hafif hafif hırıldıyordu. Dizlerim büküldü ve David beni sertçe doğrulttu.

— Duyuyor mu? diye mırıldandım.

— Ona söyleyecek bir şeyin kaldı mı?

David, diye geçirdim içimden, senden nefret ediyorum. Salona döndük. Sarah kendini bir sandalyeye koyverdi, çökmüştü.

— Burada kalacak, diye geveledi. Burada kalacak...

— Size bir hastabakıcıyla bir gece hemşiresi yollarım, dedi Lucien Coenca. İnanın, üzgünüm...

Bana döndü:

— Size gelince çocuğum, hayırlı bir iş yapıyorsunuz. Uğradığı felaketten sonra, kardeşimin şansı varmış. Çocukları benim için öpün. Bana yazmaktan çekinmeyin, size yardımcı olmak beni her zaman mutlu eder.

Bu dairede işittiğim tek sevecen, içten sözcüklerdi bunlar. Gözyaşlarımı zor tuttum.

Pansiyona dönüşümde, bavullarımı hazırlamaya çalışırken aklıma bir şey takıldı: "Kabul ediyorum," bile dememiştim. Konstantinopolis'e döneceğimden kimsenin gerçek bir kuşkusu olmamıştı. Ama, direnişim yüzünden, *Señor Padre* David ile Sarah'nın küçük salonunda yatıyordu, konuşamıyordu ve yatalak olup kalmıştı. Evinden ve fedakâr eşinden binlerce kilometre uzakta. Bu korkunç suçun kefaretini ödemeye ömrüm vefa edecek miydi?

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÖNÜŞ

1

İkinci sınıf bir yataklı vagonda yolculuk ettim. Doğu Ekspresi'ni hep soğukla, karanlıkla, Sırbistan'ın buzlu ovalarıyla bağdaştırırdım. Oysa mevsim yazdı ve ışık gözlerimi yakıyordu.

Venedik'te yolcular bindi, kloş şapkalı, jerse tayyörlü ve uzun sigara ağızlıklı bir Amerikalı kadın, turist kompartımanıma yerleşti.

— Benimle yemekli vagona gelin, şekerim! diye buyurdu. Kutlamamız gerek.

— Öyle mi? Peki neyi kutlayacağız? diye sordum onu koridorda izlerken.

— Kadınlar oy kullanıyor! dedi tiz bir sesle. Politik haklarımız sonunda tanındı!

İki *mint julep* ısmarladı. "Oy kullanmak," diye düşündüm, "hayatımızı seçmemize bile izin verilmezken neye yarar?"

— Amerika'da olabilir, diye karşı çıktı, savaş öncesi modasına göre giyinmiş bir İsviçreli kadın.

— Yakında da İngiltere'de, diyerek araya girdi keçi sakallı, melon şapkalı esmer bir adam.

— Ama henüz Fransa'da değil, diye mırıldandım.

Senato'nun yasayı geri çevirdiğini biliyordum. Bu baylar, papaz takımının bizi etkilemesinden korkuyordu. Lisemde kadınlara oy hakkı tanınmasından yana birkaç kişi

bir protesto komitesi kurmuştu... Ne kadar uzakta kalmıştı bütün bunlar... Kokteylimi bir dikişte içtim ve keçi sakallı İngiliz'in bakışını üzerimde hissettim. Her şey bana vız geliyordu.

Akşam, yemek yediğim masaya oturdu. Adı Parienteymiş, Konstantinopolis ile İngiltere arasında kuruüzüm ticareti yapıyormuş. Karşılıklı ortak kuzenler bulmakta zorlanmadık. İyi niyeti konusunda içimi rahatlatmak için, Londra'da yaşamaktan çok memnun olan eşinden söz etti ve oğlunun resmini gösterdi, lüle saçlı küçük bir melek.

İstanbul'a niçin döndüğümü öğrenmeye çalıştı. İmparatorluktan ayrılan bizimkiler dönüş yolculuğuna hiç çıkmazmış. Kendisi gibi kısa iş gezilerine çıkan simsarların dışında. Ama yalnız başına yolculuk eden ve anlaşılan *buena famiya*'dan bir genç kadın...

Onu sorularıyla baş başa bıraktım, baş ağrısı bahanesiyle kompartımanıma döndüm. Venedik uygar dünyanın pupa heykeliydi. Bu uyuşukluğum iki gün daha sürecek, diyordum, temiz çamaşırsız iki gün daha, pasaport görevlileri, gümrükçüler ve gizli polisin karşısında temelsiz kaygılar, özgür ve kaygısız bir Babil kulesinin ortasında sindirilmesi güç yemekler –ah, turistlere nasıl da özeniyordum!– duraklarda peronda dolaşıyor, vagonun kenarına bronz harflerle yazılmış "Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grands Express Européens" yazısına gözlerimi dikiyordum. Anna Karenina gibi, kendimi kararmış dingillerin arasına atıp atmayacağımı sorguluyordum, atmayacağımı bildiğim halde. Hapse girmeden önce iki gün mühletim vardı, gerçek dışında yaşamak için.

Bu evliliğin kâğıt üzerinde kalacağına karar vermekle, bedenimin dokunulmazlığını korumuş oluyordum. Peki, zihinsel yeteneklerimin körelmesini nasıl önleyecektim? Yazmayı hep istemiştim. Paris'te bu arzum daha da bilenmiş,

ama cesaret edememiştim. Belki de gururum, hırsım, sınıf arkadaşlarımın gereksiz satırlarına, gereksiz satırlar eklemekten alıkoymuştu beni.

İstanbul'da, hayatta kalmak için yazacaktım.

Señor Pariente'nin güleryüzlü ısrarı karşısında, yalnız yolculuk etmemin nedeni olan babamın hastalığından söz ettim. Erdemimin tehlikede olmamasına rağmen, Pariente beni koruması altına aldı. İngilizce konuşmak pek hoşuma gitti. Yabancı dilde konuşmayı hep sevmişimdir. Belki de hiçbiri gerçekten benim dilim olmadığı için. Kırk yıl önce doğduğu ve 1908'de ayrıldığı Hasköy hakkında sorular sordu bana. Ona Vitali'den, dükkândan, Yahudi lisesinden ve Siyonistlerden söz ettim.

Sizin gibi güzel bir kız evlenmekte gecikmez. Pera'da her türlü konfora sahip, güzel bir taş binada oturursunuz ve dünyaya harika erkek çocuklar getirirsiniz! Bir çocuğun dünyaya uyanışına tanık olmaktan güzel şey yoktur... Ne yazık ki, göz açıp kapayıncaya kadar geçiyor!

Kendimi fazla kaptırmadan, doğru söylediğini umuyordum. Yeğenlerimin en küçüğü yirmi iki aylıktı. On bir yıl sonra dinsel erginliğe erişecekti. O zaman ben otuz iki yaşında olacaktım ve aileye hayatımdan bir gün fazlasını sunmayacaktım. Ancak on bir yıllık bir uykudan insan ne şekilde uyanır?

Sirkeci Garı'nda annem ve beni ağlayarak öpen Nita tarafından karşılandım. İstanbul'dan ayrıldığımdan beri annem kilo almıştı. Ondan bir sevecenlik beklentim olsaydı, düş kırıklığına uğramış olurdum, kurban kendisiydi.

— *Ay, ay, ay, ke me muero yo!* (Ay ay ay, ben ölsem!) diye inliyordu, içinden tersini dilemekten geri kalmadan.

Benim çektiklerim –kayıplar ve kazançlarla geçen on bir

yıl– onun dertlerinin yanında hiç kalıyordu. Kızı ölmüştü, kocası *guevo haminado*'larından binlerce kilometre uzakta acı çekiyordu ve sevgili Ernesta, güzelim saçlarından olmuştu.

Kara çarşaflı kadınlar, uyuz kediler, dilenciler ve sakatlar arasında kendine yol açan bir taksi, bizi Hasköy'e götürdü. Eşekler ve hamallar hâlâ yüzer köprünün yanında itişip kakışıyor, tabakhanelerin kokusu güneşte çürüyen çöplerin kokusuna karışıyordu.

Gidişimin öncesine göre işgal kuvvetlerinin varlığının daha hissedilir olduğunu fark ettim (oysa bana neydi?). Yunanlı subayların tozlukları, İtalyanların iki ucu kalkık şapkaları ve kuyruklu giysileri, Senegallilerin kırmızı ceketleri. Ve başka üniformalar. Kadidi çıkmış bedenlerin içinde yüzdüğü paçavra halinde üniformalar.

— Ruslar, dedi Nita sessizce sorgulayan bakışım üzerine. General Vrangel'in ordusu. Her tarafta dolaşıyorlar...

— Alkolik ve soysuzlaşmış bunlar! dedi annem daha ileri giderek. *El Dio ke me mate si es mintira lo ke diṣo.**

Rüzgâr eğri büğrü sokaklarda tozları havalandırıyordu. Pencerelerde tanıdık yüzler gördüm. *Asi bivas! Asi vos de Dios salud!*** diye bağrıştı mahalledeki kadınlar beni açgözlülükle sorgulamadan önce:

— *Señor Padre* nasıl?

— Yolculuğunu kutsayabildi mi?

— Ah, ne felaket, zavallı ailen için ne büyük felaket!

Dudaklarım kupkuruydu, dilim uyuşmuştu.

Siyah giysileri içinde, Ernesta'nın teni patlıcan moruna çalıyordu. Mezeler, *dulsiko* (tatlı) ve bir kavanoz gül reçeli

* "Yalan söylüyorsam Tanrı canımı alsın."

** Hoş geldin selamlamaları.

hazırlamıştı. Maun taklidi mobilyaları, pirinç taklidi karyolaları, mangalı, kilimleri ve sofasıyla, Hasköy'deki ev gözüme daracık ve sefil göründü. Yeğenim Leon, Makabi* üniformasıyla izciye benziyordu.

— Hoş geldin, dedi şişinerek. Hâlâ burada olmama şaşıyorsun belki?

— Leon gidişini erteleme inceliğini gösterdi, diye mırıldandı Nita, ailenin başına gelen... felaketlerden on...

Yeğenim horozlandı.

— Bu evde birisinin adını anmak yasak, bunu biliyorsun. Benim artık kız kardeşim yok ve hiç olmadı.

— *Íjo,* (oğlum) diye yalvardı Nita gözlerini silerek.

Ağzının payını verecek halim yoktu.

— Yeter, Leon, dedi arkamdan bir ses. Böyle konuşmanı yasaklıyorum!

Arkamı döndüm. Vitali oradaydı, iri gövdesi, düzgün çizgileri ve yumuşak bakışıyla. Hıçkırarak kollarına atıldım, az kalsın düşürecektim onu. İlk gözyaşlarım.

— Ne şıksın! dedi bana. Gerçek bir Parisli! Bakalorya derecesi için aferin sana! Seninle gurur duyuyorum, kardeşçiğim, hem de çok...

Hıçkırıklarım arttı. Annem huysuzlandı. Bonjur ve çocuklar beni bekliyormuş, kızarık burnum ve terden sırılsıklam giysilerimle karşısına çıkacak değilmişim herhalde. Bunca felaket yetmiyor muymuş?

— Neden korkuyorsunuz? diye bağırdım. Beni reddetmesinden mi?

Böylece, vapurla, sonra da yaya olarak müstakbel kocamın evine gittik. Faytona binsek Vitali'nin yolculuğu daha

* Siyonist kulüp.

rahat geçerdi. Annemin pintiliğinin bana yönelik olduğunu biliyordum, sevgili *ijiko*'suna değil, ama karşı çıkacak halim yoktu. Pera'da birçok lokanta açılmıştı, kabareler, kışkırtıcı afişler asmış barlar. Yüksek ökçeli iskarpinli kadınlar gördüm, tenleri beyaz, saçları açık renkti, Levanten kadınlara benzemiyorlardı.

— Bunlara *Haraşo* deniyor, diye fısıldadı Vitali. Rusça "iyi" demek. Türkler bayılıyor bunlara... Müttefiklerin daha çok içi gidiyor!

— Ya senin? diye sordum.

— Beni bırak...

Yüzü asıldı ve düşüncesizliğimden dolayı kızdım kendime. Sözlerimi ölçüp biçemeyecek kadar gergindim. Soğuk ve katı bir umutsuzluk çuvalından başka bir şey değildim sanki. Boğazımdan bir yudum *dulsiko* geçseydi, beni altüst eden bu ayıklığımı kaybederdim. Boğazım öyle daralmıştı ki, saman altından su yürüten kız kardeşimin getirdiği tepsiyi görmek bile midemi bulandırmıştı.

Müstakbel kocam, bu arada Beyoğlu adını alan Pera'da oturuyordu, ancak en seçkin yerinde değil. Her türlü konforu olan taş bir binanın yerine, Tarlabaşı Mezarlığı'na yakın ahşap bir evin önünde durduk, giriş katında bir lamba dükkânı vardı.

Son durağa varmıştım ve benim için Vitali'nin elinden bir şey gelmezdi.

Bonjur Coenca kapıyı açtı. İğrenç görünüyordu. Geleneğe uyarak Adela'nın ölümünden beri tıraş olmamıştı. Dolgun yanaklarının çevresinde fazla uzun, yağlı saç tutamları sarkıyordu. Bana yaklaştığında geri adım attım. Annem beni itti ve odaya girdim. Üç erkek çocuk bir köşede baaanneleri Elise Coenca'nın yanında duruyordu.

— Yeni annenizi öpün, dedi.

Georgette bana kuşkuyla baktıktan sonra hafifçe diz kırdı. Aptal aptal gözlerini bana diken Josef'i yapışkan yanağından hafifçe öptüm. En küçükleri Sezar kollarını uzattı ve bana doğru koştu. Onu kucağıma aldım, yüzüme yaklaştırdım ve süt kokusunu kokladım. Teni sıcaktı, damarlarında sıcak bir kan dolaşıyordu. Yeğenlerimi, özgürlüğüme yük, ayak bağı olarak düşünmüştüm. Oysa onlar canlı yaratıklardı.

— Şuna bak, hiç de yabani değil! dedi Vitali.

Kardeşimin ne demek istediğini anladım. Bak, bu çocuk seni şimdiden seviyor. Umudunu kaybetme, şerden bazen hayır doğar.

— Burada olduğunuz için ne kadar mutluyuz, Rebecca, dedi Elise Coenca. Öyle değil mi, Bonjur? Bu eve mutluluğu siz geri getireceksiniz. Burası küçük ama rahattır. Evin hanımı olarak bir dolaşmak ister misiniz? Oğlum size yol gösterir. Bu arada, son ayrıntıları gözden geçiririz, değil mi, Tamar?

Ter içindeki huzursuz Bonjur bana dairesinin meziyetlerini sayıp döktü, sanki satmak istiyordu. Sokağa bakan cumbalı bir salonun dışında, avluya bakan iki oda, sineklerin sardığı bir mutfak ve alafranga klozetli bir tuvalet vardı, gelecekteki kocam bana bunu lüksün son perdesi olarak tanıttı. Banyo için hamama gidiliyormuş.

Vitali, *Ermano*'nun, yani David'in kontratın hazırlanmasıyla ilgili olarak bana teslim ettiği mektubu okudu.

— Adela'nın çeyiz sandığının dörtte üçü hâlâ dolu, dedi annem. Onu yerleştirmesine yardım etmiştim, şey... şeyden önce... Aman Tanrım, ne felaket!

Mendilini çıkardı. Ben dişlerimi sıktım.

— Aksini söylemek beni üzüyor, sevgili Tamar, dedi Eli-

se, bir düzine elbisenin yarısı bile kalmamış. Yatak örtüsünün sırma iplikleri solmuş, halıyı da güveler yemiş.

— Güveler mi? Hasköy'de güve yoktur! diye çıkıştı annem.

— Bu işleri Bonjur ile hallederiz, dedi Vitali.

Bir sessizlik oldu.

— Törene gelince, diye sürdürdü ağabeyim, hahamla konuştum. *Kortar el mez*'den* bir hafta sonra yapılacak... durum nedeniyle çok sade bir tören olacak, aile içinde.

Georgette ağırbaşlılıkla tatlı tepsisini dolaştırdı, bu arada Elise, bana her bir çocuğun beslenme alışkanlıklarını anlatıyordu; yatma faslını, hizmetçinin miskinliğini, sıcak mevsimde su sıkıntısı çekildiğini ve köşedeki bakkalın üçkâğıtçılığını. Kendini öne çıkarıyordu. Josef'i dizlerine oturtmaya çalışan annemin yüzünde öfke okunuyordu. Sezar, benim yanıma, yere oturmuştu.

Odanın bir köşesinde, ölen kadını anmak için bir ışık parıldıyordu.

Hasköy'deki eski evde Simone'la paylaştığım odaya kavuşmak benim için çok zor oldu. İlk akşam, Nita beni pencerenin önünde yakaladı, çocukluğumdaki gibi. Başımı göğsüne gömdüm ve saçlarımı okşadı. Ona Simone ile Jacques'tan, Paris'ten, Wagram Caddesi'nden söz ettim.

— Babamız ölecek, dedim. Annemin yola çıkmamasını anlayamıyorum.

— Gemide yer ayırttı, diye anlattı Nita. *El godro* ona eşlik etmeyi bile önerdi. Sonra, yola çıkmadan bir gün önce aniden vazgeçti.

— Niçin?

Nita gözlerini yere indirdi.

* Ayı bölmek (yas ayına son vermek).

— Evliliğin yüzünden. Son dakikada kaçıp kurtulamayacağından emin olmak istiyordu.

Vitali'nin *Señor Padre*'yle peronda sert bir ağız dalaşına girdiğini de söyledi. Zorla evlendirilmemi istemiyormuş.

— Zavallı babam, diye mırıldandı Nita. Hastalanmasına şaşmıyorum... Buradaki son günleri korkunçtu... Vitali'yi öyle çok seviyor ki!

— Demek durumunun tek sorumlusu ben değilim...

— Rebecca, kendine karşı niçin bu kadar acımasızsın? diye sordu Nita tatlı sesiyle.

Törenden bir gün önce, Vitali beni görmeye geldi. Odama kapanmıştım. Gözlerimi yumup başımı yastığın altına ne kadar gömsem de, bana kıyanları aklımdan çıkaramıyordum. Öcünü aldığından memnun görünen Ernesta; Leon ve annesine zulmedişi; acıyla yüzünü buruşturan, tozları, ishal ilaçları ve merhemleriyle annem. Nita'nın yakınan ve kabullenmiş sesi bile beni çileden çıkarıyordu. Evlenmek, en azından bu evden ayrılmama yarayacaktı.

Ne var ki benliğimin bir parçası, olacaklara inanmayı hâlâ reddediyordu. Bir şeyler olacaktı. İkinci bir dünya savaşı, bir yangın, bir deprem...

— Haydi, gülümse biraz, dedi ağabeyim. Bana Simone'dan, liseden, Marie Dussaut'dan, Elie Abravanel'den, okuduğun romanlardan, gördüğün oyunlardan söz et...

Başımı salladım. Yapamayacaktım.

— Ya burada olanlar, ilgini çekmiyor mu? Cemaat içindeki çekişmeler, işgal güçlerinin ağırdan almaları?... Görüyorum ki hayır...

— Kusura bakma, diye mırıldandım.

Uzun süre konuşmadan öylece kaldık, tutuktuk, mutsuzduk. Sonra ağabeyim son ayrıntıları gözden geçirmek için beni giriş katına sürükledi. Elise'in tuttuğu küçük Aşkena-

zi'nin yerine, ailenin sadık hizmetçimiz Kamer'i bana vermesi için ısrar ediyordu.

— Rebecca her şeyi istiyor, diye acı acı alay etti Ernesta. Pera'yı, daireyi, Kamer'i, her şeyi, her şeyi!

Ona topunu birden devretmeye hazırdım.

— Karşılığında o pasaklı hizmetçiyi alacağımı sanıyorsa yanılıyor! diye terslendi annem. Bir Rumen! Alayım da yemeklerim leş gibi koksun! Elise bundan rahatsız olmaz. Kaşkaval peyniri ile sabun arasındaki farkı bilmez o.

— Aldırma, dedi Nita, artık kalabalık değiliz. Kamer'in işini ben görürüm.

— Olmaz! diye bağırdım. Hizmetçisiz kalırım daha iyi.

— *Tu mira tu jamin!* Kararı ağabeyin verir! diye karşılık verdi annem. Hem, çık mutfağımdan, hamurum rahat rahat kabarsın!

Ertesi gün Mayor Sinagogu'nda bir çeyrek saat kaderimi bağlamaya yetti. Bardak kırılmadı ve bir balığın üzerinden atlamam istenmedi. Neyse, Adela'nın doğurganlığı Coenca ailesinin mutluluğu için yeterli olmuştu.

2

15 Ekim 1919.

Yazmaya çalışmak için bu masaya oturalı bir ay oldu. Bir aydır boş kafama ve laçka elime lanetler yağdırıyorum. Bu dairenin duvarlarından ötesini göremiyorum. Ama içime attığım çığlıklarım beni boğuyor, bu nedenle, daha iyisi elimden gelene kadar sızlanmalarımı bu deftere dökmeye karar verdim.

Bonjur dışarı çıktı. Tophane'deki bir kahvede arkadaşlarıyla kâğıt oynuyor. Leş gibi rakı ve tütün kokarak geri döndüğünde, ben başımı duvara çevirip yatmış olacağım. Göz yaşları içinde uyuyacak, rüyamda ağladığımı göreceğim ve kâbusuma kocamın horlamaları, genelev çıkışlarındaki uğultular, sokakta yatan mültecilerin hıçkırıkları ve fahişelerin kuğurdamaları eşlik edecek. Her şeylerini bağışlamaya hazırım, göz süzmelerini, öksürük nöbetlerini, sövgülerini, dudak rujlarını, frengilerini, sergilendikleri camekânların gerisinden vurma tarzlarını, ama uykumda beni kovalayan, gırtlaktan gelen kahkahalara katlanamıyorum.

Çünkü kütle gibi uyuyorum. Hiç bu kadar çok uyumamış ve uyandığımda bu kadar yorgun olmamıştım.

21 Kasım 1919.

Vitali telefonda bana kardeşimiz David'in mektubunu okudu. Señor Padre *bez bağlanan ve altına kaçırdığında*

azarlanması gereken küçük bir çocuk olmuş yeniden. Bu düşünceye katlanamıyorum. Vitali'ye susması için yalvardım. Telefonu kapattı, şaşırmıştı, düş kırıklığına uğramış olmalı.

3 Ocak 1920.

Az önce küçük Sezar'ı yatırırken aklıma Nita'nın bana söylediği bir ninni geldi:

Durme durme mi anjeliko,
ijiko tchiko de tu nasyon kriatura de Sion
porke nombre ay! Me demandas porke no kanto yo
akortaron las mis alas, y mi bos amudisyo
*Ay! ke mundo de dolor, no konoses la dolor.**

Georgette nakaratın sonunu getirmemi bekledikten sonra, buz gibi bir sesle annesinin şarkılarının daha neşeli olduğunu söyledi. Beni sevmiyor. Josef'le işler daha kolay. Onu doyurmak yetiyor. Keşke babası da öyle olsa. Bir erkeğin özel hayatını ilk kez paylaşıyorum ve bundan böyle soğuk bir kadın olmaktan korkuyorum. Kokusundan, kıllarından, solgun teninden ve bedeninden çıkan seslerden nefret ediyorum.

İlk geceler beni rahat bıraktı. Sonra kazan kaldırdı. "Bu Gatenyo kızları hep sorun çıkarır! Belki sen de ağlayarak ananın yanına dönersin? Haberin olsun, ben o zavallı Faraggi gibi elâlemin maskarası olamam! Delisiniz siz! Deli! Ve boş konuşmuyorum! Ölen karıma sokulduğumda..." Onu ne kadar zaman uzak tutabileceğim? Pes etmemeliyim. Kimi zaman rüyamda kararımı unuttuğumu, Bonjur'un bana yaklaş-

* "Uyu uyu küçük meleğim
Niçin şarkı söylemediğimi soruyorsun
Kanatlarımı kırptılar ve sesim kesildi
Ah, acılar dünyası ve sen acı nedir bilmiyorsun."

masına izin verdiğimi görüyorum. Bir saniye boş bulunup, elimde kalan her şeyi kaybedeceğimi.

Bedensel haz, yaşlanmayı geciktirir derler. Buna inanma eğilimindeyim. Zaten aşkın ışıldattığı Simone ile kendi suyunda ekşiyen Ernesta'yı düşünmek yeter. Yaşamadan solacak mıyım ben?

20 Mart 1920.

Babam İsaac Gatenyo öldü.

Sekiz çocuğundan yalnızca biri, Ermano *cenazenin arkasında yürüdü. Bu durumda aile ne işe yarıyor? Avutmak, dayanışmak gerektiğinde, bir bakıyorsun ortada kimse yok. Oysa baskı yapmak, zorlamak, bir işi, bir drahomayı ya da çıkarları kollamak için gerekli güçler bir araya getiriliyor!*

Babamız, halkımızın töreleri uyarınca kefenle defnedilmedi, Fransız usulü çabucak gömüldü. David, Minyan'ı bile toplamadı. Kapıcı kadının odasının önünden, siyahlar içinde, şapkalarını kulaklarına kadar geçirmiş Yahudilerin geçit yapmasından çekinmiş olmalı. İnsan Wagram Caddesi'nde oturuyorsa, Kadiş okunmaz. Zavallı David! Kapıcı kadın ona "beşinci kattaki çıfıt" adını takalı çok oldu! Cesedinin önünde on pinpon uyum içinde salınsaydı,* Señor Padre*'nin ruhu öbür dünyada daha mı huzurlu olacaktı? Sanmıyorum. Ama yaşlı adam her şeyin kurallara uygun olarak yapılmasını isterdi ve bu dileğine saygı gösterilmeliydi.*

Günlerce duygularıma egemen oldum. Çocuklara, babamın dostlarını bir şey içmek için konuk ettiğinde ne kadar gururlandığımı anlattım. Vitali'yi hayata nasıl döndürdüğünü anlattım. Soylu ve onurlu aile babası görünümünden söz ettim. Türk, masasını devirdiğinde nasıl yerlere kadar eğildiğini anlatmadım. Madam Behar'a karşı takındığı tavırdan söz etmedim. Bischoffsheim'a gelişinden ve acıklı sonundan da.

* Toplu dua için gerekli on yetişkin Yahudi erkek.

Doğrusu, onun kınanacak bir yanını göremiyorum. Ailesinin çıkarını her zaman kendi çıkarının önünde tuttu. Benim aksime. Evet, suçluyum, beyin kanamasına yol açmaktan çok, bir Yahudi'nin, özellikle de Yahudi bir kadının, ancak soyu ile ve soyu için var olduğunu unutarak, kendi arzularıma göre yaşamak istediğim için suçluyum.

Derken bu sabah sinirlerim boşaldı. Koşarak Vitali'ye gittim ve kollarının arasında uzun uzun ağladım. O da benim kadar mutsuzdu. Sirkeci Garı'nın peronu üzerindeki son kavganın anısı onu yiyip bitiriyordu. Babamız artık hayatta olmadığına göre, o da benim gibi ölüm sıkıntısını yaşıyordu. Bunalıma düştüğümde, yok olmak istediğimde, yapılacak bir işimin olduğu düşüncesi beni alıkoyuyordu, diyerek içimi döktüm. Ama zaman geçiyor, yıllar parmaklarımın arasından kayıp gidiyor. Artık Señor Padre *olmadığına göre sırada ben varım. Yarın ölsem, özgür olsam neler yapabileceğimi kimse asla bilemeyecek. Babam asla bana, "Seninle gurur duyuyorum, kızım," demeyecek.*

Vitali beni sessizce dinledi, sonra ne yapmak istediğimi sordu. Ona ancak boş gözlerle bakabildim.

3

Çocukları Taksim bahçesinde dolaştırırken birinin bana seslendiğini duydum:

— Rebecca! Rebecca Gatenyo!

Döndüm. Şık bir genç kadın bana gülümsüyordu.

— Beni tanımadın mı? Canım, Alliance, Madam Mayer, Kapalıçarşı'daki o cumartesi!

— Senin mi? diye sordu yeğenlerimi göstererek.

Hikâyeyi birkaç sözcükle anlattım. Onun talihi daha yaver gitmiş. Bir finans uzmanıyla evlenmiş, küçük bir kız çocuğu varmış, zamanını alışveriş ve yüksek sosyeteyle geçiriyormuş.

— Artık buluştuğumuza göre, elimden kaçamazsın, dedi gülerek. Seni gelecek perşembe bekliyorum!

Osmanlı Bankası'nda çalışan kocası Danon Ventura'yla tanıştım ve küçük kızları Pauline'le. Georgette güzel eve, eşyalara, çocuğun güzel elbiselerine hayran hayran bakıyordu. Josef porselen bir domuz kırdı, Sezar da yere çişini yaptı. Rachel'in sevecenliğine rağmen yerin dibine geçtim.

Haftada bir çocukları birlikte dolaştırmayı alışkanlık edindik. Arkadaşım müzikten hoşlanıyordu, Tepebaşı bahçelerinde oturup Rusça şarkılar dinliyorduk, ya da danslı çay saatinde Taksim'de ya da Pera'nın çeşitli yerlerinde, müzik çalınan yerlerde...

— Beni hiç evine davet etmedin! diye tutturdu arkadaşım, yağmurun haftalık gezimizi kısa kestiği bir gün.

Bonjur'dan utandığımı, tozlu dükkândan ve satıcının çift sarmallı lamba olarak yutturmaya çalıştığı çekme filamanlı, satılmayan ampul kutularından utandığımı ona nasıl söyleyebilirdim? Ayaklarım geri gide gide onu Tarlabaşı'na götürdüm.

Kocamın kahvede olduğunu ümit ediyordum. Ama ne yazık ki bu kez dükkândaydı. Şişindi, çay getirmesi için Süryani'ye ıslık çaldı ve yarısı işlemez halde olan yaylı lambalarını çıkarıp gösterdi.

— Böyle sağlam mal, tüccarın ölümü demek, yeminle! Sıradan mal olsa müşteri geri gelir, onarım ister, yedek parça ister, ama ben, zararına satıyorum! Yalanım varsa canım çıksın! Bakın, burada yazıyor. Harcanan vat başına on *lümen*. Lümen de nedir diyeceksiniz? Ah, teknik herkesin harcı değil. Amatörlerin işi bitti; uzmanların devri başladı. Kocanızı getirin bana, ona bedavadan bir ders vereyim, *oyo* (duydun mu)?

Kıpkırmızı olmuştum. Rachel gülümsedi, palavralarını yutmamıştı, ama lambayı satın aldı. Gelişimizi Elise'e bildirmesi için Georgette'i eve gönderdim. Süryani çayla geldi, bardaklar kirliydi.

— Kalamayız, dedim. Sezar kahvaltı istiyor.

Kayınvalidem çıkmıştı. Bizim kadınlarımız gibi evde yedek bisküvi bulundurmadığım için utanıyordum. Adela'dan bana miras kalan gümüş tepsiyi hazırladım. Georgette gül reçeli kavanozunu uzattı... Ve onu elimden düşürdüm.

Birikmiş sıkıntım, gözlerimden sel gibi boşandı. Halıya yayılmış yarısaydam ezmenin karşısında hıçkırarak ağlıyordum. Rachel sevecenlikle yardımıma koştu.

— Kenara çekilin, çocuklar, dedi. Cam kırıkları bir yerini-

zi kesmesin!

Georgette bir leğen ve bir bez getirdi, ortalığı toparladılar.

— Rebecca, dedi arkadaşım, hava değişikliğine ihtiyacın var. Hafta sonunu Büyükada'da geçiriyorum, kayınlarımın yazlığında, benimle gel, sana iyi gelir...

Çocukların şaşkın bakışları karşısında büsbütün ağlamaya başladım.

— Giyecek bir şeyim yok, dedim, sadece kız kardeşimin eskileri.

— Senin yerinde olsam aldırmazdım, diye karşılık verdi Rachel göz kırparak. Biliyor musun, endamın beni kıskandırıyor.

Gülümsemeyi başardım ve aklıma çok uzaklarda kalmış birkaç anı geldi, deniz banyoları, tenin çıplaklığı, bir saat boyunca kulaç attıktan sonra kaslarda duyulan o nefis yorgunluk, rüzgârın esintisi, güneşin okşayışı.

— Hayır, dedim, imkânsız.

— Kocam Viyana'ya gidiyor, anne babası da Bursa kaplıcalarında, diye ısrar etti Rachel, sadece ikimiz olacağız... Küçüğü getir, Benim Pauline'le oynar.

— Ya Şabat?

Gülmekten katıldı, az sonra ben de gülmeye başladım, çocuklar da öyle ve yeniden ağlamaya başladım; çünkü bu odaya ilk kez bir neşe kıvılcımı girmişti.

4

Rüyamda bakaloryaya girdiğimi ve programı bilmediğimi gördüm. Ter içinde uyandım, önce rahatladım (diplomamı almıştım), sonra umutsuzluğa kapıldım (neye yarar?)

Kalktım ve perdeleri çektim. Hava nefisti. Marmara Denizi hiç bu kadar mavi olmamıştı. Yaz evini denizden ayıran çamlı yoldan bir fayton geçti. Balkona çıktım. Güneşin ilk ışınlarının vurduğu dövme demirden kameriyede hizmetçi kahvaltı sofrasını kuruyordu. Ev halkı uyanmadan denize girmek istiyorsam acele etmeliydim.

Rus oradaydı, dünkü gibi, evvelsi günkü gibi. Çıplak ayaktı, üniformasının pantolonunu baldırlarına kadar sıvamıştı, suda taş kaydırarak eğleniyordu. Hayır, eğlenmiyordu. Yüzü asıktı. Bana baktı ve omurgamdan bir ürperti geçti. Denize attım kendimi. Soğuk suya aniden dalmaktan her zaman nefret eden ben. İki gündür hız rekorları kırıyordum. Hem girerken, hem çıkarken.

Bu heyecanlı halimi sevmiyorum. Beni korkutuyor. Bacaklarımda hissettiğim o elektrik çarpmaları, bütün kasların kızışmasının, dokunma, sahip olma ve sahip olunma arzusunun korkuttuğu gibi. Mücadele etmeye alıştığım içimdeki soğukluğa yeniden kavuşmak istiyorum. Yanıyorum ve savunma hatlarım eriyor. Yalnız güneşin yüzünden değil. İçimde

barındırdığım şiddet beni ürkütüyor. İrademin bu taşkınlıklara karşı koyamayacağını biliyorum.

Utanıyorum. Kadınların hamamda sözünü ettiği ahlak gevşekliğine uğramış olmalıyım. Ben isterik oldum, latince *hustera,* Uterus'tan.

Soğuk su beni yatıştırmıyor. Gözlerimi yumuyor, soluğumu tutuyor ve dalıyorum. Bu adam inanılmaz derecede yakışıklı. Bir sinema oyuncusu gibi, renkli ama boyasız. Uzun boylu, atlet yapılı, sapsarı saçlı, teni güneşten yanmış. Gözleri su yeşili, Paris'te fuarlarda satılan baharatlı ekmekler gibi iştah açıcı. Onu arzuluyorum. Adlandıramayacağım ve kendimde var olduğunu bilmediğim bir arzu bu.

Suda bana yaklaştı. Yarattığı titreşimler birer okşayış gibi. O akışkan tatlılık taşıyor bedenimi, şimdiden razı bir su perisi gibi beni kıyıya uzatan akıntı mı?

Kum, saçlarıma ve tuzlu tenime yapışıyor. Bu akşam beni İstanbul'a götürecek vapuru düşünüyorum. Kocamın yağlı yüzünü. Rus dizüstü çöküyor, bana bakıyor ve gülümsüyor.

— Adım Pavel İnukin, diyor.

Karşılık vermiyorum.

Üzerime eğiliyor. Beni kaplayan kumu gömleğiyle usulca siliyor. Sıçrayarak kalkmalı, onu tokatlamalı ve kaçmalıyım. Kımıldamıyorum. Karnımın altında bir şey kasılıyor. Bir yabancının elleri bana değdi ve ben ses çıkarmadım. Dahası bundan pek çok hoşlandım.

— Durun, diye yalvarıyorum, ben...

O devam ediyor. Artık bir şey düşünmüyorum. Denizin üstünde yüzüyorum, tatlı sözler duyuyorum ve kendimden binlerce fersah ötede mutlulukla gülümsüyorum. Beni kollarında taşıyor. Hem güçlü, hem nazik, koltukaltlarındaki tüyler beni gıdıklıyor, hiç iğrenme hissetmiyorum. Beni

çam iğnelerinden bir yatağa uzatıyor, mayomu çıkarıyor. Ona güveniyorum. Göğüslerimi, karnımı öpüyor, içime usulca giriyor. Zamanın durmasını istiyorum, sonunda tanıdığım yolun yakıcı ve haz dolu anısını korumak istiyorum.

İçimde küçüldüğünü hissettim ve kalması için kollarımı sırtına doladım, ama o bir kalça hareketiyle sıyrıldı, beni sanki canlı canlı yüzmüştü. Gözyaşlarım aktı, şakaklarımı ıslattı, kulaklarıma doğru.

— Canını mı yaktım? diye kaygılandı. Bu ilk kez miydi? Ama...

Alyansımı gösteriyordu.

Gerçeğin içine düşmek istemiyordum. Henüz değil. Onu itecek gücüm yoktu. Utancın binlerce iğnesinin acısını çekecek gücü nasıl bulacaktım? Acıyı hor gördüğümü sanırdım; acı çekme düşüncesi beni iliklerime kadar ürpertti.

— Üşüyorum...

Bana Aziz Andreas haçını taşıyan ceketini uzattı.

— Yok, öylesi bir üşüme değil, diye kekeledim.

Dişlerim birbirine çarpıyordu.

— Dinleyin, hakkımda yanlış şeyler... Ben sadece...

Gözkapaklarımı öptü.

— Ne?

— Bu dakikaları kendimi fazla küçümsemeden hatırlayabilmek isterdim... Bunu istiyordum, ihtiyacım da vardı... Siz anlayamazsınız.

— Öyle mi sanıyorsun?

Çenemin titremesini denetlemeyi başarmıştım.

— Bu olanı unutmalıyız, dedim. Benim bir kocam var. Onun çocuklarını büyütüyorum, bu akşam kente dönüyorum...

Ayaktaydım, giyinmiştim. Rus sağ elimi aldı ve dudaklarına götürdü. Arkamı dönmeden eve kadar yürüdüm.

5

31 Ağustos1920.

Bugün yirmi iki yaşına basıyorum. Marmara Denizi kıyısında Rus'la karşılaşmam bir rüya mıydı? Hayır. Artık bâkire değilim. Bu benim sırrım ve mutluluğum. Bendeki değişikliği kimsenin fark etmemesine şaşıyorum. Kahvaltıya geç kaldığımda Rachel hiç soru sormadı. Demek bir şey belli olmuyordu... Sıcak bir sızı duyarken, daha ağır hareket edip gülümserken, kendimi sonunda yuvarlak, tatlı, hoşgörülü, kadın hissederken bu nasıl oluyordu?

20 Aralık 1920.

Bugün Purim, Bonjur çocuklarını Şarlo'nun bir filmini görmeye Elhamra Sineması'na götürdü. Kayınvalidem bu fırsattan yararlanarak bana nasihat verdi. Oğluma daha "sevecen" davranmazsan, evde bulamadığını başka yerde arar, dedi özetle. Kuralın aksine (Amistad entre kosuegra i novya no ay*), *Elise'le oldukça iyi geçiniyorum. Onurlu bir kadın. O gerçek bir* Señora. *Paris'ten ayrılmadan hemen önce bana çok sıcak davranan Doktor Lucien Coenca'nın ifadesini gözlerinde bulmak hoşuma gidiyor.*

Ne Bonjur'un ne de bu hayatın benim seçimim olduğunu söyledim. Bununla birlikte, çocuklara karşı görevlerimi yeri-

* "Kayınvalide ile gelin arasında arkadaşlık olmaz."

ne getirmeye çalışıyordum. Gerisine gelince... Uzun süre sessiz kaldık. Bonjur'un bir yerlerde bir kız bulmasını diliyorum. Ama böyle bir şey bir anaya nasıl söylenir?

9 Mart 1921.

Sezar kızıl hastalığına tutuldu. Bu benim cezam mı?

12 Mart 1921.

Sezar'ın ateşi sonunda bu sabah düştü. Ölseydi, sanırım hayatta kalamazdım. Bu çocuğa oğlummuş gibi bağlandım. Hastalandığında annem bana yardıma koşacağına, kortijo' *daki kadınlara yeğenlerime iyi bakamadığımı anlattı.*

19 Mart 1921.

Sezar artık tehlikede olmadığı için, Bonjur dükkânla yeniden ilgilenmeye başlamam için sabırsız görünüyor. Bu iş Elise'in aklına geldi, bunun için ona minnet duyuyorum: Önce, dükkân batmak üzere olduğu için. Bir de şu var, sonunda Bonjur'la bir şeyler paylaşıyorum ve ilişkimiz iyiye doğru gidiyor; ama asıl neden işi sevmemi sağlamaya çalışması. Muhasebeyi ve stokların denetimini üstlendim. Benden önce, siparişleri kontrol eden kimse yoktu. Süryani bahşişlerle yetiniyor, memnun kalmayan müşteriler akın ediyor ve asil bir efendi olarak kocam bozuk lambaları yüksek fiyattan aldığı mallarla değiştiriyordu...

9 Nisan 1921.

Hasköy'deki Pesah yemeğinin saçmalığını niçin bir tiyatro oyununda, bir hikâyede, bir romanda anlatarak içimi dökmüyorum! Elimde sadece bu günce var ve anlatacaklarımın düş kırıklığına uğratacağını şimdiden biliyorum. Gülünçlüğü ve gaddarlığı anlatmak için Proust olmak gerek.

Señor Padre *sofranın başköşesinde oturmadığından beri ne kural kaldı, ne törensel hava. Talihin cilvesi! Şimdi de o kadar alaya aldığım törenselliği özlüyorum!*

Sofrada üç erkek oluyordu. Annem Bonjur'a yabancıymış gibi davranıyordu, Vitali konuk rolüyle yetiniyor ve on dokuz yaşında olduğuna bakmadan Leon, aile reisini oynuyordu... Nita hizmetçiydi. Elise davetsiz misafir, ben de düşman. Annem ve Ernesta kötü sözlerini damıtarak bizi besliyordu. Josef geleneksel dört soruyu sorarken yanıldı, Georgette kahveyi taşırdı ve Sezar muhallebisini kustu. "La ija ni naska ni muera!"* *diye içini çekti annem bana bakarak. Korkunç bir şeydi. Kin dolu bir hava. Kendimi düşmanlarla sarılı hissediyordum. Nita ürkek bir sıçana benziyordu. Diğerleri, kana susamış vahşi hayvanlara.*

Bir zamanlar, çekişmelerin ve anlaşmazlıkların üstesinden gelen aile dayanışması babamla birlikte yok oldu.

Buraya geldiğimde, annemdeki değişiklikleri fark edemeyecek kadar kendi sorunlarıma dalmıştım. Anlaşılan, elli yaşında tembelliği keşfetmiş. Fedakârlık dönemi son buldu. Bu o kadar yeni, o kadar garip bir şey ki, bütün gücünü buna harcıyor. Kendi yaptığı yemekler ona bir gram aldırmadığı halde, başkalarının hazırladığı tatlılar ona yarıyor: Şişmanlıyor, yanakları ve boynu tombullaşıyor. Ülseri yok oldu. Tıknazlığı onu ağırlaştırdı, çocukluğumda beni felç eden kestirilemeyen sert davranışları son buldu, ama yerini katil sözcüklere bıraktı.

Bu değişimin nedeni mi? Sonunda erkeklerden kurtuldu. Vitali mesafeli duruyor, Leon hayatını yaşıyor. Sadece görev duygusuyla –ve Elise'e terslik olsun diye– ilgilendiği Adela'nın çocuklarını da ben üstlendim.

Elinde kala kala Ernesta kaldı, kızından çok can yoldaşı, arkadaşı onun. Bir de, yerleri silmek için Nita var. Ne güzel! Los mijores de mozotros'*u kışkırtmamak için, aile hücresinin daralmasını bir felaket olarak kabul ettirme çabasıyla kuşkusuz!*

---

* "Kız çocuk ne doğsun, ne de ölsün!

6

ÖLÜM. Bu sözcük Pera'nın duvarlarına, vitrinlerine, çeşmelerine kara harflerle yazılmıştı. Hem İngilizce, hem Türkçe. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Milliyetçilere yardım eden herkes ölümle cezalandırılacaktı. Yüksek komiserlikler tarafından çıkarılan sokağa çıkma yasağına rağmen, Kemalist direniş, suikast üzerine suikast düzenliyordu. Her sabah bir maslahatgüzarın ya da müttefik bir subayın cansız bedeni bulunuyordu. Kente gerçek bir iç savaş havası egemendi.

Kardeşimin dükkânına doğru giderken ürperiyordum. Vitali bir iş bağlamak üzereydi, onu rahatsız etmekten kaçındım. Bu gibi durumlarda bir göz kırpmanın bile bedeli yüklü bir para kaybına mal olabilir. Karşısındakine duyduğu sevgiden zarar ettiğini ileri sürmece oyunuydu bu. Tam bir yoğunlaşma isteyen bir sahne düzeni.

Hava güzeldi, biraz dolaşmaya karar verdim, sadece ciğerlerimi ve kaslarımı açma keyfi için. Üniversitenin önünde, eli kitaplı öğrenciler caka satıyordu. Onları hasetle süzdüm. Rumların dükkânlarında tarım işletmecisi giysili, kara gözlüklü Venizelos'un portresi, Kral Konstantin'in portresiyle çelişiyordu. Genelkurmay arabaları korna çalıyor, manda arabaları gıcırdıyordu. Kent, her zamanki gibi sefalet ve uluslararası komplo kokuyordu.

Burada ne yapıyordum? Altın dişli bu simsarlarla, bıyık-

lı Kürtlerle, nazarlık satıcıları ve Beyaz Ordu mültecileriyle nasıl bir ortak yönüm vardı? Bütün ırklar, bütün üniformalar buluşmuştu burada ve ben yalnızdım. Bağıracak kadar yalnız. Kendi türümde yalnız. Yalnız, yalnız...

Yırtık pırtık giysili Ruslar Amerikan Kızıl Haçı'nın ve Sainte Pulchérie Okulu'nun önünde kuyruktaydı. Başkaları, basın bürolarının bulunduğu Tünel'in çıkışına toplaşmıştı. Kadidleri çıkmıştı ve çukura kaçmış gözlerinde boş bir ifade vardı. Benim güzel sarışın sevgilim, bugün bu canlı kadavralara mı benziyordu? Gerçek bir bitpazarına dönüşmüş Yüksekkaldırım'ın basamaklarından aşağı indim. Orada bir ekmek parçası karşılığında rubleler, bir salkım üzüm karşılığında madalyalar değiştokuş ediliyordu... Yoksul, hatta açlıktan ölmek üzere olan insanlarla daha önce karşılaşmıştım; onlarda yoksulluğun kabullenmişliği vardı. Oysa bu Ruslar, acıdan sersemlemiş gibiydi, görüntüleri korkunçtu.

Buz gibi bir yürekle Pera'ya doğru çıktım.

Dükkân kapalıydı, iyiye işaret. Vitali işi bağladı ve kutlamak için kahveye gitti demekti. Geçen arabalara bakarak kaldırımda durdum. Küçük bir şapkacı dükkânının önünde bir taksi bekliyordu. Şoför sarışındı, uzun, karton uçlu bir sigara içiyordu... "İşte paçasını kurtarmış biri," diye düşünüm. Dükkândan bir kadın çıktı, ince, şık, Fransız ya da İtalyan olmalıydı. O sırada koltuk değneklerine yaslanmış, sekerek bana doğru gelen Vitali'yi gördüm. Taksinin şoförü müşterisine kapıyı açmak için çıktı. Benim Rus'um, Pavel İnukin! Bakışlarımız karşılaştı ve ağzımız açık, kalakaldık. Sonra kadın cama vurdu ve motor harekete geçti. Vitali dükkânın demir kepengini kaldırıyordu.

— Kendini iyi hissetmiyor musun? diye sordu kardeşim. Bir bardak su ister misin?

Yutkundum.

— Vitali... Bugünlerde kapının önünde bir taksi durabi-

lir... Şoförü bir Rus, çok yakışıklı... Ona şunu verebilir misin... Şey, kâğıdın kalemin var mı?

İstediğimi tek söz söylemeden bana uzattı. Ondan ayrılırken alnımdan öptü:

— Dikkatli ol, kardeşcağazım.

7

Bir başkasının tenine nasıl da akıtıyordum kendimi! Seviyordum. Romanlardaki gibi. İştahım ve uykum kaçacak kadar. Bendeki değişimin farkına bir tek Vitali varmıştı. Annem beni gördükçe: *"Mujer anojada, maldisyon de Dyo"** diye homurdanmaya devam ediyordu, bu da beni kendimi ele vermeme yeteneklerim konusunda rahatlatıyordu. İstanbul'a dönüşümden beri yakamı bırakmayan yorgunluk yok olmuştu. Şimdiye kadar farkına varmadığım bir canlılıkla ikili hayatımı sürdürüyordum.

Georgette ve Josef'i okula götüren, Sezar'la oynayan, Kamer'i dinleyen, Bonjur'un siparişlerini denetleyen, alışveriş ya da hayır işlerini bahane edip yüreği bayram ederek evden kaçan bu ışıl ışıl genç kadın ben miydim? Elise'e pervasız yalanlar söyleyen, gülen, öpen, okşayan ben miydim?

Pavel'le Fener Rum Mahallesi'nde Theodosios surunun eteğinde buluşuyordum. Orada kimse bizi tanımıyor ve konuştuğumuz Fransızcayı anlamıyordu. Sevgilim, Ortodoks Patrikhanesi'nin yakınındaki daracık bir sokağa park ediyordu taksisini. Bana güzel olduğumu söylüyordu, ona inanıyordum. Otomobilden çıktığımızda –pazar alışverişini eve götürmem gerekiyordu– sarmaş dolaş çardaklar ve asmalar, gölgeleriyle bize suç ortaklığı ediyordu. Haliç'in karşı yaka-

* "Dargın, küskün, kızgın kadın, Tanrı'nın laneti."

sında atalarımın gömüldüğü mezarlığı görüyordum. Ama korkmuyordum. Pavel beni kollarının arasında tutmaya devam ettikçe korkmayacaktım.

Akşam yemeğinden sonra sofrayı toplarken korkuya kapılıyordum, Bonjur, son bir geğirtiden sonra bitişikteki kahveye bir el tavla oynamaya gidip gitmemekte kararsız kalınca, bir çıksa, beni bir yalnız bıraksa! diye yalvarıyordum içimden bir diş sarmısağı ovalayarak.

Sezar'a ninniler söylemek için yalnız kalmaya ihtiyacım vardı *(Notches, notches, buenas notches, notches son d'enamorar...* * ya da *Puntcha, Puntcha, la roza uele, im amor mutcho me duele...* **). Pavel'in okşayışlarını ve uzun konuşmalarımızı yeniden yaşamak için.

İyi aileden bütün Ruslar gibi, Fransızcayı mürebbiyesinden öğrenmişti. Çarın subayı olan babası, Japonlara karşı savaşırken ölmüş. Kırsal kesimde geçen kaygısız bir gençlikten sonra, silah taşıma onurunu ağabeyine bırakarak, Petersburg Üniversitesi'nde edebiyat okumaya başlamış. Çehov hakkında bir deneme yazdığı sırada bayrak altına çağrılmış ve müziksever bir anneyi, iki küçük kız kardeşinin gülüşmelerini ve *Marti*'nın yazarına duyduğu hayranlığı geride bırakarak kendini, saçmalığın kısa sürede dehşete dönüştüğü bir kıyımın içinde bulmuş.

Bunları anlatma ihtiyacı ve anlatırken çektiği zorluk beni duygulandırıyordu.

— 1917 Devrimi'nden ve ayrı olarak imzalanan barıştan sonra birlikler başıboş, komutasız kaldı. Kimse nereye gideceğini bilmiyordu, inanılmaz bir kargaşa hüküm sürüyordu...

— Çok acı veriyorsa anlatma.

---

* Geceler, geceler aşkı esinler...

** Gül batar, batar ve aşk canımı yakar...

— Hayır, neler çektiğimi bilmen gerek. İnsanın iğrençliğinin nerelere varabildiğini.

— Bir fikrim var...

Bana bakıyor ama görmüyordu.

— Bir ordu revirinde, bakımsızlıktan can çekişen babamın bir arkadaşına rastladım. Ukrayna'daki Beyaz Ordu'ya katılmamı önerdi. Keşke beynime hemen bir kurşun sıksaymışım.

— Odessa'da mıydın?

Pavel başını salladı, yüzü gerilmişti. Kentte Bolşeviklerin zaferi konusunda dolaşan dehşet verici hikâyeler, General Vrangel'in ordusunun Kırım'dan boşaltılması, aşırı yüklü gemilerle Karadeniz'den geçerek İstanbul'a varışları.

— Sonra hepimizi Prens Adaları'na tıktılar, sana da orada rastladım... Kimse bizi ne yapacağını bilmiyor. Rusya'ya dönsek Kızıllar bizi öldürür. Göç etmeye gelince... Vize gerekiyor...

— Başvurdun mu?

— Elbette! Fransa için... Bekliyorum. Hepimiz bekliyoruz. Pera genelevlerinde ya da Yenibahçe'nin leş kokulu çukurlarında, parasız, ne olacağımızı, bizimkilere neler olduğunu bile bilmeden.

— Ya generalin?

— Vrangel mi? Delinin biri! Sürgündeki hükümeti temsil ettiğini hayal ediyor... Amacı Konstantinopolis'i Türklerin elinden almak, Ona Çarigrad adını verip Romanoflara sunmak. Oysa Bolşevik ajanlar haberi olmadan kuyusunu kazıyor...

— Sakin ol, ben buradayım, diye mırıldandım.

Kollarımın arasında Pavel'in durumunu unuttuğu gibi bir yanılgıyla oyalıyordum kendimi. Onun hem metresi, hem annesi, hem kız kardeşi, hem sığındığı topraktım. Be-

nim sayemde, günden güne daha çok alkole ve uyuşturucuya sığınan arkadaşlarının kaderini paylaşmaktan kurtulmuş oluyordu.

Ben bir şey istemeden Vitali bana dairesinin anahtarını vermeyi önerdi ve birbirimize daha rahat sarılabildik. Kendimi suçlu hissetmiyordum. Günü gününe yaşıyorduk. Müttefikler can çekişen ülkeyi aralarında pay ediyordu ve geleceğimiz onların ellerindeydi. Yarın ne olacaktık? Bir toplu mezardaki cesetler mi? Kaçak göçmenler mi? İngiliz, Fransız, Rus, Yunan, Türk vatandaşları mı? Pavel'le birlikte çevreyi saran çılgınlık havasına kapıldım. Birbirimize tutunuyorduk, körcesine, aceleyle; sevgiye ve güçlü duyulara açtık.

Pavel benim sığınağımdı, ben de onun.

8

Nita dairemin kapısına vurduğunda –Elise'in, annemin, beş para etmez dediği tarifine göre– ıspanaklı *borekita* yapıyordum. Soluk benzini, gözyaşlarını görünce sırrımın açığa çıktığını sandım. Bana açılmış bir mektup uzattı.

Savunmamı hazırlamıştım. Çocukların üstü başı düzgündü, yeterince besleniyorlardı. Ev düzenli ve temizdi. Bonjur'a gelince... Bonjur dilediği gibi dışarı çıkabilirdi. Yapıyordu da. Sevmediğim bir adamla çifleşmeye zorlayamazlardı beni. Davranışım rezalete yol açmıyordu, çünkü aşkımı gizli tutmaya özen gösteriyordum. Günde bir saati, hem de haftanın her günü değil, ailenin külfetim karşılığında sunabileceği bir bahşiş olarak görüyordum: Hizmetçilere para ödenir, öyle değil mi?

— Simone; *ija mia* (kızım benim)... dediğini duydum savunmaya başlamak için soluk alırken.

— Simone?

— Oku...

Mektup David'den geliyordu. Yeğenim Mouffetard Sokağı'nda, sebze meyve satıcılarının arabaları arasında baygınlık geçirmiş. Polisler çantasında *Ermano*'nun adresini bulmuş. Simone'un derdi açlıkmış, iki gündür bir şey yememiş... Doktor ayrıca, üç aylık hamile tanısını koymuş.

Vahvahlanma perdesinin altında, ağabeyimin hoşnutsuzluğu ve öfkesi okunuyordu. Simone şimdi Wagram Caddesi'ndeki hizmetçi odalarından birine yerleşmiş, ama, yeğeninin taşınmasını isteyen kapıcı kadın buna karşı çıkıyormuş. Durum dayanılmazmış, kapıcının düşmanlığı bütün ailenin hayatını altüst ediyormuş. Lucette için ne kötü bir örnek!

Kısacası, onu *parida*'dan* kurtarmak gerekiyormuş.

Nita ağlıyordu. Ona Jacques'tan söz etmiştim. Kendi sefil hayatına bakarak, kızının seçimine safça sevinmişti: "Bir ressam..." diye mırıldanmıştı saygıyla. Bir benmerkezci, bir alkolik, diye düzeltmiştim içimden.

— Vitali'yi gördün mü? diye sordum.

Başını salladı. Oğluyla korkunç bir sahne yaşamış. Leon iki çocuğunun arasında seçim yapmasını istemiş: "O gelirse, ben giderim," demiş.

— Öyleyse gitsin, zaten bütün istediği buydu, diyerek içimi çektim. Kaç zamandır kafamızı şişirip duruyor!

Hoşgörüsüzlüğüyle, geçen yüzyılın sivri sakallı yaşlı hahamlarını hatırlatan bu küçük ev zorbasına karşı öfke doluydum.

— Ya annem?

— Ernesta onu yatırdı, ama iştahla yemek yedi. Ne yapacağız, Rebecca? Küçük kızımın bana ihtiyacı var. David'i bilirsin, ona hayatı dar ediyordur...

Düşündüm.

— Paris'e gitmelisin. Vitali sana ödünç para verir. Oradan Amerika'ya gidersiniz.

— Paris, Amerika... Beni görmüyor musun? Yaşlı bir kadınım ben, üstelik zavallı Nahum gibi öksürüyorum.

Kendimi bir sandalyeye koyverdim. *Señora* Gatenyolar

* Lohusa.

analı kızlı, tatlı Nita'nın hakkından gelmişti. Leon'un, *el ijiko de la vejes* Leon'un da yardımıyla... Ve bunu önlemek için kılımı kıpırdatmamıştım.

— En azından ona yazabiliriz değil mi? David mektuplarını veriyor mu?

— Bilmiyorum. Şimdi dönmem gerek. Bizi görmeye niçin hiç gelmiyorsun, Rebecca? Seni özlüyorum...

Benim de onu özlediğimi, ancak *kortijo*'da oğlanların kısa pantolonlarını yamayan ve annemin bakışlarını yumuşatmak için –boş yere– hayıflanan kadınların haşin bakışları altında oturmaya katlanamadığımı ona nasıl anlatmalı?

Hemen Vitali'ye koştum, beni keyifli bir gülümsemeyle karşıladı.

— Buyurun Küçükhanım, emriniz nedir? Westinghouse marka elektrikli süpürgelerimiz geldi! Tekniğin son buluşu! Dost fiyatına!

Beş dakika sonra yüzündeki gülümseme uçmuştu. Ernesta'ya bulduğu koca aklıma geldi ve birden korktum. Simone'u zorla evlendirmelerini istemiyordum. O çalışıp bebeğini tek başına büyütebilirdi. Aileden kopması koşuluyla.

— Onu istiyor mu? diye sordu.

— Çocuğu mu? Aldırmak isteseydi şimdiye kadar yapardı.

— Ya baba?

— İki aydır ortada yok.

David'e bakılırsa, Jacques uçup gittikten sonra Simone'u Falguière Sokağı'ndaki atölyeden atmışlardı. Tanıdığı ressamların ve modellerin cömertliğinden yararlanarak sağda solda kalmıştı.

— Elie Abravanel'e haber vermeli, dedim.

Vitali çekmesinden bir mektup çıkarıp bana uzattı. Nis-

sim kısa süre önce kanser ameliyatı geçirmiş, Louise, küçük Gérard'ı eve almak için hastanedeki görevine ara vermek zorunda kalmış.

— Şu sıralar onları sıkıntıya sokmak istemiyorum, dedi Vitali.

Yüreğim parçalandı: Nissim Abravanel ölecekti.

— Ne zaman öğrendin? dedim.

Vitali beni dinlemiyordu. Gözlerinde garip bir pırıltı vardı.

— Bir fikrim var, dedi. Ama Simone'a yazmadan önce ne düşündüğünü bilmek isterim. Sizi sevdiğimi bilirsin, her ikinizi, ve hep sevdim.

Hemen anladım.

— Onunla evleneceksin! Çocuğunu tanıyacaksın! Ah, Vitali!

Nedenini tam olarak bilmeden gözlerim doldu. Rahatlama, heyecan, azıcık kıskançlık, geriye dönük korku (ben de hamile kalabilirdim) ve büyük bir hüzün: Hasköy *Juderiası*'nın iki incisinin kaderi böyle mi olacaktı? Ben, renksiz bir ablanın yedeği olmuştum. Simone dayısıyla evlenecekti, sözde bir erkekle...

— Buraya geri dönecek... Bir arkadaşım olacak.

— Hayır.

— Bu ne demek?

— Güney Amerika'ya gitmeye karar verdim.

— Ah! Vitali! Beni terk etme...

Bu defa her şey bitmişti.

— Rebecca, uzun uzun düşündüm. Bizden çok kişi oraya yerleşti bile. Arjantin ve Uruguay'la bağlantılar kurdum. Ama sonunda Caracas'ı seçtim. Orada küçük bir Sefarad kolonisi var. Titvan Yahudileri.

— Herkes gidiyor, diye mırıldandım. Rachel Ventura da öyle.

— Burada ne gibi bir geleceğimiz var? Yeni bir Türkiye

oluşacak, azınlıkların sonu gelecek. Venezuela zengin bir ülke: Değerli madenlerin dışında, petrol de bulundu. Her şey kuruluş halinde. İnsana ihtiyaçları var.

— Ya dükkân?

— Faraggi, damatlarından ya da yeğenlerinden birini geçirecek yerime. Anneme bir gelir bağlayacak...

— Ya ben? diye hıçkırdım. Beni burada yalnız bırakamazsınız! Ya Nita? O veremli.

Vitali bana sarıldı ve çevremizdeki bütün ailelerin dağıldığını usul usul anlattı. Dört yüz yıl boyunca buraya geçici olarak sığındıktan sonra, Sefaradlara göç yolları görünmüştü. Kaderimiz buymuş.

Birbirimizin kollarında suskun kaldık.

— Kabul eder mi dersin? diye sordu Vitali.

Yeğenimin ruhsal durumu hakkında bilgim yoktu, içindeki zembereğin ne ölçüde boşandığını da bilmiyordum. Yalnızlıktan, soğuktan, açlıktan, David'in paylamalarından ve bekâr anneler yurdunda doğum yapma korkusundan sonra, Vitali'nin önerisi umulmadık bir umut kapısı açıyordu. Ama Pavel'in kollarında keşfettiklerimden yoksun kalması gerekecekti.

— Evet.

— Paris'te evleniriz, çocuk yolculuk yapacak duruma gelir gelmez gideriz... Amerika'da çocuğun babasız olduğunu kim bilecek...

— Şeyi biliyor mu, yani... diye kekeledim.

— Ondan bir şey gizlemeyeceğim.

Kızardı, bakışını çevirdi ve ekledi:

— Zaten beş yılda durumda gelişmeler oldu... Bazı doktorların iddiasına göre... Freud okumalısın, çok şey öğrenirsin, İngilizceye çevrildi galiba. Kısacası, en büyük sakatlıklar, kendi kendimize yarattıklarımız.

Vitali bazı şeylerin peşini bırakmıyordu. Savaştan önce, Selanik'ten gönderdiği bir mektupta da Viyanalı psikiatrın yazılarından söz etmişti.

— Eve dönmeliyim, öğle yemeği hazır değil, diye içimi çektim.

— Senin durumun nasıl? dedi. Umarım ihtiyatlı davranıyorsun...

Omuz silktim. Ağabeyim beni alnımdan öptü.

Eğer Simone benden... senin Bonjur'dan iğrendiğin gibi iğrenirse, inan bana ısrar etmem.

9

8 Ekim 1921.

Vitali gidiyor, Nita hasta, Simone geri dönmeyecek. Kabilemiz ufalanmaya devam ediyor. Bu günce günün birinde Konstantinopolisli bir buena famiya*'dan kalan tek iz mi olacak?*

Pavel değişti. Hayır, değişen benim. Simone'un başına gelenden sonra sevişmekten korkuyorum. Hamile kalırsam halim ne olur? Bu çıkmaza bunca kaygısızlıkla nasıl daldığımı anlayamıyorum. Uçuşun sonu geldi. Yeniden yere iniyorum ve canım acıyor.

Defterimi bezginlikle kapattım, neyin ne olduğunu biliyorum artık. Yalan söylemekten, her fırsattan yararlanmaktan mahalleden mahalleye koşmaktan yorulmuştum. Pavel'i arkadaşlarının onu sürükledikleri uçurumdan uzaklaştırmaya çalışmaktan.

Sevgilimin tutunacak dalı kalmamıştı. Takside çalışmaktan nefret ediyor, kendini kaba saba, aptallaşmış hissediyordu. Edebiyattan söz ettiğimizde yüzü sıkıntıyla geriliyordu. Okuyamıyor, bu onu dehşete düşürüyordu. Günden güne eriyen yüzlerce mülteci, konsolosluktan elleri boş dönüyordu.

Bazı sabahlar Pavel, Slav ırkına bağladığım bir farfaralıkla kendisiyle alay ediyordu. Aslında bir kerevet komşusu-

nun kendini asmasını kendince kutluyordu. Bizi utanç içinde bırakan sert kucaklaşmalardan sonra, bunu bana ağlayarak itiraf ediyordu.

Umutsuzluğun ve Fransız karşıtı duyguların yayıldığı ölçüde, Ruslarda katılımsal Yahudi düşmanlığının şiddetlendiği Zemsvolan komitesine yaklaşmıştı. Pavel taksisine "sarkık dudaklı bir Yahudi" ya da "Parisli bir aşifte" bindiği için yakınıyordu. Bu kadınlar, her beyaz Rus'un gerisinde Bolşevik bir casus arayan Komiser Colombani'nin hesabına çalışıyor olmalıydı.

General Vrangel'in yatının deniz kazasına uğradığı gün, son umutlarının kaybolduğunu gören Pavel, çılgınca içmiş ve taksisini çarpıp hurdaya çevirmiş. Geçimini nasıl sağlamayı düşündüğünü sorduğumda bana hakaret etti:

— Kahretsin, jigololuk yapacağım. Para yemek niçin kadınların harcı olsun? Budala şişko kocanın seni beslemesinden şikâyetçi değilsin, öyle değil mi?

— Böyle konuşamazsın.

— Senin için neyim ben? Bir aygır! Başkalarını mahrum bırakmak haksızlık olur...

Bir erkeğin kollarında kendimi kaybetmek istemiştim, ektiğimi biçiyordum.

O akşam yemek yapacak halim yoktu, bir akşam önceki köfteleri ısıttım.

— Bunu sevmedim, dedi Georgette. Annem soğuk köftelerle graten yapardı.

— Annen bir *Señora*'ydı, diyerek onu destekledi Bonjur. Bazıları gibi Paris'te keyif çatarken aklını kaçırmadı.

İstanbul'daki *buenas famiyas* takımı Simone'un düştüğü durumu öğrenmişti. Bonjur kuduruyordu. Huysuzluğu Süryani satıcının işten ayrılmasına bile yol açtı.

— Stakos'ta iki katını kazanacağını söylüyor.

— Güle güle gitsin, dedi Elise. O kuru bir incirdi.

— İyi de, dükkân tek başına idare edilmez ki, diye içini çekti kocam.

— Rebecca sana biraz daha yardım eder, olur biter.

— Ya, öyle mi sanıyorsun? Aman anne, karımın işi başından aşkın, bizimle ilgilenecek hali mi var?

Kalbi duracak gibi oldu.

— Ne demek istiyorsun?

— Rum dükkânlarından alışveriş ederken görmüşler seni!

— Saçma! Fener'deki bir kitapçıda bir abonmanım var. Haftada bir gidiyorum, daha doğrusu gidiyordum, çünkü Nita hastalanınca...

— Biliyorum! Mahallenin maskarası oldum! *Es munço negra de tomar mujer savia!** dedi daha bu sabah arkadaşım Benveniste. Bir kadın ki ne dikiş bilir, ne yemek, ne...

— Ne ne?

— Ne demek istediğimi anlıyorsun.

— Bonjur, diye araya girdi Elise.

— Bıktım artık. Ben çıkıyorum.

Tıraş olmaya çalıştı, yanağını kesti, bir parça şapla yarayı ovmam için beni çağırdı. Sonra koku sürdü, yarı çıplak başını gominaladı.

— Nereye gittiğimi sormuyor musun?

— Bugün kazandığın dört lirayı harcamaya sanıyorum.

— Bildin. Peki kiminle harcayacağımı biliyor musun?

— Hayır.

— Bir kadınla, şekerim. Gerçek bir kadınla, büzüşmüş bir bakireyle değil, *maldiça* (lanetlenmiş)!

Az daha benim de gerçek bir kadın olduğumu haykıracaktım. Parasını hamamböceği yarışları ve kumar oyunla-

* "Bilgili kadın almak çok kötüdür."

rında kaybetmesinden bıktığımı. Bütün sevdiklerimin beni bırakıp gittiğini. Benimle yatan adamın hakaretlerinden utandığımı.

Ertesi sabah Pavel özür diledi, onu bağışladım. Ama aramızda bir şey kırılmıştı. İlişkimiz gerginleşti, birbirimizi yaralamamak için sözlerimizi sakınıyorduk. Derken Vitali Paris'e gitti ve başka bir buluşma yeri aramamız gerekti. Taksiyi kaybettikten sonra, Pavel'i Rachel Ventura'nın evine bahçıvan olarak aldırdım. Rachel de gitmek üzere olduğundan bu geçici bir işti. Ancak aletlerin yerleştirildiği kulübede birkaç kez buluşabildik.

Pavel giderek daha çok içiyordu. Alkoliklerden, gönderdikleri bulanık, tanınmaz imgelerden hep korkmuşumdur. Sevgilimin çöküşünü bir ceza gibi yaşıyordum. Aşkımız ölmedi, marazileşti. Birbirimizde kendi umutsuzluğumuzun yansımasını arıyorduk. Tutku vardı, yıkıcı ve trajikti. Birbirimizin canını mahsus yakıyorduk. Pavel, Yahudileri sosyalist devrime yol açmış olmakla, Rus halkının uğradığı bütün felaketlerin kökeninde bulunmakla suçluyordu. *Haraşo*'lar sayesinde birkaç ay içinde İstanbul gecelerinin kralı olan Lehmann adında birine yükleniyordu:

— Aristorat tabakadan genç kızlar, Turkuvaz'da ya da Gardenbar'da bir ampul morfin için fahişelik yapıyor. Bu domuzun yüzünden.

— Kötü alışkanlıklar bakımından kimse senin yurttaşlarının eline su dökemez! diye karşılık verdim. Onları unut ve Çehov üzerindeki çalışmana dön. Ne bekliyorsun? Aslında hiçbir ihtirasın yok senin. Yoksa o sarhoşlarla, esrarkeşlerle, paçavra haline gelmiş insanlarla ne işin var?

— Onlar benim ırkımdan, Rebecca. Bu sözcüğün ne anlama geldiğini sana açıklamama gerek yok. (Sesi kırıldı.) Biz artık insan değil, köpeğiz ve birbirimizin kıçını yalamaya ihtiyaç duyuyoruz.

Sustum. Sürüme katılmak için ben de öğrenimimden vazgeçmemiş miydim?

Neredeyse günlük hale gelen dalaşmalarımızın dehşetine rağmen, ziyaretlerimi kesmedim. Rachel'in Fransa'ya gidişinden ve evin satılmasından sonra bile. Derken bir sabah bahçede yıkıcıları gördüm. Kulübe yerle bir olmuştu. Pavel'i bekledim, ama gelmedi. Ertesi sabah da görünmedi.

10

10 Şubat 1922.

Bu sabah Nita'yı gömdüm. Onu son kez öptüğümde teninin soğukluğunu hiç unutmayacağım. Ölüm beni öyle ürkütüyor ki... Oysa hayata bağlı olmak için deli olmak gerek.

Leon'un Filistin'e gidişinden kısa süre sonra ablamın durumu birden ağırlaştı. Simone, Vitali ve bebekle Caracas'a varmıştı bile. Nita onu hayata bağlayan hiçbir şeyin kalmadığını düşünmüş olmalı.

Ya beni, beni düşündü mü?

Son nefesine kadar ablam "zavallı Tamar"la barış yapmam için yalvardı. İyi yürekli, saf Nita.

"Babalarına ve anana saygı göstereceksin", demişti Tanrı. Kefaret ödüyorum. Annemle karşı karşıya geldiğimizde, ikimizin de kapıldığı öfkenin kefaretini. Elimde değil. Ona kollarımı açamıyorum. Onda nefret ettiğim, Yahudi kadınının kaderi. Onun da bende katlanamadığı, bu kaderden kurtulma çabam.

Yazı mı yazıyorsun Rebecca? diye sordu kayınvalidem. İyidir, insanı rahatlatır.

Aksine. Günlük yarayı kanırtan bir bıçaktı günce. Anlamsızlığıma ayna tutuyordu. Acımı aşmayı, ondan bir eser oluşturmayı niçin beceremiyordum? Başımı ellerimin arasına aldım.

— Sen dinlen, dedi Elise. Çocukları hamama ben götürürüm.

Salondaki sedirde uyukladığım sırada Georgette yolda topladığı bir kuşburnu çiçeğiyle beni gıdıkladı. "Senin için," dedi. Gözlerim nemlendi. Bu bana verdiği ilk armağandı.

Bonjur, Kiduş için bir tavuk, bir balık ve bir şişe iyi şarap getirdi. Yemeği kayınvalidem hazırladı. Sakin bir Şabat geçirdik ve diğerleriyle şarkı söyleyecek gücü buldum. Yalnız değildim, bir ailem vardı.

Dükkânı ciddi bir şekilde ele almaya karar verdim. Tam zamanıydı, doğruca iflasa gidiyorduk. Uzak bir kuzenin yardımı sayesinde, Tütün Rejisi'yle anlaşmayı son dakikada yeniletebildim. Bonjur bana minnet duydu. Bir yıl kazanmıştık. Ya sonrası... Canım, bu kentte kim ileriye dönük tasarılar kurabilirdi ki?

Tehlike geçmişti, ama kocamı faaliyetlerimizi çeşitlendirmeye ikna ettim. Faraggi, Vitali'nin bıraktığı elektrikli aletler stokunu bize satmayı kabul etti. Bunları çalıştırmayı öğrenmek için birkaç fizik kitabı karıştırdım ve birkaç haftada Joule yasası ve iletkenlerin rezistansı konusunda uzman oldum.

Mağazada elektrikli süpürgeler, ütüler ve elektrikli dikiş makineleri satılıyordu. Vitrine bir Frigidaire bile koydum. Alıcılar kuşkusuz motorların çalışmasını bir kadının açıklamasına güvenmiyor ve Bonjur dükkândan çok kahvede oluyordu. Ben de, Çiçek Pasajı'ndaki bir tenekecinin bana tavsiye ettiği meraklı ve becerikli bir genci çırak olarak yetiştirdim.

Simone ile Vitali Caracas'a yerleşmelerini coşkulu ifadelerle anlatıyordu bana. Kendimi aldatılmış hissediyordum. Ben de yeğenim gibi ahlakı ve duyguları bir kenara atsay-

dım keşke. Nita üzüntüden ölmüştü. Anlaşılan bazı ana baba katilleri cehennemi boylamıyordu...

Tepkilerimin satır aralarında okunmasından çekinerek mektuplarına yanıt vermedim. Mekanik alanındaki başarılarımın gururuyla, ona özel ve içten bir mektup yazabildiğim güne kadar.

Simone'un yanıtı sıcak duygularla doluydu.

Umudunu kaybetmemelisin canım. Bir ömür, birçok hayat barındırır; bunun kanıtını her gün görüyoruz. Göçmenler Venezuela'ya yeni bir fırsat aramaya geliyor ve buluyorlar. Bir Covo ve bir Gatenyo olduğunu unutma: Galata'daki nona *yanılmıyorsam hâlâ yaşıyor, Ortaköy'deki* nono *da doksanın üstünde. Burada Türkiye Yahudilerinin ömrünün uzunluğu hakkında birçok şaka yapılıyor. Yoğurt hastalıklardan koruyormuş insanları. Ne yazık ki babam süt mamüllerini sevmezdi, annem de bize kalsın diye kendini mahrum ederdi.*

Bütün bunları şunun için söylüyorum, gözümün nuru teyzem, önünde uzun yıllar var, günün birinde istediklerini gerçekleştireceğinden eminim.

Zavallı annemizin ölümünden sonra Leon'a yazdığımı biliyorsun. İbranice, dokunaklı bir yanıt verdi bana, Vitali çevirdi: Sanırım değişiyor... Yani! Tiberya Gölü'nün güneyinde, Deganya'da yaşıyor ve kendisiyle barışık görünüyor. Toprak sürüyor, anlaşılan "kendi" ailesini, geleceğini, ufkunu bulmuş. O artık küçük bir Yahudi değil, bir öncü. Onun düşmanları İngilizler, geceleri bir koyun boğazlamak için sokulan Araplar... ya da ki-

butzlu bir kız. Bir şey çıtlatmamasına rağmen, âşık olduğunu sanıyorum. Güneş, temiz hava ve tehlike kuvvet macunu gibidir. Annem, kardeşimin beni bağışladığını bilse sevinirdi.

11

5 Eylül 1922.

Pavel'den hâlâ ses seda yok. Hayır kurumları tarafından mültecilere ayrılan toplu barınakları dolaştım. Hiçbir ize rastlamadım. Panrus komitesi bir gün Fransa'ya gittiğini, ertesi gün intihar ettiğini, bir gün sonra Amerika'da olduğunu söylüyor.

Fransız ve İngiliz savaş gemileri hâlâ Boğaz'da demirli, Halife Abdülmecid'i tıpkı sultanlığın eski zamanlarındaki gibi Fatih Camii'nde tahta çıkarma hazırlıkları yapılıyor. Bonjur, Gazi'nin Anadolu'daki ilerleyişinden kaygılanmaz görünüyor. Göçen Yahudilerle alay ediyor: "Gitsinler, ne kadar az olursak, o kadar çok para kazanırız! Bir Türk'ten mi korkacağım? Ne münasebet."

Parasını benim kazandığımı unutmuş görünüyor.

2 Kasım 1922.

Pavel'in iki vapur biletiyle beni Marsilya'ya götürmeye geldiğini gördüm rüyamda. Peşinden gidiyor, ama dairenin kapısını kapatamıyordum: Kapının aralığına Sezar ayağını sokmuştu. "Beni bırakma Tiatia," diyordu. Yaşlar içinde uyandım.

Buraya geldiğimde bundan böyle katı, duygusuz bir insan

olmaktan korkmuştum. Bu çocuklar beni sevginin tuzağına düşürdü. Güvenen gözleri ve kardeşinin kurşun askerleri ya da boş ampul kutularıyla oynarken takındığı ciddi ifadeyle, başta Sezar. Ciddi, aklı başında, duygularını hiç belli etmeyen Georgette. İradesine hayranlık duyduğumu ve benim irademe karşı çıkıldığı gibi, onunkine karşı gelmeyeceğimi biliyor. Ve Josef, erkek kardeşinden daha beceriksiz, ama yanlış yapmama çabası insanı duygulandırıyor. Şu sırada onu dert ediniyorum. Sınıfta başarısız. Doğuştan solak olduğu halde, Bonjur onu sağ eliyle yazmaya zorluyor. Çocuğa sinirleniyor ve onu Türk okuluna göndermekle tehdit ediyor. Bu çok tuhaf, çünkü üç çocuk arasında babasına tek çeken o. Ağırkanlı, aksi sayılmaz, ancak köşeye sıkışınca öfkeleniyor. Simone'a danıştım. Caracas'taki arkadaşlarından biri psikanalistmiş ve Mélanie Klein'i tanıyormuş. Yeğenlerime kendi hayatlarını en iyi şekilde yönetme olanağını sağlamak istiyorum. Sevmek buysa eğer, evet, onları seviyorum.

21 Kasım 1922.

Lozan Konferansı bugün başlıyor. Biz ne olacağız? İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalırsak Pavel'i bir daha asla göremem. Geriye baktıkça ilişkimizin siyasal duruma ne kadar bağlı olduğunu daha iyi anlıyorum. 1920 yazında Sevr Antlaşması'nın imzalanması, azınlıklar arasında büyük sevinç uyandırmıştı. Türklerin yenilgisi, kapitülasyon sistemine, Osmanlı İmparatorluğu'nun sırtından yüzyıllardır reayayı zengin eden o mali ve yasal ayrıcalıklara geri dönüşü sağlayacaktı. Ancak bizler güçlülerin elinde birer oyuncaktık. İngilizler ve Fransızlar bizim kalıntılarımızı paylaşmayı düşlerken, Yunanlar Müslümanlardan Bizans'ı geri almayı kuruyor ve Ermeniler Bolşeviklerle işbirliği yapıyordu. Mustafa Kemal Ankara'da kâh Fransızlara kâh Ruslara dayanarak politikasını sürdürüyordu...

Bu kargaşanın ortasında cemaatimiz politik duyarlıktan

yoksun olduğunu göstermiş, Hahambaşı Nahum'u azlederek, Yahudileri Türklere karşı kışkırtma marifetini gösteren üç ikbal avcısını getirmişti. Müslümanlara karşı çıkmak, Hıristiyanlarla –daha beteri Ortodokslarla– işbirliğine girişmek olacak şey miydi? Tarihten hiç ders almamış mıydı bunlar?

Pavel ve ben, çatışan çıkar oyunlarının arasındaki figüranlardık, olayların, umutların, düş kırıklıklarının, söylentilerin ve gerçek dramların arasında bocalayıp duruyorduk. Çevremizdeki herkes gibi, düş ile gerçek arasında fark gözetmiyorduk artık. Yaşamak gerekiyordu, acilen ve hayata olabildiğince asılarak.

Maceramızın geleceği yoktu kuşkusuz, ama gerçek bir son yaşamamış olmak bana acı veriyor. Kendimi aşağılanmış hissediyorum, sanki onun kollarında bir bedenden başka bir şey değilmişim gibi. Utanç verecek kadar aç bir beden.

3 Mart 1923.

İmparatorluk can çekişiyor. Türkler İzmir'i geri aldı ve Hıristiyanlar kaçıyor. Hükümet, sürgünleri "halk mübadelesi" olarak niteliyor. Ermeniler bunun anlamını bilir! Bu kez bakışları acı ve korkuyla çökmüş binlerce Rum yollara düştü.

Türk düşmanı sandığım İngilizler, Sultan VI. Mehmet'in kaçışını örgütledi. Gel de anla! Mustafa Kemal Müttefiklerle gizli görüşmeler yapıyor... Onlar da tası tarağı toplamaya başladı. Tartışmalar hep kapitülasyonlar sorununa takılsa da, işgalin sonunun geldiği açıkça görülüyor. Cumhuriyet yakında ilan edilecek.

Cemaatimiz kan kaybediyor. Alliance okullarında sınıflar eriyip gidiyor: Georgette'in sınıfında beş, Josef'in sınıfında yedi öğrenci var. İşgal ordularını destekleyen yöneticilerimiz, Mustafa Kemal'e bağlılığımız konusunda güvence vermek için Ankara'ya telgraf üstüne telgraf çekiyor. Utanıyorum. İyi ki Vitali burada değil de olanları görmüyor.

Türk basını günden güne Yahudi düşmanlığına yöneliyor. Bir köşeye çekilip başımızı eğerek fırtınanın dinmesini beklemek söz konusu değil artık. Azınlıkların ömrü tükendi. Ya bu ülkeden gideceğiz ya da onun gerçek bir parçası olacağız. Ancak kazananlar bize nasıl davranacak?

Bonjur ülkeden ayrılma fikrine giderek yakınlaşıyor. Fransa elçiliğine gidip izlenecek yol konusunda bilgi edinmeye ikna ettim onu. Dediklerimi kuzu kuzu yapıyor, yeter ki karar alma yetkisini ona bırakayım.

Artık bir an önce Paris'e dönmek istiyorum. Çocukları liseye göndermek. Radyo dinlemek. Bütün dünya –bizim dışımızda– Carpentier-Dempsey maçını naklen izledi. Boksa aldırdığım yok, ama olayların doğrudan yorumlandığını duymak çok heyecan verici olmalı.

24 Temmuz 1923.

Artık barış zamanı! Müttefikler gidiyor ve kapitülasyonlar kesinkes kaldırıldı.

Bonjur geçen hafta Paris'e gitti. Doktor kardeşi ona sonunda bir iş kontratı ayarlayabilmişti: Paris'e vize almak bu şarta bağlıydı. Kocam İstanbul'dan hiç ayrılmamıştı. Hareket anında (Kaminos de leche y miel) *bizi selamlamak için başını trenin kapısından çıkardı, fesinin altında yüzü sıkıntıdan ter içindeydi. Karşıdaki peronda hammallar, Atatürk'ün emriyle efsanevi Osmanlı başlıklarının yerine geçecek binlerce şapka yükünü boşaltırken, başka bir Doğu Ekspresi'nin kazanı soğuyordu.*

Elise, çocuklar ve ben, birkaç hafta sonra gemiyle Marsilya'ya hareket edecek ve okulların açılmasından önce Paris'te olacaktık. Georgette altıncı sınıfa gidiyor: Benim sahip olmadığım fırsatlardan yararlanmasını istiyorum. Lucien Coenca'dan kayıtlarla ilgilenmesini rica ettim: İhtiyacım olursa ona başvurmamı söylememiş miydi?

Bu arada, diod ve rezistansların sırlarına eriştirdiğim genç çırağa lamba stoğunu satmaya çalışıyorum. Birkaç kuruşumuzu altına çeviriyor ve kâğıtlar için kuyruğa giriyorum. Yeni cumhuriyetin zaferi hiç de alçakgönüllü değil. Günde on kez bana yabancı, çıkarcı, Türk düşmanı diye sövüyorlar. Evde, Elise götüreceğimiz eşyaları ayırıyor.

Kovulmadığımızı, isteğimiz üzerine kendimize seçtiğimiz bir ülkeye gittiğimizi söylesem de kanmıyorum. Büyük sıçrayışa arzulu olan diğer Sefarad kardeşlerimizin aksine. Kuşkusuz silahlı askerler bizi sınıra götürmüyor, ama bizleri geçim kaynaklarımızdan ederek, Türk vatandaşlığına geçmeye, adımızı Türkleştirmeye ve çocuklarımızı Türk okullarına göndermeye zorlayarak, Gazi bizi pekâlâ çıkışa doğru yönlendiriyor.

Osmanlı Yahudilerinin son züppeliği, kendilerini sürgün saymamaları olmuştur.

12

Annem ile Ernesta'yı ne yapacaktık? Ailemin son üyelerini geride bırakabilir miydik? Soru *Ermano*'ya soruldu, Paris, Caracas ve İstanbul arasında yoğun bir mektup alışverişine yol açtı.

Onlar, Hasköy'deki evde yaşıyordu, Aynalıkavak Sokağı'nda (*"La ija kon la madre komo la unya i la karne"** diyordu kayınvalidem) ve mahalleden ayrılmayı reddediyorlardı, komşu evlere Anadolu köylülerinin ve beş parasız mültecilerin yerleşmesine rağmen.

Annemin bencilliği, köleliği kadar abartılıydı. Karşısında şaşırıp kalıyordum. Yalnız kendisiyle ilgileniyordu. Ernesta ise onun basit bir uzantısıydı. Her ikisi kendilerini bağımlı yaşlı kadınlar olarak görüyor ve kız evlat olarak bana durmadan görevlerimi hatırlatıyorlardı. Ben de cumaları onları görmeye gidiyor, Şabat yemeğine ve diğer Yahudi bayramlarına davet ediyordum. Omuzlarında eski püskü bir şal, siyahlar içinde, ağlayıp sızlayan, saldırgan, hırçın ve dediği dedik iki kadın, sızlanmalarına rağmen şaşırtıcı bir hareketlilik içindeydi: Yiyeceklere saldırmaları, yutmadan önce ağızlarını şarapla çalkalamaları, dişlerinden ve midelerinden yakınarak tabaklarını yeniden doldurmaları, bir yandan da yemeklerin dolaşmasını ve başkalarının tabaklarını de-

* "Ana kız etle tırnak gibidir."

netlemekten vazgeçmemeleri görülmeye değerdi... Yırtıcı kuşlar.

Her hafta annem ve Ernesta, projelerimizi öğrenmek için çeşitli yollar deniyordu. Soruları geçiştiriyor ya da bir özdeyişe başvuruyorduk: *"En tus afanesi apretas toma konsejo de tas refranes."*

Ağabeylerim sonunda anlaşıp bize kararlarını bildirdiler. David (zaten kendi annesi olmayan) annemi ve kız kardeşimi üstlenmek istemiyordu. Vitali, Bonjur daha iyi bir duruma gelene kadar –bu çok zaman alabilirdi– onları kabule hazırdı.

— *Ken ijo kria oro fila,** yorumunu yaptı Elise.

O da benim kadar rahatlamıştı. Mağaza görevlisi maaşıyla kocamın böyle kalabalık bir aileyi nasıl geçindirebileceğini kara kara düşünüyorduk. Üstelik herkesin huyu suyu bu kadar farklıyken...

— Vitali iyi bir oğul, hepsinin en iyisi, diye hıçkırdı annem. Sonra tropikal iklimi, akrepleri ve yılanları, yerlileri ve Zapatacı haydutları kendine dert edindi.

— Onlar Meksika'da, Venezuela'da değil, diye karşı çıktım.

— Biz nasıl olsa gitmeyeceğiz, dedi Ernesta.

— Neden?

— Baştan çıkmış bir kadının evinde oturmaya niyetim yok.

Elise'le bakıştık. Annem iştahla balığını yuttu. Derken, tavuktan sonra birden başdönmesine tutuldu, onu yatırmak zorunda kaldık.

Çağırdığım Doktor Ezratti, onu uzun uzun muayene etti, sonra beni bir kenara çekti.

* "Erkek evlat yetiştiren, altın iplik eğiriyor demektir."

— Hepimizi gömer, dedi.

Yüreğim çarpıyordu. Öfkemi tutamamaktan korkuyordum.

— Onu götüremem, dedim. O... o benim kötülüğümü istiyor.

— Hiçbir anne evladının kötülüğünü istemez, diyerek payladı beni.

Başımı önüme eğdim. Daha yumuşak bir sesle sözlerini sürdürdü:

— Sakin ol Rebecca, annenin *juderia*'sından ayrılmaya hiç mi hiç niyeti yok, yanılıyorsam canım çıksın.

— Öyleyse, niçin bu oyunu oynuyor, sürekli serzenişler, duygu sömürüleri? Niçin fenalaştığını biliyor musunuz? Yemeği ben hazırlamadım diye. Elçilikteydim. Mutfağa Elise girdi. Annem onun yemeklerinden nefret ediyor.

Doktor gülümsedi ve elime sevecenlikle hafif hafif vurdu.

— Her şey yoluna girecek. Hasköy'de bir hayır komitesi kuracağız. Göç dalgası birçok yaşlının geride kalmasına yol açtı. Cemaat onları yalnız bırakmayacak. Paris'e gidince kızımı görmeyi ihmal etme.

Rosa, Alliance Okulu'nda Ernesta'nın sınıf arkadaşıydı. Bir eczacıyla evlenmiş, Vésinet'de yaşıyormuş. Ablama bir göz attım. O niçin evli, normal, canlı bir kadın olamamıştı?

Annem bizi uğurlamaya gelmedi. Ernesta, muzaffer edama katlanamayacak kadar üzgün ve hasta olduğunu söyledi.

— Muzaffer mi dedin? Ben ne zaferi kazandım ki?

— Gidiyorsun, bizden ayrılıyorsun. Doğduğundan beri üzerimize tükürüyorsun. Zavallı annem. Huyunu yumuşatması için ne kadar ağlayıp Tanrı'ya yalvardı. Ama hayır, sen şirretin tekisin, her zaman da öyle oldun, kimse seni asla sevemez. Nedenini bilmek ister misin? Çünkü sen kimseyi sev-

miyorsun. Adalet gibi katı ve kendini beğenmişsin, senin gözüne girebilene ne mutlu. Kendini ne sanıyorsun da herkesi yargılıyorsun? Sana söyleyeyim: Hasköy'de insanlar senden korkuyordu. Seninle karşılaştıklarında sarmısak ve karanfil tanelerini mıncıklıyorlardı, nazardan korunmak için. *Maldita!* Maldita!

Hırstan öksürüğü tuttu. Soluğunu düzeltmeye çalıştı ve son sözlerini söyledi:

— Bak beni ne hale soktun? Sen her zaman ölmemi istedin.

Gemiye bindiğimde şaşkındım, soluk soluğa kalmıştım, ama gözlerim kuruydu. İçimden geçirdiklerimi Ernesta yüksek sesle söylemişti: Ben bir canavardım. Başıma gelenlerin hepsini hak etmiştim.

13

Sevgili Simone, sana Marsilya'da karantinaya alınan gemiden yazıyorum. Sabırsızlıktan yerimde duramıyorum. Sezar'ı yolculuk boyunca on gün deniz tuttu. Georgette şimdiden okulun açılışını kaçırdı. Marsilya'daki kuzenlerimize, Doktor Coenca'ya haber saldık... Boşuna. Fransız yetkililer tifüsten ve koleradan korkuyor. Geçen gece, serseriler Rodoslu bir ailenin altınlarını ve kâğıtlarını çalmış. Haykırmaları, gözyaşlarını düşün artık; Elise ve ben sırayla nöbet tutmaya karar verdik. Aslında kimsenin gözüne uyku girmiyor, çünkü herkes "servetini" dikili olarak giysilerinin içinde taşıyor. Çoğu erkek, Bonjur gibi ailelerinden önce gitmiş. Çoluk çocuklu güçsüz kadınlar kolay bir av. Kapalı kalışımız uykusuzlukla birleşince durum hızla dayanılmaz oldu. Çocuklar ağlıyor, temiz çamaşır kalmadı, duşlar yetersiz. Erzağımız tükenince, alafranga usulde yemek zorunda kaldık. Yani zeytinyağıyla değil, tereyağıyla... Marsilyalı kuzenin yolladığı kolilere rağmen Elise hastalandı, birkaç gün sonra Paris'e gitmek üzere PLM'e bindiğimizde ne halde olacağımızı düşünemiyorum...

Gisèle Bauer'e öğütleri için benim adıma teşekkür et. Sol elini kullanmasına izin verdiğimden beri Josef'in yüzü gülüyor, iyi ki babası burada değil, onu gene zorlardı. Ama okula baştan başlamak zorunda kalacak. Kaygılanıyorum, Simone, Paris beni ürkütüyor, hapishanemi yanımda taşıyorum...

ALTINCI BÖLÜM

VOLTAİRE MEYDANI

1

Bonjur bizi Lyon Garı'nda bekliyordu. Yanında Doktor Coenca ve eşi Alice vardı. Kayınbiraderimin keçi sakalını, yuvarlak gözlüklerini, açık başını ve hayırhah gülümsemesini görünce içim açıldı. Karısı ondan bir kafa boyu uzundu. Selanikli kadınların cömert tombulluğunu sergiliyordu. Bize doğru koştu ve boğulacağımı sandım. Mide rahatsızlığının zayıf düşürdüğü Elise ise kollarının arasında kayboldu.

Kocam İspanyol Yahudisi gettosunun yüreğinde, Voltaire Bulvarı'nda bir daire tutmuştu: "Geçici olarak" dedi bana kaygıyla bakarak. Ernesta'nın taşlaması aklıma geldi. Herkesi korkutuyordum.

Ekim sonuydu ve hava soğuktu. Lucien ve Alice Elise'i götürmüştü. Çocuklar ayakta uyuyordu. Ağır ağır dört katı tırmandık. Lahana çorbası kokusu, bana Simone'un hizmetçi odasını hatırlattı. Onu çatı aralığında görmeye gidişimin üzerinden dört yıl geçmişti. Dört yıl bana sonsuzluk kadar uzun gelmişti.

Dairede mutfak, yemek odası ve iki oda bulunuyordu. Pul pul olmuş tahta doğramalardan, solmuş perdeler sarkıyordu. Yemek odası kuzeye, gerisi avluya bakıyordu. Tuvaletler sahanlıktaydı. Ben artık bu karanlık izbede yaşayacaktım.

— Burası geçici, dedi gene Bonjur. Ev sahibi üçüncü katta oturuyor. Bizim eşyalar gelene kadar bunları bıraktı.

— Ne eşyası? diyerek içimi çektim. Hepsini sattım.

— Fransızlarla konuşurken ayrıntılara girmene gerek yok, diye ders verdi bana Bonjur. Malımız var sansınlar daha iyi. İkinci katta Haydarpaşalı bir aile oturuyor, beşinci katta da Castro'ların kuzenleri. Herkes tuhafiyecilik yapıyor, çok şenlikli bir ortam, çok sevimli.

Konuşurken kafatasını yokluyordu.

— Başım üşüyor, diye içini çekti, ama Paris'te takke takılmıyor.

— Rosiers Sokağı'nın dışında, dedim.

Pencereden tükürür gibi yaptı: Paris'te tükürülmez de.

— Ah bu ayaktakımı *Todesco*'lar!

Bizi Şark usulü dana, kuzu etli kurufasülye gibi yemeklerin pişirildiği bir Auvergne lokantasına götürdü. Müşteriye ayak uydurmak gerek. Patron Sefarad bir ananın kaygılı sesiyle, *"Usted gusta?"* diye sormayı bile öğrenmişti.

Çocuklar bitkindi, sinip kalmışlardı. Bonjur bana iş hayatıyla ilgili tasarılarından söz etti. Rasfroi Sokağı'nda bir işyeri boşalıyormuş; işi bağlamak için yalnızca benim –ve birkaç kuruşun– gelmesini bekliyorlarmış. Paris'i tanıdığıma göre patent ve ruhsatlarla ben uğraşacakmışım. Kocam kendi mağazasını açmak için sabırsızlanıyordu. Aydınlatma lambası ve ev gereçleri gibi, birkaç parti mal alması konusunda yol göstermişlerdi ona.

— İlerisi için bir fikrim var, dedi, radyo. Ama işyerini büyütmek gerekir. Komşu diyor ki...

Sözünü kestim:

— Her şey zamanında. Gözlerin karnından büyük olmasın.

Suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi başını eğdi ve Georgette bana kötü kötü baktı.

Mekân, yemekten sonra kâğıt oynamaya gelen erkeklerle doluyordu. Bizi, *"Anyos Munchos y buenos"* (nice mutlu seneler) diyerek selamladılar. Eşleri evde kalmıştı, İstanbul'daki gibi lambanın ışığında dikiş dikiyor olmalıydılar.

— Burası hoşuma gidiyor, dedi Bonjur, aile havası var.

23 Ekim 1923.

Bu sabah bu günlüğü açıp okuma gücünü sonunda buldum. Son sayfaya geldiğimde ağlamaya başladım. Evlendiğimden beri hayatımın anlamsızlığına değil, bunu aktarış şeklimin yetersizliğine ağlıyordum. Başıma gelenler bana esin vermeliydi. Büyük eserler, büyük acılardan doğar. Ben belki de yeterince acı çekmiyorum. Aslında Bonjur'un içkisi yoktur, bana hiç el kaldırmadı, çocukların idaresi de oldukça kolay. Hayır, ben kendimi aldatıyorum. Sorun, isteklerimi gerçekleştirmek için yeterince yetenekli olmamam.

Taksim'de orkestra Beethoven'in bir senfonisini çalmaya başladığında, nasıl allak bullak olduğumu hatırlıyorum. Yedi sekiz yaşındayken çevremdeki her şeyin ne kadar dar olduğunun bilincine varmıştım: Küçük sokak, küçük ev, küçük kavgalar, küçük müzik...

Kısır bir alanda sıkışıp kalmıştım.

3 Aralık 1923.

Hava soğuk. Yemek odasındaki salamandra tek ısı kaynağımız. Yemek sona erer ermez, Georgette ödevlerini yapmak için yerleşiyor ve Sezar, çocukluğumda yaptığım gibi, masanın altında oynuyor. Kışın, yoksulluk sefalete dönüşüyor. Bonjur her zaman, sonuç vermeyen harika bir iş bağlamak üzere. Alışveriş için bana verdiği para zar zor yetiyor. İçi kürklü potinlerim olmadığından, okulun ötesine geçemiyorum. Küçük bir dünyanın tadını çıkarmam gerekirken, ufacık bir alanda sıkıştım.

23 Aralık 1923.

Kar bu sabah eridi ve ince pençeli ayakkabılarımla soğuğa göğüs gerdim. 1919'daki ilk gezintilerimde duyduğum açlığı hissettim. Paris şantiye halinde; batı kuşağı üzerindeki bütün surları yıktılar, pembe tuğladan görkemli yapılar yükseliyor. Ben orada yaşamak isterdim. Bu yapıların hükümete yakın bir kesime ayrıldığı söyleniyor: Beni büyülemelerinin nedeni bu olmalı. Tour de France'ın varış noktası olan Parc des Princes'e yakın General Clavery Caddesi'ndeki bir binanın altıncı katında oturmak, la Roquette'den, aynı zamanda Montmartre varoşundan ve Monceau düzlüğünden, yani Yahudilerin özel yerleşim bölgelerinden kurtulmak demekti. Böylece Fransız toplumunda yerimi gerçekten sağlamlaştırabilir ve Paris kökenlilerle aynı ayrıcalıklara sahip olabilirdim.

26 Aralık 1923.

Bonjur'un karşı çıkmalarına rağmen mania de catonlar*'ı yani Adela'nın ağır bileziklerini satıp bir radyo aldım. Bu kendime aldığım ilk armağan. Çocukları Noel vitrinlerini seyretmeye götürdüm. 24'ü akşamı, şosonlarının içini şekerlemelerle doldurdum.Tıpkı bir Hıristiyan gibi.*

Radyo sayesinde kendimi daha az yalnız ve dünyadan daha az kopuk hissediyordum. Teknik ilerleme sayesinde, kadınların özgürleşmesini öven programlar dinliyorum. Ev gereçleri fuarında otomatik cila makineleri, çamaşır makineleri ve elektrikli ocaklar bulunuyormuş. O günler gelinceye kadar yerleri arapsabunuyla siliyorum, camları kalsiyum karbonat ve bulaşığı sodayla yıkıyorum. Haftada bir Popincourt Çıkmazı'ndaki çamaşırhaneye gidiyorum. O sırada gaz şirketinden kiralanmış ocakta sebzeli sığır haşlaması hafif ateşte pişiyor. Türkiye'deyken çamaşır günleri kurufasülye yerdik... Böyle bir değişikliğe yol açmak için, en azından bir devrim gerekmişti!

İkinci üç aylık dönemin başında oğlanları semt okuluna götürdüğümde, Sezar'ın hocası beni bir kenara çekti ve onu Voltaire Lisesi'nin onuncu sınıfına kaydettirmemi öğütledi. Gururlandım ve mutlu oldum.

— Söz konusu değil, diye kestirip attı Bonjur. Josef bir şey beceremediğine göre, Sezar ilkokul diplomasını aldıktan sonra bir ticaret okuluna gideçek ve mağazayı devralacak.

Önerilerimi asla baştan kabul etmezdi, ama ben onun yasaklarını delmekte uzman olmuştum.

Büyük oğlunun aleyhinde olmasından nefret ediyordum. Paris'e geldiğinde Josef zar zor okuyordu. Öğretmeni Mösyö Berteaux, okuldan sonra ona özel ders vermeyi kabul etmişti. Teşekkür etmek için ona ikinci kat komşumun pişirdiği *bumuelo* ve *oreja de aman* tatlıları veriyordum. Zahmetinin karşılığı olarak da büyük oğluna Fransızca dersi veriyordum...

— Josef bu hafta üç aferin aldı, diye karşılık verdim. Sezar liseye gidecek. Gereken parayı ben kazanırım.

— Çalışmanı istemiyorum, *buena famiya*'larda kadınlar evde oturur.

— Pekâla, evde özel ders veririm.

— Nerede peki? Benim odamda mı?

Georgette'e yan gözle baktım, bana destek çıkmasını umdum, ama yardım gelmedi.

Jules Ferry Lisesi'nde gündüzlü okuyordu. Orada, Bonjur'un dediği gibi "doktor ağabeyi"nin kızları Yvonne ve Denise'le birlikteydi. Georgette, amcasının evinde yeni bir aile bulmuştu. Yeğenim, öğrenimine devam edebilsin diye mücadele verdiğimi biliyordu. Aynı fırsatın erkek kardeşine verilmesini de isterdi kuşkusuz. Ama babasıyla yaptığım tartışmalarda benim tarafımı hiç tutmazdı. Kusursuz davranı-

şının altında, bana beslediği düşmanlığının büyüdüğünü seziyordum. Bonjur aramıza bir duvar örüyordu. Bütün kız çocukları gibi, Georgette'in babasına hayranlık duymaya ihtiyacı vardı. Zamanla kocama bile daha hoşgörülü davranmaya başladım. Yeğenim beni, babasını küçük düşürmekle suçlayarak, onu olduğu gibi görmenin acısından koruyordu kendini.

— Lise bize çok pahalıya patlar. Georgette'in kitapları için dünyanın parasını ödedim!

Doktor kardeşi masrafları fazlasıyla karşılıyordu, ama tartışmaya girmedim. "Çalışacaksın," dedim kendi kendime, "istesen de istemesen de."

2

Lenin'in öldüğü gün, Palais de la Nouveaute'den dönüyordum. Gazete satıcılarının çevresinde küçük topluluklar oluşmuştu. Kendime yol açmakta zorlandım. Oysa her zamanki gibi acele ediyordum. Öğle yemeğinin bulaşığı ile okul çıkışı arasında birkaç saatim vardı. Bir kitapçının önünde sıkışıp kalmıştım, sergideki kitaplara düşünmeden bakıyordum, derken birden... hayır, rüya görmüyordum! *Yanya Dayı ya da Rus İnsanının Güçsüzlüğü* başlıklı kitabın yazarı Pavel İnukin'di!

Pavel yaşıyordu. Pavel Paris'teydi ve Çehov üzerine çalışmalarına yeniden başlamıştı.

Dizlerim bükülüyordu. Semt okuluna varıncaya kadar yirmi kez ayak bileğim döndü.

— Hasta mısın, Tiatia? diye sordu Sezar.

— Hayır, hayır, git Josef'e kahvaltısını götür.

Sezar ekmek parçasını alıp avluyu baştan başa kat etti, az sonra küçük kirli dizleri karşımdaydı.

— Yazma dersinden on aldım!...

Dinlemiyordum.

— Albert üç cetvel darbesi yedi, üstüne de eşek külahını giydi. Mösyö Berteaux'ya söyleyecek misin?

Alyans öğretmenliğinin eski bir adayı olarak, küçültücü sözlere ve bedensel cezalara karşıydım. Ama o akşam aklım başka yerdeydi. Beşinci kattaki komşum Renée Castro evin-

de terzilik yapıyordu. Sezar'ı ona emanet ettim ve C hattına binerek, Hôtel de Ville durağına kadar gittim. Kitap hâlâ yerindeydi, suçlu gibi kızararak satın aldım.

— Hediye paketi mi?

— Hayır, sarmaya gerek yok...

Otobüsler, lastik tekerlekli olduğundan beri, insan yanındakilerin üzerine devrilmeden kitap okuyabiliyordu. Durağı kaçırdım, küfrettim ve koşarak eve döndüm... Georgette mutfakta sert bakışlarla beni süzüyordu.

— Patatesleri soydum, dedi.

Ayakkabılarımı çıkardım ve önlüğümü taktım.

Denemesini okurken Pavel'in büyüsüne yeniden kapıldım. Vanya Dayı'yı, *Martı*'daki Gaev karakterini incelerken, kendi ruhunu açığa vurmuştu. Çabuk, çok çabuk kırılan sabırsızlıkla dalgalarını, tek ve son sermayesi olduğunu bildiği halde bilgisini alaya alırken takındığı aldırışsız tavrı, baskısını günden güne artıran boşluğun çağrısını, mağrur romantizmini, her türlü tavizi küçümseyişini buldum kitapta.

Vanya Dayı ya da Rus İnsanının Güçsüzlüğü'nün yazarının adresini öğrenmek için yayımcıya yazdım. Mektubum yanıtsız kalınca, yayınevinin Dragon Sokağı'ndaki merkezine gittim. Kuvvetli bir Rus şivesiyle konuşan beyaz saçlı bir bay beni kabul etti.

— Oğlumu görmelisiniz. Mal teslimine gitti, dedi. Fazla gecikmez... Çok aceleniz mi var?

Bir erkeğe bir kadının dakikalarının sayılı olduğunu açıklamaya gerek görmedim.

Yaşlı aristokrat Aziz Georgius'a emanet etti beni, iyi de etmiş, çünkü çıkarken oğluyla karşılaştım. Bilmiyorum hikâyemden mi, şapkamdan mı etkilendi –Renée Castro'dan, kendisine emanet bırakılmış küçük bir kadın şapkası ödünç al-

mıştım– ama bana bilgi vermeyi kabul etti. Voltaire Bulvarı'na küçük bir bulutun üzerinde döndüm.

Yayımcı, Pavel'i, *Dernières Nouvelles* adlı Rusça günlük gazetede bulacağımı söylemişti. Bir matbaa atölyesinin seslerine ve hareketliliğine alışık değildim, sesimi duyurmakta çok zorluk çektim.

— Pavel İnuşkin mi? Şimdi karşılaştınız ya onunla! İşte, şuradaki gözlüklü.

Bu adamı hiç görmemiştim. Avluya çıktım. Hava karanlık ve soğuktu. Ayakkabılarımın pençeleri delikti. Ellerimle yüzümü kapattım.

— Pavel'i arayan siz misiniz?

— Evet.

— İstanbul'dan mı geliyorsunuz?

— Evet.

— Gidip bir fincan kahve içelim.

Bana gerçek adını söylemedi. İstanbul'da Pavel ve diğer Rus mültecilerle toplu bir meskeni paylaştığını anlattı.

— Siz onun "küçük Yahudi"siydiniz... Yanlış anlamayın. Yürekten seviyordu sizi. Sonra...

— Suç benim, ona yardım etmeyi bilemedim.

— Onun için hiçbir şey yapamazdınız.

— İçmesine engel olmalıydım.

— Nasıl olacaktınız? Özyıkım sürecine girmişti. Vize işini halledemiyordu. Aramızda anlaşmazlıklar, dalaşlar oluyordu. Birbirimize dehşet veriyorduk... Bir gün Pavel ailesinden haber aldı. Kazaklar, annesi ve kız kardeşlerine tecavüz etmiş, sonra onları döve döve öldürmüşlerdi. İki gün iki gece ayılmadı. Üçüncü günün sabahı onu soba borusuna asılı buldular.

Başımı eğdim.

— Sık sık intiharlar oluyordu, biliyorsunuz... Hiç umudumuz kalmamıştı. Ama Pavel canını kurtarabilirdi: Ölümünün ertesi günü vizesi çıktı.

— Ve onun yerine geçtiniz.

— Polis tarafından aranıyordum. Bolşevik ajanı olmakla suçluyorlardı beni. Aslında hayatta kalmak için biraz kaçakçılık yapıyordum. Panrus Komitesi bana sahte kâğıtlar sağladı ve Pavel'in vizesiyle ülkeden ayrıldım. Çehov hakkındaki incelemesini yanıma almıştım. İzbemizde kâğıt, ateşi beslemeye yarıyordu. Ama o bunu saklamıştı. Bir yayımcı bulmak iki yılımı aldı.

— Başkasının kimliği altında yaşamak sizi rahatsız etmiyor mu? dedim.

— Onu utandırmamaya çalışıyorum. Vatandaşlığa geçme isteğinde bulundum. Fransız olduğumda, Jean Dubois adını alacağım...

Gülümseme sırası bendeydi.

— Ya siz? dedi. Buraya nasıl geldiniz?

Kalktım.

— Pek ilginç sayılmaz, eve dönmem gerek.

Voltaire Meydanı'na kadar bana eşlik etmek istedi. Karşı çıkılan edebiyatla uğraşma isteğimi, evliliğimi, elektrik ampullerini, çocukları, okulu, ev işlerini anlattım.

— Aklıma bir fikir geldi, dedi birden. Gazetelere günlük yazılar yazmak hoşunuza gider mi? Satır başına on metelik. Açıkçası bu sömürü sayılır. Ama işinize yarayacaksa...

— Ben hiç...

— Egzotizme dayanan yazılar istiyorlar. Yeniden Loti'yi, Farrère'i okuyun: Harem hikâyelerine bayılıyorlar. İmkânsız bir aşk, beklenmedik gelişmeler, mutlu son. Ne kadar inanılmaz olursa o kadar çok tutuluyor. Beni hayasız mı buluyorsunuz?

— Bilmiyorum, dedim açıkça. İlerde gerçek kitaplar yazmaya karar verirsem, korkarım ki...

— Edebi damarınız mı körleşir? Bazıları böyle bir tehlikeden söz eder. Ben öyle düşünmüyorum. Gerçek yazarlar, er ya da geç seslerini her zaman duyurmuştur.

Aynı akşam Bonjur, bir parti radyo lambası aldığını söyledi, işlerin böylece açılacağını umuyordu. Paris'teki Sefarad Gençlik Derneği'nin gazetesi *La Fraternité*'ye reklam verecekti.

— Hangi parayla? diye sordum. Havagazı faturasını bile ödemedik.

— Lucien bana yardım edecek.

— Ama, zavallı dostum, *La Fraternité*'yi okuyan mı var? Onlar bizim gibi yoksul insanlar! Radyoları mı var sanıyorsun?

— Bizim var ya.

Chamonix Kış Olimpiyat Oyunları'nın naklen yayınını dinlemek için köşesine yerleşti. Bir çift kayağın neye benzediğini bile bilmiyordu.

— Lucien'e telefon etmek için Mairie Kahvesi'ne indim. Bonjur'un saçmalıklarını desteklemesini istemiyordum.

— Rebecca, dedi bana, kardeşimin erkek olduğunu kanıtlamaya ihtiyacı var. Bu vesileyle kendini size de kanıtlamak istiyor. Ne demek istediğimi biliyorsunuz.

— Radyodan bir şey anladığı yok!

— Önemli değil. Birkaç yüz frank kaybetmeyi göze alabilirim.

— Ama batacak. Bir kez daha.

— Onu desteklerseniz batmaz. Siz fizik dersleri almışsınız, öyle mi? Yetenekli birisiniz, Rebecca... Bonjur'a bir kocaya gösterilmesi gereken saygıyı gösterin, her şeyin yoluna girdiğini göreceksiniz.

Yanıt vermedim.

— Rebecca, beni duyuyor musunuz?

— Dinleyin, Lucien, diye içimi çektim. Hepinizin ne düşündüğünü biliyorum. Beni soğuk ve kalpsiz buluyorsunuz. Yanlış. Tasarılarım vardı, anlıyor musunuz, dünyayı tanımak, hayatımı kazanmak, belki de yazmak istiyordum. Tasarılarımdan henüz tam olarak vazgeçmedim. Anlayın beni, bebek sahibi olamam!

Telefonda mırıldanmayı bilmediğim için herkesin gözünün üstümde olduğu gibi kötü bir izlenime kapılmıştım.

— Bu sahte bir bahane, Rebecca, diye yanıt verdi Lucien tatlılıkla. İstanbul'daki anaları dokuz on çocuk doğurmuşken, karılarımızın bir iki çocukla yetinmeyi nasıl başardığını biliyor musunuz? Uğrayın bana. Size hastalarıma verdiğim öğütlerin tıpkısını vereceğim.

Kardeşinden iğrendiğimi, yemek yiyiş tarzının midemi bulandırdığını, ayak tırnaklarını törpülediğini duyduğumda saçlarımın diken diken olduğunu, yataktan inerken soluğunun burnuma gelmemesi için hileler yaptığımı ve tuvalete onun ardından girmekten olabildiğince kaçındığımı nasıl söyleyebilirdim.

— Pekâlâ Lucien, o malları alalım, dedim.

Birkaç gün sonra, alışveriş dönüşünde R 41 ve R 50 lamba kasalarına çarptım. Teslimatı yapan, mağazada kimseyi bulamamıştı. Pavel-Jean Dubois'nın önerisini kabul ederek yazmak ve para kazanmamak istiyorsam, kocamın yanına güvenilir birini yerleştirmeliydim.

İş bulma konusunda aracılık yapan Richer Sokağı'ndaki *Bene Mizrah*'a* gittim. Bana bir dikiş makinesi temsilcisi, bronz aydınlatma uzmanı bir montör ve pazarlarda koşturduktan sonra elleri boş dönmekten bitkin düşmüş birçok seyyar satıcı önerdiler.

* Doğu gençliği.

Elektrikle ilgili hiçbir bilgisi olmasa da, içlerinden birini gözüm tuttu. Kesinlikle *buena famiya*'dan olmayan genç bir yetimdi bu; ama sadık ve çalışkandı, adı Pépo'ydu. Kimseye danışmadan onu Doğu Gençliği Halk Üniversitesi'ne kaydettirdim, orada modern teknikler hakkında bilgi sahibi oldu. Pépo beni düş kırıklığına uğratmadı. Çabuk öğrendi ve işi çok iyi kavramasına rağmen, Bonjur'un patronluk taslamasına ses çıkarmama inceliğini gösterdi.

3

12 Şubat 1924.

Le Petit Parisien *gazetesi beni allak bullak eden bir kadın imgesi sunuyor: Ürkek ve boyun eğmiş, ya da baştan çıkmış ve kendi aptallığının kurbanı kadın. Ne kadar gayret etsem de yazı işleri müdiresi beni "hâlâ fazla edebî, fazla karmaşık, fazla entelektüel" olmakla suçluyor. Yazdıklarımı çiziyorum, sansürlüyorum, söz dağarcığımı mahsus kısıtlıyorum. En değer verdiğim şeyi yok etmeye bütün gücümle çaba göstereceğime, hiç yazmasam kuşkusuz daha iyi olurdu... Nasıl da kendi aleyhime çalışıyorum.*

15 Şubat 1924.

Dün ilk telifimi aldığımda mutluluktan bayılacağımı sandım. Kazandığım şu birkaç kuruş bütün aşağılamalara değerdi. Paylaşmak, şenlik yapmak istiyordum. Bir şişe köpüklü şarap aldım. Bonjur onu üstünkörü açmak isteyince şişe kırıldı. Bunu bilerek yaptığını söyleyerek, sofradan öfkeyle kalktım. Sezar ağlamaya başladı. Georgette babasının elini öptü ve benim yerime yemeği dağıtmaya başladı. Renée Castro'nun dairesine çıktım. Bana Türk kahvesi ikram etti ve kocasının sağlığında çiftin çalışmasının karşılığı olan kazancı onun aldığını anlattı. Aileyi tek başına geçindirememenin acısı ona yetiyormuş... Uçları iğne tutmaktan sertleşmiş çelimsiz parmaklara, yarı ölü gözlere baktım. Tanrım, bizi köle yarattığın için seni nasıl bağışlayabilirim?

22 Nisan 1924.

Bu öğleden sonra bir berberin aynasında kendimi gördüm. Yaşlanıyorum ve çirkinleşiyorum. Evde de aynalardan kaçıyorum. Sokağa çıkarken sadece çoraplarımın sarkıp sarkmadığını, eteğimin düzgün durup durduğunu kontrol ediyorum. Başımı öne eğerek saçlarımı arkadan öne doğru fırçalıyorum, böylece kendimle karşılaşmamış oluyorum. Yüzümü sabunla yıkarken gözlerimi yumuyorum. Şapkamı takarken yalnızca iğneyi düzgün iliştirmeye bakıyorum.

Oysa biliyorum. Dudaklarımın bitiştiği yerde oluşan acı çizginin farkındayım, solgun kirpiklerimin altında gözlerimin soluk renginin farkındayım. Yirmi beş yaşına kadar dudaklarım kıpkırmızıydı. Şimdi tenim gibi soluklaştılar ve dişlerim daha az beyaz görünüyor. Hak ettiğim yüce sahibim: Acılaşmış ve yoksun.

Bedenim hâlâ güzel, ama bunu tek bilen benim. Perşembeleri belediye banyosunda karnımın sertliğini elimle dakikalarca yokluyor, bacaklarımı okşuyor, pozlar takınıyorum. Kendimi Worth'un su gibi akıcı bir ağ elbisesiyle görüyorum, uzun kolyeler, erkek kesimli saçlar, kloş bir şapka ve bir sigara ağızlığı. Bu düş asla uzun sürmüyor. Biri kapıya vuruyor, Sezar onu sabunlamam için beni çağırıyor ve bir dakika önce yumuşacık olan tenim, diken diken oluyor. Ürpererek Renée Castro'nun her yıl birer santimetre kısalttığı, sert kumaşlı, ciddi görünümlü takım elbiseyi giyiyorum. Omuzlarıma bir şal atıyor ve kalçalarıma mavi serjden bir önlük doluyorum; yaşlı Tiatia'nın üniforması bu.

5 Temmuz 1924.

Yazı işleri müdirem Paule Fraysse, beni bugün neredeyse kutladı. Türk usulü son yazılarım hoşuna gitmiş. "Meslek oturuyor!" dedi sigarasının dumanını yüzüme üfleyerek. Meslek... Bu kararlı bir aptallaşma girişimi. Peçeli odalıklardan, gül yaprağı banyolarından, kan dökücü ve karanlık hadımlar-

dan çıkarabildiğimi çıkardım, ama karikatürlere yaraşır durumlar yaratırken ve kahramanlarımın ağzından abartılı, lirik sözcükler döktürürken, hayal gücümü gülünçlüğün sınırında dolaştırırken yaşamaktan kaçmış oluyorum, bu da bir şey.

Daktilolanmış sayfalarım on franklık madeni paralara dönüşürken, çalışma masamdan güçlükle kalkıyorum. Para kazanmayı seviyorum. Tourbillonn marka bir elektrikli süpürge. Sahibinin Sesi bir gramofon aldım. Kırda birkaç gün geçirmeyi bile düşünüyorum. l'Isle-Adam'da olabilir. Çocuklara ne kadar iyi gelir. Üstelik yazı makinemi götürürsem, önümüzdeki kış için onlara sağlam mantolar bile alabilirim...

10 Eylül 1924.

Simone yeteneğimi "boşa harcadığımı" gördükçe kaygılandığını yazıyor. Tefrika işini ailenin gerisinden sakladığım gibi, ondan da saklasaydım keşke. Hayır, Simone benim can yoldaşım ve bana gönderdiği Güney Amerika'da yazılmış kitaplar tam zamanında esin kaynağımı tazeledi. Bilmediğim bir yazıyla dolu bu sayfaları çözdüğüm ve anladığım an büyük heyecan duydum. Çocukluğumun İspanyolcası İbrani harfleriyle yazılırdı, Juderia'*da, bir zamanlar. Fransızca –ve Latin alfabesi– açılmayı, gelişmeyi temsil ediyordu. Atalarımızın 1492'de kovulmasından sonra, dil kuşkusuz çok evrim geçirmiş, ama temeli olduğu gibi duruyor ve benliğimin iki tarafı her zaman bildiğim bu sözcüklerin çevresinde buluşuyor. Neyse, konuya dönelim: Simone haklı, ben vaktimi harcıyorum, ruhumu harcıyorum, kendimi harcıyorum... Oysa çalışmayı seviyorum. Sonucu değersiz bile olsa, elimden gelenin en iyisini yapmayı seviyorum. Daha önce olmayan bir şeyi, yakıştırma yoluyla ortaya çıkarmayı seviyorum.*

Yeni kira yasasının oylanmasından beri taşınmaya karar vermiştim. Dairemize, Ladino dilinde selamlaşmalara (*"Bu-*

enos dias tengan! - Buenos, tengan salud y vida!"), ilk sıcaklar basar basmaz açılan kapılara, ışık yetersizliğine rağmen Renée Castro ile Rachel Eşkenazi'nin *kortijo*'daki gibi saksıda özenle çiçek yetiştirdikleri avluya katlanamıyordum. Özellikle de bir banyo istiyordum. Çocukları belediye banyolarına götürmekten ve yalakta çamaşır yıkamaktan bıkmıştım.

Bonjur kaşlarını çattı.

— Yeterince paramız yok.

Oysa mağaza, diod ve triod konusunda uzmanlaşan Pépo sayesinde iyi işliyordu. Artık radyo tamiri yapıyor, elektronik dalında bir çırak bile yetiştiriyordu.

— Masraflarım var, dedi Bonjur bana garip garip bakarak.

— Ne masrafı?

— Normal bir erkeğin masrafları! diye bağırdı birden sinirlenerek.

— Gazeteden zam isteyeyim mi?

Çıkıp gitmişti bile.

Gün boyunca zina hikâyeleri yazıyordum ama, Bonjur'un ne demek istediğini anlamam zaman aldı. Kocam metres tutmuştu. Bir süredir görünümüne dikkat ediyor, her gün tıraş oluyor, saçlarına inciçiçeği kokulu bir losyon sürüyor, gömleklerini iyi ütülememekle suçluyordu beni. Paris'in inceliğinin ona bulaştığını, Maurice Chevalier'nin ya da Douglas Fairbanks'ın –diğer adıyla Bağdat Hırsızı, filmi ailece Palais-Rochechouart'da seyretmeye gitmiştik – etkisinin kendini gösterdiğini sandım.

"Pekâlâ," dedim içimden, "en azından bu iş halloldu."

Ama öfkeden titriyordum. Bonjur'un mesajı açıktı: Evlilik görevimi yerine getirmeyerek onu masrafa sürüklüyor ve çocuklarını doğru dürüst bir meskende yaşamaktan alıko-

yuyordum. Çiftler ev ekonomisinin birer harikası değil midir? Erkek bedavadan yatıyor, kadın da ücret almadan hizmetçilik ediyor. Ailenin beni kandırmak için gösterdiği çabayı şimdi daha iyi anlıyorum. Onun korkusu, kocamın yoksun kalmasından çok, gelirlerimizin dağılmasıydı.

Ertesi sabah, *Le Petit Parisien*'in bürolarının bulunduğu Enghien Sokağı'na gittim. Yazı işleri müdiremden randevu almıştım. Dev gibi, şişko yanaklı, türbanlı bir kadındı, adı Paule Fraysse, gazeteciden çok genelev patroniçesini andırıyordu. Colette'in ve Sarah Bernhardt'ın arkadaşıydı, ne yazar ne oyuncu olamamasının acısını silik taşeronlarından çıkarıyordu. Lezbiyen ve kokainman olduğu söyleniyordu. Ama sabahtan viski koktuğu kesindi.

Bürosuna girdiğimde, sol gözünün yarı kapalı olduğunu fark ettim, bu kötüye işaretti.

— Coenca, siz kendinizi ne sanıyorsunuz?

Kâğıtları yüzüme fırlattı. Ustaca sıyrıldım, hafifçe içimi çektim.

— Hiç gazete okuduğunuz oluyor mu? *Çıplak Elli Rif'li!* Bu şakadır umarım?

— *Doña Flor de Cactus*'ten sonra Kuzey Afrika'ya geçebilirim sanıyordum... Zaten bunu konuşmuştuk, bana öyle geliyor ve...

— Fas'a dokunma, salak. *Le Petit Parisien*'de politika yapılmaz, anlaşıldı mı? Komünizm propagandası yapacaksan başka kapıya.

— Hiç de değil.

— Sizin Rif'li Abdülkerim'e kardeş gibi benziyor, üstelik, onun Berberi orospusuna tecavüz eden bir İspanyol.

Dudaklarımı sıktım. O hıçkırdı ve bir yudum içki içti.

— Bakın kedi sidiğinize ne yapıyormuşum!

Tomarı yırtmayı başaramadı ve olduğu gibi kâğıt sepetine attı.

— Yeniden yazın. Yerli, Cebel'deki bir köyü basan silahlı eşkiya sürüsünden biri, Fransız askerleri o domuzların tutsak ettiği güzelim bir genç kızı kurtarıyor ve içlerinden biri ona tutuluyor. Hepsi bu kadar, Coenca. Bir daha sefere Hindistan'a uzanın. Orası daha uzak ve İngiliz egemenliği altında.

— Efendim, ben zam isteyecektim. Neredeyse iki yıl oluyor ve...

Sigarasının dumanını yüzüme üfledi.

— Size kaç para veriyorum, Coenca? Sekiz metelik mi?

— Satır başına on metelik efendim ve...

— Ve siz, küçük Kessel gibi kazanmak istiyorsunuz.

— Paraya ihtiyacım var... taşınmak için.

— Âşık kavgası, anlıyorum. Gelin bir şey için. Bana hayatınızı anlatırsınız.

Kuşkusuz bana hayatını anlatan o oldu ve altmış metelik kopardım. Kapıcı kadınlara sora sora Richard-Lenoir Bulvarı'nda, küçük parkın yanında, rüyalarımdaki daireyi buldum. Kocamın mağazasının ve çocukların sınıf arkadaşlarının bulunduğu gettoda kalıyor, ama yeni gelenlerin çevresinden ayrılmış oluyorduk.

4

Yeni evimden öyle memnundum ki, onu herkese göstermek istedim. Ağabeyim David'i ve ailesini bir pazar öğle yemeğine davet ettim.

Bir gün önce kuzu rostosu ve çok taze yeşil fasulye almak için Haller'e gittim. Katmerli hamuru kollarım kopana kadar yoğurmuştum; patlıcanlı *filika* (yufka böreği)'larım muhteşem görünüyordu.

Sarah Nahmias, hassas karaciğerinden yakınarak dudaklarının ucuyla bir iki lokma bir şey yedi. David hatırım için iki küçük börek aldı, ancak fazla pembe bulduğu rostoya elini sürmedi. Borsa hakkında ahkâm kesti ve pederane bir edayla, Bonjur'a mağazanın nasıl gittiğini sordu. Kocam bir cumartesi sabahı sinagogdaymış gibi yanıt verdi. Elini kalbine bastırarak kendine başrolü biçtiği abartılı yalanlar, küçük hikâyeler anlattı. Hali yürekler acısıydı.

Sarah'yla, kızı Lucette'in eğitimi konusunda konuştum, sırık gibi uzayan bu kızın çekingenliği hastalığa dönüşüyordu. Sezar kuzeninin sırtında kuyruk gibi uzayan koca fiyongu çekme tatsızlığını yaptı. Özür dilemeye zorladım onu. Kahveyi salonda içtik.

— Oturma odasını yemek odasından ayırmak için bir perde çekmelisiniz, dedi yengem.

— Böyle daha aydınlık oluyor, diye karşı çıktım.

— Doğru ya, hizmetçin yok...

Anneme geri göndermek zorunda kaldığım sadık hizmetçimiz Kamer'i düşündüm. Basit bir kadındı, coşkusu, ham hayali olmayan bir insan. Tek amacı: Günü tamamlamak ve ertesi sabah yeniden işe koyulmak.

— İlerde ne yapmak istiyorsun Josef? diye sordu ağabeyim...

— Radyoda spiker olacağım, Radiolo gibi! Çok sıkı bir adam!

— Daha kararsız, dedim. Diplomasını almasını beklemeli.

— Lucette, Racing'de danslı bir öğleden sonra toplantısına davet edildi, dedi Sarah. Bir zenci orkestrası varmış! Hem de düşünün, Küçük Beyaz Yataklar Balosu'ndan tam önce, ne komik değil mi?

İkinci sınıfa mı geçeceksin? diye sordu Georgette kuzinine.

— Hayır, diye yanıt verdi David. İsviçre'de bir ev yönetimi okuluna vermeyi düşünüyoruz.

— Kıymetlimden ayrı kalmayı başarabilirsem, diye iç geçirdi Sarah.

— Ya sen Sezar? Duyduğuma göre izciymişsin?

Yeğenim duymazdan geldi.

Birkaç aydır okulda kendisine "Julius Sezar" demelerinden bıktığı için, yalnız Claude denince yanıt veriyordu. Beni ikna etmeye çalışırken bakışındaki yoğunluk ve sesindeki coşku beni duygulandırmıştı:

— Adımın başharfleri aynı kalacak... Claude Coenca... Hoş bir tınısı var, değil mi? Yalnız müdüre haber vermen gerek, kabul, değil mi? Tiatia?

Ona nasıl karşı çıkacağımı bilemiyordum. Roquette Mahallesi'ne küçük adın Fransızlaştırılmasına çok sık rastlanıyordu. Türkiye'deki durumun aksine, Sefaradlar gerçek bir

asimilasyon arzusu içindeydi. Doğu'dan gelen mültecilerle bir tutulmak istemeyen İsrailli Fransızların ve Yahudi düşmanlarının ikili dışlaması bizi şaşkına çevirmişti. Ruhani olmaktan çok, bize kimlik kazandıran bir dinle aramıza mesafe koymuştuk. Kipur orucuna hâlâ saygılı olsak bile, Hıristiyan yortuları yavaş yavaş Yahudi kutlamalarının yerini alıyordu. Noel, Purim'in yerine geçiyordu, Paskalya yumurtaları da *Seder* (Pesah Bayramı sofrası) tepsisinin.

Buna şaşmamak gerekir. Paris'ten kaynaklanan Alyans ruhunu oraya geri getirmiştik. Cumhuriyet geleneğinde, Fransız dilinde yetiştirilmiş, zihnimiz kadar bedenimizi geliştirmeye alıştırılmıştık (yetkin bir sporcu olan Josef'in, her pazar atletizm yarışmaları düzenleyen Doğu Gençliği'nde büyük saygınlığı vardı), soyadlarımız İspanyolca ya da İtalyanca ses uyumuna bağlıydı, r'leri biraz çatlatıyorduk, ama şivemizi ayırt etmek zordu. Halkın gözündeki basmakalıp Yahudi görüntüsüne uymuyorduk. Zaten kendimizi Kievli bir terziye kıyasla, Toulouse'lu bir tüccara daha yakın hissediyorduk. Böylece bir kuşak geçmeden iş ortaklıkları, hatta evlilikler bile yapıldı...

Yalnızca on yaşında olmasına rağmen, Claude safını açıkça seçen ilk kişi oldu. Hiçbir arkadaşı Yahudi değildi. İsteği üzerine onu laik bir dernek olan *Éclaireurs de France*'a yazdırdım, Guignol ya da Gölge Tiyatrosu'nda geçen öğleden sonralarımız son buldu. Ama yeni vatanına bu kadar iyi uyum sağlaması beni mutlu ediyordu. Paytak bacakları ve misketlerin şişirdiği cepleri, canlı bakışları, alaycı gülümsemesiyle Claude gerçek bir Parisli fırlamayı andırıyordu. Beni duygulandırıyor ve mutlu ediyordu.

David'den sonra, Lucien Coenca ile ailesini davet ettim. Georgette, amcası gibi doktor olmaya karar verdiği için, iyi yürekli doktor eğitim masrafları üstlenmeyi önermişti. Ona derin bir şükran duyuyordum.

Alice ile Lucien şöminenin üzerine koymam için bana güzel, eski bir ayna armağan etti. Ona kaçamak bir bakış attığımda sakinleşmiş bir yüz, neredeyse neşeli bir gülümseme gördüm. Kayınbiraderim cebinden herkesin beklediği yeni bir ürünü çıkardığında, çocuklar sevinç çığlıkları attı: Kokusu alınmış bir balıkyağı şişesiydi bu!

— Kendimi affettirmek için! dedi.

— Affedecek ne var? diye karşı çıktım. Bize karşı öyle iyisiniz ki!

— Ya benim bademciklerim? diye bağırdı Claude. Penisilinin tadını bilmediğin anlaşılıyor!

Bu kez yemeklerime kimse burun kıvırmadı. Kayınvaldem Élise, *borekita*'larım için beni kutladı, ben de geriye kalan iki parçayı sarıp ona vermek için ısrar ettim. Lucien bana tatlı tatlı takıldı. Haklıydı. Yağlı bir pakette, soğumuş ikramlarını konuğunun eline tutuşturmadan onu yolcu etmeyen, Alice gibi gerçek bir Sefarad anne olmuştum.

Bu ziyaretin akşamında memnun ve rahattım, Bonjur'dan bilardo arkadaşlarıyla buluşmak için kahveye gitmemesini istedim.

— Burada kal, çene çalalım, dedim. Ağabeyin bizi şımarttı, bu ayna muhteşem.

— Ailem seni pek seviyor, diye onayladı.

— Ya sen? Bana hâlâ kırgın mısın? Bak artık hayatında biri var...

Bana önce kaygılı, sonra minnet dolu bir bakışla baktı. Gizli kapaklı işlerde yoktu ve bana her şeyi anlatmak için yanıp tutuşuyordu. Metresinin adı Blanche'miş, ütücü olarak gündeliğe gidiyormuş; sevecen, sade ve sadıkmış.

— Onunla hiç ilgilenen olmamış, diye mırıldandı. Anne babası onu on üç yaşında işe sokmuş. İndre'li köylüler. Benden başka kimi kimsesi yok.

Zavallı Bonjur! Her erkeğin eşinden beklediği saygıyı ve hayranlığı ona gösteremiyordum. Ama hor görümün acısını onun kadar çekiyordum.

— Ağzını sıkı tut, dedim. Ve fazla para harcamamaya bak!

Aynı binada sevgilisi olan Pépo'nun yardımıyla, kızı Chemin-Vert Sokağı'na yerleştirdiğini öğrendim.

5

Sel altında kalmış *Llanos*'ların ortasında timsahlar ve kafatası küçülten yerlilerle boğuştuğum sırada, kapıcı kadın postayı kapının altından sürdü. Gönderilenlerin arasında Caracas'tan gelen bir zarf görünce sevindim.

Bir dakika sonra ateş basmıştı beni, buz gibi olmuş titriyordum, top haline getirdiğim mektubu şiddetle fırlattım, yazı makinesindeki kâğıdı da çektim, onu da buruşturup attım. Çevremde kıracak bir nesne aradım, bulamadım ve hırsımdan ön kolumu kan çıkana kadar ısırdım.

Yeğenim bebek bekliyordu.

Kendi yalnızlığımı, hiçbir erkeğin okşamadığı kusursuz bedenimi düşündükçe Simone'un da aynı kaderi paylaştığını sanırdım. Bu beni biraz olsun avuturdu. Hasköy'de, yemek odasındaki masanın altında, tespih çekenlerin yağlı uylukları arasında aşık oynayan anneleri gibi *ogariko* ile *kortijo* arasında ömür tüketmeyi reddeden iki küçük kız epeyce yol almıştı. Ama ceza olarak hiçbir erkek yatmayacaktı onlarla ve bacaklarının arasını zorlamayacaktı.

Öyle olmamıştı işte. Her şey yeğenimin payına düşmüştü: Erkek, koca, baba.

Bana da kala kala rahatsız bir taksitde umutsuz bir sevgili.

Kâğıt tomarına nefretle bakıyordum. Aşkın hallerini ve iç

çekişlerini gün gün, bunca zengin ayrıntıyla betimlemeye nasıl cesaret edebiliyordum? Sapık, dengesiz olmalıydım ben. Bazı geceler kasıklarım beni haykırtacak kadar yanıyordu. Kollarımı kavuşturarak alnımı dizlerime dayayıp tostoparlak oluyor ve soluğum kesilene kadar kokumu içime çekiyordum. Sonra utanç dolu bir yarı uykunun arasında, parmaklarımı acıya iyi gelen yerde dolaştırıyordum.

Son haftalarda duyduğum bütün gurur ve memnuniyet bir saniyede uçup gitti. Yeniden kıskanç, hırçın, kötü duygularla dolu bir kadın oldum. Ve her şey ters gitmeye başladı.

Güney Amerika'dan nefret etmiştim, Asya'ya saldırdım. Zor yazıyordum. Aşk beni tiksindiriyordu. Bir üslup çalışması olan yazılarım cezaya dönüşmüştü. Her sözcükte takılıyordum, paragraf bağlantıları tutarsızdı. Makinenin tuşlarına çıban patlatır gibi vuruyordum. İşleyen yirmi altı çıban.

Kış uzun ve sert geçti. Buzul çağına döndüğümüzü sanıyorduk. Seine'de buz parçaları akıyordu. Eldivenlere rağmen çocukların parmak uçları sızlıyordu. Makinede yazı yazmaktan parmak uçlarım grileşmiş ve duyarlığını kaybetmişti.

Buzlanmış yollarda kayan birçok yaya vardı. Ama Paul Fraysse sünger gibi içtikten sonra, *Le Petit Parisien*'in merdivenlerinden inerken kaydı ve omzu çıktı.

Along Koyu'ndaki yelkenli bir maunada, Annamlı bir kadın ile hardal gazından zehirlenmiş bir askerin aşkını anlatan haftalık teslimatı getirdiğim sırada, kazayı öğrendim. Hademe beni yeni yazı işleri müdürümün odasına götürdü. İnce dudaklı, büyüklük taslayan, zavallı, sert ve kurumlu biriydi. Büroyu güç tanıdım. Ne kirli küllük kalmıştı, ne de kenarları kızarmış

bardak; duvarları askeri gravürler süslüyordu, kâğıt ağırlığı olarak kullanılan bir de hançer vardı... Aradan yedi yıl geçmişti, ama herkesin aklı fikri hâlâ savaştaydı. Claude lisede babasının gösterdiği bir kahramanlıkla gururlanamadığına pek üzülüyordu. Yetim olmak, bir savaş kaçağının oğlu olmaktan kolaydı.

Sandalyemde sıkıntıdan kıvranıyordum.

— Bir askerden söz ederken, dedi Paule Fraysse'nin yerine geçen adam, sınıfını belirtmek gerekir. Sizin kahramanın sınıfı neydi?

— Piyade, diye attım.

— Olamaz. Siz bir piyade eriyle hiç karşılaştınız mı?

Yanıt vermedim, beni şöyle bir süzdü.

— Sizin gazlanmış askeriniz topçu olabilir ancak, haydi haydi istihkâmcı olsun. Elbette, yabancı olduğunuza göre bu işlerden anlamazsınız. Hem siz nereden geliyorsunuz? Ya kocanız? Verdun'de savaştı mı?

Bu kabadayı taslağı benim yaşımda bile değildi, benimle konuşma tarzına daha fazla katlanabileceğimi sanmıyordum. O, erkeğin kadın üzerinde, *goy*'un Yahudi, varlıklının yoksul, patronun işçi üzerindeki aptalca tahakkümünü temsil ediyordu. İçimi bulandıran her şeyi, öfkemi dizginleyebilecek miydim?

— Bunun benim işimle hiç ilgisi yok, diye mırıldandım.

— Ya, öyle mi? İzin verin de aynı kanıda olmadığımı belirteyim! Okurlarımız gerçek kahramanlar istiyor, siperlerin çamurları arasında vatanları için savaşmış erkekler...

— Aksini söylemiyorum...

— Sözümü kesmeyin! Sizleri kabul ediyoruz, besliyoruz, iş veriyoruz ve bize böyle mi teşekkür ediyorsunuz? Bir Fransız askeri ile yerli bir kadın arasında ilişki, bu iğrenç. Başka bir şey uydurun, yoksa işinize son veririm. İşte o kadar.

— Siz ne dersiniz? Kendini sahra genelevinde mi tatmin etsin?

Cümle kendiliğinden çıkmıştı. Sümüklü herifin ağzı açık kaldı. Onun gözünde yalnızca küçük bir fareydim, saldırmamı beklemiyordu. Neredeyse onun kadar şaşkındım.

— Kovuldunuz! diye haykırdı. Çıkın büromdan! Derhal!

Birkaç saniyelik sersemlikten sonra –tokadı yemiş ama bu kez öbür yanağımı çevirmemiştim– hem geçim kaynağımı, hem oksijen tüpümü kaybettiğimi anlamıştım. *Le Petit Parisien*'i yalnız kapıcıların okuduğunu ve başka bir gazetede kolayca iş bulabileceğimi kendime tekrarlasam da, buna inanmıyordum.

Kırmak, ortalığı yıkıp indirmek istiyordum. Düze çıkmak ister gibi davranıyor, ama kendimi engellemek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum. Kullanılmış suların lağıma akışı gibi yenilgiye doğru çekiliyor, insanın kendinden nefret ettiğinde duyduğu, dibe vurmanın garip hazzını tadıyordum.

Bu ruh haliyle Génevève Tabouis'den randevu aldım, radyoda yorumlarını dinliyordum. Sol kanattandı, radikallerin gazetesi *L'Oeuvre*'de çalışıyordu. Beni nezaketle karşıladı, ama ben, radikalleri kadın ve Yahudi düşmanlığıyla suçlayan acınası bir söylemde takılıp kaldım. Öfkelenmekten çok keyiflenmiş olarak beni başka kapıda iş aramaya davet etti.

Başka girişimlerde bulundum. Görüştüğüm kimselerin bazıları, bunca aşağılanmış bir imge sunduğuma üzülmüş göründü. Başkalarının ise kaybedecek vakti yoktu sadece.

Evde beceriksiz ve dalgın oldum. Sağa sola çarpıyor, bir şeyler kırıyor, bozuyordum. Hiç sevmediğim bazı nesnelere zarar verdiğimde ya da bacağımı morattığımda gözyaşlarına boğuluyordum... Ruhsal acılarımı unutturacak bedensel acılar çekmeyi diliyordum, ama en küçük sıyrık beni acıdan deli ediyor, halime yanıp yakınıyordum.

Uğursuz bir sabah, iki yıl boyunca Auer ocak almak için bakkaldan topladığım kuponları kaybettim.

En sonunda mağazayı kaybettim.

Kış yerini bahara ve bulaşıcı hastalık katarına bırakmıştı. Üç çocuk kabakulak kapmıştı. O nisan günü, öğleden sonra Bonjur kapıyı çarptığında ayakta duracak halim yoktu.

— Erken geldin, dedim.

— Kendi evime girmeye hakkım yok mu? diye bağırdı.

— Her zamankinden erken geldin, diyerek içimi çektim.

— Pépo ile kavga ettim.

— Aldırma, ilk kez olmuyor ya... Umarım onu kovmadın?

— O beni kovuyor. İşi devralmak istiyor.

Pépo'yu nasıl kınayabilirdim? Mağaza başarısını ona borçluydu. Radyo satışı ve tamiri iki aileyi geçindirmeye yetiyordu. Bonjur'un sorumluluğundaki lamba satışları iki erkeğin bol bol tükettiği sigara masrafını karşılamaya ancak yetiyordu.

— Ortaklık kurabilirsiniz... dedim.

— Önermedim mi sanıyorsun? Ama beyefendi her şeyi istiyor! Beyefendinin onu kışkırtan bir karısı var artık! Bıktım usandım! Bunların hepsi neden kendi hesaplarına çalışmak istiyor?

Bonjur Pépo'yu nankörlükle suçlamış. O da, Bonjur'u dükkânı iflasa sürüklemekle suçlayarak savunmuş kendini.

— Duyuyor musun, Rebecca? Dükkânı iflasa sürüklüyormuşum! Ben!

Kocamın öfkesi içtendi. Durumun farkında değildi. Öğleden sonralarını kahvede ya da küçük ütücü kızla geçirdiği için kimse kınamamıştı onu. Tek yaptığı, cumartesi akşamları geliri, kendisi, Pépo ve çırak arasında bölüştürmekti. Ken-

disine iki kez "Sağ ol, patron" dendiğinde derin bir soluk alıyordu. Hafta sona ermişti.

— Şu Pépo var ya! Onu sefaletten kurtarıyorum, o ise beni soyuyor. Git konuş onunla, Rebecca. Beni dinlemiyor.

Bana lütufta bulunuyordu sanki: *Ala mujer savia el marido la yama ermano.* *

Chemin-Vert Sokağı'na gidip, Pépo'ya başka bir işyeri satın almasını öğütledim. Ama Pépo müşterilerini kaçırmak istemiyordu. Bonjur'un mağazayı tek başına idare edemeyeceğini ikimiz de biliyorduk. Onun yerine mağazayı ben mi işletsem? Bunu ne canım istiyor, ne de göze alabiliyordum. Pes etmek üzere olduğumu sezen Pépo'nun kendine güveni arttı. Az sonra bana öğüt veren o oldu: Devir bedelini niçin Borsa'ya yatırmıyormuşum?

Ağabeyim David onayını verdi: Küçük yatırımcılar, Brongniart'da dünyanın parasını kazanıyormuş. Hesap kitap yaptı ve iyi bir müşteri temsilcisiyle çalışırsak, hem uygun bir gelir elde edip, hem sermayemizi artırabileceğimizi söyledi.

— Ama Bonjur'un çalışması gerek! diye karşı çıktım.

— Aksini söyleyen kim? dedi David. Hisse senetlerinin getirisine alacağı ücreti katarsa, çocukları zahmetsizce iş güç sahibi yapabilir, yaşlılık günlerinizi güvence altına almış olursunuz.

"İyi bir aile babası olarak", bana iyi bir hisse senedi portföyü oluşturmayı önerdi. Risk taşımayan, orta getirili, ama emin kıymetler.

Girişimlerimin sonucunu aktardığımda Bonjur öfkelendi.

* "Bilgili kadına, kocası birader der."

— Ömrüm boyunca patron oldum, diye bağırdı, şimdi bir meslektaşımın yanında mı çalışayım istiyorsun? Mahallede herkes ne der?

Yanıt vermedim. Tartışmaktan bitkin düşmüştüm. Pépo'nun hırsı, Bonjur'un küskünlüğü, üç haftadır liseye gidemeyen Georgette'in sıkıntısı, ağabeyimin kurumlu ses tonu, her şey üstüme geliyor, beni bunaltıyordu. Dairemin boşalması için sabırsızlanıyordum. Kendimi yalnız, aylak ve dertli bulmak için. Boş kalan ellerimi, hayatımın felaketini seyretmek için.

Simone dünyaya küçük bir Régine getirdi. Omurgasında bir şekil bozukluğu varmış kızın. Çocuğu kambur bırakan hısımlık değil, benim kıskançlığım: Ben kem gözlüyüm.

6

17 Nisan 1926.

Sonunda hastalandım, istediğim de buydu, ama bu çözüm olmadı. Kayınbiraderim derdimi tam olarak anlamadan baktı bana. Ya da anlamak istemiyordu.

Bu günceye aklım takıldı. Ben ölecek olsam, Bonjur bunu ne yapardı? Okur muydu, yakar mıydı, tek önem verdiğim iki kişiye, Vitali ve Simone'a gönderir miydi? Böylece bu sayfaları okuyarak ne kadar kıskanç ve kötü bir insan olduğumu anlarlardı.

Yazmak ya da hastalanmak az çok aynı şeydir. Yardım, sevgi, aşk çağrısı. Benim durumumda, her ikisi de derdime çare olmadı. Bugün hâlâ büyük bir yorgunluk duyuyorum. Yaşlarım fışkırmaya hazır, zilin her çalışında irkiliyorum. Ama kimseden medet ummamaya çalışıyorum.

Zayıfladım, yüzüm sertleşti ve gözkapaklarım sarktı. Her sabah çenelerim gergin uyanıyorum. Ve akşama kadar vereceğim savaşın ürküntüsünü yaşıyorum.

Sevecen bir annem olsaydı, yüzümü göğsüne bastırabilseydim her şey çok farklı olabilir miydi diye düşünüyorum. Boğazımı sıkan mengene gevşer, acılarım diner, gözyaşlarım göğüslerinin arasında sel gibi akar, hafif bir el saçlarımı okşar ve sevecen bir ses kulağıma mırıldanırdı: "Durmete mi al-

ma, durmete mi vida, ke tu padre viene kon muncha alegra..."*

İşte yeniden ağlamaya başlıyorum. Gözlerim bulanıyor, kendime acımak için bile yazacak halim yok.

5 Haziran 1926.

Sağ olun, anne. Beni bu bunalımdan siz çıkardınız, üstelik tatlı bir şarkının yardımı olmadan. Señor Padre*'nin eski ortağı Faraggi'nin vermesi gereken aylığı ödemediğini bildiren Ernesta'nın telgrafından sonra motor yeniden çalışmaya başladı. İdrar torbasından yeni ameliyat olan* el godro*'yla bağlantı kurana ve borçların ödemesini sağlayana kadar yeri göğü birbirine kattım... Sevgili kardeşim bu işleri belki de tek başına çözümleyebilirdi, ama bu, iyi bir kocası, iyi bir durumu, doğum yapmanın acısına katlanmadan güzel çocukları olan benim gibi birinin bunlara sahip olmayan kardeşine karşı görevlerini unutması anlamına gelirdi. Ernesta mutluluğunu benimkine feda ettiğine inanıyor. Kendisine teşekkür edeceğim yerde, onu ve zavallı annemizi terk edilmiş durumda ve sefalet içinde bırakan benim. Hayırsız kıza yazıklar olsun!*

Bizimkilerde en geçer akçe, insanda suçluluk duygusu uyandırmaktır. Stokun erimesi gibi bir tehlike yoktur! Ödenecek gümrük vergisi de!

20 Eylül 1926.

Elise yumurtalık kanseri. Çoktandır acı çekiyor, ama doktora görünmeye cesaret edemiyormuş. Şimdi çok geç. Oğlunun doktor olması neye yaradı! Düşünüyorum da, kadınlar bu gibi konularda başka kadınlara başvurabilse, dile getirilmemiş çok daha az acı olurdu. Doğurganlık işlevlerimizin dışında, bedenimiz bir tür utanç kaynağı. Ayın beş günü kirli sayı-

* "Uyu canım, uyu hayatım, baban sevinsin."

lıyoruz, sinagoga ve mutfağa girmemiz yasak. Nazarımız değermiş. Öyle diyorlar. Niçin? Döllenebilir olmadığımız için mi?

*Zavallı Elise. Bir deri bir kemik kaldı. Onu sevdiğimi hiç söylemedim. Bana inanmazdı. Niçin onu da, canının canı "*ijiko de las vejes'*ini değil? Zavallı hastayla baş başa kaldığımda ellerimi tutuyor ve Bonjur'u mutlu etmem için yalvarıyor. Onun başka bir kadını olduğunu bilmez görünüyor. "Asla boşanma, diye yalvarıyor. Asla! Söz ver, çocukların hatırı için!"*

Söz veriyorum...

4 Aralık 1926.

Beklentimin aksine, Bonjur Samaritaine'deki işinden memnun. Fransız ortamında düzenli bir hayat ve iddiasız arkadaşlar buldu. Meslektaşlarını etkilemek için caka satmak ya da sipariş verenlere dil dökmek zorunda kalmıyor.

Mahallede görünüşü kurtarmak için bölüm şefi olduğunu, müdür yardımcılığına getirilmek üzere olduğunu ileri sürüyor. Ailenin bir üyesi onu iş gömleğiyle aydınlatma lambalarının arasında görecek olsa, hasta bir satış elemanının yerine baktığını, sorumluluk isteyen görevini hakkıyla yapabilmek için mesleğin alt basamağının havasını soluması gerektiğini söylüyor. Bizimkilerin züppeliği bu kertede olmasaydı, başarılı olma zorunluluğu insanı bu kadar sıkboğaz etmeseydi, Bonjur palavra atmak zahmetine katlanmaz... geçmişte bu kadar mutsuz olmazdı. Bugün gösterdiği gelişme, zavallı annesinin son günlerini olabildiğince aydınlatıyor.

1 Ocak 1927.

Bugün öğle yemeğinin bulaşığını yıkadıktan sonra, her gün iki saat boyunca bu masanın başında oturmaya ve beş sayfa edebi metin yazmadan kalkmamaya karar verdim. Güncenin önemi yok.

12 Şubat 1927.

Elise bu sabah öldü. Georgette haberi amcasından öğrenmiş. Eve koşarak geldi, kollarımın arasına yığıldı. Birlikte ağladık. Bu ilk kez oluyordu.

Bu işte bir suçun yok, diye yazdı Simone. *Elise sende örnek bir gelin buldu. Yahudi Yasası'nda çocukların çıkarının önce geldiğini unutma. Sen, Bonjur'un çocuklarını pek güzel yetiştirdin. Dertli bir dul olarak, Bonjur'un aklına gelmesi bile uygun düşmeyen bir hazzı aramak için onun kollarına atılmaya kimse zorlayamazdı seni.*

Kadından ve dinden söz açılmışken, annenin borekita *hazırlarken ateşe attığı hamur parçasını hatırlıyor musun? Sandığımız gibi bu boş bir inanç değilmiş, Havva'nın günahını silmeyi amaçlayan kutsal bir görevmiş... Biz kadınlar, hepimiz ilk günahı işledik!*

Arkadaşım Gisela Bauer'i tanımanı ne kadar isterdim! Psikanaliz tedavisine girmiş değilim, merak etme, ama Régine'in doğumundan sonra onunla uzun uzun tartıştım. Küçük kızımı olduğu gibi kabul etmeme yardımcı oldu. O, yüreğimizin derinliğinde arzu ettiğimiz "kusur çocuk"tan farklı. Biz birbirimize benzemiyoruz, Rebecca'cığım. Sen engelli bir bebek doğursan, gerçek ya da hayali günahlarından dolayı Tanrı'nın seni cezalandırdığına inanırsın. Ben öyle düşünmüyorum. Vitali de öyle. Huzurluyuz ve Régine'e olabilecek en iyi hayatı sunmak istiyoruz. Konuşmaya başlıyor. Cırlak gülüşüne bayılıyoruz. Jacques ona karşı sevecen ve koruyucu. Yakında, kızımız beden yapısında bir bozukluk olduğunu anlayacak, ama biz başkalarının bakışına katlanmasına sevgimizle yardımcı olmak için yanında olacağız. Plaja gittiğimizde üzerimizde hissettiğimiz ve Vitali'nin on beş yıldır bacağını kaybettiğinden beri tanıdığı bir bakış bu. Biz baş edebiliyoruz. Ağabeyin mutlu, Rebecca, her şeye rağmen, ben de mutluyum.

9 Aralık 1927.

Her şey tamam, Fransız oldum... Ve heyecanımı ifade etmek için bu günceden başka bir şeyim yok. Sevincimi de kuşkusuz; ama bu çok karmaşık, çok yönlü bir duygu... Hükümet Fransız uyruğuna geçmek için süresini on yıldan üç yıla indirince, la Roquette Mahallesi'nde her yere bayraklar asıldı! Soyadları kulaktan kulağa dolaşıyor. Kimlik belgelerimi almaya gittiğimde, Sezar adını (isteğimiz üzerine) Claude'a ve Bonjur'u (kendi girişimiyle) Bernard'a çeviren görevli, bana Reine ya da Renée adını önerdi. Direndim ve kabul etmedim. Kimlik değiştirmek öyle önemsiz bir şey değildir. Sevgili Claude ne derse desin, adımız bizim bir parçamızdır... Bonjur sevincinden uçuyor. Güzel haberi Blanche'a vermeye gitti, o da bir süre sonra ona Nanar der artık.

Bu uyruk değiştirmeyle, evlilik açısından Fransız yargı alanına girer miyim bilmiyorum. Korkarım ki hayır.

Bizim dinimizde yalnızca erkek boşanma isteğinde bulunabilir.

Her şeye rağmen kurtuluş yakın. Claude dinsel erginliğe erişince, babasından ayrılıp benimle Quartier Latin'de küçük bir daireye yerleşmesini önereceğim. Bir iş bulurum ve o Échole Normale Supérieure'e girene kadar benim kazancımla idare ederiz. Çünkü onu oraya yönlendirmek istiyorum. Yetenekli ve hırslı.

Kendimden büsbütün vaz mı geçtim? İyi bir Sefarad anne olarak melekelerimi neredeyse oğlum sayılan bu çocuğa mı aktardım? Bilmiyorum. Birçok kez gücümü bölmemek için bu günceyi doldurmaktan alıkoydum kendimi. Yazık ki, bir öykünün ilk satırlarını yazmaya başlar başlamaz sayfayı koparıp yırtıyorum.

Güzel sömürgeli ya da oturan Rif'li (bu başlığı Matisse'ten aldım, ama aldıran olmadı...) gibi kalıp ifadeleri gördükçe utanıyorum. Tefrika reçetelerini –egzotizm, melodram, olay

akışında alevlenmeler– kullanmayı reddediyorum, bu öğelerin bulunmadığı iyi bir yapıtın olamayacağını bile bile. Rus beni aldattı. Asla beş paralık şeyler yazmamalıydım. Kalemime saygımı kaybettim.

5 Mart 1928.

Beyaz bir sayfanın görüntüsüne daha fazla katlanamadığım için, bugün ne kadar çarpık olduğunun bilincine daha iyi vardığım bir işi kabul ettim. Klasik edebiyatın başyapıtlarını çocuklar için uyarlamak. Okuma sayesinde hayatta kalan ben, sevmiş olduğum romanları hadım etmekle meşgulüm. Kısaltıyor, sadeleştiriyor, her türlü cinsellik imasını ayıklıyorum. Metni yumuşatıyor, kısacası, kısırlaştırıyorum. İngilizce ve İspanyolca okuduğumdan sansürümü Daniel Defoe, Dickens ya da Swirt'e olduğu gibi, Hugo'ya ya da Cervantes'e de uyguluyorum.

Utanıyorum elbet. Ama boşluğun korkunç sıkıntısını duymadan yazı makinesinin önünde oturmak o kadar hoş ki...

7

Bir Yahudi fanila işindeyse eğer,
Tournelles Sokağı'nda evlenir.
Metal işindeyse,
Buffault Sokağı'nda,
Namlı bir kişiyse,
Victoire Sokağı'nda.
Gerçek bir beyefendiyse,
Saint-Honoré-d'Eylau'da evlenir.

30'lu yılların başında, ağabeyim David ektiğini biçmeye hazırlanıyordu. Kızı Lucette Saint-Pêres Sokağı'ndaki bir antikacının oğluyla nişanlıydı. David kuşkusuz Fransız bir nişanlı ve kilise çanlarını yeğlerdi. Ama dönem buna uygun değildi. Finans skandalları, Louis-Lucien Klotz'un, ardından Marthe Hanau'nun tutuklanması, halkta Yahudi düşmanlığını körüklemişti. *Action française'in Camelots du roi*'nın, *Jeunesses patriotes*'un ve Yarbay de La Laroque'un saldırıları karşısında, İsrailli Fransızlar –ağabeyim kendisini böyle tanımlıyordu– kendi aralarında evlenmeyi daha uygun buluyordu.

Félix Kahn, 1870'te Fransız uyruğuna geçmiş, önce Allier'ye çekilmiş, sonra Paris'e yerleşerek zenginleşmiş Mulhouse asıllı bir mobilyacı ailedendi. Biraz hantaldı, ama ailenin tek erkek çocuğu olması ona büyük umutlar bağlan-

masına yol açıyordu. Bakalorya sınavında iki kez başarısızlığa uğradıktan sonra, babasının dükkânının karşısındaki atölyesinde ince marangozluğu öğrenmişti. Sarışın ve züppe bir kadın olan anne kendini briçe vermişti. İri dişleriyle benim Bischoffsheim pansiyonundaki velinimetlerimi andırıyordu. Paris'e ilk gelişimin üzerinden on yıl geçmişti... Ömrümün üçte biri.

Nişanlıların birbirlerinden hoşlandığı söyleniyordu. Aslında Lucette bir şey anlatabilmek için fazla çekingendi, Félix ise fazla beceriksiz. Bankada kardeşimin müşterisi olan delikanlının babası ince marangozluk atölyesini satın almak için yüksek miktarda borç almıştı. Ne yazık ki elverişsiz bir konjonktür vadeler ödemesine engel oluyordu. Lucette'in drahoması, Kahn ailesinin nakit sıkıntısına merhem olacaktı.

Sarah, Madeleine Meydanı'ndaki bir mağazada evlilik listesi hazırlatmıştı. Gururdan başı dönen David, bazı finansçıların tehlike çığlıklarına pek kulak asmıyordu. Piyasalar tedirgin miydi? Olsun, Borsa daha neler görmüştü! Profesyonel Kassandralar ezelden beri felaket simsarlığı yapmışlardır. Oysa en büyük felaket bir yıl önce Amerika'da bir kara perşembe günü gerçekleşmişti...

Tören Victoire Sokağı'ndaki sinagogda yapıldı ve *Cercle interallié*'deki yüz elli kişilik bir yemek, İsrail burjuvazisinin kaymak tabakasını bir araya getirdi.

Bonjur ve ben, Lucien Coenca ve eşi Alice ile beş çocuğumuz, topluluğun tek Sefaradlarıydık. Noel çamı gibi süslenmiş yengem küçümseyerek, sade giyimli, çarpıcı takılı, dik duruşlu Aşkenazileri çenesiyle bana gösteriyordu.

— Baksana nasıl giyinmiş? Elmasını gördün mü? Çıban gibi duruyor. Ah bu *Todesco*'lar... Acıyorum hallerine.

Elbisesi Lanvin'denmiş, Rothschild'lerin akrabası olan

Alsace'lı kadın, evinde Hahamlar Kurulu'nun yarısını kabul ediyormuş, hiç önemi yoktu.

Salonun girişinde selam durmuş yeni evliler ve anne babaları tebrikleri kabul ediyordu. Birden sesler duyuldu. Yakası açık, anlaşılan kendinden geçmiş kısa boylu bir bay, teşrifatçıyı itip kakıyordu.

— Oustric grubunun hisseleri işleme kapatıldı! diye bağırdı. Banka gişelerini kapatacak! İflas!

O zaman, şaşkınlık içinde, gerçek bir karga sürüsünün havalanışına tanık oldum. Siyahlar içinde onlarca adam felaket habercisine doğru üşüştü. Bankerler, borsacılar ve türlü türlü borsa simsarı. Göbek ilerde, parmak yelek cebinde, saat kösteği mostrada, korkuda parıl parıl yüzler.

— Adalet bakanı işin içinde mi?

— Péret mi? Hem de nasıl!

— Tardieu hükümeti istifa edecekmiş...

Ağabeyim sendeledi ve birisi ona bir sandalye getirdi. Rengi bembeyaz kesilen Sarah, bir şişeden amonyum tuzu kokluyordu. Bağırıp çağırmaları fısıldaşmalar izledi.

— Zavallı Gatenyo! Her şeyini kaybetti!

— Oustric'le mi çalışıyordu?

— Bir şubesinde...

— Umarım Kahn'lar drahomayı paraya çevirmiştir!

Gürültü patırdıdan uzak, pazar giysisinin içinde ter döken Bonjur, sıkıntısını büfede gideriyordu.

— Bu füme dilin hiç tadı tuzu yok, dedi. Ee, ağabeyin iflas mı etti şimdi?

İşin ucunun bize de dokunduğunu anlamamıştı.

— Sen de iflas ettin, zavallı! diye kekeledim. David bizim borsa simsarımız! Varımız yoğumuz Oustric Bankası'nın kasalarında.

Yüzü çöktü, tuttuğu sandviçi düşürdü, titreyen elini alnına götürdü, sonra yumruğunu masaya indirdi. Şampanya kadehleri şıngırdadı.

— Olamaz, buna izin veremem! Konuşacağım o ölü soyucuyla.

— Bonjur, dur!

Koşup Lucien'i aradım. Kocam, hırsız diye bağırarak David'i sarsıyordu. Sarah bayıldı. Lucette ağlamaya başladı. Tam bir rezaletti. Kahn'lar öfkeden kekeliyordu. Sonunda Bonjur'u geri çekmeyi başardık ve konukların kızgın bakışları arasında Cercle'den ayrıldık.

3 Şubat 1931.

Her şeyimizi kaybettik. Felaket yalnız gelmez derler ya, Dumas'nın bir sayfasında "şehvet" sözcüğünü sansür etmediğim için Hachette Kitabevi işime son verdi. Yalnızca Samaritaine'in geliriyle beş kişi nasıl yaşıyoruz? Mutlaka iş bulmalıyım. Bonjur öfkeden kuduruyor. Gatenyoları beşinci kuşağa kadar lanetledi. Evlilik kontratının imzalanmasından iki gün önce kurlar en düşük seviyesindeyken, ağabeyim David aktiflerini daha iyi koşullarda değerlendirmeyi umarak drahomanın teslimini ertelenmesini istemiş Kahn'lardan. "Bu Doğuluların sözü söz değil" diye homurdanmış kayınlar. Ağabeyim zararına satarak her şeyini kaybetmiş.

14 Mart 1931.

On birinci arrondissement'daki Gymnase Jappy'nin önünde, yüzlerce işsizin oluşturduğu kuyruğa girdim. Ekonomik kriz Atlantik Okyanusu'nu aşmıştı. Kocamın çalışıp çalışmadığını sordular, çalıştığını söyledim. Yuhaladılar beni. Öncelik, geliri olmayan ailelere tanınıyormuş. Yani erkeklere.

Çocuklar için endişeleniyorum. Georgette ikinci bakalorya sınavına girecek. Arzu ettiği tıp öğrenimini alabilecek mi?

Durumun sorumlusu olduğumu hissetmekten kendimi alamıyorum.

2 Haziran 1931.

Bu sabah Adela'nın düğün gerdanlığını sattım. Geleneksel ogadero*'yu, İstanbul'un ve bolluk yıllarımızın son anısını. Böylece Claude'un doğru dürüst bir Bar Mitzva töreni olacak. Kocam, onun için olanaklarımızı aşan harcamalar yapmakla kınıyor beni; bu çocuğu şımartmak benim tek keyfim. Bonjur'un kız kardeşi, Josef'i çırak olarak yanlarına almayı önerdiğinden beri Claude'a, Colonne konserlerine gitmesi için bilet parası ödediğim ya da onun Fransız Staydumu'nda tenis oynamasını sağladığım için daha az tedirginlik yaşıyorum. Josef Brüksel'de cevahirci eniştesinin yanında mutlu olacaktır, ama gittiğine üzülüyorum. Ona karşı görevimi yerine getirdim mi? Sınava bir daha girmeye onu zorlamalı mıydım? Okulda karşılaştığı güçlüklerin dışında, Josef sevecen ve yetiştirmesi kolay bir çocuk oldu. Kardeşini ona yeğlediğimi anlamış mıdır? Öyle olmalı. Günün birinde bunu yüzüme vuracaktır.*

8 Ağustos 1931.

Bizden ayrılma sırası Georgette'te. Lucien ona American Jewish Association'dan bir burs sağladı. Boston yakınındaki Brandeis Üniversitesi'nde tıp okuyacak. Elise mezarında sevinçten kıkırdıyordur. Onu annemle karşı karşıya getiren eski rekabet, Coencaların lehine bir nakavtla sonuçlanıyor. Çocukların başarılı olduğunu kabul etmek gerekiyor. Georgette sevinçten yerinde duramıyor. Haklı olduğunu bilsem de, tavrını biraz nankörce bulmaktan kendimi alamıyorum.

Okulun açılış mevsiminde evin neye benzeyeceğini merak ediyorum. Bonjur metresinin evinde çok zaman geçiriyor. Bana sevgi gösterse de lise, izcilik, tenis derken Claude'un işi ba-

şından aşkın... Yaş icabı. Mutlaka iş bulmalıyım. Günün birinde zorla fırlatıldığım yuvadaki kuş yavrularının ayrıldığını görüp üzüleceğim aklıma gelmezdi.

18 Ekim 1931.

Claude'un Échole Normal çıkışlı edebiyat öğretmenine, elinde daktilo edilecek bir tez ya da tebliğ bulunup bulunmadığını sordum. Bu kadar genç olduğunu ve bana böyle bakacağını düşünmemiştim. Pavel'le maceramdan sonra, istekli bakış nasıldır bilirim. Hem ne de olsa inceyim, endamım yerinde, bir gülümseyişle yüzümü hâlâ canlandırabilirim.

Ama neredeyse on yıl boyunca bana yanaşmayı her deneyeni vazgeçirmeyi öğrendim. Bu o kadar masumca bir davranış sayılmaz. Arzu etmeyerek erkeklerin arzusunu kamçıladığımın bilincindeyim. Onları soğuk, ayık, çoğu zaman da alaycı bakışlarla süzüyorum. Beni baştan çıkaramıyorlar, çünkü duyarsızlık kabuğumun içinde erişilmezim. Hayatta kalmak için bulduğum tek yol bu oldu.

Michel Moineau, doktora öğrencisi arkadaşlarından bilgi edineceğini söyledi. Claude'u çok övdü. Onun Échole Normale'e girmesini çok arzu ettiğimi söyledim. Ayrılırken bana nemli bir el uzattı. Öğrenci velisi rolünde kendimi çok yaşlı hissettim.

8

Zavallı David eriyip gitmişti. Yaşayabilmek için borsa simsarlarına hitap eden bir ekonomi gazetesinde kısa yazılar yazıyordu. Ona acıyan ev sahibi, aileyi asma kattaki iki odalı bir daireye yerleştirmişti, en azından adresleri değişmemiş oluyordu. Sarah benim gibi evde temizlik yapıyordu. Felakete istemeden neden olan Lucette, Félix'le birlikte kayınlarıyla yaşıyordu. Ekonomik kriz antika mobilya sektörünü de vurmuştu ve drahoma, borçların ödenmesiyle eriyip gitmişti.

Haftada bir, elimde bir kesekâğıdı *roska*'yla ağabey ve yengemin evine çaya gidiyordum. David bunu kötü niyetle yapmadı, diye düşünüyordum. Üstelik Outric Bankası'nın iflası bizden çok onu batırdı. Zaten Bonjur'u örnek alarak kendisine en ufak bir kırgınlık göstermemi aklı almazdı.

— Borsa yükseliyor, diye inliyordu. Yeniden yatırım yapabilir, hisselerin yükselmesini bekleyebilirdim... Ama hayır, bu alıcı kuşlar bekleyemiyordu. Şeref. Ah, şeref.

Wagram Caddesi'ndekilerin züppeliğinden, kuralların-dan, âdetlerden, havadan nem kapan tavrından, başkalarının fikirlerine boyun eğmelerinden, "şu yapılır" ya da "şu yapılmaz" anlayışından nefret etmiştim, ama şimdi onlara acıyordum. Ağabeyim yelekli takım elbisesinin içinde yüzüyordu, eski David, argon gazıyla şişirilmiş bir balondan başka bir şey değildi sanki.

Sarah'nın salamandraya kömür doldurmasına yardım ettiğim sırada kapı çalındı. Gelen Lucette'ti, saçları karmakarışık olmuştu, her tarafı titriyor, tutarlı sözler söyleyemiyordu.

— Félix, Félix, diye hıçkırıyordu.

— Annen burada kıymetlim, annen burada... Tanrım fenalık geçiriyor.

— Bir doktor çağırın, hemen! diye bağırdı David.

Lucien'e telefon etmek için kahveye indim. Hasta kabulü altıda bitecek, dedi Alice, hemen sonra size gelir.

Daireye geri döndüğümde Lucette annesinin kollarında hıçkırıyordu, ama daha sakindi.

Félix dolandırılmıştı. Sözde bir baronun efendi görünüşüne aldanarak, taşrada bir şatoya teslim ettirdiği bir 16. Louis salon takımı uçup gitmişti. Adres sahteydi, aristokratın kimliği de öyle, üstelik hiçbir şey ödenmemişti.

Baba Kahn öyle bir öfkeye kapılmıştı ki, dehşete düşen Félix dönüşü olmayan bir şey yapmıştı.

— Şey mi yaptı?... diyebildim.

David başını salladı.

— Nasıl?

— Ağzına kurşun sıkmış. Koleksiyondaki bir silahla.

Bitkin düşmüştüm, anne, baba ve kızı gözyaşları içinde bıraktım. Hiç değilse yeniden birlikte yaşayacaklar, diye düşündüm. Ama ağzımda buruk bir tat vardı. Hepimizin hayatı ne büyük bir ziyan...

Oustric skandalının gelişmesini radyodan dinliyordum. Bu işin içindeki büyük engizitör, Dussaut ailesinin bana Saintonge'da on yıl önce sözünü ettiği milletvekili George Mandel'den başkası değildi... Düğmeyi çevirmek üzereyken programın devamının yayına girdiğini duydum. Paul Frayssе'nin hazırladığı bir arkası yarın. *Le Petit Parisien*'in ejderi

radyo için çalışıyordu. Ben onun işten çekildiğini sanmıştım.

Ona bir not göndermek için kâğıt kalem aramaya koştum sonra, holde, giriş kapısının yanındaki telefona gözüm takıldı.

Talihimiz dönmeden binaya bir hat çekilmişti. Bir alet kiralamıştım, ama çekingenlikten olduğu kadar, gereksiz harcama yapmamak için de onu hiç kullanmıyorduk. Bağlantıyı kurması için kapıcı kadının zilini çalmak gerekiyordu, sonra santral memuresine ulaşmak için manivela çevrilecekti. Paris Radyosu'nun numarasını sordum.

— Bayan Fraysse lütfen.

— Redaksiyon toplantısında. Kim arıyor?

— Rebecca Coenca.

Kendimi tutamayıp ahizeye haykırıyordum.

— Coenca? Nerelerdesiniz çocuğum? Beni görmeye gelsenize, cuma, on beşte.

Öyle heyecanlıydım ki, kapıcı kadına hattı geri almasını söylemeyi unuttum.

Paul Fraysse beni artdeko mobilyalı odasında kabul etti. Aşırı şişmandı ve saçları neredeyse tamamen dökülmüştü, ama içkili değildi, sigara dumanının gerisinde neredeyse görünmüyordu, beni uzun uzun süzdükten sonra, yeni modanın bacaklarımın güzelliğini ortaya çıkardığını ifade etti.

Dizilerimizi dinliyor musunuz? Dinleyici kitlemizin kimlerden oluştuğunu biliyor musunuz?

— Ev kadınları.

Sağlam gözünü kırptı, memnundu, bana bir kâğıt uzattı.

— İşte gelecek ay işlenecek konuların genel hatları. Kesip biçin, ayarlayın, karşılıklı konuşmalar bol olsun. Denemede başarılı olursanız, sürekli yazarlarımızla dönüşümlü olarak çalışırsınız.

Bu özette alışık olduğum malzemeyi bulmuştum: Tutku, dram, heyecan... Yazı makinemin kapağını sevinçle açtım, kişisel bir yapıta başlamayı gene, gene ertelemiştim. Yaratıcılık ancak kaçınılmaz olmalıdır, demişti Simone, yoksa beş para etmez. Yaratıcılıktan kaçınma konusunda uzmanlaşmıştım.

Çalan telefon, beni yirmi testerebalığının kaçak bir zindan hükümlüsünün kalıntılarını paylaştığı Avustralya'daki bir denizkulağının dibinde yakaladı. Michel Moineau beni görmek istiyordu.

— Ne konuda? diye haykırdım.

— Sizden biraz özel bir ricam olacak, dedi.

Adresi not ettim ve otuz yaşında, evli ve büyük çocukların (neredeyse) annesi olan bir kadının tayyörünü, bluzunu, ayakkabılarını, şapkasını ve eldivenlerini seçmem bir saatimi aldı. Sonra soyundum. Renée Castro'nun bir seri sonu kuponundan biçtiği, baldırlarımı açıkta bırakan, gözlerimle asorti mavi krep elbisemi geçirdim üzerime.

Paris'in batı yakasına adım atmayalı aylar olmuştu. Michel beni Le Balzar Kahvesi'nde bekliyordu, çekingendi, yüzü kızarıyordu. Bana iple bağlanmış bir paket uzattı.

— Alın. Bu bir roman. Benim romanım... Bundan Claude'a söz etmeyin. Bir tez deyin. Düşünebiliyor musunuz, onun yaşındaki kırk hayta, bir duysalar... Meslek arkadaşlarıma gelince... Yaşlılar ince ince alaya alır beni, gençler ise kıskanır.

Çift satır arası istiyorum ve karbonlu iki kopya. Sayfası beş frank, sizce uygun mu?

Burnunu kahvesine batırdı, bu işten hoşlandığımı belli etmeyi kendime yasakladım. Çizgileri Pavel'inkiler kadar düzgün değildi, ama ince endamı, titreyen burun kanatları ve ağzı hoş sayılırdı.

— Yazımı kolay okuyabileceğinizi umuyorum, dedi. Bu oldukça kişisel... Bu sayfaları sizin kadar güzel bir kadına emanet etmek, bilmem ki...

Bu tür beyanları duymazdan gelmekte ustalaşmıştım. Dudaklarım mesafeli bir gülümsemeyle gerildi.

— Çalışmaya ihtiyacım var, dedim. Kocam zaten az olan ve Claude'un eğitimini sağlayacak parasını kaybetti.

— Onu oğlunuz gibi seviyorsunuz.

— Oğlum olmadığını kim söyledi?

— Bana verdiği bir ödevden anladım. Onu kaç yaşındayken evlat edindiniz?

Gülümsemem kayboldu. Hırçınlaştığımı hissettim. Claude ne hakla kendini terk edilmiş bir çocuk yerine koyuyordu?

— Annesi kız kardeşimdi. Çocuk iki yaşındayken öldü. O, evlat edinilmiş bir çocuk değil.

Michel daha fazlasını söylemeye niyetimin olmadığını anladı.

Bonjur akşam yemeğinden sonra dışarı çıkınca, yeğenimden o yazı ödevini bana göstermesini istedim.

— Moineau'da kaldı, dedi.

— Nedir bu evlat edinme meselesi?

— Hiç...

Konuyu değiştirdi ve bana Noel tatilinde Saint-Moritz'de kayak yapacak olan arkadaşı Jean-Jacques Compas'dan söz etti.

— Beni dağ evine davet ediyor. Kabul edeyim mi?

Kış sporlarının açacağı masrafları düşünerek ürperdim.

— İbranice çalışsan daha iyi olmaz mı? On üç yaşına bastığın gün dünyanın en gururlu Tiatia'sı olmak istiyorum.

— Bar Mitzva yapmamaya karar verdim.

— Ne?

— Parayı sokağa atmak demek bu. Ben kendimi Yahudi hissetmiyorum, bunu biliyorsun.

— Babanı düşün, Claude. Bu senin dinsel erginliğin. Bu son tavizi ver, sonra özgürsün.

— Hayır. Babama gelince, ahlak dersi vermek için pek uygun konumda sayılmaz.

— Babanı yargılamamalısın.

— Bundan çekineceğimi mi sanıyorsun?

Odasına kaçıp kapıyı çarparak kapattı. Beklemediğim bu başkaldırının beni aştığını hissediyordum, bir yandan da rahat bir nefes almıştım. Evlat edinildiğini ileri sürerek Bonjur'u reddediyordu. Beni değil. Henüz değil...

9

Alice ve Lucien Coenca rahat uyuyabilir, diye yazdım Simone'a, *iki kızları da yuva sahibi oldu. İşli bir talamo altında, yedi geleneksel kutsama yapıldı, Ladino dilinde şarkılar ve romanslar söylendi, yüzde yüz Sefarad törenleri.*

Annemin bir sözünü hatırlar mısın: "Lo ke no se aze en la boda no se aze de la vida"* *Görüyorsun, atasözleri bile mıadını doldurdu. Düğünler sadeydi ve aile içinde yapıldı. Devir gösteriş devri değil. Yahudi düşmanlığı kaygı verici şekilde artıyor. Ekonomik krizin ilk kurbanları olan rantiyeler ve küçük burjuvalar her gün sertleşen basında "Yahudi-mason hizbi"ne çatıyor. Durum iyi görünmüyor.*

Paule Fraysse bana haşin davransa da, radyo için çalışmayı seviyorum. "Yazılarınız oynanmak için!" diyor, "kısa cümleler, çarpıcı sözler." Atıyorum, yeniden yazmaya koyuluyorum. Bana durmadan eserimden söz ediyorsun. Sabırlı ol. Parmaklarımın altında Fransızca giderek artan bir zevkle ve ustalıkla yoğurduğum bir hamur haline geliyor. Yeteneğimi harcamıyorum (hangi yeteneğimi?), gamlar yapıyorum, tezgâhımı biliyorum...

* "Bir düğün için hiçbir şey fazla güzel değildir."

Dolmakalemim havada, bir an kararsız kaldım. Bonjur'la evlenmeye beni zorladıklarında kendime süre bitimi olarak en küçük çocuğun Bar Mitzva törenini seçmiştim. Şimdiye gitmiş olmam gerekirdi.

Ne olmuştu güzel tasarılarıma. Onları her üç aylık okul döneminde erteliyordum. Ailenin parçalanmasının yeğenimin eğitimi üzerindeki sonuçlarından korkuyordum, en azından bahanem buydu. Belki ikinci bakalorya sınavından sonra? Hayır, ona daha yükseklerde eşlik etmeliydim. Louis-le-Grand Lisesi'nin hazırlık sınıfında. Ulm Sokağı'ndaki okulda. Claude, Échole Normal mezunu, doçent, yazar, Goncourt Ödülü adayı olacaktı. Peki bu harika kariyeri kime borçlu olacaktı? Ev kadınları için arkası yarınlar yazan silik Tiatia'sına...

Yaşlanmıştım. Öfkem törpülenmişti ve onunla birlikte haykırma ihtiyacım. Yazgıma boyun mu eğmiştim? Beni yola mı getirmişlerdi? Onlar, Aile, Gelenek, Erkekler, cezasız kalacakları garanti olan Zalimler? Hayır. Daha değil. Öyle hızla kalktım ki, sandalye yere devrildi. Pencereye gelince perdeyi araladım. Sokakta yürüyen bu insanlar canlıydı. Ben değil. Şöminenin üzerinde Simone'un gönderdiği bir kitap benimle alay ediyordu: Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'sı. Bu denemeyi acı ve gıpta arasında parçalanarak bir çırpıda okumuş, sonra da unutuvermiştim. Yeni kazandığım, beni canlandırabilecek şeyleri silme yeteneği çılgına döndürdü beni. Mektubu masanın üzerinde yarım bıraktım.

O akşam Claude liseden döndüğünde, bütün eşyalarımı Georgette'in gidişiyle boşalan odaya taşımıştım. Yazı makinesi çalışma masasının üzerinde taht kurmuştu. Kollarım ağrıyordu, ama heyecandan titriyordum. Üç, belki dört saat sonra yeğenimin küçük, boş yatağına süzülecektim; bunca yıllık zorunlu paylaşmanın ardından yalnız uyuyacaktım.

Ve yarın, bana ait bir odada, sonunda eserimi yazmaya başlayacaktım.

Yeğenim tek söz etmeden değişiklikleri inceledi.

— Ne dersin? dedim. Masayı pencerenin önüne, kitaplığı da kapının arkasına yerleştirdim.

— Burada mı yatacaksın?

— Kaç zamandır uykusuzluk çekiyorum... Karanlıkta dönüp duracağıma çalışabilirim. Elle yazarım elbet, makinenin sesi sizi uyandırabilir. Bir şey demiyorsun?

— Yok, iyi, çok iyi. Nasıl olsa özgürsün, Tiatia, canın nasıl istiyorsa öyle yap. Babam biliyor mu?

— Geç gelecek. İş arkadaşlarıyla bir emeklilik partisinde.

Claude'un odasına kapanmadan önce attığı bakışı beğenmedim. Josef ile Georgette'in gidişi, İstanbul'dan gelişimizden beri kurduğumuz derme çatma dengeye son vermişti. Arada perde oluşturan iki büyük çocuk yoktu artık; Bonjur ile Claude arasındaki derin çatışma gün ışığına çıkıyordu.

Her konuda fikrini söyleyen bu liseliden çekinen ve aramızdaki yakınlıktan gocunan kocam –babamın bir zamanlar Vitali'ye yaptığı gibi– davranışının gün gün yalanladığı değerlerin arkasına sığınıyordu: Saygı, görev bilinci, baba otoritesi... Sert eleştirilerini izleyen hafif alaylı sessizlik karşısında güçsüzlerin intikamıyla yetinmek zorunda kalan Bonjur, oğlunu hor görüyor, sözünü kesiyor, hassas noktalarından vuruyordu onu. Aile sofrasında, Bonjur'un kendini dışlanmış hissedeceği eğitim, roman, tiyatro gibi konulara girmekten kaçınıyor, yalnızca evle ilgili sorunları öne çıkarmaya çalışıyordum. Boş yere. Kocam küçük oğlunun "burnunu kırmak" için ve ona "hayatı öğretmek" için zılgıt çekme fırsatını hiç kaçırmıyordu. Claude babasını hor gördüğünü belli etmese de, öfkesini gemlese de, patlamanın kaçınılmaz olduğunu biliyordum.

2 Ocak 1932.

Paule Fraysse bana iş yükledikçe yüklüyor, uydurma bahanelerle ses çıkarmıyorum: Para, işi kaybetme korkusu... Aslında beyaz sayfayla yüz yüze gelmeyi erteliyorum. Romanın gerektirdiği romana özgü yabancılaşmayı engelleyen bu günceye artık yazmama kararı almıştım. İradem nereye gitti?

Michel Moineau'nun romanının daktilosunu bitirdim. Metni beni düş kırıklığına uğrattı. Claude'un öğretmeni bir Radiguet değil. Annesinin bir arkadaşına duyduğu platonik aşk sıradandı, gönül almalarla doluydu. Yoksul düşmüş bir köy soylusu olan babasına, kasıntı bir sofu olan annesine kimi zaman başkaldırma hamleleri yapsa da, bu metinde bir Mauriac'ın hamaseti yoktu. Hayırhah duygularla iyi edebiyat yapılmıyor.

Taşı gediğine koymuştum, hayırhah duygularla dolu olduğum söylenemez.

14 Mart 1932.

Büyük ve şaşırtıcı bir haber: Lucette kısa bir süre sonra İsa'nın Çocukları Tarikatı'nda, Marie-Bénédicte adıyla rahibe olacak. Zavallı kız ailesinin iflasından sorumlu olduğu duygusunu yenemedi. Hastabakıcılık kursu görmek için girdiği Saint-Vincent-de-Paul Yoksullar Yurdu'nda, Katoliklerin Tanrısıyla karşılaşmış ve hayatını ona adamaya karar vermiş.

David ile Sarah'nın insan içine çıkacak yüzleri yok. Son haberlere göre, bir Prisunic mağazasını işletmek için Elboeuf'e yerleşeceklermiş.

Ne garip bir kader bizimki. Señor Padre *mezarında ters dönüyordur. XX. yüzyıl, dağılmalar ve dıştan evlenmeler mi bu yozlaşmanın sorumlusu, ya da atalarımıza göre farklı bir kumaştan mı biçilmişiz? Neyse, her şerde hayır vardır: Sonunda ruhumuzun selameti için dua eden biri olacak!*

Telefonun çalmasıyla yazıya ara verdim. Arayan Michel Moineau'du. Yayımcı Bernard Grasset romanını basmayı reddetmiş.

— Çok üzgünüm, dedi. Size ihtiyacım var.

Balzar Kahvesi'nde buluşmayı kabul ettim.

Kahveye vardığımda Michel çok içmişti. Perişandı, kötü tıraş olmuştu ve sesini fazla yükseltiyordu. Aklıma Pavel geldi.

— Bunlar hizip kurmuş. Bu bayların hoşuna gitmek için kulampara ya da mason olmak gerekiyor! "Yahudi" sözcüğünü eklemediği için ona minnet duydum.

— Hepsi kıskanç bunların. Bir Échole Normale mezunu, bir doçent onlarda aşağılık duygusu yaratıyor! Ama ben daha son sözümü söylemedim.

— Başka yayımcıları deneyin, dedim. Zamanında Proust'u da reddetmişlerdi.

— Önemli biri olduğum zaman görecekler. Yaptıkları yanlışa pişman olacaklar.

Sesi kırıldı ve ağlamaya başladı.

— Michel kendinize gelin, diye mırıldandım. Liseniz uzakta değil. Bize bakıyorlar.

— Babam yapmıştır, diye kekeliyordu. Ona biçtiğim değeri gördünüz. Yaptım ona yapacağımı. Ama onun kolu uzundur, kitabın yayınlanmasını engellemek için araya girmiştir.

Onu evine geri götürdüm ve merdivende beni öpmeye çalıştı.

Ertesi gün, özür dilediğini belirten bir notla güller gönderdi bana. Hayatımda ilk kez bir erkek bana çiçek sunuyordu. Üzerime geçirdiğim kabuk sinsice eriyordu. Hayal kurup gülümserken yakaladım kendimi. Hareketlerim uyum

kazanıyordu. İlk kez gerçekleştirilmesi daha kolay bir başka gelecek düşündüm: Bonjur ve Claude'la kalacak, yalnızca ısmarlama metinler yazacak ve kendime bir âşık bulacaktım. Verebileceğimden fazlasını kendimden istemeyecek, kaderimi kabullenecektim.

10

Claude'un notları düşüyor, diye yazdım Simone'a. *Onun için varsa yoksa tenis. Liseden döner dönmez radyoyu açıyor ve Duraton Ailesi'ni yeğleyen babasının itirazlarına rağmen, Davis Kupası'nın naklen yayınlarını dinliyor. Bu çatışmada araya girmekten kaçınıyorum. Sanırım Claude bana bozuluyor. Öğretmeniyle kahvede olanlardan söz edildiğini mi duydu? Oysa ben kınanacak bir şey yapmadım! Hayır, ergenlik çağında, ondan olmalı: Çenelerinde üç kıl çıkıp, bir de sesleri çatlasa, erkek çocuklar kendilerini kadınların tehdidi altında hisseder. Kurşun askerlerini, oyuncuklarını attı ve odasının duvarlarını, başta Suzanne Lenglen olmak üzere, en sevdiği şampiyonların resimleriyle donattı. Jacquot sana karşı, gelene kadar önünde birkaç yılın var, aman dikkat. Günler sandığından da çabuk geçiyor.*

Claude'un açtığı soğuk savaş, kabullenmek istediğimden de fazla ağrıma gidiyordu. Akşamları, Bonjur çıktıktan sonra baş başa konuşuyorduk onunla. Şimdiyse, yemek biter bitmez ödevlerini bahane ederek odasına kapanıyor. Ne ödevi bunlar? İkinci üç aylık dönem karnesinde birçok öğretmeni –bu arada Michel Moineau– çalışmadığından yakınmıştı. Pazarlarını izcilerle, perşembelerini de Fransız stadyumunda geçiriyor. Onu artık sadece kapıdan girip çıkarken görebiliyorum.

Bir akşam, tenis arkadaşını yemeğe kalması için ikna etmeyi başardım, ergenlik çocuğun yüzünü öyle hırpalamıştı ki, insan onun adına rahatsız oluyordu. Claude surat ediyordu. Arkadaşının, ısrarım yüzünden kabul ettiği bu "aile" yemeği canını sıkıyordu.

— Yemeği sevdin mi? dedim. Biraz daha alır mısın? Mutfakta daha var.

Tabağına zorla *empanades de peşkado* (balık) doldurdum. Kendimi rahatsız hissettikçe, yeğenimin canını sıkacak davranışlarım artıyordu: Hem tutsağı, hem de bilincinde olduğum bir cehennem sarmalıydı bu. Bonjur, Samar'da gününün nasıl geçtiğini anlatıyordu. Kulaklarımda hoş olmayan yankılar uyandıran kibirli ve koruyucu bir sesle sözünü kestim.

— Sınıfta işler iyi gidiyor mu Robert? İlerde ne yapmak istiyorsun?

Oğlan anlaşılmaz bir şeyler geveledi.

— Claude Échole Normale'in hazırlık sınıfına girmek istiyor, dedim tiz bir sesle. Çok iyi bir matematik kafası olmasına rağmen, öğretmenleri onun edebiyata çok yatkın olduğunu düşünüyor.

— Ben hiçbir şeye yatkın değilim, öğretmenler de eşek, diye tısladı Claude.

— Bir kez olsun seninle aynı görüşteyim, *ijo,* dedi Bonjur zafer edasıyla.

Ben kendi oyunuma gelmekte direndim, giderek ağırlaşan sessizliği bozmak için saçma sapan konuşmaya başladım. Konuğumuz gitmek için izin istediğinde, geriye kalan kroketleri iyice sararak eline tutuşturdum.

— Çok naziksiniz, ama bilmem ki...

— Bunu yapmak hoşuma gidiyor! diye ısrar ettim.

— Hayır, gerçekten...

— Tiatia kes şunu! diye bağırdı zıvanadan çıkan Claude. Sanki Alice Teyze. İstemiyorum dedi ya. Rahat bıraksana onu.

Elim havada donup kaldım, o sırada Robert gözlerini sıkıntıyla ayakkabılarına dikmişti.

— Ben kâğıt oynamaya gidiyorum, dedi Bonjur.

Ve yerinden ağır ağır kalktı.

Claude arkadaşını uğurladı. Ben sofrayı sildim, lastik eldivenlerimi geçirip bulaşık yıkamaya başladım. Kendimi mutsuz, anlaşılmamış, dışlanmış hissediyordum. Kapı çarptı ve Claude odasına gireceğine, elleri cebinde mutfağa geldi. Benimle kötü konuştuğu için özür dilemek istediğini sandım ve onu hoş görerek Latinceden çevirisini bitirip bitirmediğini sordum.

— Tiatia, lisede seninle Moineau hakkında bazı söylentiler var.

Düşen bir tutam saçımı dirseğimle kaldırdım.

— Tezini daktilo ettim. Anlayamıyorum.

— Sizi birlikte Balzar'da görmüşler.

— Ne olmuş yani?

Kıpkırmızı oldu.

— Olan şu, beni genel Fransızca konkuruna aday göstermesi için bunu yaptığını söylüyorlar. Bu da benim canımı sıkıyor.

— Ne yapıyormuşum?

Homurdanarak sırtını döndü:

— Biliyorsun işte!

Kapısına varmadan önce, acele etmeden bulaşığı bitirdim. Yanıt gelmedi. Kapıyı açtım. Claude yatağına yüzükoyun uzanmıştı. Hıçkırarak ağlıyordu.

— Bir şey yapmıyorum, Claude, sana yemin ederim. Michel Moineau bana biraz tutkun, onun yaşında birinin kendisinden daha olgun bir kadını çekici bulması normal...

Burnunu yastığa gömerek ağlamaya devam ediyordu.

— Claude ne oluyor? Lisede sorunların mı var? Biraz çalışsan.

— Def ol! Beni yalnız bırak.

Mutfağa döndüğümde yüreğim buz gibiydi. Ben hayatımı bunun için feda etmiştim demek. Kendime, "Def ol! Beni yalnız bırak," dedirtmek için.

— Tiatia, affet beni.

Geldiğini duymamıştım. Claude kollarıma atıldı ve gözlerim doldu. Yanağıma yapışmış yanağı titriyordu, ilk günkü gibi.

— Her şey ters gidiyor, dedi burnunu çekerek. Okul cehennem gibi. Artık iyi notlar almamalıyım. Geçen gün tarihten derse kalktım. Öğretmen beni kutladı. Compas'ın suratını görmeliydin.

— Arkadaşın olduğunu sanıyordum.

Claude hüzünle başını salladı.

— Faşistlere katıldı. Aylardır Bloch ve Meyer'le uğraşıyorlar. Şimdi sıra bende.

— Bunu bana hiç söylememiştin.

Bir belirsizlik hareketi yaptı.

— Ah, Tiatia, Yahudi olmak istemiyorum, istemiyorum. Tanrı'ya bile inanmıyorum. Bu adamlarla ne işim var benim? Bilsen... Salle Pleyel'de ayrılmış koltuğun yoksa!

— Salle Pleyel mi?

— Kipur için... Hahamlar kurulu topluca oraya gidiyor.

Bir an sustu.

— Yılın başından beri bana tepeden bakan Bloch ve Meyer, gelip omzuma vurdu. Tiatia, Moineau'yu artık görmemelisin. Yahudi analar için ne dendiğini bilirsin. Yalak oğluna torpil yaptırmak için her şeye hazır.

Zavallı Claude. Ezeli ikilemimizi keşfetme sırası ona gel-

mişti. Yahudi olmak ya da olmamak. Herkes için Yahudi olduğumuza göre, böyle bir seçenek yoktu aslında. Lucette bile *marrano** eğitiminin karmaşıklığını üstlenememişti.

Daha çabuk büyüyemediği, beni daha erken özgürlüğüme kavuşturamadığı için özür diliyordu.

— Babamla evlenmek istemediğini biliyorum, seni zorladıklarını ve mutsuz ettiklerini. Her şeyi biliyorum. Tiatia.

— Hayır, her şeyi değil. Benim de babana karşı kusurlarım oldu. Zavallının bu kararda söz sahibi olduğunu mu sanıyorsun? Ona sırt çevirmemelisin, Claude, asla.

Doğruldu, kendini kaybetmişti:

— Öyle mi? Sen onun piçini beslemek için geceleri çalıştığın halde mi?

— Ne dedin?

Dudakları titredi, gözlerini kaçırdı benden. Onu omuzlarından tutup sarstım.

— Sen ne diyorsun?

En kötüsü Blanche'ın iki yaşında bir oğlu olduğunu öğrenmem değil de, bütün ailenin durumdan haberli olmasıydı: Lucien ve Alice, David ve Sarah. Hatta Bonjur'un Brüksel'de yaşayan kız kardeşi bile biliyordu durumu. Bense bu oyunda kaz yerine konmuştum.

— Senin bildiğini sanıyordum. Babamın Lucien Amca'yla konuştuğunu duydum, bir boğmaca lafı vardı ortada.

— Ya Georgette? Josef?

— Onlar bu yüzden gitti... Para meseleleri vardı elbet. Dinle Tiatia, ben düşündüm. Boşanma isteğinde bulunmalısın.

— Konkurdan önce olmaz! diye bağırdım düşünmeden.

---

* Marranolar: Hıristiyanlığı benimsememekle birlikte, dinlerini gizlice sürdüren Yahudiler. (Engizisyon döneminde.)

— Ne konkuru? Sen neden söz ediyorsun?
— Hiç, yat uyu.

Odama kapandım ve yastığımı yumruklamaya başladım. En çok kendime kızıyordum. Anlamak istememiştim. Sözde bilinçli ve yürekli olduğum halde, başımı durmadan kuma gömmüştüm. Her küçük sorununda (bölüm şefinin huysuzluğu, avize bölümündeki iş arkadaşının ona ters davranması, yemekhanede domuz sosisi verilmesi...) bana koşan Bonjur'un yardımı olmuştu kuşkusuz. Ama akşam yemeğinden sonra peçetesini sofraya fırlatıp –onu kutlayan ben oluyordum– sözde kâğıt ya da bilardo oynamaya gittiğinde öyle rahat bir nefes alıyordum ki.

Şimdi şifreleri çözülmüş sorular aklıma geliyordu: "Claude'un küplerini nereye koydun? Kreşlerin bit yuvası olduğu doğru mu?" Bir de yalanlar: "Pazar Samar'a gideceğim. Envanter yapıyoruz..."

Evet, her şeyin suçlusu bendim. Anamın karnından çıktığımdan beri.

11

Sabah gözlerimin altı mosmordu. Claude'un kahvaltısını hazırladım ve üzerine bir peçete örttüm. Arkası yarını radyoya bıraktım ve Saint-Lazare Garı'na gitmek üzere otobüse bindim. Saat onda, Elboeuf'e varmıştım, yağmur yağıyordu.

Bir taksi beni şiş yüzlü ve üstü başı kirli köylü kadınların üşüştüğü Prisunic'e götürdü. David'in bürosu mağaranın tepesindeki bir tür cam kafesti. Ağabeyim çökmüştü. Burnunun kökünden dudaklarının bitiştiği *yere* uzanan kırışık çok derinleşmişti.

Ermano'nun bu haberi doğruladığını duymak için trene düşünmeden atlamıştım. Aynı zamanda kendimi acındırmak için: On iki yıldır gelmeyen bir merhamet sözcüğü bekliyordum. Kökten bir karar almaya niyetim yoktu. Ama onun ödlek ve kaçak tavrını görünce öfkemin kabardığını hissettim ve onu gemlemekten vazgeçtim.

— Çırak seni eve götürür, dedi ağabeyim. Sarah güzel bir fincan çay yapar ve bütün bunları sakin bir kafayla konuşuruz.

Değirmentaşından yapılmış küçük eve rutubet işlemişti. Yengemin saçları aklaşmıştı. Sağlığından yakındı. Yaşdönümü onu fena vurmuştu. Bazı geceler öyle ter döküyormuş ki çarşafları değiştirmek gerekiyormuş. Sözcükler üzerimden

kayıp gidiyor, yerlerini az sonra aynı derecede anlamsız sözcüklere bırakıyordu.

— Zavallı David! diyerek içini çekti.

Sonra kuşkulu bir edayla bana baktı:

— Ondan ne istemeye geldiğini bilmiyorum, ama dikkatli ol. Ağabeyinin kalbi zayıf.

Tepsiyle bir kavanoz gül reçeli ve küçük kaşıklar getirdi. Kızının din değiştirmesi onu köklerine mi yakınlaştırmıştı? Wagram Caddesi'nde hiç *tavla de dulsurya** görmemiştim. Hafifçe gülümsedi:

— Bize şekerleme ikram edildiğinde reddetmemizi nasıl öğrettiklerini hatırlıyor musun?

— İlk ikramda reddedecektik. Sonra kabul edip patlayıncaya kadar yiyebilirdik.

Reçel ekşiydi. Sarah yakınmaya devam ediyordu. Taşra hayatı korkunç derecede sınırlıymış. Kimse onlarla görüşmüyormuş.

— Niçin?

— Biz Yahudi'yiz.

Paris'te yirmi yılı aşkın bir süre bile yapmış, yalan söylemiş, *matsot*'ları katlanmış toz bezlerinin arasına gizlemiş, hizmetçinin önünde sözlerine dikkat etmişlerdi. Bütün bunlara, Sion çocuklarının bir elin parmakları kadar olduğu Normandiya'da kendilerine Yahudi yaftasının yapıştırılması için katlanılmıştı. Yahudi olmak ya da olmamak.

— Ya Lucette? diye soracak oldum.

— Ruhumuzun selameti için dua ediyor, dedi yüzünü buruşturarak. Ah bu Katolikler, ne kural düşkünü şeyler. Yüksek rahibe başlığıyla kapılara sığmıyor. Neyse, bana Paris'ten söz et, Claude'dan, bulvar tiyatrolarından, sergilerden. Canım öyle sıkılıyor ki.

---

* Reçel tepsisi.

Buna inanırım. Benimle hiç bu kadar çene çalmamıştı. Yumurtalıklarındaki düzensizlikler onu yatıştıracağına, içli dışlı ve sinirli yapmıştı.

— Çalışıyormuşsun? David bana çocuklar için yazdığın birkaç ufak tefek şeyden söz etti.

Tepeden bakması beni çileden çıkarmıştı. Satır başına ödenen romanlardan, ayarlamalardan ve radyo oyunlarından söz ettim.

— Tanrım! Bunları hiç bilmiyordum. Heyecan verici insanlar tanımışsındır. Büyük yazarlar olamaz elbet, onlar bu işlere bulaşmaz; nasıl derler, kalem oynatanlardan söz ediyorum. Peki ev işlerini yapmaya vakit buluyor musun?

— Senin kadar değil, diye tısladım.

— İyi ki kocan kıskanç değil. David para karşılığında çalışmamı hiç istemezdi. Savaş zamanının dışında, ama o zaman durum farklıydı. Oldukça da seviyordum çalışmayı. Ah! Hayır, işte yine başlıyor.Camları aç, boğuluyorum. Gördün mü nasıl kızardım? David de dönmek üzere. Ah, Rebecca, biz kadınların şansı yok. Bilir misin annem bana ne derdi? *"A tu ijo ambezalo a ennadur i a tu ija endetchar."**

Ağabeyim söylenerek silkindi:

— Ne hava. Durmak bilmiyor.

Meteoroloji hakkındaki görüşleriyle ilgilenmediğimi görünce, Bonjur'un davranışını kınamakla birlikte, boşanma isteğime destek vermeyeceğini açıkladı.

— Boşanmak mı? dedi sesi boğulan Sarah.

— Metresinden çocuğu var, diye atıldım.

— Olsun, onu tanımadı ki.

Ona vurmak istiyordum.

— Yeğenlerinin çıkarlarını düşünmelisin, diye sözü sür-

* "Oğluna yüzmeyi öğret, kızına acı çekmeyi.

dürdü David. Bizler *buenu famiya*'danız, Rebecca, bu fedakârlık gerektirir.

— Sence, benim yaptığım fedakârlık fazlaca uzun sürmedi mi?

— Sen görevini yaptın ve sana gönül borcumuz var. Ama kocan, yararlandığın bazı özgürlükler verdi sana. Claude evlenene kadar niçin böyle devam etmiyorsun? Sonra evlerinizi ayırabilirsiniz. Aile toplantılarına birlikte katılma koşuluyla. Anlıyor musun, önemli olan görünüşü kurtarmak. Cemaatin çıkarı için.

— Cemaat mi? Cemaatle ne zamandan beri ilgileniyorsun? Artık Yahudi bile değilsin.

David büfenin üzerinde taht kurmuş yedi kollu şamdanı gösterdi.

— Ya şu?

— Fazla kullanıldığı söylenemez.

— Yargılama, Rebecca, yargılanmak istemiyorsan. Her aile, bildiğin gibi, Sefarad yapısının bir taşıdır. Bu yapı günümüzde yeterince saldırıya uğruyor, onu içten sarsmaktan kaçınalım.

Ağzımda buruk bir tat vardı. Söylevi sona erince *Ermano* kendine küçük bir kadeh porto koydu.

— Şunu bil ki şekerim, dedi Sarah, David ve ben karda yürüyüp izini belli etmediğin için sana her zaman alkış tuttuk.

— Ne demek o?

— Canım, özel bir hayatın olduğunu bilmeyen yok. Tanrı'ya şükür, kendini bazı kazalardan koruyabildin.

— Bonjur'un aksine, diye mırıldandı David.

Neden söz ediyorlardı? Çevreme bakındım. Bu insanlar yabancıydı. Mübaşir sesli ağabeyim, elinde bir reçel kaşığıyla, heyecanlar içinde ter döken yengem. Kafamı doldur-

mak, beni kösteklemek, esir tutmak istiyorlardı. Yıllar boyu amaçlarına hizmet etmiştim, varış noktasına on metre kala şaha kalkamazdım, ırkı sürdürecek olan değerli yavrulara evlilik *Talamo*'suna kadar eşlik etmeliydim, sonra yok olabilirdim, çünkü kölelerin rahimlerinde yeni İspanyol Yahudisi tohumları filiz verecekti. O sırada ölsem kibarlık etmiş olurdum. Günahlarımı, gururumu, özgürlük açlığımı ve bütün sözde âşıklarımı affettirecek şöyle esaslı, sancılı bir hastalıktan. Bir anda ailenin bana dikilmiş bakışlarını yorumladım. Aydım, endamımı öven Alice, tenimin tazeliğini göklere çıkaran Lucien, giysilerime yenilik getiren iyi yürekli Renée Castro'nun ustalığını dilinden düşürmeyen Sarah, *Señor Padre* gibi, Simone'dan ve benden yüz çeviren David; çünkü kadınlar, özellikle güzel kadınlar erdemsizdir. Evet, sevgi değilse bile, ilgi belirtileri olarak algıladığım davranışlar aslında, ancak yabancı kolların yaratabileceği fiziksel bir gelişmenin izlerini araştıran bu madrabazların yorumlarıydı.

Bunca ikiyüzlülük karşısında kusmak istiyordum, otuz üç yıldır, sırf kız olduğum için yapışıp kaldığım bu gül reçelini kusmak.

Yağmur, pencerelerin küçük camlarını dövüyordu.

— Sizden nefret ediyorum. Nefret ediyorum! diye bağırdım.

— Dur, dedi David. Yağmur yağıyor, hastalanacaksın.

— Yaklaşma bana!

Paris'e vardığımda saçlarımdan sular akıyordu. Üstüm başım berbat olmuştu. Eve dönmek istemiyordum. Fazlasıyla tiksinmiştim, öfkeliydim. Saint Lazare Garı'nın büfesinde bir kadeh konyak içtim. Bir adam ayağını dürttü, topuğumla baldırına bir tekme atmamla bana pis yosma diye hakaret ederek bardan çıkıp gitti.

Elie ya da Louise Abravanel'i bulma umuduyla Javel So-

kağı'na kadar metroya bindim. Bütün tanıdıklarımın arasında yalnız onlar (bir de Paule Fraysse, ama bu halde onun karşısına çıkmazdım) beni sadece Bonjur Coenca'nın karısı olarak görmüyordu. Onları yıllarca önceki Elie'nin annesinin cenaze töreninden beri görmemiştim. SFIO'da ya da Kadının Sosyal Etkinliği Derneği'nde militanlık yaptıkları için işleri başlarından aşkındı.

Evlerinde kimse yoktu. Kapıcı kadın bana kuşkuyla baktı. Gözleri karnıma dikildi.

— Bayanı görmeye geldiniz sanırım?

Beni baştan çıkarılmış, terk edilmiş bir kız sanıyordu. Bıkmıştım: "Yat aşağı" denilecek bir kadına mı benziyordum? On yıldır hiç okşanmamış, öpülmemiş olan ben?

Yeniden metroya girdim ve Kuzey-Güney hattına bindim. Kapısını çaldığımda Michel Moineau ödev düzeltiyordu.

12

Satırlar gözlerimin önünde kımıl kımıldı.

> *Senden tek isteğimi kaale almayı uygun gördün,* diye yazıyordu Claude. *Bu senin seçimin. Ben kendi payıma, bakalorya sınavını verir vermez özgürlüğümü elde etmeye karar verdim. Babam karşı koyarsa, kötü niyetini göstermiş olur. Bütün bu yıllar boyunca çamaşırlarımı yıkadığın için sağ ol, yapacak daha iyi işlerin vardı mutlaka...*

Michel beni kollarının arasında sıktı. Kasıklarımda ürpermeler dolaştı.

— Devam et, dedim, boynuma üfle. Bir daha.

Bakalorya sınavının sabahı dairenin boş olacağını bildiğimden, Richard-Lenoir Bulvarı'na uğrayıp birkaç parça eşyamı ve yazı makinemi aldım.

Birkaç gün sonra ağabeyim David, artık ailenin bir üyesi olmadığımı bana yazılı olarak bildirdi.

Rahatlamam gerekirdi. Ama bu dışlanmanın bende büyük kaygı ve gerginlik uyandırdığını şaşkınlıkla fark ettim.

Postanın gelmesi, telefon, giriş kapısının zili, yürek çarpıntısı uyandırıyordu bende. Sokağa çıkmaktan kaçınıyordum, yoldan geçen herkesi, babam, annem ya da David sanıyordum.

Her şeyi unutuyordum, kendimde değildim. Yaptığım listelere günde yirmi kez başvuruyor, bitirdiğim işleri sırasıyla çiziyordum. Bunlar yatak yapmak ya da ütüyü bitirmek gibi sıradan işlerdi. Kendimi uçurumun öyle yakınında hissediyordum ki, bütün çabalarım tek amaca yönelmişti: Aşağıya düşmemek. Listeler sayesinde davranışlarım neredeyse normaldi, ama aslında kontrolü kaybettiğimi biliyordum. Olduğumdan farklı görünmeye daha ne kadar dayanabileceğimi bilmiyordum.

Claude'u düşünmek bana acı verdikçe, Michel'in okşayışlarına karşılık veriyordum. Bir oruç döneminden sonra insanın bilinçli olarak tıkındığı gibi, beni sevmesine izin veriyordum. Sevgilim bütün ağırlığıyla uzanıp bedenime bastırdığında kasılmalarım yatışıyor ve kalbimin çırpıntılarını duymaz oluyordum. Kendime ancak örtülmüş, korunmuş olduğum zamanlar katlanabiliyordum. Sevişme eylemi bir dakikalık kendimden geçişle sınırlı kalıyor ve ayrılığın soğuk şimşeği hemen ardından çakıyordu. Pavel'le ilişkimi düşünüyordum. Aşkı niçin utançtan ve cezadan arındıramıyordum? Gerçekten kaçmak için bedenimi sunuyordum. Başkalarının içtiği ya da uyuşturucu kullandığı gibi. İnsan elinden ne geliyorsa onu yapar.

Anne baba Moineau, tek oğullarının, "annesi yaşında" evli bir kadına kapılmasını hazmedemiyordu. Evet, beş yaşında doğurmuş olsam annesi olabilirdim. Bir Yahudi kadındım ben. Michel güzel bir geleceğin beklediği bir çocuktu. Onu mirastan mahrum etmekle tehdit ettiler, bu bizi gülümsetti. Mal ortaklığı rejimindeki yıkıntı halinde bir konağın dışında, ortada servet diye bir şey yoktu. Sonra onu benden uzaklaştırmak için taşraya atanmasını sağlamaya çalıştılar. Michel yasak aşkının içinde kendini çok kahraman ve romantik buluyordu. İki ailenin bu ilişkiyi çamura

bulamak için gösterdiği çabalar duygularımızın yoğunluğunu artırıyordu.

Michel Ulm Sokağı'ndaki eski arkadaşlarıyla tanıştırdı beni. Sèvres'deki Échole Normale Supérieure mezunları bana soğuk davranıyor ve bunu gizlemeye çalışıyorlardı. Ben Kadın'ı temsil ediyordum, onlar ise sadece kız arkadaşlardı. Durum oldukça gülünçtü.

Neyse ki günlerimi ve gecelerimin bir bölümünü dolduran bir işim vardı. Halk gülmek istiyordu, ben de para karşılığında güldürüyordum. Cümlelerim zehirli oklar gibi fırlıyor ve göğsümün tam ortasında hedefi on ikiden vuruyordu.

Sipariş üzerine bile olsa, yazma eylemi bana kendimi unutturuyor, bu eylemden bitkin, ama geçici bir duyarsızlık kazanarak çıkıyordum. Listelerime giderek daha sık başvurur olmuştum. Günün birinde orada rastladığım "yaşamak" sözcüğünü öfkeyle çizdim.

Kısa sürede, suçluluk duygusu, ahlaka kafa tutmanın yarattığı tatmine baskın çıktı. Aramızda tatsızlıklar yaşandı. Yazı makinesinin tıkırtısı, Michel'in yazmaya başladığı ve bana yüksek sesle okumak istediği roman, taşradan gelen ve beni dışlayan davetler...

Paul Fraysse'den bir haftalık izin kopardım. İki seleli bisikletle Bretagne'ı dolaştık. Denizi görmeye ihtiyacım vardı. Raz Burnu'nda, öfkeli dalgaların karşısında gözyaşlarına boğuldum.

Eylülde hamile olduğumu anladım. "Oh olsun!" diye düşündüm. Claude beni dışladığından beri cezamı bekliyordum. Michel dehşete düştü. Anne babasının, kendisini bir milletvekilinin kızıyla evlendirme çabasında olduğunu açıkladı. Bu onu benden koparmak için yapılmış ustaca bir manevraydı: Michel öğretimden ayrılacak ve nice meslektaşı gibi politikaya girecekti.

Bana para vermeyi önerdiğinde, onu hor gördüğümü yüzüne haykırdım. Zavallı Michel! İlişkimiz aşktan çok, kafa tutmaya dayalıydı.

Mavnaların geçişini seyrederek uzun süre Pont-au-Change Köprüsü'nde dolandım. Güncemi kül rengi sulara attım. Çabucak battı.

Elie ve Louise Abravanel beni sahanlıkta uyur bulmuşlar. Bana bakmışlar. Unuttum. Hastaydım. Karnımda bir şey vardı, bedenim karşı koyuyordu. Çağırıyordu. Hayatla ölüm arasında bocalıyordu. Günlerce, belki de haftalarca. Bilemiyorum. Zaman yok olmuştu. Yalnızca acı vardı. Javel Sokağı'ndaki dairede, yanımda elimi sürmediğim tepsiyle donup kalıyordum. Ağlıyordum. Uyurken bile. Çok uyuyordum. Pis kokuyordum. Kimi zaman avluda bir kadın şarkı söylüyor ve üst kattaki kiracı ona bozuk para atıyordu.

Bir sabah Vitali başucumda beliriverdi. Rüya gördüğümü sandım, ama benim rüyalarım genellikle hüzünlü olurdu. Gerçekten Vitali miydi bu? İki bacağı vardı, güneşten yanmış bir yüzü ve seyrelmiş saçları. Bana bir uçak bileti, bir de pasaport gösterdi. Beni evine, Caracas'a götürecekti. Ayağa kalkacak gücüm yoktu. Hem uçak tehlikeli değil miydi? Gülümsedi.

— Tehlikeli olan seni burada bırakmak.

Louise giyinmeme yardım etti. Giysilerimin içinde yüzüyordum. Anlamak istemiyor, söyleneni yapıyordum. Bir taksi bizi Bourget Havaalanı'na götürdü. Kulaklarım tıkandı ve kendi üzerimde dalgalandığımı düşledim.

New York'ta uçak değiştirdik. "New York" dedim tane tane. Bu olanlar gerçekdışıydı. Ağabeyimin protezi gerçekti ama. Normal basınçta tutulan uçakta canı yanıyordu. Bu beni kendime getirdi. Kayışları gevşetmesine yardım ettim.

Sonra yeniden ağlamaya başladım. Yolcular bize bakıyordu.

Maiquetia Havaalanı'nda boğucu bir sıcak vardı. Uçağın merdiveninden inerken boğulacağımı sandım. Derken Simone'u gördüm. Benim Simone'umu, koşup kendimi onun kollarına attım.

YEDİNCİ BÖLÜM

CARACAS

1

Gözyaşlarım sel gibi akıyor ve Gisela Bauer'in divanını lekeliyordu.

Simone'un isteği üzerine psikanaliz tedavisi görmeyi kabul ettiğimde daha iyiydim. Çevreme bakabiliyor, Jacquot ile Régine'in cıvıldaşmalarını dinliyor, sıvı ya da püre halindeki yiyeceklerden gayrısını yiyebiliyordum. Kendimi bir yabancıya anlatırsam –anadilimde, İspanyolca– parçaları bir araya getirebileceğimi umuyordum.

Yanaklarımı öfkeyle kuruladım ve doğruldum.

— Simone ile Vitali beni seviyor. Beni keyiflendirmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

— Ve?...

— Utanıyorum... Öyle utanıyorum ki...

— Yarın görüşürüz, Rebecca.

Güneş yükselmişti. Şemsiyemi açıp Sabana Grande Bulvarı'nda ağır ağır yürüdüm. Gisela'nın muayenehanesi, ağabeyimin mağazasından yüz metre kadar ötedeydi, ama ona uğrayacak gücüm yoktu.

Pencerelerinin önüne oturmuş genç kızlar iş işliyordu. *Novyo* (nişanlı)'larını bekliyorladı, onlara sokaktan iltifat yağdıracak masal prenslerini. Ama kızlar içerde, prensler dışarda, aralarında ince tahta parmaklıklar.

Bizde, İstanbul'da –bir özlem dalgası yürek çarpıntıları-

mı hızlandırdı– kadınlar üst katta yaşardı; kafesli cumbalar onları erkeklerin bakışından korurdu. Kreollerin pencereleri aksine, yerel burjuvazinin mücevherlerini sergilemek için tasarlanmıştı. Bundan ne çıkarsanabilirdi? Hiç. Gözlerim ayrıntıları makine gibi kaydediyor, ancak gördüklerim merakımı gidermekten çok, umutsuzluğumu artırıyordu. Koloni tarzı ağır mobilyaların gerisinde bir avlunun ışığını, lal rengi çiçekleri, bir bugenvilin taşkınlığını görüyordum. Gözlerini edeplice zincir işlerine diken tezgâha dizilmiş goncalar için üzülüyor muydum? Az sonra yorgunluk adımlarımı ağırlaştırmıştı.

Yola gelmemekte zaten direnen kenti anlamak için, kendimle fazlaca meşguldüm. Kaldırım taşları öyle berbattı ki, yürümek azap oluyordu; tramvaylar ilerlemiyor, trafik ışıklarının yokluğu taksiyle gidiş gelişleri sonu gelmez dolanmalara çeviriyordu.

Günlük rotamı ezberlemiştim, Simone ile Vitali'nin oturduğu Florida tepelerindeki *quinta*'dan, Sabana Grande Bulvarı'na gidiş ve dönüş. Gisela Bauer pazar dışında beni her sabah bir saat kabul ediyordu, üç aydır. Noel yaklaşıyordu, gündüzleri sıcaklık yirmi dereceyi buluyor, geceleri ise on dereceye düşüyordu ve gökyüzü hep maviydi.

Kapısını çaldığımda psikanalistim elimi sıkıyordu. Bakışından gözlerimi kaçırıyor ve üzerine dallı bir pike serilmiş basit bir yatak olan divana utana sıkıla uzanıyordum. Kollarımı, sonra da ayaklarımı çaprazlıyordum. O, başımın gerisinde yerini alıyordu. Çok ağlıyordum. Sessizlik fazla uzayınca "Evet?" diyerek beni konuşmaya kışkırtıyordu, bazen başarılı oluyor, bazen olmuyordu. Kimi zaman cümleleri kolay kuruyor, yaptığım çağrışımları dinledikçe kendimce keyif alıyor, aklımla gurur duyuyordum; iyi bir öğrenciydim ya, ödülümü almak için sabırsızlanıyordum.

Ama Gisela beni kutlamıyordu. Aksine, bilenmiş duyarlılığımı yaralayan kuru ya da hafifçe alaycı bir sözcükle seçtiğim rahat yolun önünü kesip, beni parçalara ayırıyordu. İlginç bir yere varmak üzere olduğumu hissettiğim zamanlar, kılıç gibi keskin bir sesle "yarın görüşürüz" diyerek sözümü kestiği bile oluyordu.

Analize kendimi tam olarak kaptırmıştım. Florida'ya giden tozlu yokuşu tırmanırken, Gisela'nın ağzından sadaka verir gibi dökülen ve yardım etmekten çok acı veren tek tük sözcüğü yorumlamaya çalışıyordum. Sabahtan akşama kadar acımla cebelleşiyor, geceleri karabasanlarla boğuşuyordum. Onlardan kaçmamam, ertesi gün Gisela'ya yem olarak götürmek için not etmem gerekiyordu. Görüşmeden önce kent merkezine inerken, elim ayağım dolanarak neredeyse ezbere okuyacağım ve Gisela'nın fazla işlenmiş olduğu için küçümseyeceği söylevimi hazırlıyordum.

Bu göğüs göğüse bir savaştı. Acı çekmekten bitkin düşmüştüm, kendimden, yüzüme bile bakmayan babamdan, ben doğar doğmaz elinden kaçıp kurtulmamı sağlayacak gücü sezen annemden, bu gücü boşa harcamış olmaktan, hayatımda işe yarar hiçbir şey yapmamış olmaktan yorgundum.

Simone ile Vitali, bana iyileşme sürecindeki bir hasta gözüyle bakıyordu. Tek yapabildiğim, yemek, uyumak, yıkanmaktı, ancak bunlar da bana ağır geliyordu. Zamanın peşinde koşmayı kesmiştim. Ben artık Rebecca değil, tutarlılığa kavuşmak için uğraş veren binlerce parçacıktım.

2

Yavaş yavaş kollarım bacaklarım çözüldü. Ciğerlerime hava dolmaya başladı. Yeniden görür, duyar oldum.

Yeğenlerim Jacques ve Régine, tıpkı emanet edilmeden önce Adela'nın çocukları gibi, Rachel Ventura'nın kızı gibi yabancıydı bana... Anlaşılan analık damarı yoktu bende. Claude'un anısı delip geçti beni. Onu sabunlamaktan, beslemekten, söylediklerini dinlemekten aldığım keyfi hatırladım. Régine'i dizlerime oturttum ve öyle bir sarıldım ki, çocuk korktu ve inmek için kıvranmaya başladı. İçim üşüdü. Gözlerimden yaşlar boşandı. Uzaktan fısıltılar duydum. Yatağımın başında konuşanlar vardı, orada, Paris'te. Louise Abravanel, başka çocuğu olabilir mi diye soruyordu. Elie ona ve bana güvence veriyordu.

Birden hatırladım. Yaptığım düşük, hastalanmamın sonucu değil, nedeniydi. Bebeğimi öldürmüşüm, BEBEĞİMİ ÖLDÜRMÜŞTÜM!

Evden koşarak ayrıldım, delik deşik kaldırıma ve öğle sonrası sıcağına rağmen, Sabana Grande'ye doğru hızla indim. Gisela kapıyı araladı.

— Sizi kabul edemem, Rebecca. Meşgulüm.

O da beni cezalandırıyordu. Haklıydı. Uyurgezer gibi Los Caobos Parkı'na kadar yürüdüm. Ağaçlar fazla gürdü, yapraklar fazla yağlı, hintkirazları fazla şişkin. Soluk alamıyordum. Bir sinekkuşu ötüyordu. Üstü haşere kaplı bir tembel-

hayvan, bir dalda sallanıyordu. Taş bir sıranın üzerinde bir iguana sürünüyordu, ezelden beri lanetlenmişti sanki. Soluk alamıyordum. Redingotlu baylar domino oynuyordu, başları mantillalı kadınlar, hızlı adımlarla kilisenin yolunu tutmuştu, üniformalı iki küçük kız bacaklarını sallayarak birbirlerine ders anlatıyordu. Kaderime kayıtsız oluşlarıyla düşmana dönüşen bir sürü yabancı. Boğuluyordum. Askerler sert adımlarla bahçede gidip geliyor, güvercinleri ürkütüyor, öğrenci topluluklarını dağıtıyordu.

Soluk soluğaydım. Karnıma şiddetli kramplar saplanıp duruyordu, analığa layık değildim ben. Tanrım ne olur al canımı, dayanamıyorum, merhamet et... Anılar kasılmalarla geri dönüyordu. Sonda, kan, Louise'in ateş gibi yanan alnıma koyduğu konpresler. Bu ölümü ben istemiştim. Ağlamış, bağırmış ve bu şeyi bedenimde tutmak istemediğime yemin etmiştim. Beni bundan kurtarmazlarsa kendimi Seine'e atacaktım, öyle demiştim. Annem beni lanetlemiş, Claude yüz çevirmişti; bedenim kinle dolup taştığı için asla hayat veremeyecektim.

Bir söylev oluşuyordu kafamda, Gisela'ya ne kadar kötü niyetli, ne kadar bilinçli olduğumu anlatmayı amaçlayan bir konuşma. Ondan akıllı olduğuma göre, benim için hiçbir şey yapamayacağını kanıtlayacaktım. Gisela sözümü kesecek, tumturaklı cümlelerimin ortasında aptallaşmış, incinmiş bir halde kalakalacaktım. Hayır boyun eğmek, yere serilene kadar tokat yemek istemiyordum artık. Bu sözcükler benimdi, kimsenin lafımı ağzıma tıkamaya hakkı yoktu. Sıçrayarak kalktım, sineklerin vızıldadığı iğrenç bir büfeye kadar koştum. Kâğıt kalem istedim, sırama döndüm, sabit gözlü iguanayı kovdum ve Doktor Bauer'in duymak istemeyeceklerini yazmaya başladım.

Başımı kaldırdığımda karanlık basmıştı. Kurşunkalem el-

lerimi karartmıştı, eğrilmiş parmaklarım titriyor, sırtım ağrıyordu. Nerede olduğumu anlayana kadar bir süre geçti. Ağaçlar hışırdıyordu. *Quinta*'ya dönmeliydim. Dört saat önce ölmek istemiştim, ama şimdi, yabancı ve sinsi bir kentte bıçaklanmak, ola ki tecavüze uğramak istemiyordum.

Uzun süredir ilk kez beni koruyacak bir şeyim vardı. Akşamın nemini içine çekmiş ve en hafif bir t çizgisinin yırttığı kaba kâğıttan sayfalar.

Tehlike zaten göreceliydi; zengin semtlerin villalarında davetler başlıyordu. Arabalardan beyaz smokinler, fırfırlı elbiseler boşalıyor, orkestralar fokstrotların ilk ölçülerini çalmaya başlıyor, *parilla*'ların* üzerinde büyük sığır parçaları kızarıyor ve sinekler çektikleri akşam ziyafetini hazmediyordu. Cinayetler için ölü bir saatti.

Bununla birlikte, Vitali ve Simone meraktan deliye dönmüştü. Gisela bu kez hocanın emirlerine uymamış, deontolojik tarafsızlığından çıkmaya karar vermişti. Salonda buldum onu, kaygılıydı, önünde bir fincan Türk kahvesi duruyordu. Acılı bedenim, dalgın bakışım ve belli belirsiz gülümsemem karşısında üçü de sustu. Bir şey yiyemeyeceğim için özür diledim ve on iki saat deliksiz uyudum. Bu ilk sağlıklı yorgunluğum, bana şifa ilk gece oldu.

* Mangal.

3

Karaladıklarımı okuyunca utançtan kızardım. Bu kötü bir hamleydi, ne demek istediğim belli değildi. Üslup, beceriksizce özel duygulardan lirizme kayıyor, havası savunma ile kanıtlama arasında gidip geliyordu. Düş kırıklığına uğramıştım, eşsiz, derin sayfalar yazmalıydım. Tanrı'nın lütfuna ererek meslektaşlarım arasında kabul görecek, farklı tarzımdan dolayı sevilecek, halkın ve ailemin alkışları arasında yazarlık mesleğine adımımı atacaktım.

Anlaşılan kaderim böyle parlak olmayacaktı. Otuz dört yaşındaydım ve her şeyi öğrenmem gerekiyordu. Ama hiçbir şey beni artık yolumdan alıkoyamazdı, bunu biliyordum.

Hiçbir şey, ne de hiç kimse. Psikanalize son verdim. Gisela Bauer bana kapıyı açmıştı, bâkir alana tek başıma dalmak istiyordum. Her şeyi tam anlayamamıştım ve hâlâ acı çekiyordum, ama alacakaranlıktaki bölgelere öncelik tanıma zamanı gelmişti. Onlar benim potam, livarım olacak ve hayal gücümü kat kat artıracaktı.

— Tedavini birkaç haftacık uzatsan daha iyi olmaz mıydı? dedi Simone kaygıyla.

— Sana bir şey mi söyledi? diye atıldım.

— Hayır... Ama kendini çok yalnız hissedeceksin... Mevsim de değişiyor... Yağmurların gelişi insanı depresyona iter, bütün *caraqueno*'lar söyleyecektir sana bunu.

— Simone, yapma! İklim değişikliklerini şeyle... yani biliyorsun, aynı kaba koyar gibisin...

Simone, tropikal iklimde hiç yaşamadın, altı ay sonra anlarsın ne dediğimi, dedi.

— Bu arada aklıma bir şey geldi, diye ekledi. Kısa bir geziye çıkalım! Açılırsın. Mağazalar kutsal hafta dolayısıyla kapalı. Tatile çıkmak için iyi bir fırsat.

— Gezi mi dedin?

Duyduğum dehşet yüzünden, henüz iyileşmemiş olduğumu anladım. Son ayların yumuşacık kozasından çıkmaktan korkuyordum.

— Ama... çocuklar? Peki arabayı kim sürecek? Yollar güvenli mi? Nerede uyuyacağız?

Simone'un yanıtları içimi rahatlatmaktan uzaktı. Yeğenim neşeli bir sesle, bu bölgelerde kısa da olsa yolculuk yapmanın sıkı bir kadercilik payı gerektirdiğini söyledi. Kuşkusuz kısa mesafeler kat edilecekti, çünkü sarsıntı ağabeyimin canını yakıyordu. Barınakların basit odalarını onlarca *cucaracha*'yla* paylaşmaya hazırlıklı olmalıydım. Başlıca yiyecek ise, temizliği su götürür tabaklarda siyah fasülye olacaktı.

— Paris'te dolaşmalarını hatırla, dedi. O zaman yerimden kıpırdamak istemeyen bendim. Şimdi seni dürtükleme sırası bende. İnan bana, pişman olmayacaksın.

Yol boyunca korkum devam ettiyse de, Simone haklı çıktı. Başta, bakıyor ama bir şey görmüyordum. Her şey beni hırpalıyor, her şey kaygılandırıyordu. Hayata hiç değer vermediğimi sandığım bir sırada, bu anlaşılmaz ürkekliğim beni utandırıyor... ve beynimi eritiyordu. Bu gezide bir roman konusu bulacağımı ummuştum ama, beni uyuşturan korkuyu silkip üzerimden atamıyordum. Vitali ve Simone'un ra-

* Hamam böceği.

hatlığı başarısızlık duygumu artırıyor, onlara soğuk duruyordum.

Onlar, mutlu olmak için seçtikleri bu ülkede işlerin nasıl döndüğünü bana sırayla anlatıyordu. Vitali şimdi sofra takımları satıyordu, Sèvres'den, Limoges ya da Saksonya'dan porselen ithal ediyordu, çatal bıçak imal etmek için ülkenin güneyinde küçük bir gümüş madeni satın almıştı. Simone, öğrenci, diplomat ve aydınları buluşturan Fransızca eserlerin satıldığı bir kitapçı açmıştı. Yaldızlı hayatları ile tahta barakalar, gezinin başından beri bize eşlik eden şiş karınlı çıplak çocuklar, sinekler ve akbabalar arasındaki zıtlığa nasıl katlandıklarını pek anlayamıyordum.

Çevremde gördüklerimin çarpıcılığı yavaş yavaş her şeyin üstesinden geldi. Gözlerim sonunda açılmıştı. Amazon ormanının nemini ve çıtırtılarını keşfettim. Ülkenin iç kesimindeki geniş ovalarda şekerkamışı hasadı yapan, kahve ya da kakao toplayan *peone*'lerde, İstanbul'daki *vedre*'lerin* gözlerindeki kurnazlığın yerini yük hayvanlarının boş bakışı almıştı.

Vitali Güney Amerika'nın genelinde toprağın neredeyse feodal bir sistemle işletilen *hacienda*'lara bölündüğünü anlattı. Zengin toprak sahipleri başkent gazetelerinin *"vida social"* (sosyal yaşam) sayfalarında boy gösterirken, yerliler köleleştirilmişti. Çok düşük ücret aldıklarından, kendi yetiştirdikleri mısırı, fasülyeyi ve kahveyi yörenin bakkalından borçlanarak satın almaktan başka seçimleri yoktu.

— Ya petrol? diye sordum.

— Özellikle Birleşik Devletler'i zengin ediyor, dedi Simone. Bir de General Gomez'in metreslerini...

* Sefaradların Türklere verdiği ad.

Araba, çevresi silahlı askerlerle sarılı, eli kazmalı bir iskelet kafilesini geride bıraktı.

— Şu adamları görüyor musun? Bunlar siyasi tutuklu. Sesini yükselten olursa, *Oriente*'ye* yol yapmaya gönderilir. Bir mezarlığın üzerinden geçiyoruz, kusura bakma.

— Üstelik burada gömülü cesetlerin arasında, benim küçük 28 Şubat öğrencilerim yatıyor, diye iç geçirdi Simone. Benim kitapçı dükkânıma gelenler. Sana bundan mektuplarımda söz edemezdim... Sansür...

Vitali bana Gomez'e karşı çıkan ayaklanmayı anlattı. Çarpışmaları, Caracas halkının dayanışma grevini, o çılgın umut haftasını, sonra ayaklanmanın bastırılmasını. İki yüzden fazla öğrenci işkence görmüş ve kürek cezasına çarptırılmış. Arturo Uslar Pietri, Miguel Otero Silva, Romulo Bétancourt, Raoul Leoni... Birçoğu sıtmadan ya da yorgunluktan ölmüş. Önlerinde bütün bir hayat bulunan, yetenek dolu, yirmi yaşına bile basmamış gençler.

— Size bulaşan oldu mu? diye sordum mahkûmları incelemek için başımı çevirirken.

— *Jefatura* bizi ziyarete geldi, dedi Simone. Ev, dükkân, kitapçı arandı, ama Fransız Elçiliği araya girdi. Yine de kepenk indirmek zorunda kaldık ve dükkânları yeniden açmak için hükümetin iznini bekledik. Birkaç düzine kristal bardak meseleyi çözdü.

— Bu ülke bir cennet olabilir, diye içini çekti Vitali. İdeal bir iklim, maden kaynakları, bereketli bir toprak.

— Ama *caudillo*'lar** var, diyerek içini çekti Simone.

Solidaridad obradera döneminin Vitali'sini ve Bohem yılların Simone'unu görür gibi oldum. Ağabeyim bana bir göz attı ve renksiz bir sesle sürdürdü:

---

* Doğu'ya.

** Polisler.

— Hayale kapılma, küçük kardeş. *La casona* ile *Miraflores* Sarayı'nın resmi satıcısıyım. İyi tüccarın altın kuralını sana hatırlatmam gerekir mi? *No te metas en la politica!* (siyasette buluşma)

Louise ile Elie Abravanel'den söz ettim, onlar gençlik ideallerinden vazgeçmemişlerdi.

— Onlar toplum mücadelesini seçtiler, diyerek onayladı Vitali.

— İnsan tek bacaklı oldu mu, attığı her adım bir başkaldırı olarak değerlendirilir, dedi usulca Simone. İnsan her cephede savaşamaz.

Bakışı küçük Régine'in şekilsiz bedenine kaydı ve utançtan kızardım. Ben kim oluyordum da onlara ders veriyordum?

Bu geziden kir pas içinde ve yorgun döndüm, ama değişmiştim. Tenimde And Dağları'nın düşük basınçlı havasını hissetmiş, haşerenin kaynaştığı *baño*'ların konforsuzluğunun sıkıntısını çekmiş, ıssız *ilano*'ların ortasında karşımıza silahlı bir atlı çıkınca korkudan hıçkırığım tutmuş, henüz ılık olan bir hayvandan yeni kesilmiş biftek yemiş, kaputu açınca arabanın motoruna çöreklenmiş bir yılanla karşılaşmıştım. Hatta kalbim çarparak Simone'un yerine Ford'un direksiyonuna geçmiştim!

Egzotik dizilerimi yazmak için birçok gezi anısı okumuş olsam da, bu kez durum farklıydı. Duyular üstderiyi, altderiyi aşmış ve içime işlemişti. Bütün bu zenginliğin, değerlendirilmeden uçup gitmesine izin vermemeliydim.

Bir gezi sırasında yüksek platolarda görebileceğim hareketsiz ve sessiz bir yerli, bana on paralık birkaç satır esinleyebilirdi. Oysa o daha iyi bir kaderi hak ediyordu. Biz 1492'de İspanyol'un yasasına boyun eğmiştik, aynı şeyler onun da başına gelmemiş miydi? Bizler gibi ikinci sınıf vatandaş düzeyine indirgenmemiş miydi? Ata binmesi, silah

taşıması engellenmemiş miydi? Ailesi ve köyü bizdeki gibi dünyanın sınırlarını temsil etmemiş miydi? O da bizim gibi yerli dilini korumuştu, kabile şeflerine itaat etmiş, putlara tapmıştı.

Kıyaslama burada son buluyordu. Biz esareti, zorla sersemletilmeyi, işkenceyi, tecavüzü tanımamıştık. Henüz değil.

Konumu bulmuştum. Sabırsızlığıma rağmen, yazma uğraşına gözüm kapalı girişmemeyi başardım. Simone beni Alliance Française'in yöneticisiyle tanıştırdı, o da kütüphanesini bana açtı. Birkaç armağan sayesinde üniversite kütüphanesinin kapıları da açıldı. Böylece yerli halkla ilgili araştırmalara giriştim.

Bu çalışma iyileşmeme ivme kazandırdı; kendime saptadığım amaçtan uzaklaşmadan zihnim çalışıyordu, romancı olacaktım.

4

Sevgili Georgette, diye yazdım, *bugün on dokuz yaşına basıyorsun ve Pera'daki bir apartman dairesinin salonunda bana bir kaşık gül reçeli ikram eden ağırbaşlı küçük kızı düşünmekten kendimi alamıyorum.*

Birbirimize asla çok yakın olmadık. Annenin yerini keyfimden almadığımı biliyorsun. Onun ne tatlılığı ne de fedakârlığı vardı bende. Üstelik, bir kocaya boyun eğmeyi kapsamayan başka tasarılarım vardı. Aile ne düşünürse düşünsün, ben elimden geleni yaptım. Bugün özgürüm, ama sürgün edildim. Suçluluk duygusu evlilikten daha zararlı, bir hapishanedir, üstelik boşanma tanımaz. Sana söylemek istediğim, seni düşündüğümde gurur ve mutluluk duyduğum, sevgili Georgette. Yolunu bulmayı başardın, gelecek artık senin. Doktor olacaksın, hayatının bir anlamı, bir yararı olacak. Çift olmanın, anneliğin ve kendini gerçekleştirmenin sevinçlerini tadacak yeni kadın kuşağından olacaksın. Belki de bir gün bunda bir payım olduğunu kabul edersin.

1913'te, yani doğduğun yıl, tek başıma Paris'e gitmek istedim. Koşullar elvermedi. Ağabeyim yaralanmıştı, ardından savaş çıktı. Derken annen öldü. Kuşkusuz aileden kopmayı seçebilirdim. Kaçmak, kendime dişlerimle, tırnaklarımla bir yer açmak. Bunu yapanlar oldu. Ama ben hiçbir şeyden vazgeçmek istemiyordum, ne ailemin sevgisinden, ne de bu sevgiye ters düşen emellerimden.

Öfke uyandırmadan kaçıp gitmeyi başardığın için sana imreniyorum ve kutluyorum seni. Hak ettiğin harika hayatı yaşamanı diliyorum.

Mektubuma koyduğum ve güvenilir bir kimseye emanet ettiğim yüzük, kız kardeşim Nita'dan kalmadır. Beni o yetiştirdi, onu bir anne gibi sevdim. Bizleri anmak için onu takarsan mutlu olurum.

★

Sevgili Josef, on sekiz yaşında sana mutluluklar diliyorum, doğum günün kutlu olsun. Bu küçük paketin eline kazasız belasız ulaşacağını umuyorum. Bunlar Kolomb öncesi bazı takıların röprodüksiyonu. Geleceğin bir kuyumcusu olarak bunlardan esinlenebileceğini düşündüm.

Vitali ile Simone benimle çok yakından ilgileniyor. Çocukları çok sevimli. Yıl boyunca havalar güzel gidiyor ve hoş bir hayatımız var. Georgette'in, Claude'un ve senin bana kırgın olmanızdan korkmasam, mutluluğum tam olurdu. Sizler kız kardeşimin çocuklarısınız, yaşadığım sürece sizi seveceğim. Her birinizin kendine en uygun yolu seçmesi için elimden gelen her şeyi yaptığımı sanıyorum.

Hatırlıyor musun, sol elle yazı yazman için nasıl ısrar etmiştim? Einstein'ın ve dünyadaki bazı başka dâhilerin solak olduğunu yeni öğrendim. Brüksel'de, halanın ve eniştenin evinde sıcacık bir yuva bulduğundan eminim...

Mektupları zarfa koymadan önce, nemli ellerimi mendilimle sildim. Başımı kaldırmama gerek yoktu, her günkü gibi orada, hep aynı masada oturuyor, kalın bir cilde daldığını biliyordum. Onu ilk gördüğümde, gözlerini kitabından ayırmadan yazı yazma huyu beni eğlendirmişti. Kalemi durmadan sumenin derisinin üzerinde kayıp duruyordu.

Ona, Alliance Française'in bulunduğu quinta de la Castellana'da rastlıyordum. Üniversitenin kütüphanesinde. Humboldt'un anılarını sökmeye çalıştığım Alman Enstitüsü'nde. Kırk yaşlarında. Sık ve siyah kıvırcık saçlı, sakalsız, sert çizgili bir yüz, pürüzlü bir ten. Yakışıklı sayılmaz. Ama bir artısı var, güçlü kuvvetli bir adam.

Bu sık karşılaşmaların şaşırtıcı bir yanı yoktu. Aynı küçük grubun uğrak yeri, aynı kütüphanelerdi. En küçük araştırma, sayıları kumar kulüpleri ve lirik tiyatrolardan çok daha düşük olan bilgi mağaralarının titizlikle taranmasını gerektiriyordu.

Bakışlarımız karşılaştı. Zarflarımı kapattım ve kalktım, kararsızdım. İstediğim kitabı başkası almıştı. Haftalar geçiyordu ve daha bir satır bile yazmamıştım. Her kitap, fiş kutularında boş yere aradığım ve Simone'un kendi olanaklarıyla elde etmeye çalıştığı bir başka kitaba gönderiyordu beni. Araştırma alanları giderek yayılıyordu: Tarih, coğrafya, etnoloji, antropoloji...

— Bütün bu kitaplara ihtiyacın olduğundan emin misin?

— Ne diyorsun, Simone, sıfırdan başlıyorum!

— Bence sen suya atlama anını erteliyorsun! diyordu Simone gülerek.

Beni kızdıran, haklı olmasıydı.

O, yeniden çalışmaya koyulmuştu. Kütüphaneden ayrıldım.

Simone doğru söylemişti. *Mal de mayo*'yu (yorgunluk, ateş ve bağırsak rahatsızlıkları) izleyen yağmur mevsimi insanı bitkin düşürüyordu.

Beş dakika içinde gök kapkara kesiliyor, dünyanın sonu geliyordu. Topraklar kayıyor, faylar bir önceki *derumbe*'den kalma kaldırımları kabartıyor, sokaklar hayvan leşleri dahil, her türlü atığın yüzdüğü ırmaklara dönüşüyordu. Evin avlu-

sunu sel basıyor, su kısa sürede giriş katına yükseliyordu. Su kesintilerini –şu işe bakın– elektrik kesintileri izliyordu, öğle uykusuna yatsam da beşten sonra bitkin düşüyordum. Çocuklar mızmızlanıyor ve geceleri pencerelerimizin altında binlerce kurbağa vıraklıyordu.

Ama sabahın altısından başlayarak gökyüzü yıkanmış gibi oluyor, şose durulanıyordu. *Muchacha* (genç kız)'lar kaldırımı süpürüyor, bahçe parıldıyor ve başdöndürücü bir koku burun deliklerini okşuyordu. Bitki örtüsü, mevsimlik dinlenme diye bir şey bilmiyordu. Bütün bitkiler etobur değildi, ama taşkınlıkları, canlılıkları beni bunaltıyordu. Kendimden bir parçayı onlara kaptırmaktan korkar gibiydim.

Doğa güçlerinin sinsi tehdidini duyan tek ben değildim. Caracas'lılar kendilerini koruma altına almıştı. Doğayı ve etkilerini dışlamak için, neredeyse karanlıkta yaşıyorlardı, vantilatörlerin altında. Ancak yağmurun sesinden, rüzgârın palmiye dalları arasında kükremesinden nasıl korunabilirdi insan? Tropikal iklimin uyuşukluğuyla şiddetini nasıl bağdaştırmalı? Sıcak, kilisenin yasakladığı cinsel hazları bilediği için, kadınlar neredeyse hastalıklı bir miskinliğe sığınıyordu. Kibarca *viernes cultural* olarak adlandırılan cuma akşamları, birbirlerini *tés de dami*'lara* davet ediyorlardı. Çünkü cumaları, kocaların hep birlikte geneleve rahatlamaya gittiği gündü. Vitali evde kalsa bile, Simone bu küçük toplantılara burun kıvırmazdı. Israrlarına rağmen onunla gitmezdim. Kadın toplantılarına karşı nefretimi korumuştum.

Yeğenim ve çocuklarıyla birlikte Hebraica Kulübü'ne de zoraki gidiyordum. Her topluluk –Katalonyalılar, Basklar,

* Çay toplantıları.

Korsikalılar, Portekizliler, İtalyanlar...– gibi, Yahudilerin de cennette bir köşeleri vardı. Tenis kortları, havuz, kâğıt oynamak için veranda, *kaşer* lokantası, Amerikan barı, bahçıvanlar, hizmetkârlar, bekçi, özetle yoksul bir ülkede paranın sunabileceği her şeye sahip serin ve yemyeşil bir cennet köşesi. Simone'un arkadaşları *kortijo*'daki kadınlardan çok daha gelişmiş ve iyi yürekli kadınlardı, ama ne yalan söyleyeyim, her Yahudi kadının içinde gerçek bir çöpçatan yatar, yeğenim ve müttefikleri bana Caracas'ın en gözde bekârlarını tanıtmak için durmadan briç partileri, plajda piknikler ve operada geceler düzenliyorlardı.

— Rebecca pazar günü bizimle Colonia Tovar'a geliyor mu? diye sordu Léa Moréno güneş kremi sürünürken.

— Elbette, diye karşılık verdi Simone.

— Fikrimi sorduğun için sağ ol, diye terslendim.

— Orası çok ilginç bir yer, şekerim, hele etnoloji meraklıları için!

Birkaç arabayla yola çıktık, yanımıza yerel gastronominin iki baştacı olan jambon ve soğuk hindi almıştık.

Gisela Bauer, kocası, dostları Pintolar ve her zamanki gibi mızmız yeniyetme kızlarıyla Moréno'ların dışında, önümüzdeki Daimler'den kıvırcık saçlı kitapseverin indiğini görünce büyük şaşkınlık geçirdim.

— Maurice Chemsi, diye tanıttı onu Léa Moréno, avukatımız.

— Gelecekteki avukatınız, diye düzeltti söz konusu kişi. Önce diploma sınavını kazanmam gerekiyor. Sizin gibi, sanırım.

Gülümseyerek bana bakıyordu.

— Siz tanışıyor muydunuz? diye sordu şaşkına dönen Simone.

Kızardım.

— Göz aşinalığı... Aynı kütüphanelere gidip geliyoruz, ama ben hiçbir sınava hazırlanmıyorum.

— Kız kardeşim bir kitap yazıyor, diye açıkladı Vitali.

Ona öfkeyle baktım.

— Hayır, henüz değil, belge topluyorum...

Maurice kahkahayı bastı.

— Utanacak bir şey yok! Bana gelince, o suçu üç kez işledim!

Colonia Tovar, sundurmalı evleri, balkonlarından dökülen sardunya seliyle, bir Tirol kasabasını andırıyordu. Ancak çürüyen meyveler dağ havasıyla hiç ilgisi olmayan sinek bulutlarını çekiyordu, kokular ise Venezuela'ya hastı. Maurice Chemsi'nin bana açıkladığına göre –oysa ben bir şey sormamıştım– tek zenginlikleri "egzotik" –yani Avrupa'dan gelen– meyve ve sebze tohumları olan bir Alman göçmen topluluğu 1843'te Andlar'da yerleşmiş.

— Ve kendi aralarında evlenmişler, dedim. Dejenere olmuşlar besbelli, buna şaşmamalı.

Dudağımı ısırdım ve Simone'dan yana baktım. Neyse ki yeğenim bir şey duymamıştı. Cesaret verici bakışına karşılık olarak yüzümü buruşturdum. Régine gülmekten katıldı.

— Acımasızsınız, diye karşılık verdi Maurice gülümseyerek. Bakın şunlara. Sarışın, mavi gözlü, güçlü kuvvetli insanlar. Hitler onları yadsımazdı. Biraz yontulmak istiyorlar elbet...

Pazarlık edip bir sepet meyve aldı ve bana bir bardakeriği uzattı. Almadım. Eriği ısırdı. Suyunun bir damlası çenesine aktı.

— Emin misiniz? Çok nefis. Öbür yarısını alın...

— Gerçekten istemiyorum.

Onlarca bakış beni gözetliyordu sanki. Bu münasebetsi-

zin yanından ayrıldım ve pikniğin sonuna kadar ondan uzak durdum. Ama keyifli bakışıyla karşılaşmaktan kaçınamadım. Diğerleri ona Avrupa'da Nasyonal Sosyalizmin yükselişi, Meksika'daki gerilla savaşı, New Deal, Venezuela diktatörlüğünün geleceği hakkında sorular soruyordu...

Bütün sorulara duraksamadan yanıt vermesi sinirime dokunmuştu. Evrensel bir danışman mı sayıyorlardı onu? Nereden gelmişti bu adam? Kimdi? Romanlar mı yazmıştı, denemeler mi?

Jacques'ı ağzının kenarından bir arı soktu, çok korktuk. Acıyı dindirmek için bir *gretchen** bir parça buz getirdi. Kız, Régine'i görünce fenalık geçirdi, çığlık çığlığa koşarak kaçtı. Simone'un benzi soldu. Böyle bir olay ilk kez olmuyordu. Kırsal kesimde kamburların uğursuzluk getirdiğine hâlâ inanılıyordu. Kente dönüş, küçük kızın cıvıldaşmaları ile Jacquot'nun sorularının böldüğü ağır bir sessizlik içinde geçti.

* Genç kız.

5

Alliance Française'in kütüphanesinde, Conan Doyle'un *The Lost World*'ünu okuduğum sırada, Maurice Chemsi karşıma dikildi, heybetliydi, dudaklarında bir gülümseme vardı.

— Benden niçin kaçıyorsunuz? Sizi korkutuyorum sanki!

— Bayım...

— Sakıncası yoksa *Avokato,** deyin. Sınavlarımı verdim.

— Kutlarım.

— Sizi oraya götürmemi ister misiniz?

— Nereye?

Kitabımın üstündeki kazı kalemiyle yapılmış resmi gösterdi. Aralarında garip hayvanların dolandığı iğne gibi sivri kayalık tepelerdi bunlar. Maurice'in kalın, tüylü, kare tırnaklı eli, bu hayvanlarla aynı tarihöncesi türdendi sanki.

— Venezuela'da oluşan bir şey bu, dedi. Brezilya sınırının yakınında. Jeolojik bir engebe. Bu *tepuy*'lerin dışında, toprağın aniden yüz metre kadar göçtüğü sanılıyor. Bölge maden filizi bakımından zengin olmakla birlikte, kendi haline terk edilmiş. Kara nehirler, kan kırmızı göller ve dünyanın en güzel şelaleleri orada.

Canaima'dan ve orayı bulduktan sonra geri dönüp çakılan havacıdan söz ederken dinledim onu.

— Bu mekânın oradan geçen yolcuların üzerinde ölüm-

* Avukat.

cül, neredeyse şeytani bir çekimi var.

— Ve siz beni oraya götürmek istiyorsunuz? diyerek şaka ettim.

— Buna dayanabilecek gibi görünüyorsunuz.

Yanıt vermedim, hüzün dolu üstünlük edası sinirime dokunmuştu. Bir kahve içmek için beni en yakın *panaderia*'ya götürdü.

— Dinleyin, Maurice, dedim, sizinle açık konuşacağım. Yapmam gereken bir iş var, bunun için de yalnız olmalıyım.

— Neden korkuyorsunuz? diyerek gülümsedi. Size evlenme teklifinde bulunmamdan mı?

Beni eğlence konusu ettiği için ondan nefret ettim. Erkek için ne kolay! Büyük teklifi yapar ve reddedilince sizi baştan çıkarmayı bir an olsun aklından geçrimediği karşılığını yapıştırır.

— Ben zaten evliyim, diye karşılık verdim buz gibi bir sesle.

Bu yarı yarıya doğruydu. David'in mektup yazdığı Vitali'den, Bonjur'un boşanma davası açtığını öğrenmiştim. Ütücü kızla evlenip, oğulları okula başlamadan onu tanımak istiyormuş.

— Biliyorum, dedi Maurice. Bana anlattılar. Caracas bir köydür.

— İşin garibi, ben sizin hakkınızda hiçbir şey bilmiyorum, diye karşılık verdim.

Selanik doğumluymuş, 1912'de İstanbul'a gitmek için oradan ayrılmış. İskoç misyonlarında öğrenci olmuş, Oxford'da hukuk okumuş ve Mısırlıları İngiliz iktidarına karşı koruyarak Kahire'de avukatlık yapmış. Bağımsızlıktan yana savunmaları ülkeden atılmasına yol açana kadar.

— Siz dünya vatandaşısınız, diye şaka ettim.

— Ben Dönmeyim, anlıyor musunuz?

Dönme, bu sözcük beni yüzyıllar öncesine götürüyordu;

kortijo, çimdikçi *Nona,* tatlı Nitam, ıtırlı saksı bitkileri, yaldızlı incir ağacı. Annemin arkadaşlarının her birinin bir günah keçisi vardı. Kimine göre Balat'taki kuzenler, diğerine göre Selanikliler, ama aynı zamanda Aşkenaziler, Karaimler,* Marranolar, Dönmeler. Tümünün günah keçisi de kayınvalidelerdi. Lanetli olmanın o kadar çok yolu vardı ki! Kuşkusuz kuruyu yaştan ayırt edebilenler *buena famiya*'lar oluyordu.

Terslik olsun diye, Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların üçlü aşağılama hedefi olan Dönme'lere her zaman yakınlık duymuştum. Aralarından birçoğunun Selanik'ten Jön Türk hareketine ve Benaroya'ya katıldıklarını biliyordum. 1912'de İstanbul'a topluca gelen Dönme'lerin Müslüman olması, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla sürgün yoluna düşmelerinden önce bazı kamu görevlerine getirilmelerini sağlamıştı.

— Demek Müslüman'sınız?

Bir Dönme'yle görüştüğümü duyarsa, ailenin göstereceği tepkiyi keyifle düşündüm.

— İngilizler Mısır'ı işgal edince ben Müslüman'ım, Hitler iktidara gelirse Yahudi'yim, bir rahip öldürülürse Hıristiyan'ım, Hindistan'da Gandiciyim...

— Ya burada? Venezuela tam olarak MC** sayılmaz. Bilmem anlatabildim mi?

— Biliyorum. Bétancourt ve 28'lilerle temas halindeyim. Gomez'in çok zamanı kalmadı. Nöbeti devralmaya hazırız.

Hümanist söylemi sinirime dokundu. "Biz" demesi de. Kendini ne sanıyordu?

— Dulun ve mazlumun sürekli hizmetindesiniz demek?

— Belki de dul olduğum içindir.

Ona başka sorular sormak için ölüp bitiyordum, ama gu-

* Yalnızca Tora'yı benimseyen Yahudiler.

** MC: Milletler Cemiyeti.

rurum engel oldu. Bana Florida'ya kadar eşlik etti, ikindi boyunca, suratımdan düşen bin parçaydı.

Jacques, Katalan Kulübü'nde bir doğum gününe davetliydi. Yola çıkacağımız anda sağanak yolları sele çevirdi. Suyun çekilmesi için iki saat beklemek zorunda kaldık. Oraya vardığımızda, kâğıt hamurundan *piñata* çocukların darbeleriyle patlamış ve içinden şekerler ve misketler dökülmüştü. Mücevherlerini takıp takıştırmış anneler meleklerin çevresinde halka olmuş, iç bayıltıcı bir pirinç unlu pasta yiyor, o sırada bir palyaço maskaralıklar yapıyor, *Illanero* orkestrasının dört telli gitarları inliyordu. Kendimi yerimde hissetmedim, hınçlıydım. Açıkçası başkalarının çocukları beni duygulandırmıyordu. Claude'un dışında.

Club House'a sığındım ve bir limonata ısmarladım. Yüreğimi bir sıkıntı dalgası kapladı. Batı'yı özlemiştim, puslu şafaklarını ve alacakaranlıklarını, dört mevsimini ve kırağılarını... Tropikal yağmur ve ışık bana binlerce iğne gibi batıyordu. Kendimi tükenmiş hissediyordum. Özüm boşalmıştı.

Çocukların cıvıltılarını az çok perdeleyen bu pervaneli vantilatörün altında ne yapıyordum? Simone'a niçin eşlik etmiştim? Bir gün daha kaybetmiştim. Keşke kütüphaneye gitseydim. Hayır. Bay Her Şeyi Ben Bilirim'le karşılaşmak istemiyordum artık.

Bitişik masadaki buruşuk ceketli bir adam üçüncü viskisini yuvarlıyordu. Parmaklarını şaklatarak barmeni çağırdı. Durgun yüzlü yerli boş bardağı değiştirdi.

Bir zamanlar toprağa saygı gösteren ve güneşe tapan bir halk vardı. Kökleri ve putları elinden alındı. Ruhundan yoksun bırakıldı. Başka tarihleri, başka adları, başka yerleri öğrenmek neyime yarardı? Biliyordum ben bu hikâyeyi. Ayrıntılar mı eksikti? Uydururdum, olur biterdi. Yeter ki kahramanımın içine işleyeyim, selameti boş yere kabilesinin dışında arayan yerlinin.

Yeterince kanat çırpmıştım, havalanma zamanı gelmişti.

6

Jacquot tatildeymiş, Régine ise akıl yaşına ermiş. Yazıyorum. Filistin'de Yahudi kıyımı varmış. Yazıyorum. Yeğenim Leon karısının eli tüfekli bir resmini göndermiş. Yazıyorum. General Gomez yeni ayaklanmaları kanla bastırmış. Yazıyorum. Staviski adında biri, yüzlerce insanı dolandırmış. Yazıyorum. Başkalarının kitapları beni bunalttığı için Simone'un kitapçı dükkânına girmeyi reddediyormuşum. Yazıyorum. *Invierno** yerini *ehverano*'ya** bırakmış. Yazıyorum. Kimi zaman beni klübe götürmelerine ve bir şezlonga uzatmalarına izin veriyormuşum, ama sorulara cevap vermiyormuşum.

Bir aralık günü yazı makinesi susmuş ve yirmi dört saat boyunca uyumuşum.

Sonra çok acıkmışım.

---

* Kış
** Yaz.

7

Claude, canım, bugün Noel, aklım fikrim sende ve içim yanıyor. Louis-le-Grand Lisesi'ndeki yatakhanende düşlüyorum seni, demir yatağına uzanmışsın, gözlerin tavanda. Hüzünlü bir imge değil bu. 1919'da Paris'e geldiğimde yatılı okul hayatını tanıdım. Bischoffsheim Enstitüsü'nde koşullar zorluydu, ama kendimi bence önemli olana adayabilmem için hayatımı başkalarının düzenlemesini takdir ediyordum. O dönemde önemli olan liseye gitmek, bakalorya sınavını vermek, bir lisans ya da agregasyon hazırlamak, beynimdeki kaynakları değerlendirmekti. Benim için bir piyanistin elleri ya da koşucunun bacakları kadar değerli olan aklımı bilemeliydim. Ondan başka bir şeyim yoktu ve garip bir çift oluşturuyorduk. Çünkü o, rahatsız edici, doyumsuz, çoğu zaman acımasızdı. Erkek aklı var bunda, diye ah vah ediyordu annem.

Claude, beni bir gün affedecek misin? Michel Moineau'yu sevmiyordum ve sana acı çektirmek istemiyordum, çünkü oğlum yerindeydin, ama beni kullanmış, aşağılamış, hiçe saymışlardı, hem de karşılığında istediğim tek şeyi, sevgiyi esirgeyerek. Aileler güçsüzleri pek sever, çünkü yardım etme bahanesiyle onları baskı altında tutabilirler. Ben saygı

uyandırmıyordum, hele hayranlık hiç, sadece korku. Bunca kuşaktır süren babaerkil düzen için bir tehlikeydim.

Buraya geldiğimde bu kadar acının ne işe yaradığını kendime sordum. Bütün öfkemi, hıncımı boşaltmamıştım. Derken bir yerli çocukla karşılaştım. Boşluktan fırlamıştı ve arkamda hareketsiz, sessiz sedasız duruyordu. Geldiğini duymamıştım. Bana bakıyordu. Onun nazarında beyaz adamın gücünü temsil ediyordum, patron'*un. O bir çocuktu ve bakışları henüz ırktaşlarınki gibi ezik, korkulu değildi.*

İnsan hep birinin yerlisi olur.

Bu çocuk ilk romanımın kahramanı oldu. Metnin karbon kâğıdıyla çıkarılmış bir kopyasını sana gönderiyorum.

Sevgili Claude, Tiatia'nı başkalarının ölçülerine göre yargılama. Her hayat bir mücadeledir. Buraya gelene kadar silahlarımı seçme hakkım olmadı.

Noel'i avluda, bir Colonia Tovar çamının altında kutladık. Régine mekanik piyanosunda, *Tatlı Gece Kutsal Gece*'yi çaldı, Jacquot da yeni bisikletini denedi.

Simone ile Vitali bana *Thibaultlar* dizisini armağan etti.

Benim için kaygılandıklarını biliyorum. Kitabım hakkında soru sormaktan herkes çekiniyor. Simone, Gisela Bauer'i çaya davet etti ve eski psikanalistim gözlerini benden ayırmadı. *Hepsi, bir şey yazıyor muyum* ya da yazar gibi mi yapıyorum diye merak içinde. Hem, gerçekten deli olmadığım ne malum?

Alliance Française'in kütüphanesine dönüm. Maurice Chemsi orada değildi. Oysa ona söyleyecek çok şeyim vardı. Her gece, kitabın cümleleri beynimde kaynaşıp uykuya dalmamı engellerken onunla konuşuyordum.

Roman bitmişti, ama yerli yakamı bırakmak istemiyordum. Kendimi hem bitkin, hem coşkulu hissediyordum. Bedenim, beynimin aktardığı mesajı algılamakta gecikiyordu. Zembereğim boşalmıştı, tortul irkilmelerle sarsılan boş bir kabuk gibiydim. Simone dinlenmemi öğütlüyordu. Sıkılmaktan korkuyordum. Ve bunalımın geri dönmesinden.

Kendimi *Thibaultlar*'a vermeye zorladım. Paris'ten ayrıldığımdan beri bir şey okumamıştım. Bu dizi beni çok sarstı. Hem mutluluk verdi, hem acı. Beni yerin dibine sokan bir acı. Keşke yazdıklarımı Claude'a göndermeseydim. Michel Moineau'nun parıltısı kıt metninden nasıl rahatsızlık duyduğumu hatırladım.

Kitap bir bütün olmalıdır. *Kayıp Zamanın İzinde. Savaş ve Barış. Thibaultlar* gibi. Böyle bir işe girişmek için kendimi çok güçsüz hissediyorum. Hem de yaşlı. Omuzlarım bu yükü kaldıramaz. Bütün bir hayat gerekir bunun için. Bir erkek hayatı.

Yılbaşı gecesi şenlik fişekleri patladığında, hâlâ bitkindim. 1932 yılı sona eriyordu. Fransız Elçiliği'nin kabulüne davetliydik, Simone ile Vitali'nin beni oraya götürmesine ses çıkarmadım.

Maurice Chemsi bana bir kadeh şampanya getirdi. Ona söyleyecek hiçbir şeyim kalmamıştı. Edebi ham hayallerimle birlikte, durmadan konuşma isteğim uçup gitmişti. Bana savaş sırasında denizde kaybolan karısından ve iki yaşındaki küçük kızından söz etti.

— İngiltere'de güvendeydiler. Kahire'ye, yanıma gelmelerini istedim. Bir Alman denizaltı gemilerini batırdı.

— Kefaret ödemek için mi kaybedilmiş davaları savunuyorsunuz?

Saldırganlığıma ket vuramıyordum.

— İnsanın kimi zaman başkalarının yararına kendini

unutması kötü bir şey değil. Bir deneseniz, diye yapıştırdı lafı.

Sözleri hedefini bulmuştu. Louise ile Elie Abravanel'i düşündüm, soğuk odalarda gece tartışmalarını, bildiri yazmak ve basmak için geçirdikleri saatleri, pazarları, pazaryerlerinde sattıkları gazeteleri.

— Başkalarından çekinirim ben, dedim. Kışkırtılmış topluluklardan korkarım. İtalya'ya, Almanya'ya bir bakın. Düşünce özgürlüğümü korumak istiyorum. Bir işime yaramasa da, ondan başka bir şeyim yok.

Bu genelgeçer sözler niçindi? Sözcükler bana ihanet ediyordu. Bambaşka şeyler söylemek isterdim. Gerçeği, sözgelimi. Kendi gerçeğimi.

Gülümsedi.

— Yazdığınız kitaplar, roman mı? diye sordum.

— Yaşam öyküleri. Yazık ki hiçbir yaratıcı yönüm yok. Ama analiz yeteneklerimi kabul ederler.

Özgüveni bir kez daha sinirime dokunmuştu.

— Ya burada ne yapıyorsunuz? diye sordum. Moréno ailesinin işleri bütün zamanınızı almıyordur!

— Arkadaşlarla bir haber gazetesi kurma olanağını araştırıyoruz... Karışık bir iş. İyi gazeteciler ya sürgünde, ya hapiste.

Orkestra, Strauss'un bir valsini çalmaya başlamıştı. Maurice bana kolunu uzattı. Pist tıklım tıklımdı. Kısacık biçilmiş de olsa, çimenin üzerinde dans etmek bizi aşıyordu. Birkaç kez sakarca fırdöndükten sonra kendimizi bahçe sandalyelerine attık, acınacak haldeydik, soluk soluğa.

— Yazdıklarım valsimden iyidir, diye özür diledi.

— Burada asla gazete çıkaramazsınız, diyerek içimi çektim. Yalnız sansürden dolayı değil. Burada bir yere varma isteği yok. İnsanlar çok fazla kaderci...

Hissettiklerimi onunla nasıl paylaşabilirdim? Caracas'ta

herkes bir yer sarsıntısının kenti birkaç saniyede yok edebileceğini biliyordu. Şiddetli bir yağmur yüzlerce kişiyi bir *kevrada** (fıtığı olan)'nın derinliğine çekebiliyordu. Yılan sokması, ilgilenilmemiş bir yara, sarıhumma birkaç saat içinde ölümle sonuçlanıyordu. Yaşamak doğal bir akış değildi, düşman doğaya karşı zafer kazanmak anlamına geliyordu. Gerisi fasafisoydu. Bu durumda halkın tüm kesimlerini etkileyen yüzeysel bir neşe oluşuyordu. Hiçbir şey ciddiye alınmıyordu. Ne saat, ne verilen sözler, ne iş. Ne de politika.

Ama cümleleri kurabilseydim, Maurice'le son buluşumu paylaşır mıydım? Hayatın sırrını anlamıştım. Yalnızca ölüm korkusu bize hiçliğimizi kabul ettiriyordu. Gülünç bir uzlaşmaydı bu, çünkü nasıl olsa ölecektik.

O gülümsüyordu.

— İlginçsiniz, dedi. Hiçbir şeye, hiç kimseye inanmadığınızı ileri sürüyorsunuz... Aslında, siz benden çok daha iyimsersiniz.

Başımı kaldırdım, çizgiler gözlerinin çevresinde güneşler oluşturuyordu.

— Bilmiyorum, dedim içtenlikle.

Ona sokulmak istiyordum. Göğsü de elleri gibi geniş ve tüylü olmalıydı.

— Hazırsınız, umarım? Yarın gidiyoruz.

— Nereye?

— Canaïma'ya. Bir *avioneta*** kiraladım. Ağabeyiniz romanınızı bitirdiğinizi söyledi. Gördüğünüz gibi, ateşkese saygı gösterdim.

— Ne ateşkesi? Ne demek istiyorsunuz?

Birden bileğine yapıştım.

---

* Çukur. Foya.

** Küçük uçak.

— Maurice, arabayla mı geldiniz? Gelin, gidelim buradan.

Binlerce böcek bahçede buluşmuş. Evde hiç ışık yok. *Muchacha* yeni yılı ailesiyle kutluyor. *Yerli*'yi aldığım gibi Maurice Chemsi'ye uzatıyorum:

— Okuyun. Buna değersem, beni Canaïma'ya götürürsünüz. Ama dikkat edin. Tam bir açık sözlülük istiyorum.

— Şimdi mi? Bu gece mi?

— Evet.

Yatmıyorum. Ayak bileklerimden kan çıkana kadar *jejene** sokmalarını kaşıyorum. Jacques ve Régine uyuyor, Moréno'ların kızı onlara bakıcılık ediyor, on dört yaşındayken benim olduğum kadar suratsız. Ergenlik...

Bir ses: Vitali ile Simone olmalı. Saat sabahın üçü.

— Rebecca?

Maurice Chemsi.

— Geri mi döndünüz?

— Gitmedim ki.

Gözlüklerinin üzerinden bana bakıyor ve romanımı uzatıyor.

— Her şeyi yeniden gözden geçirmelisiniz.

Yüreğim paramparça oluyor. Bunu biliyordum. O gider gitmez intihar edeceğim. Of! Neredeyse bitti.

— Ama siz bir yazarsınız.

Bacaklarım beni artık taşımıyor. Saçlarımı ve elbisemi mahvetmekten korkmadan ağlıyorum, ağlıyorum; çünkü artık dayanamıyorum, çünkü aldığım cevaplar asla beklediğim cevaplar olmuyor, çünkü...

Bana sarılıyor, gözyaşlarımı emiyor, beni Alliance'ın kü-

* Sivrisinek.

tüphanesinde gördüğü günden beri sevdiğini söylüyor. Benimle ilgilenmek istediğini söylüyor, hem kadınla, hem yazarla, çünkü her ikisine de âşıkmış; çalışmam, daha çok çalışmam gerektiğini söylüyor, kuşku duymaktan hiç vazgeçmemeliymişim, o zaman *Thibault*'lar olmasa da büyük bir kitap yazabilirmişim. Kollarındaki üç paralık tefrika kahramanı gibi ağlayan kadınla evlenmek ve onunla bir bebek yapmak istediğini söylüyor.

— On paralık.

Canaïma'da şelalenin gümbürtüsünün içinde kaybolacağımı sandım. Ayak parmaklarımı oynatsam, öfkeli doğa güçleriyle buluşabilir, sonsuza kadar yok olabilirdim. Ayaklarım iyi dayandı ve kendimi var olmaktan mutlu hissettim. Maurice'i gölün kırmızı sularında sevdim. Kayığımızı, vahşi yaban orkidelerini yansıtan karanlık aynada kaymaya bıraktık. Büyülü ve büyüleyici bir yerdi. Duyular sardı beni, gözlerim, kulaklarım ve tenimin gözenekleri açıldı. Artık katlanmaya değil, kabul etmeye hazırdım.

Maurice seviştikten sonra uzun süre öylece kalıyordu. Pavel hemen kaçardı, Michel'in ise yeterince ağırlığı yoktu. Bu ağır ve güven veren yükü seviyordum. Hiçbir şey bana zarar veremezdi artık. Kollarımı sırtına doluyor, ona, "seni seviyorum," diyordum.

Dönüşümüzde beni bekleyen bir mektup buldum. Claude'un yazısını tanıdım ve benzimin solduğunu hissettim. Maurice bana yeni bir hayat sunuyordu; yeğenim beni bağışlamadan bu mutlu bir hayat olamazdı.

> *Senin Yerli beni duygulandırdı,* diye yazıyordu Claude. *Kendimi ve seni onda buldum. Evet, biz farklıyız, bunu yadsımak neye yarar? Yahudi olmak istemediğim zamanları hatırlıyor musun? Hoşuma*

gitsin gitmesin, başkalarının nazarında Yahudi'yim ben.

Noel tatilini dostların Abravanellerle Villers-sur-Mer'de geçirdim ve metni Elie'ye okutma hakkını gördüm kendimde. Yayıncılık dünyasında tanıdığı kişilere onu göndermek için senden yeşil ışık bekliyor. Seninle çok gurur duyuyoruz. Elie ile Louise'in oğlu Gérard'la iyi anlaşıyorum. Dördümüz bitmez tükenmez politika tartışmaları yapıyoruz. Gördüğün gibi, Tiatia, yeni bir aile buldum.

Şimdi, söyle bana: Échole Normale'den vazgeçsem, çok büyük düş kırıklığına uğrar mısın? Ben eğitimci değil, etkin olmak istiyorum. Siyasal Bilgiler Okulu yüksek devlet memurluğunun yolunu açar bana. Bazı bölümler Yahudilere kapalı olsa da, geriye vilayet ve ilgimi özellikle çeken danıştay kalıyor...

Seni bağışlamamı istiyorsun, oysa durum aksine. Her şeyi sana borçluyum. Buna şükredeceğime seni üzdüm. Moineau'ya gelince, sanırım kıskanmıştım. Seni paylaşmak istemiyordum, onu sana layık görmüyordum. Tek dileğim, ihtiyacını duyduğun bir yol arkadaşı bulman. Güveniyorum, Tiatia. Gelecek vaatlerle dolu...

30 Ocak 1933'te, Caracas'taki Fransız Konsolosluğu'nda Maurice Chemsi'yle evlendim. Aynı gün, Hitler Reich'ın şansölyeliğine getirildi.

Ke mal mos kere.

1492'de İspanya'dan sürülen Yahudiler için İstanbul'un adı 20. yüzyılın eşiğinde hâlâ Konstantinopolis'tir. Rebecca Gatenyo bu şehirde, kuşakların birbirini izlediği ve benzeştiği bir buena familia'da (iyi aile) dünyaya gelir. Bu roman, Haliç kıyılarında donmuş gibi görünen zamana karşı bir sabırsızlık çığlığıdır. Üçlü bir laneti dile getirir; kadın, doğulu ve Yahudi olarak doğmuş olmanın sıkıntısıdır bu, bir de tarihin tuzağına düşmüş bir cemaate ait olmanın. Ana dili, İspanyolca ve Alliance İsraélite Üniverselle'in dayattığı Fransız kültürü arasında parçalanan Rebecca bizi sonsuz bir özgürlük arayışının peşinde Asya'dan Avrupa'ya ve Amerika'ya sürüklüyor. Bu süreç Birinci Dünya Savaşı, aile dramları ve Osmanlı azınlıklarının toptan göçü ile sarsılacaktır.

Doğduğu dünyanın ilerisinde olan, onun tarafından dışlanan Rebecca yaşamak için ihtiyaç duyduğu sevgiye ve kabule ulaşmayı başarabilecek mi?

ISBN 975-10-2156-1

9 789751 021564

Kapak Tasarım: Mithat Çınar